

Hieronymus

Lietuvos literatūros vertėjų
sajungos žurnalas

Kalimachas
Aristofanas
Dionysios Solomos
Konstantinos Kavafis
Kostas Karyotakis
Galateia Saranti
Achilleas Kyriakidis
Eleni Ladia
Ioanna Karystiani
Aris Marangopoulos
Niki Anastasea

GRAIKŲ LITERATŪRAI
SKIRTAS NUMERIS

2021

09a

ISSN 2538-6670

Hieronymus

Lietuvos literatūros vertėjų
sajungos žurnalas

Turinys

- 7** Homero atėjimas
Dalia Dilytė
- 16** Ne viskas praeina
Audronė Kudulytė-Kairienė
- 19** Kalimachas. Himnai
I. Himnas Dzeusui
Vertė Audronė Kudulytė-Kairienė
III. Himnas Artemidei
Vertė Milda Pulmonaitė
IV. Himnas Delui
Vertė Viktorija Staišiūnaitė
VI. Himnas Demetrai
Vertė Viktorija Staišiūnaitė
- 50** Aristofano „Moterys tautos susirinkime“. Lietuviško leidimo sutikimas
- 57** Graikų literatūros mozaika
Kristina Svarevičiūtė
- 61** Graikų literatūros vertimai
Parengė Diana Bučiūtė
- 63** Dionysios Solomos. Graikiškos laisvės fragmentai
Vertė Rūta Burbaitė
- 69** Konstantinos Kavafis. Eilės
Vertė Mindaugas Strockis
- 81** Kostas Karyotakis. Eilės
Preveza
Vertė Lanis Breilis
Iš įvairių rinkinių
Vertė Rūta Burbaitė
- 88** Galateia Saranti. Apsakymai
Atmink Vilnių
Vertė Diana Bučiūtė
Juokas
Vertė Deivydas Jonelis
- 100** „Vertimas – niekieno žemė, kurią reikia išmokti ginti“
Dalią Staponkutę kalbino Kristina Svarevičiūtė
- 106** Achilleas Kyriakidis. Apsakymai
Dialektika
Vertė Diana Bučiūtė
Atsarginis įėjimas
Vertė Dalia Staponkutė
Bonsas
Vertė Dalia Staponkutė

- 113** Eleni Ladia. Moteris su laivu ant galvos
(*novelės ištrauka*)
Vertė Dalia Staponkutė
- 117** Ioanna Karystiani. Bangavimas
(*romano ištraukos*)
Vertė Dalia Staponkutė
- 123** Aris Marangopoulos. Apsėdimas dėl „Pavasario“
(*romano ištrauka*)
Vertė Dalia Staponkutė
- 133** Niki Anastasea. Nukryžiuotasis. Pagal Aleksį Razi
(*romano ištraukos*)
Vertė Dalia Staponkutė

Homero atėjimas

Dalia Dilytė

Senovės graikų poetas Homeras apsigyveno Lietuvoje prieš šimtmetį nužydėjus 1921 metų sodams. Tuomet pasirodė Jeronimo Ralio išversta Homero „Odiseja“¹. Kukliai išleistas epas gerai atspindi andainykštės Lietuvos padėtį. Siauruteliais tarpeliais atskirtos, vos viena ant kitos nelipančios, po keturiasdešimt aštuonias į puslapį sugrūstos eilutės, kurios pirmose keturiose giesmėse dar ir nesunumeruotos, daugybė korektūros klaidų rodo menkas pasaulinio karo bei nepriklausomybės kovų nualintos šalies lėšas ir neseniai įkurtos spaustuvės darbuotojų nepatyrimą, bet titulinis puslapis, pranešantis, jog tai yra Švietimo ministerijos suplanuotos Skaitymų bibliotekos pirmoji knyga, skelbia jaunos valstybės siekį lavinti visuomenę, ypač jaunimą, supažindinant su geriausiu visų laikų žmonijos poetu. Epo pabaigoje randame vertėjo įrašą apie darbo pabaigą: „Jonavoje, 1920 m. spalio 5 d.“ (p. 270). Vertimą palydi Juozo Tumo-Vaižganto straipsnis, pavadintas „Vaižganto pastabos“ (p. 271–277). Pirmame straipsnio skyrelyje „Iliados“ ir „Odisejos“ kiltis“ (p. 271–273) autorius, pradėjęs nuo teiginio, kad „Iliada“ ir „Odiseja“ visiems amžiams buvo epinės poezijos tobuliausias pavyzdys“ (p. 271), trumpai supažindina su vadinamuoju Homero klausimu, primena, kad septyni miestai ginčijosi dėl teisės vadintis poeto tėvyne, pateikia nuomones apie tai, kada Homeras gyveno, primena, kad iš pradžių poemos buvo dainuojamos, pritariant kanklėms (lyrai), o vėliau pradėtos deklamuoti, ir baigia teiginiu, kad jos yra „neišsemiamas poezijos turtas“ (p. 273). Antrame skyrelyje, pavadintame „Homero vertimai“ (p. 273–276), Vaižgantas cituoja „Odisejos“ vertėjo į rusų kalbą Vasilijaus Žukovskio nuomonę apie Homero kūrybą ir šio epo vertimo principus, pareiškia, jog J. Raliui pavyko išversti geriau nei rusų vertėjui, aptaria lietuviško vertimo teigiamybes ir trūkumus, supažindina su vertėjo biografija ir „Odisejos“ vertimo istorija. Trečiame skyrelyje „Odisejos“ turinys“ (p. 276–277) trumpai atpasakojamas epo siužetas. Dar trylika puslapių paskirta skyriui „Autoriaus pataisos“ (p. 278–291). Čia, pasak Vaižganto, Ralys „išlygino tas eilutes, kurios kai ko stigo lygiam meistriškumui, o nebuvo pasergėta rankraštyje“ (p. 275). Tokio redaktoriaus, kokie dabar pataiso tekstus, atrodo, nebuvo. Vaižgantas, lyg ir vaidinęs šį vaidmenį, pastebi kai kuriuos netolygumus („sūnūs“, bet įnagininkas – „sūnais“, „nimfė“, bet – „nimfų“), tačiau laiko juos mažmožiu ir sako, jog dėl kokio nors vieno žodžio būtų tekę keisti visą sakinį, o tai „ne taip jau lengva padaryti metriškai rašytame rašte kitam, ne pačiam eiliuotojui“ (p. 275).

Trumpos žinios apie vertėją būtų tokios. J. Ralys gimė 1876 m. dabartiniame Kelmės rajone, Antkapinio kaime. Įstroškęs mokslo valstiečių sūnus įstojo į Šiaulių gimnaziją ir ten jį ištiko nelaimė: per kūno kultūros pamoką berniukas susilaužė stuburą ir visam gyvenimui liko kuprotas. Fizinis trūkumas neatskyrė jo nuo žmonių: amžininkai prisimena J. Ralį buvus draugišką, smagų ir nepaprastai šviesų žmogų. Studijuodamas Maskvos universiteto Medicinos fakultete dalyvavo lietuvių veikloje prieš carizmą, vaidino lietuviškuose scenos mėgėjų spektakliuose. Baigęs universitetą, dirbo Maskvoje, o sugrįžęs į Lietuvą – Prienuose, Taujėnuose, Ariogaloje, Jonavoje. Be Homero, su Jurgiu Šlapeliu vertė Danielio Defoe „Robinzono Kruzo gyvenimą ir jo nelaimės“ (1907 m.) ir Harriet Beecher-Stowe „Dėdės Tomo trobelę“ (1914 m.), sukūrė apsakymą „Rykštės“ (1902 m.). Baigęs „Odiseją“, ėmėsi „Iliados“, bet nespėjo jos baigti, nes važiuodamas pas ligonį peršalo ir 1921 metų pabaigoje mirė. „Iliadą“ baigė versti ir 1930 m. išleido

¹ Homero *Odiseja*, vertė d-ras J. Ralys, Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys, Skaitymų biblioteka, Nr. 1, 1921.

Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, Pranciškus Žadeikis ir Jurgis Talmantas. Suklestėjusios Lietuvos laikais, 1937 m., pasirodė antrasis J. Ralio verstos „Odisejos“ leidimas, redaguotas prof. Vladimiro Šilkarskio. Dabar tai buvo didelė, puošni knyga su plačiu profesoriaus įvadu, kuriame gerai įvertintas J. Ralio darbas ir skaitytojai supažindinti su Homero kūrybos tyrinėjimo klausimais.

Laiko tėkmė nutrynė ir užgožė daugelį biografijos smulkmenų, bet neleido nublankti vertėjo asmenybės spindesiui. J. Ralys, kaip ir jo verstasis Homeras, mums, vėliau į šį pasaulį atėjusiems, pamažu pradeda tapti legenda, kuri labiausiai pabrėžia nepaprastą vertėjo kantrybę ir atkaklumą. „Sakės „Odiseją“ buvęs triskart išvertęs ir tik trečiuoju kartu išmokęs, kaip teksią versti ketvirtą kartą.“² „Varpas“ nespausdino pirmųjų gimnazistiškų bandymų, bet jaunasis vertėjas nenusiminė ir dirbo toliau. Nelaimingai susiklosčius aplinkybėms, dingo visas išverstos „Odisejos“ rankraštis, bet jau pusamžis J. Ralys nenuleido rankų, vėl ėmė į rankas plunksną ir vėl pradėjo nuo pirmosios eilutės: „Vyrą pagarbinki, Mūza, prityrusį vargo didžiausio.“ Ši išstvermingąji Odiseją šlovinanti eilutė tinka apibūdinti ir pačiam vertėjui, kuris, trokšdamas lietuviškai prakalbinti graikų dainių, su didžiausiu vargu atkakliai brovėsi per leksikos ir metrikos brūzgynus, stengėsi suvokti ir perteikti epo dvasią.

Homero poemos plaukia iškilmingai, lyg didelės, galingos upės. Stiprūs jų herojai, didingi dievai, aukštos miestų sienos, tvirti vartai. Antra vertus, Homeras pasaulį laiko harmoningu ir epo monumentalumą derina su priešybe – detalumu ir buitiskumu. Jei poeto dėmesį patraukia koks nors daiktas, dažnai sužinome, kas tą daiktą padarė, jei pasirodo naujas veikėjas, tuojau pranešama, iš kur jis kilęs, kas jo tėvai, jei atvyksta dievas, paaiškinama, iš kur jis atkeliavęs ir ką ten veikęs. Poetas smulkiai vaizduoja rūmus, medžioklę, puotas, piemens trobelę, skalbimą, sporto varžybas, bet šios buities detalės, daiktų bei darbų aprašymai visai nekelia komiško efekto, netrukdo prakilniam epo žodžiui.

Taigi, verčiant Homerą, nevalia nei pažeminti jo, nei paaukštinti. Pažeminus dings epui būdingas didingumas, paaukštinus – nubluks buities detalės. J. Raliui, kaip ir Odisejui, pavyko praplaukti tarp Skilės ir Charibdės: jis sugebėjo perteikti ir epo paprastumą, ir didingumą.

Abu šie elementai Homero epe yra susiję ir neatskiriami. Štai kaip visiems valstietiškos prigimties lietuviams suprantamai „Odisejoje“ kalbama apie ketinimą mokyti gyvulius dirbti:

*Noriu keliauti Elydon, laukais kuoplačiausiais garsingon.
Mano ten dvylika yra kumelių, tiek pat asilėnų.
Dar jie visi nemėginti kinkyti, tai noriu kurį jų
Šiç parsivedęs pradėti į darbą po truputį pratint. (IV. 618–621)³*

O štai kiaulidžių vaizdas:

*Dvylika dar didelių kiaulininkų pastatė kieme jis,
Vieną prie kito arti; kiekvienam jų po pusšimtį kiaulių
Žemgulių tilpo nakvynėn. Ir visos jos buvo veislinės (XIV. 12–14)*

Jaučiame, kad šios kasdienius buities dalykus dėstančios eilutės drauge turi ir tam tikro pakylėtumo,

² *Vaižganto raštai*, Kaunas; Vilnius: Švyturys, t. 19, 1938, p. 195.

³ J. Ralys nepateikė žinių, koku originalo leidimu naudojosi. Jo vertimo eilučių numeracija nesutampa su dabartinių „Odisejos“ leidimų numeracija, todėl šiame straipsnyje cituojant vertimą nurodomi vertėjo pateikti eilučių numeriai.

kurį suteikia akies tarsi labai nerėžiantys privalomi epo stilistikos elementai. Jiems J. Ralio vertime aptarti ir skirtas šis straipsnis.

HEGZAMETRAS. Naudodamasi ilgų ir trumpų skiemenų kaita, graikų poezija sukūrė daugybę ritminių variantų – metrų. Metras organizavo eilėraščių, darė jį tvarkingą, o sąvokos „darna“ ir „tvarka“ buvo sąvokos „grožis“ sinonimas. Be to, ilgų ir trumpų skiemenų kaita teikė tekstui papildomą reikšminį krūvį turinčio melodingumo.

Hegzametras – vienas iš daugelio graikų naudotų metrų. Lietuviškas šio žodžio atitikmuo būtų „šešiapėdis“ (*ἑξάμετρος*, iš *ἕξ* – šeši, *μέτρον* – pėda). Antikoje vadinamojo kvantitatyvinio hegzometro (nekreipiančio dėmesio į natūralų žodžio kirtį, bet žiūrinčio skiemens kokybės: jo ilgumo ar trumpumo) kiekvienos pėdos (daktilio arba spondėjo) pirmasis skienuo buvo visuomet ištariamasis ilgai, kiti du daktilinės pėdos skiemenys buvo trumpi, o spondėjinės pėdos ir antrasis skienuo buvo ilgas. Taigi netrumpa, daug ilgų skiemenų turinti hegzometro eilutė skambėjo neskubiai ir net iškilmingai. Šiais laikais kvantitatyvinį hegzametą pakeitusio akcentinio (žiūrinčio natūralaus žodžio kirčio ir nekreipiančio dėmesio į skiemens kokybę) hegzometro dėmesys sutelktas į pirmojo pėdos skiemens kirtį. Kitaip tariant, šiuolaikinis hegzametras susideda iš daktilių, sudarytų iš vieno kirčiuoto ir dviejų nekirčiuotų skiemenų, bei spondėjais tebevadinamų chorėjų, sudarytų iš vieno kirčiuoto ir vieno nekirčiuoto skiemens. Priešpaskutinė eilutės pėda būtinai turi būti daktilis, o paskutinė – spondėjas. Šiuolaikinis akcentinis hegzametras yra praradęs dalelę antikinio melodingumo ir pakylėtumo, bet lietuvių kalbai pasisekė labiau nei kitoms: turime daug kirčiuotų dvibalsių ir ilgųjų balsių, kuriuos tardami ilgai suteikiame eilutei didingumo bei iškilmingumo atspalvį.

Į lietuvių literatūrą akcentinis hegzametras atėjo ne iš karto. Kauno universiteto profesorius Francas Brenderis, tyręs Kristijono Donelaičio „Metų“ ir pasakėčių eilėdarą, pirmasis mūsų literatūros istorijoje pastebėjo pirmojo lietuvių poeto hegzametruose esant labai ryškų kvantitatyvinės eilėdaros sluoksnį⁴. Po šešiasdešimties metų šį teiginį Aleksas Girdenis patvirtino išsamiais tyrimais⁵.

Prabėgus dviem šimtams metų nuo K. Donelaičio laikų, J. Ralio vertime jau randame tik kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų sekas, sudarančias akcentinio hegzometro eilutes. Pvz.:

*Vyrą pagarbinki, Mūza, prityrusį vargo didžiausio,
Ilgamet jūroje vargusį, šventąją Troją sugriovus. (I. 1–2)*

-----
*Žemė Itakės menka, akmeninga, bet vyrai ten drąsūs.
Aš už Itakę ik šiol nemačiau malonesnio dar krašto. (IX. 26–27)*

Taigi J. Ralio išverstoji „Odiseja“ yra pirmas didelis akcentiniu hegzametru sueilijuotas kūrinys mūsų kultūroje.

EPINĖS FORMULĖS. Epo žanrui būdinga tai, kad poeto ištarti žodžių junginiai, frazės, eilutės neištirpsta, neišnyksta teksto erdvėje. Jie grįžta ir grįžta, kaip sugrįžta vasara ar žiema. Jie kartojasi taip, kaip kartojasi ornamento detalės ar dainų bei giesmių priedainiai. Kūrėjai mėgsta ir retorinę pakartojimo figūrą, bet dabar turime galvoje ne ją, o epinio kūrinio savastį – žodžių junginių, eilučių, eilučių grupių, eilučių dalių

⁴ Franz Brender, „Der litauische Hexameter“, in: *Archivum Philologicum*, T. II, 1931, p. 194–197. Pranas Brenderis, „Hegzametras lietuvių literatūroje“, in: *Vairas*, 1932, Nr. 3, p. 347–349.

⁵ Aleksas Girdenis, „Metų hegzametras“, in: *Darbai apie Kristijoną Donelaitį*, Vilnius: Vaga, 1993, p. 60–96.

pakartojimus, laikomus būtinu epinio stiliaus bruožu⁶. Tokie pakartojimai paprastai vadinami epinėmis formulėmis. Kartais formulės susideda iš kelių sakinių, bet dažniau esti gerokai trumpesnės. Jos atlieka svarbų vaidmenį. Pirma, eilučių ir žodžių junginių pakartojimai yra tam tikri signalai, jungiantys tekstą į vienį: girdėta ar skaityta frazė klausytojui ar skaitytojui primena jau žinomą tekstą⁷. Antra, labai svarbu yra tai, kad formulės suteikia epo tekstui pastovumo, tradicijos saugojimo, tvirtumo įspūdį⁸. Teigiama, kad tokie formulėmis tapę pakartojimai yra savaiminiai, padiktuoti kūrybos proceso ir kūrinio specifikos būtinybės, o ne tyčia prikašioti. Jie išplaukia iš vidinės poetinės logikos kaip poeto kalbėjimo tėkmėje atsirandantis elementas⁹. Formulės viešpatauja abiejuose Homero epuose, Homeru sekė visi kiti graikų ir romėnų epų kūrėjai, o vėliau formulių vartojimo tradicija perėjo į naujųjų laikų epus.

Kai kurios Homero formulės yra ilgesnės, kaip ši, tokią pat svetingumo papročio detalę vaizduojanti ir Itakėje, ir Spartoje, ir fantastinėse fajakų ar burtininkės Kirkės valdose: *χέρνιβα δ' ἀμφίπολος προχόω ἐπέχευε φέρουσα / καλῆ χρυσεῖη, ὑπὲρ ἀργυρέοιο λέβητος, / νίψασθαι παρὰ δὲ ζεστήν ἐτάνυσε τράπεζαν. / σῖτον δ' αἰδοίη ταμίη παρέθηκε φέρουσα, / εἶδατα πόλλ' ἐπιθεῖσα, χαριζομένη παρεόντων* (Hom. Od. I. 136–140; IV. 52–56; VII. 172–176; X. 368–372; XV. 135–139; XVII. 91–95). J. Ralys pateikė tokį šios formulės atitikmenį: *Greitai tarnaitė, vandens atnešusi aukso qsoť / Rankoms nuplauti prieš valgi, užpylė virš bliūdo sidabro, / Skobnį jiems priešais pastatė ir duonos padėjo šeim' ninkė, / Valgių daugybę prikrovė linksma, jog turėjo ko duoti.*

Keliolika kartų pakartota tokia vienos eilutės formulė: *Ἥμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως*. Per visą epą nusidriekęs ir J. Ralio pasiūlytas toks jos vertimas: *Vos tik užšvito miglose užgimus Aušra raudonpirštė* (III. 404, 491; V. 228; VIII. 1; IX. 152, 170, 307, 437; XII. 8; XIII. 18; XVII. 1).

Tačiau didžiąją Homero formulių daugumą sudaro ne kelios eilutės ir ne visa viena eilutė, o eilutės dalis. Pvz., per abu Homero epus keliauja dviejų žodžių junginys *ὑπόδρα ἰδὼν* („žvairuodamas“) su dažniausiai prijungtu trečiuoju sandu *προσέφη* – „atsakė“. Pvz.: *τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς* (Od. XVIII. 14); *καὶ μιν ὑπόδρα ἰδὼν ἔπεα πτερόεντα προσηύδα* (Od. XVIII. 389) etc. Ralys rado puikų šios formulės atitikmenį: *Rūsčiai į jį pažiūrėjęs baltom, Odisėjas atsakė* (XVIII. 14); *Jai, pažiūrėjęs baltom, Odisėjas gudročius atsakė* (XVIII. 329); *Jai, pažiūrėjęs baltomis piktai, Odisėjas atsakė* (XIX. 71); *Jam, pažiūrėjęs baltom, Odisėjas didvyris atsakė* (XXII. 57); *Jam, paniūrai pažiūrėjęs baltom, Odisėjas atsakė* (XXII. 305).

Formulę *Τὸν (Τῆν) δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη* – „jam (jai) atsakydamas (-a) tarė“, dažniausiai pranešančią apie Odisėjo atsakymą pokalbininkui, Homeras kartojo visame epe. Vertėjas stropiai stengėsi ją išsaugoti. Eilutės *Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς* atitikmenį *Jam atsakydamas, tarė gudrus Odisėjas didvyris* randame šiose vietose: VII. 208, 302; IX. 1; XI. 355; XIV. 185, 384; XV. 375; XVII. 14, 186; XX. 172, 228; XIX. 40; XXII. 158; XXIII. 130; XXIV. 313, 371. Truputėlį pakeista (čia Homeras tarsi kreipiasi į veikėją, pavartodamas antrąjį veiksmožodžio asmenį) ši formulė tinka ir kiauiliaganio žodžių pristatymui: *τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὔμαιε σὺ βῶτα – Jam atsakydamas,*

6 Hermann Fränkel, *Dichtung und Philosophie des fruhen Griechentums*, New York: Published by the Philological Association, 1951, p. 37.

7 Herbert Bannert, *Formen des Wiederholens bei Homer*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1988, p. 25.

8 Erich Bethe, *Die Griechische Dichtung*, Wildpark-Potsdam: Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion, 1929, p. 51.

9 Egbert J. Bakker, *Poetry in Speech. Orality and Homeric Discourse*, Ithaca and London: Cornell University Press, 1997, p. 207.

tarei tu, Eumajau, ganytojau kiauilių (XIV. 159; XVI. 58). Pranešimas apie Odisėjo atsakymą mirtingai moteriai ar dievaitei skamba taip: *τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς – Jai atsakydamas, tarė gudrus Odisėjas didvyris* (V. 214; VII. 240; VIII. 463; XIX. 108, 167, 224, 267, 344, 393, 506, 563, 591; XX. 35; XXII. 461).

Trumpute formule yra tapęs visame epe kartojamas dejonę ar pasibaisėjimą reiškiantis šūksnis *ὦ πόποι*. Matyt, siekdamas ištikimai laikytis originalo, J. Ralys pasirinko ne jaustuką, o daiktavardį „deja“, daugybę kartų veikėjų atodūsius ir skundus pradėdamas daugiskaitiniu šūksniu „Dejos!“

Be išvardytųjų, „Odisėjoje“ randame ir kitų formulių vertimus: *Tėve visų mūsų, Kronide, aukščiausias pasaulio valdove; žodis per tvorą dantų tau išspruko; gražus kaip jaunas dievaitis; dievaitė (Atėnė) jos (jo) maldą išklaušė; kardas, sidabrais dabintas; valgio ir gėrio gerai apgesinus jau norą; jis (ji) pasirišo po kojų papėdes, plaukti per plačiąją nugarą jūros* etc.

Pateiktieji pavyzdžiai rodo, kad vertėjas puikiai suvokė Homero epinių formulių reikšmę bei vaidmenį ir stropiai stengėsi jas perteikti lietuviškai.

EPITETAI. Kitas ryškus epinio žanro kūrinio bruožas yra epitetai. Epitetai praturtina žodžių, prie kurių jie stovi, turinį, susieja išorę su esme, skverbiasi į gilumą. Homero epams būdinga epitetų gausa, čia beveik kiekvienas daiktavardis turi prie šono bent po vieną epitetą, o dažnai ir kelis. Taip epitetai sutvirtina pasaulio pastovumo įspūdį, suteikia epui galimybę atspindėti visuotinybę¹⁰.

Daugelis Homero epitetų yra pastovieji, jie dažniausiai susiję su tuo pačiu asmeniu ar daiktu. J. Ralys, stengdamasis atspindėti graikų poeto stilistiką, sukūrė pastoviuųjų epitetų atitikmenų lietuviškąją sistemą.

Jo vertime nuolatos kartojami tokie paprastieji epitetai: *protingoji Penelopėja; sparnuotas žodis* (ir daugiskaita: *sparnuoti žodžiai*); *dievai amžinieji; dievai laimingieji; garbiniuoti achajai; gražioji dievaitė; šviesus Apolonas; mylėtojai irklo; kratytojas žemės* (Poseidonas); *gudrus Odisėjas; kantrus Odisėjas; tamsi karalystė* (požemio pasaulis); *protingas Odisėjo sūnus; beydis* (šiuo epitetu apdovanoti trys asmenys: Antilochas, Odisėjas ir Laodamantas); *uolota Itakė; Gerenijos raitelis Nestoras; dorasis Eumajas; tvirtoji širdis; drąsioji širdis; saldus miegas; saldus pargrįžimas; greitas laivas; juodieji laivai; tvirtas laivas; aukštas vežimas; aukšti rūmai; aukšta seklyčia; užiančios jūros; sūriosios jūros; vargingi gyventojai žemės; penėtoja žemė; vilnotos avelės; smiltingasis Pilas; geležinė širdis; vyrai galingi; debesų varinėtojas Zeusas; dievai labdaringi; galingasis lankas* etc.

Be paprastųjų, Homeras vartojo daugybę sudurtinių epitetų. Dauguma šių epitetų irgi yra pastovūs, kartojami visame epe. Kadangi lietuvių kalba turtinga dūrinių, tai J. Ralys galėjo daugeliu jų pasinaudoti. Tai sudurtiniai epitetai: *dievai visagaliai; žmonės trumpaamžiai; geltonplaukis Menelajus; šviesplaukis Menelajus; Odisėjas didvyris; durys dvipusės; žirgai ilgakarčiai; karvės plačraktės; jaučiai kreivaragiai kumpakojai; jaučiai kreivakojai; jaučiai riestaragiai; jaučiai aštriaragiai; arkliai plonakojai; arkliai greitakojai; sūnus šviesiaveidis; kankliai skardziabalsiai; briedis plačragis; svetimtaučių laivas; vaikas menkaprotis; šventvagiškas darbas; žemgulės kiaulės; žemknisės kiaulės; baltaveidė duktė; kova brožudinga* etc.

Tačiau daugeliui Homero dūrinių atitikmenų gimtosios kalbos aruoduose nebuvo, ir vertėjui teko juos sukurti. Dideliu J. Ralio nuopelnu laikytini jo sugalvoti epitetai *variariūbiai achajai; duonvalgiai žmonės; aigidvaldis Zeusas; perkūnvaldis Zeusas; Zeusas žaibvaldis; perkūndžiaugis Zeusas; didžiamintis Zeusas;*

10 Albin Lesky, *Geschichte der Griechischen Literatur*, Bern und München: Francke Verlag, 1971, p. 84; Theo Reucher, *Die Situative Weltansicht Homers*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983, p. 462–468.

mėlynaplaukis Poseidonas; sidabralankis Apolonas; toliašaudys Apolonas; margamintis Odisėjas; tvirtabūdis Odisėjas; skeptrotūriai vadai; ietys variagalvės; gintarplaukis Menelajus; Hermėjas auksalazdis; Hefajstas dailiadirbis; laivai ilgairkliai; vyržudis Achilas; Aušra auksasostė; Aušra raudonsostė; Aušra liepsnaplaukė; tvirtakanopiai asilėnai; plačiagatvė pilis; gražiauliai achajai; ilgarūbė Lampetija (ir daugiskaita: achajietės ilgarūbės); Nausikaja gražrūbė; skelbikai didbalsiai; baltrankė (šį epitetą gavo Nausikaja, Elena, Areta, tarnaitės); karvės garsiabaubės; baidyklės kraugėringos etc.

Visi J. Ralio pavartoti epitetai – ir paprastieji, ir sudurtiniai, ir pasiskolintieji iš lietuvių kalbos lobyno, ir sukurtieji vertėjo – iš pirmojo vertimo ilgainiui perėjo į kitų antikinių autorių kūrinių vertimus ir tapo tradiciniais.

ILGIEJI ŽODŽIAI. Cituoti ir necituoti „Odisėjos“ sudurtiniai epitetai reikšmingi ne tik tuo, kad jie teikia epui pastovumo ir tradicijos branginimo bruožų, bet ir tuo, kad jie semantiškai yra turtingesni, nes turi ne vieną, o du prasminius elementus. Todėl jie gerokai sustiprina vaizdą. Be sudurtinių epitetų, tokį pat semantinį krūvį turi kiti Homero vartoti sudurtiniai žodžiai. J. Ralio vertime šie dūriniai, kaip ir epitetai, irgi yra dviejų rūšių. Įprasti ir žinomi iš dviejų žodžių sudėti vertimo dūriniai būtų tokie: *galvažudžiai; ugniavietė; juokdarys; karžygiai; labdarys; pusiaukelė; kraugerys; žmogėdra; pilkalis; šventvagystė; kiauliaganis; žemgulė; širdgėla; avikailis* etc. Kadangi mūsų kultūra neturėjo ar buvo praradusi kai kuriuos epe minimus reiškinius, tai kalba jų neįvardijo. Todėl vertėjui teko sukurti dievo Hermio sinonimą *Argžudis*, laivo kapitoną reiškiantį žodį *laivavedys*, vyno pilstytoją pristatyti vienu žodžiu *vynadavys*. Vaišintojui teko sudurtinis atitikmuo *vaišiadavys*, rankų praustuvui – *rankplovė*, raiteliui – *arkliajodis*, pabuvojusiems požemio dievo Hado valdose ir grįžusiems į šį pasaulį vyrams – *dvimirciai*, gražioji Helena save pavadina niekinamu žodžiu *šunakė*. Ilgą laiką vertime nusako sudurtinis *ilgqmet*, sandalams rastas labai tinkamas lietuviškas atitikmuo *papėdės*, o žmogus, kurį šiandien vadiname auksakaliu, apibūdinamas žodžiu *auksakalvis*.

Homeras savo epuose vartojo ne tik dūrinus, bet ir daugybę kitokių ilgų žodžių. Tokie žodžiai turi daugiau svorio ir platumos, jie tarsi skirti pabrėžti išsakomai minčiai. Kvintilijanas sako, jog jie suteikia tekstui lėtumo (Quint. Inst. or. IX. 4. 42). Tokie reikšmingesni, svaresni žodžiai turi tam tikro didingumo ir todėl labai tinka epui¹¹. Mūsų minėto kiaulidės aprašymo viena eilutė graikiškai atrodo taip: *πεντήκοντα σβες χαμαιεννάδες ἐρχατόωντο* (Hom. Od. XIV. 15). Matome, kad ją sudaro keturi žodžiai: du iš jų penkiaskiemieniai, vienas keturskiemenis ir vienas dviskiemenis. Taigi J. Ralys neklydo, šiam vaizdui nupiešti vartodamas ilgus žodžius *kiaulininkai, kiekvienas, pussimtis, žemgulės* etc.

Epo vaizdus labai sustiprina ilgesni ir daugiau daikto ar reiškinio ypatybių reiškiantieji aukštesniojo bei aukščiausiojo laipsnio būdvardžiai irrieveiksmiai: *Ūgis jo tapo stambesnis, o veidas jaunesnis; vaisingiausiai penėtojai žemei; bet už visus laiminguosius tasai laimingiausias man rodos; baisiausia audra; nuolankiausiai turi pakentėti; namus gražiausius; miglą tirščiausia; audimai brangiausi; vargo didžiausio; miego saldžiausio; brangiausiai papuoštas patalas; rūbą minkščiausia; skausmas didžiausias; bus smagiausia; tamsiausia naktis; ramstis didžiausias; žemė trąšiausia; vandenėlio šviesiausio šaltinis; kiemas plačiausias; baidyklė bjauriausia; ratų drūčiausiu; krūvos dideliausios; kerčias tolimiausias; vilnom ilgiausiom; verkti gaudžiausiai; bliauja linksmiausiai; šviesiausiuose rūmuose; vyną gardžiausia; motina brangiausia; vargingiausias tarp vyrų; tvirčiausias apgynėjau; užsigeidęs širdingiausiai; įkibęs drūčiausiai; greičiausiai nutvėrė; mėsq gardžiausia; kojų ilgiausiu; pražūtis tikriausios; saldžiausiu*

¹¹ Jule Marouzeau, *Traité de stylistique latine*, Paris: Les Belles Lettres, 1946, p. 96–137.

balsu; Zeusas aukščiausiasis; baisiausiai sudrumsdama jūrą; baisenybė didžiausia; maloniausiai sutiko; didžiausia priesieką; karvės gražiausias; debesį juodą tamsiausį; džiaugtis ilgiausiai su savo žmonomis / Ir su brangiausiai vaikais; drobe švariausia; miegas tykiausias; rūbų ploniausiu; tunka ten kiaulės puikiausiai; Spartą, gražiausių merginų tėvynę; riebiausias kiaules; laivą tvirčiausį; gaudžiausiai beverkiant; dovanas gausiausias; turtingiausia salą; nuplovė jiems kūną švariausiai; širdis jų piktumo pilniausia; (durys) plačiausias; derlius puikiausias; turto brangiausias; širdingiausiai sutiko; meiliausiai ji sveikino žodžiais; ietį ilgiausią; tankumynus tamsiausius; ugnį sukūrė didžiausia; baisiausiai man gėda; žodžiai [...] pataikė į širdį giliausiai; virvę tvirčiausią; durys tvirčiausias; stipriausias galinčius; plačiausia viršūne; tarnaitė geriausia; žemę tėvynės brangiausia; rūbų puikiausiu; karščiausiai geidžiau; kapą aukščiausia; garbė pasklido plačiausiai etc. Itin ilgi šie žodžiai tampa tada, kai prie aukščiausiojo laipsnio būdvardžių arrieveiksmių prijungiamas priešdėliu padarytas būdvardžio savybių turinčio įvardžio „kas“ įnagininko linksnis. Dabar tokių žodžių rašybos taisyklė yra pasikeitusi, o anuomet toji samplaika sudarė vieną žodį. Pvz.: *kuosmarkiausiai; kuogreičiausiai; draugų kuogeriausiu; kuolabiausiai; kuotyliausiai; kuoiškiausiai; kuoplačiausiai; kuojvairiausiu; kuotamsiausia; paguoda kuobrangiausia; javai kuopuikiausi; kuolengviausiai; amžius kuomaloniausias; širdis kuotvirčiausia; balsu kuolinksmiausiu; kuotikriausiai; kuodrūčiausiai; galvas kuolaisviausias; kuobaisiausiai banguoja; kuostropiausiai; kuodidžiausia malonę; kuokantriausiai kentėjo; kuodidžiausią stiebą; daiktai kuobrangiausi; kuolabiausiai; kuopirmausiai; kalnų kuoaukščiausiu; ožkas kuoriebiausias; dovanų kuodaugiausiai; kuoanksčiausiai; kuotalpiausiai; kuolinksmiausius šokius; ginklais kuogražiausiai etc.*

Ilgųjų žodžių grupei dar priskirtini įvardžiutiniai būdvardžiai ir skaitvardžiai, kurių vertėjas atseikėjo gausiai. Pvz.: *aukštieji sostai; vilnotoji banda; gražioji dievaitė; puikioji dievaitė; salos tolimosios; raudonojo vyno; tamsiojo vyno; platųjį dangų; Odisėjas gudrusis; platųjį diržą; penktoji diena; trečioji diena; plačioji Troja; lygiojo lauko; dieviškasis Odisėjas; sunkioji liga; iš jūros pilkosios; Poseidono rūstingojo; stebuklingąjį raištį; tankųjį mišką, plėšriesiems žvėrimis; aukštųjų šventyklų; rūbai šviesieji; asilėnai tvirtieji; garbieji seniūnai; tyrosios upės; greituosius elnius; galingojo manojo tėvo; jūra plačioji; gražųjį sūnų; gardžiąją mėsq, didžioji žvaigždė; brangioji tėvynė; baltąją burę; šviesusis rūmas; didžiąją salę; galingąją ietį; padoriajai žmonai; linksmojo skobnio; šešeliams negyvųjų etc.* Labai ilgi ir svarūs yra aukščiausiojo laipsnio įvardžiutiniai būdvardžiai: *sidabro gryniausiojo; plačiausiąjį kiemą; mieliausiąją žmoną; ploniausiąjį tinklą; saldžiausiojo vaisiaus; naštą baisiausiąją; baisiausiąją kančią; ilgiausiąją kartį; geriausiąją audeklą; šviesiausiojo dievo; aukščiausiojo dievo; puikiausioje skrynioj; šviesiausiąją mielą Itakę; galingiausiujų vyrų; brangiausiąjį sūnų; geriausiąją ožką; vyrų geriausiujų; skaisčiausioji moteriškė; gražiausiąjį šalną; galingiausieji sūnūs achajų; protingiausieji vyrai etc.*

Lietuvių kalba, kaip ir graikų, turi daug daugiaskiemenių veiksmažodinių formų. J. Ralys jomis negalėjo nepasinaudoti. *Vandeniu nusimazgojau rankas ir pradėjau maldauti* (XII. 338); *Puolę ant žemės visi jie raudodami draskėsi plaukus* (X. 560); *Odisėją prarijusios bangos ilgokai / Laikė užvėrusios: jis negalėjo išnirti į viršų* (V. 309–310); *Banga, atsimušus nuo kranto, / Griūdama jūron atgal, nuo uolos jį nuplėšė ir sviedė* (V. 418–419); *Žemę bučiuodams pargriuvo ir ėmė dūsaudams galvoti* (V. 454); *Tuoj užsimerkė ilgai nemiegojusios akys jo mielos* (V. 484); nepaliaudamas *spaudė, kuo tik Odisėją galėdams* (VI. 331); *Šiė atvykau paieškoti prapuolusio savojo tėvo* (XV. 268); *Tenekalbina niekas iš jūsq* (XV. 435); *keliaukit / Miestan abu, o ir aš paskubėsiu, kovos išsiilgus* (XVI. 168–169); *Mums nebegalima bus jau daugiau jo turtus benaikinti* (XVI. 379); *Tiek dar praplaukęs, kiek galima šaukiančio balsą išgirsti* (V. 388); *Svaidinį [...] / Stverdavo, kojomis žemės nesiekdamas* (VIII. 381–382); *Taip suspausta širdis tebebuvo matytos nelaimės* (X. 244); *Šičia tikėjaus pirmiausiai sutiksiąs užpuolančią Skilę* (XII. 230);

Siūlu pririšęs kabliuką iš rago sumitusio jaučio (XII. 254); *kol ji dar gyveno, dejuodama nuolat / Tankiai lankydavau ją* (XV. 357–358); *Pats aš tave palydėčiau visur, tiktai leisk pakinkyti* (XV. 80); *Taip ir tos neteptos durys girgždėjo, darydamos sunkiai* (XXI. 52) etc.

Sutelkusios visus išvardytuosius dėmenis, J. Ralio hegzometro eilutės tampa ganėtinai turtingos svarių, ilgų, epinio didingumo kupinų žodžių: *Penelopėja jaunikiams didžiūnams prabilusi tarė* (XXI. 67); *Taip pakalbėjusi, dingo šviesakė dievaitė Atėnė* (VI. 40); *Sunkiai vaitodamas tarė jisai savo tvirtajai širdžiai* (V. 290); *Kilo baisiausia audra, ir laivą prilaikančios virvės / Trūko* (XII. 409–410); *Čionai viešpatauja gražkasė Kalipsė* (XII. 450); *Zeuso aigidvaldžio dukrai galingai dievaitei Atėnei* (III. 41).

SENI BEI RETI ŽODŽIAI. Šiame „Odisejos“ vertime randame retai vartojamų ar net nebevartojamų žodžių. Su vienu tokiu žodžiu susiduriame jau pirmoje eilutėje: *Vyrą pagarbinki, Mūza, prityrusį vargo didžiausio* (I. 1). Žodis *pririti*, reiškiantis „daug ką išgyventi“, yra geras ir garbingas žodis. LKŽ duomenimis, jį vartojo Simonas Daukantas, Žemaitė, Vaižgantas, o vėliau – Vincas Mykolaitis-Putinas. Vietoj dabar įprasto „jėga“ J. Ralys visame vertime kartoja seniau daugelyje Lietuvos vietovių paplitusį *spėka*, pvz.: *atgavo / spēką* (VI. 248–249); *vėjo spēka* (XIX. 189). Vertėjas visiškai nevertė žodžio „stalas“. Vietoj jo visame epe regime seną indoeuropietišką žodį *skobnys*, padarytą iš veiksmazodžio „skobti“ ir menantį tuos laikus, kai baldai buvo skobiami. Dievaitė Kirkė (XI. 7) ir Nausikajos tarnaitės (VI. 220) pavadintos *kasotomis*. Taip lietuviai vadino ne tik ilgakases merginas, bet ir derlingas, su nukarusiomis grūdų eilėmis avižas, ir svyruoklius beržus. „Odisejoje“ nerasis junginio „upės žiotis“, žiotys čia vadinamos *įtekmėmis*: *įtekmė upės* (VII. 281; XVII. 424). Visame epe šmėkščioja vyrų sueigą reiškiantis žodis *vyrija*, sėdimas baldas vadinamas *sėstu*, priesaika – *priesieka*, drąsa – Vinco Kudirkos, Motiejaus Valančiaus ir tautosakos vartota *drąsybe*, šauklys (žinianešys) – *skelbiku*, stipruolis – *galinčiumi*. Disko metimo sektoriaus linija pavadinta gražiu lietuvišku žodžiu *užbraiža*: *Akmuo tas nukrito toliausiai visokių / Užbraižų* (VIII. 193–194). Lietuvišką žodį *stulpas* vertėjas renka vietoj skolinio „kolona“: jo vertime ir Nausikaja, ir ketinanti jaunikiams pasiūlyti įtempti Odisejo lanką Penelopė atsistoja prie menės stulpo (VIII. 462; XXI. 64). Penelopė, pažadėjusi jaunikiams tekėti už kurio nors, kai pabaigs austi įkapes Laertui, audimą slapta vėl išnarpliodavo: *Būdavo, naktį atgal vėl išleisdavo* (II. 100); *Ištisą dieną, būdavo, audžiu, o nakčiai užėjus, / Šviesą uždegus, išleisdavau viską atgal* (XIX. 152–153). Taigi J. Ralys vartoja ne visų nuzulintą veiksmazodį „išardyti“, o retesnę „išleisti“. Žodžiu „dvikartis“ lietuviai vadino ir plačias, dvigubas paklodes, ir aukštesnę žolę, po kuria prižėlę žemesnės, ir plyšiais užšalusį ledą, ir dviejų veislių linus, o J. Ralys šį apibūdinimą suteikė dvigubam apsiaustui, sakydamas, kad Odisejas buvo užsivilkęs *apsiautą dvikartį puikų vilnonį* (XIX. 230). Alkinojo surengtose varžybose žiūrovai palinksmo širdis *regesiu vyrų galybės* (VIII. 134), o Odisejas skuba *į tarpą draugų sankeleivių* (XI. 332). Bendrakeleivį reiškiantis žodis „sankeleivis“, matyt, atrodė poetiškas, nes tiko ir Salomėjai Nėriai („Man sankeleiviu bus naktis“). Daugelį kartų vertėjo ištartą daiktavardį *dejos* (IV. 323; IX 483; X. 39; XI 436; XVII. 119 etc.), žodžio „vargai“ sinonimą, pakartojo V. Mykolaitis-Putinas: „Aš laukiau čia tavęs, kilnioji valanda, palikęs kelyje gyvenimo dejas“, o žodžiui „sugalasti“ perkeltinę reikšmę, matyt, bus suteikęs J. Ralys, Odisejo balsu sakydamas: *vargas ir kančios mane sugalando* (VIII. 183). Vaizdingai nusakyti ir audėjų veiksmai: *kitos plazdėjo prie staklių* (VII. 105).

J. Ralio laikais dar nebuvo išnaikinta dviskaita, todėl jo vertime randame kalbą praturtinančius junginius: *juokdariu du* (IV. 18); *du asilėnu* (VI. 72); *du keleivingu heroju* (IV. 19); *jiedvi vienmeti* (V. 22); *du jaučiu pajungtu* (XVIII. 361); *du trumpaamžiu* (XI. 307). Šioje „Odisejoje“ nosinioriebalsio dar nėra pakeitęs nosinis balsis žodyje *sklanstį* (XXI. 50), o vietoj modernių „namo“ ir „į namus“ skaitome

senovinius *namon* (I. 21; XVI. 321) ir *namuosna* (XVIII. 415; XX. 234). Ir antikinei, ir vėlesnei visų tautų poezijai ilgai buvo būdinga elizija. J. Ralio vertime elizijos atvejų gausu ir turbūt net šiek tiek per daug: *proting's Odisejas didvyris* (VIII. 152); *duonos padėjo šeim'ninkė* (I. 139); *prizūrėtojų's Melantis* (XXII. 123); *n'apsakomą smagumą* (VIII. 455); *pusryčius pas'gaminę* (XVI. 3); *keliai senutės pas'darė tvirtesni* (XXIII. 3) etc.

Šen bei ten įdėdamas senovinį žodį J. Ralys neklydo, nes senovinio kūrinio vertimui tokie žodžiai tinka: jie archaizuoja tekstą, siunčia skaitytojams signalus, padedančius geriau įsijausti į jį. Be to, jie skamba tarsi poetiškiau, nes nėra įprasti ir nuvalkioti. Tą pačią semantinę funkciją atlieka ir išvardytieji reti žodžiai. Tad Vaižgantas neklydo, kadaisė sakydamas: „Dr. Jeronimo Ralio būta poeto visoje to žodžio prasmėje.“¹²

IŠVADOS. Išnaginėjus svarbiausius pirmojo „Odisejos“ vertimo į lietuvių kalbą dėmenis, tampa aišku, kad J. Ralys suformavo esminius šio graikų epo vertimo poetikos principus, pagrįstus Homero idėjos ir jo stiliaus priemonių išmanymu. Ateities vertėjams jis paliko dvi galimybes: arba skintis naują taką, arba eiti jo pramintuoju. Pirmasis yra nežmoniškai sunkus, antrasis teikia mažiau garbės: galima sukirčiuoti žodžius pagal dabartinės kalbos taisykles, pašalinti svetimžodžius, nevertoti tarmybių (J. Ralio laikais literatūrinė kalba dar nebuvo išsikristalizavusi), pateikti sklandesnę metriką, bet jei bus kartojami tie patys dūriniai, žodžių junginiai ir epitetai, jei nebus sukurta sava poetinė sistema, vertėjo visą laiką tykos pavojus versti į naujesnių laikų lietuvių kalbą ne Homerą, o J. Ralį, ir jo darbas galės būti vadinamas veikiau redagavimu. Taip kalbėdama visai nenorėčiau teigti, kad niekas nebegali imtis naujo „Odisejos“ vertimo. Manychiau priešingai: tokio žmogaus labai reikėtų. Tačiau jis turėtų būti naują taką minantis karžygys, pateikęs originalų, kitais esminiais dėsniais pagrįstą vertimą. Pavyzdžiui, tai galėtų būti ryžtas išversti epą ne akcentiniu, o kvantitatyviniu hegzametu (žinoma, apsibrėžus, ar lietuvių kalbai taikytina antikinių kalbų taisyklė, kad du priebalsiai pailgina prieš juos einantį trumpą balsį, ir aptarus kitus dalykus), kuriam, pasak minėtojo Brenderio, lietuvių kalba labai tinka. Tada neskubiai skaitant ir taisyklingai ištariant ilguosius skiemenis tekstas taptų dainingesnis, taigi, ir epiškesnis, nes jame vyrautų ilgi spondėjiniai skiemenys, o pirmoji šio epo eilutė galėtų skambėti maždaug taip: „Vyrą, Mūza, pagarbink, negandų nukamuotą“. Žinoma, tokio vertimo darbas būtų neregėtai sunkus ir turbūt truktų visą gyvenimą, tačiau juk J. Ralys yra parodęs puikų atkaklumo pavyzdį.

12 Op. cit., p. 194.

Ne viskas praeina

Audronė Kudulytė-Kairienė

Šiais metais minima 110 metų sukaktis, kai gimė žymus Lietuvos vertėjas Antanas Dambrauskas, iš senosios graikų ir lotynų kalbų išvertęs svarbiausius antikinės poezijos kūrinius, vertęs Senąjį Testamentą.

Antanas Dambrauskas gimė 1911 m. vasario 9 d. Rokiškio rajone, Norkūnų kaime, ūkininkų šeimoje. Pakludamas tėvų norui, 1931 m. buvo įstojęs į Kauno kunigų seminariją, bet greitai pajuto, kad kunigo kelias jo netraukia. Sulaukęs rašytojo Juozo Tumo-Vaižganto pritarimo, metė seminariją, tačiau visą gyvenimą išliko tikintis ir niekada to neslėpė. 1932 m. įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą. Studijuodamas senąsias klasikines kalbas, būsimasis vertėjas pasirodė esąs gabus ir stropus studentas. Savo atsiminimų knygoje „Viskas praeina“ (Vaga, 1991) A. Dambrauskas užsimena, kad profesorius Vladimiras Šilkarskis ketino leisti jį studijuoti į Šveicarijos ar Prancūzijos universitetus. Tačiau likimas susiklostė kitaip. Baigęs universitetą, A. Dambrauskas dirbo lotynų kalbos mokytoju Kaune. Neįtikėjęs sovietų valdžiai, 1945 m. buvo suimtas ir daugiau nei dešimtį metų praleido Sibiro ir Kazachstano lageriuose. Kęsdamas nuolatines patyčias, alkį, šaltį, dirbdamas sunkiausius darbus, stokodamas poilsio, A. Dambrauskas nenustojo domėtis literatūra, nepamiršo to, ką buvo išmokęs universitete. Suradęs laisvą valandėlę, užrašinėjo įsimintas lotyniškas sentencijas, neprarado noro skaityti ir versti. Koks buvo jo džiaugsmas, kai draugai jam į tremtį atsiuntė graikų kalbos gramatiką, senosios graikų–vokiečių kalbų žodynelį ir Vergilijaus „Eneidą“! Šias apiplyšusias knygas jis įrišo ir saugojo kaip didžiausią vertybę. 1956 m. grįžęs į Lietuvą ir netrukus įsidarbinęs Druskininkų vaikų sanatorijoje, A. Dambrauskas ėmėsi versti antikinę poeziją. Baimindamasis, kad jo, politinio tremtinio, vertimų niekas nespausdins, jis pasiūlė bičiuliui Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros docentui Leonui Valkūnui, kad šis savo vardu leistų jo vertimus, o gautą honorarą jie abu pasidalintų. Tačiau L. Valkūnas tokiam sumanymui nepritarė ir supažindino A. Dambrauską su Valstybinės grožinės literatūros leidyklos redaktorais. Labai greitai A. Dambrauskui, kaip puikiam antikinių kalbų žinovui, buvo patikėta redaguoti prieškarinius Homero epo vertimus. 1961 m. išėjo A. Dambrausko redaguota „Iliada“, 1964 m. – „Odiseja“. Taisydamas svetimą vertimą, A. Dambrauskas panorė pats išversti Homerą ir padaryti tai vaizdingiau, sklandžiau, versti ne vien tik daktiliais, bet ir spondėjais. *Gražiomis vasaros dienomis miške, už miesto prie Ratnyčios upės, verčiau iš naujo, pirmiausia „Odiseja“*, – rašo vertėjas minėtoje atsiminimų knygoje. A. Dambrauskas dar kartą padovanojo Lietuvos skaitytojams neįkainojamą dovaną – galimybę iš naujo perskaityti Homero epą. Ilgas ir sudėtingas Homero poemą jis išvertė nepaprastai greitai: naujasis „Odisejos“ vertimas išėjo 1979 m., „Iliados“ – 1982 m. Iš Jeronimo Ralio perėmęs kai kurių Homero epitetų vertimo tradiciją, A. Dambrauskas sukūrė originalių sudurtinių būdvardžių, vaizdingai ir taikliai išvertė epines formules, puikiai perteikė poemų dvasią.

1963 m. išleistoje „Senovės graikų literatūros chrestomatijoje“ buvo išspausdintos A. Dambrausko išverstos dvi helenistinio poeto Teokrito idilės ir dvi komedijos: Menandro „Trečiųjų teismas“ ir Aristofano „Varlės“. Visi šie kūriniai lietuvių kalba pasirodė pirmą kartą. Aristofano „Varlėse“ aprašomas dramaturgų Aischilo ir Euripido ginčas ir ieškoma atsakymo į amžiną klausimą: ar literatūra turi vaizduoti gyvenimą ir žmones tokius, kokie jie yra, ar tokius, kokie jie turėtų būti? A. Dambrauskas puikiai išryškino skirtingus

Aischilo ir Euripido kalbėjimo stilius, sugalvojo įvairiausių naujadarų, meistriškai perteikė įvairius metrus, kuriuos buvo panaudojęs komedijos autorius.

Susidomėjęs Aristofanu, 1965 m. A. Dambrauskas pirmą kartą į lietuvių kalbą išvertė jo komediją „Plutas“; toliau domėdamasis šio žanro kūrinių, iš lotynų kalbos išvertė Plauto komedijas „Karys pagyrūnas“ ir „Vergas apgavikas“ (1970 m.), Terencijaus komediją „Broliai“ (1981 m.), kurią, kaip rašo atsiminimuose, buvo perskaitęs dar lageryje. Nors suprasti ir versti antikinės komedijas nelengva, nes jose daug politinių realijų, šnekamosios kalbos elementų, šiurkščių sąmojų, žodžių žaismo, A. Dambrauskui puikiai pavyko perteikti senųjų komediografų veikalus.

1967 m. pasirodė A. Dambrausko išverstas romėnų nacionalinis epas – Vergilijaus „Eneida“. Prieškariu buvo išverstos tik kelios „Eneidos“ giesmės. A. Dambrauskas šį kūrinį išvertė visą. Tiesa, A. Dambrausko vertimą aplenkė 1965 m. Bostone išspausdinta lietuviškoji „Eneidė“ (vertė Antanas Rukša), tačiau sovietiniais laikais Lietuvos skaitytojui išeivio A. Rukšos vertimas buvo nepasiekiamas. Vergilijaus epas, šlovinantis romėnų tautos galybę ir ištikimybę protėvių papročiams, turėjo įtakos XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės poeto Jono Radvano poemai „Radviliada“ ir kito to laikotarpio poeto Laurencijaus Bojerio poemai „Karolomachija“. 1971 m. buvo išleisti ir kiti A. Dambrausko versti Vergilijaus kūriniai – piemenų gyvenimą vaizduojančios „Bukolikos“ ir žemdirbių darbą išaukštinančios „Georgikos“. Abi šias hegzametru parašytas poetas A. Dambrauskas išvertė vaizdingai, aiškiai ir sklandžiai.

A. Dambrauskas pirmasis ir iki šiol vienintelis išvertė visą mitologinę Ovidijaus poemą „Metamorfozės“, kuri buvo išleista 1979 m. Prieškariu buvo išverstos tik kelios „Metamorfozių“ knygos. Šioje poemoje Ovidijus papasakoja daugiau nei 250 mitų apie įvairių mitinių personažų virtimą įvairiomis būtybėmis. Vertėjui puikiai pavyko perduoti „Metamorfozių“ skambesį, poetiškumą, minties ir formos vingius.

Susižavėjęs Sofoklio kūrinių didingumu, veikėjų kilnumu ir taurumu, A. Dambrauskas panorė išversti visas šio dramaturgo tragedijas, o ypač „Antigonę“, nes *nelaidotų brolių neseniai gulėjo pilnos miestelių aikštės* („Viskas praeina“, p. 258). 1974 m. buvo išleistos jo išverstos trys Sofoklio tragedijos („Oidipas karalius“, „Oidipas Kolone“, „Antigonė“). Prieškariu šias Tebų ciklo tragedijas buvo išvertė Antanas Rukša ir Antanas Venclova, tačiau jų vertimas netenkino Panevėžio teatro režisieriaus Juozo Miltinio, sumaniusio pastatyti „Oidipą karalių“. J. Miltinis kreipėsi į A. Dambrauską, kad šis išverstų minėtą tragediją. Režisierius buvo labai atidus originalo tekstui, pats mokėsi senosios graikų kalbos, dažnai A. Dambrausko vertimą lygino su graikišku originalu. Versdamas „Oidipą karalių“ A. Dambrauskas daug dirbo, taisė, ieškojo tinkamų žodžių ir frazių, stengėsi kuo geriau išreikšti svarbiausias tragedijos idėjas ir mintis. 1977 m. Panevėžyje įvyko „Oidipo karaliaus“ premjera. Spektaklyje skambėjo šiek tiek kitoks tekstas, nei buvo išspausdintas prieš trejus metus išleistoje knygoje. J. Miltinis ketino pastatyti ir „Antigonę“, ir „Oidipą Kolone“, tačiau to padaryti nespėjo. 1984 m. pasirodė A. Dambrausko išverstos likusios Sofoklio tragedijos: „Elektra“, „Filoktetas“, „Ajantas“, „Trachinietės“. A. Dambrausko išversta tragedija „Oidipas karalius“ buvo daug kartų pastatyta Lietuvos teatro scenoje: 1998 m. Lietuvos nacionaliniame dramos teatre ją pastatė režisierius Rimas Tuminas, 2002 m. tame pačiame teatre – Oskaras Koršunovas. 2016 m. režisierius Gintaras Varnas, kurdamas spektaklį „Oidipo mitas“, taip pat naudojo minėtu vertimu. A. Dambrausko dėka Lietuvos teatro sceną išvydo ir kitos Sofoklio tragedijos: 1993 m. Irena Kriauzaitė Lietuvos valstybiniame jaunimo teatre pastatė jo verstą Sofoklio „Elektrą“, 1999 m. Lietuvos nacionaliniame dramos teatre Birutė Marcinkevičiūtė parodė savo režisuotą monospektaklį pagal Sofoklio „Antigonę“.

A. Dambrausko vertimai, atveriantys skaitytojams nuostabų antikos poezijos lobyną, leidžiantys pajusti

senųjų mitų grožį, epų didybę, tragedijų patetiką ir komedijų sąmojų, mums yra labai reikšmingi, nes retas žmogus moka senąsias kalbas ir gali skaityti antikinius kūrinius originalo kalba. Nemažai A. Dambrausko vertimų įtraukta į graikų ir romėnų literatūros chrestomatijas, skirtas moksleiviams, aukštųjų mokyklų studentams ir visiems besidomintiems Antikos kultūra. Jo vertimai išleisti ir lietuviškoje „Pasaulinės literatūros bibliotekos“ serijoje. Nemažai kūrinių, kuriuos A. Dambrauskas į lietuvių kalbą išvertė pirmą kartą, iki šiol nesulaukė naujo vertimo.

A. Dambrauskas atitiko svarbiausius geram vertėjui keliamus reikalavimus: jis pasižymėjo puikiu gimtosios kalbos pojūčiu, turėjo turtingą žodyną, gerai mokėjo senąsias kalbas, vertė sklandžiai ir kokybiškai tiek iš senosios graikų, tiek iš lotynų kalbų, ko dabar beveik nebedaro antikinių literatūros vertėjai. Vertėjas neišbarstė savo talento trumpiems eilėraščiams ar fragmentams, atidžiai pasirinkdavo, ką versti, vertė solidžius veikalus, skubėjo užpildyti kitų antikinių kalbų žinovų paliktas spragas ir išversti tai, kas dar buvo neišversta arba išversta ne iki galo. Vertimas buvo jo gyvenimo prasmė ir jam jis skirdavo visą savo laisvalaikį. Mėgstamiausias A. Dambrausko žanras buvo epas, mėgstamiausias metras – hegzametas. Vertėjas stengėsi išsaugoti ir kuo tiksliau perduoti ne tik kūrinių turinį, idėjas ir mintis, bet ir jo formą, buvo puikiai įvaldęs antikinius metrus. Šiais laikais, kai pasigirsta balsų, kad geriausia viską versti proza, nes taip daug paprasčiau ir lengviau, A. Dambrausko vertimai – puikiausias pavyzdys, kaip reikia išlaikyti eiliuotą originalo metrą.

Nors A. Dambrauskas savo atsiminimų knygą pavadino „Viskas praeina“, galima drąsiai teigti, kad jo gyvenimas nepraėjo be pėdsako – Lietuvos skaitytojams liko puikūs jo antikinių poezijos vertimai.

Pranešimas skaitytas 2021-09-04 Druskininkuose vykusioje konferencijoje „Ką galėjau, dariau“.

Himnai

Kalimachas

Kalimachas (~310–245 m. pr. Kr.) – senovės graikų poetas, žymiausias helenistinės poezijos atstovas. Kilęs iš Kirėnės (graikų kolonija dabartinės Libijos teritorijoje), gyvenimą praleido helenistinės kultūros centre – Aleksandrijoje. Jaunystėje mokytojavo, vėliau įsidarbino Aleksandrijos bibliotekoje ir tapo Ptolemajų rūmų poetu. Kalimachas buvo didelis eruditas, griežtas poetų kritikas, literatūros tyrinėtojas ir produktyvus rašytojas, sudaręs Aleksandrijos bibliotekos knygų katalogą ir parašęs apie 800 knygų. Jis kūrė tragedijas, satyrines dramas, epilijus, epigramas ir kitokių žanrų kūrinius. Didžioji Kalimacho literatūrinio palikimo dalis dingio. Išliko tik 6 himnai, 60 epigramų ir keli svarbiausio jo kūrinių – poemos „Priežastys“ – fragmentai. Šios poemos pratarmėje Kalimachas suformulavo pagrindinius helenistinės poezijos reikalavimus: nedidelė kūrinių apimtis, moksliskas turinys ir gražus, nudailintas stilius. Šiais reikalavimais Kalimachas vadovavosi kurdamas savo himnus, kurie neturėjo sakralinės reikšmės ir buvo skirti išsilavinusiems skaitytojams, o ne religinėms šventėms. Kalimacho himnuose pasakojama apie dievo gimimą ar kokį nors jo gyvenimo epizodą, išvardijamos dievo funkcijos ir darbai, pateikiama daug mitologinių, etiologinių, geografinių ir kitokių žinių. Pakilus epinis himnų stilius, homerinė leksika ir metro (hegzometro) pasirinkimas rodo, kad Kalimachas sekė senąją poetinę tradiciją. Kartu jis suteikė himnams naujų bruožų, būdingų helenistiniam laikotarpiui. Kalimacho himnuose gausu archaizmų, neologizmų, įvairių dialektinių formų, todėl išversti juos nėra lengva. Iki šiol į lietuvių kalbą buvo išversti trys Kalimacho himnai („Apolonui“, „Paladės maudynės“, „Demetriai“).

Šiame žurnale publikuojami keturių Kalimacho himnų vertimai. Trys iš jų (himnai Dzeusui, Artemidei, Delo salai) į lietuvių kalbą išversti pirmą kartą. Kartu spausdinamas ir naujas himno Demetriai vertimas.

„Himnas Dzeusui“ pasakoja mitą apie Dzeuso gimimą ir kūdikystę. Kūrinyje šlovinamas ne tik vyriausiasis Olimpo dievas, bet ir Kalimacho globėjas Ptolemajas Filadelfas, kuris, panašiai kaip ir Dzeusas, būdamas jauniausias tarp brolių, tampa valdovu. Poetas stengiasi susieti žemiškąjį valdovą su jo dieviškuoju globėju: jie tartum du Dzeusai, iš kurių vienas gyvena žemėje, o kitas – danguje.

„Himne Artemidei“ vaizdingai perteikiami Artemidės vaikystės epizodai, parodant, kaip deivė įgyja visus jai priklausančius dieviškus atributus ir iš mažos mergaitės tampa galinga Olimpo dievybe. Himne išsamiai aprašomos Artemidės funkcijos ir pareigos. Kūrinių pagyvina spalvingi buitės vaizdai.

„Himnas Delo salai“ supažindina skaitytoją su Apolono motinos klajonėmis, kai ji ieško vietos, kur galėtų pagimdyti savo vaikus. Dar būdamas įsčiose, Apolonas uždraudžia motinai vykti į Koso salą, skirtą būsimajam Egipto valdovui, ir išpranašauja galatų įsiveržimą į Graikiją. Kūrinyje galima įžvelgti paralelių tarp menų globėjo Apolono ir Kalimacho globėjo Ptolemajo Filadelfo.

„Himnas Demetriai“ išsiskiria rėmine kompozicija. Kūrinių pradžioje ir pabaigoje aprašomos paslaptingos Demetriai skirtos apeigos, o pagrindinį himno naratyvą sudaro mažai žinomas mitas apie Erisichtoną, atsisakiusį paklusti dievams ir sulaukusį bausmės už įžūlumą.

Audronė Kudulytė-Kairienė

I. Himnas Dzeusui

1 Kai aukojame Dzeusui, ką mums geriau apdainuoti
Nei šį dievą, per amžius galingą, per amžius valdovą?
Žemės vaikus sutramdė jisai, Uranidams¹ teisėju
Tapo. Kaip jį apdainuot? Kaip Diktietį² arba kaip Likają³?
5 Ima dvejoti širdis. Nežinia, kur dievo tėvynė.
Dzeuse, sako vieni, kad gimei tu ant Idos⁴ kalnyno,
Kalba kiti, kad Arkadijoj⁵. Tėve, katrie mums meluoja?
Kretos žmonės – melagiai. Valdove, juk jie tau net karstą
Buvo padarę, bet tu nenumirei, būsi per amžius.
10 Rėja⁶ pagimdė tave Parasijoj⁷. Tankiais krūmynais
Jos viršūnė apžėlus visa. Nuo to laiko vieta ši
Tapo šventa. Čia niekas, kam laikas gimdyt, neužklysta –
Nei žvėris, nei moteris, o apidanai⁸ šį kalną
Rėjos sena gimdykla dabar yra pavadinę.
15 Kai tik išstūmė tave iš savo įsčių galingų
Motina, ėmė ieškot vandens versmės, nes norėjo
Ir pati apsiplaut, ir tavo kūnelį nuprausti.
Bet nei didysis Ladonas⁹ tada dar tenai netekėjo,
Nei Erimantas¹⁰, švariausia iš upių. Adzanija¹¹ buvo
20 Dar visa be vandens. Tik vėliau vandeningu vadintis
Šitas kraštas pradėjo. Kai Rėja juostą atrišo¹²,
Daug ažuolų vagoj drėgnasis Jaonas¹³ augino,
Daug vežimų pačiu dugnu Melanto¹³ riedėjo,
Daug gyvačių irštų buvo, kur Karijonas¹³
25 Greitai čiurlena dabar. Tada keleivis žingsniavo
Tiesiai dugnu akmenuotos Kratidės¹³ per vagą Metopės¹³
Ėjo ištroškęs, nors daug vandens jam slėpės po kojom.

1 Uranidai – titanai, Urano ir Gajos vaikai.

2 Diktietis – Dzeuso epitetas, kilęs nuo Diktės kalno, esančio rytinėje Kretos dalyje.

3 Likajas – Dzeuso epitetas, kilęs nuo Likajo kalnyno, esančio Arkadijoje.

4 Ida – kalnynas Kretos saloje.

5 Arkadija – vidurinė Peloponeso sritis.

6 Rėja – Krono žmona, Dzeuso motina.

7 Parasija – kalnas Arkadijoje.

8 Apidanai – seniausi Peloponeso gyventojai.

9 Ladonas – Arkadijos upė.

10 Erimantas – Arkadijos upė.

11 Adzanija – Arkadijos vietovė.

12 Kai Rėja juostą atrišo – *perifrazė*: kai ji susiruošė gimdyti.

13 Jaonas, Melantas, Karijonas, Kratidė, Metopė – Arkadijos upės.

Tad, išeities nesuradus, valdovė Rėja pasakė:
„Žeme, gimdyki ir tu! Juk tavo gimdymas lengvas!“
30 Šitaip ištarė deivė ir, ranką galingą pakėlus,
Trenkė lazda į kalną. Šis skilo nuo smūgio per pusę,
Ir iš jo išsiliejo srauni versmė. O valdove,
Ji, apiprausęs tave, suvystė ir perdavė Nedai¹⁴,
Kad į Kretą slapta nugabenus augintų. Vyriausia
35 Ta Nedà iš nimfų, kurios padėjo tau gimti,
Ir iš jų visų po Filirės¹⁴ ir Stigės¹⁴ garbiausia.
Deivė jai nemenkai atsilygino, kai pavadino
Jos vardu upeliuką, kuris pro miestą kaukonų¹⁵ –
40 Miestas šitas Leprėju¹⁶ yra pavadintas – čiurlena
Ir su Nerėju¹⁷ paskui susilieja. Tenai palikuoniai
Likaonietės lokės¹⁸ šį vandenį geria seniausią.
Štai jau Tenàs¹⁹ paliko nimfa, gabendama Knosan¹⁹,
Dzeuse tėve, tave. Netoli yra Tenos nuo Knoso.
Ten, o viešpatie, tau virkštelė nukrito. Kidonai²⁰
45 Ėmė vadint nuo tada Omfaliju²¹ lygumą šitą.
Dzeuse, ant rankų tave pakėlė kirbantų²² bičiulės
Melijos²³, o Adrastėja²⁴ tave į lopšį auksinį
Nunešė ir paguldė. Žindei ožkos Amaltėjos²⁵
Dosnųjį spenį, paskui ir saldžiu medum maitinai,
50 Nes staiga Panakridės bitelės koriai atsirado
Idos kalnyno kalne – Panakrais²⁶ jį žmonės vadina.
Šoko apie tave kuretai²⁷ karingąjį šokį,

14 Neda, Filirė, Stigė – nimfos okeanidės.

15 Kaukonai – Peloponeso gyvenusi tautelė.

16 Leprėjas – miestas Elidėje, Peloponeso.

17 Nerėjas – jūrų dievas. *Čia*: jūra.

18 Palikuoniai Likaonietės lokės – Arkadijos gyventojai. Likaono duktė Kalistò pagimdė Dzeuso sūnų Arkadą, kuris tapo arkadų protėviu. Vėliau Kalistò buvo Heros paversta loke.

19 Tenos, Knosas – Kretos miestai.

20 Kidonai – kretiečiai.

21 Omfalijas – lyguma Kretos vidurinėje dalyje. Pavadinimas siejamas su gr. *omphalos* – „bamba“.

22 Kirbantai (koribantai) – deivės Kibelės žyniai ir palydovai, auginę ir auklėję mažąjį Dzeusą.

23 Melijos – medžių nimfos, Gajos dukterys.

24 Adrastėja – Idos kalnyno nimfa.

25 Amaltėja – ožka, Kretos saloje žindžiusi naujagimį Dzeusą.

26 Panakrai – Kretos kalnai, Idos kalnyno atšaka.

27 Kuretai – pusdieviai, mažojo Dzeuso sargybiniai ir gynėjai, vėliau Dzeuso žyniai Kretoje.

Žvangino savo ginklus, kad Krono²⁸ ausys girdėtų
 Sklindančius skydo garsus, o ne tavo, kūdikio, verksmą.
 55 Dangiškas Dzeuse, gerai tu augai, gerai maitinai,
 Greitai subrendai ir greit sužėlė pūkai tau ant skruostų.
 Bet, net būdamas vaikas, mažstei tu tikrai išmintingai
 Ir vyresni už tave labai artimi giminaičiai
 Tau visai nesutrukdė dangaus namus užvaldyti.
 60 Buvo neteisūs senovės dainiai, kalbėję, kad burtais
 Savo namus Kronidai²⁹ į tris dalis padalino³⁰.
 Kas, jei ne tikras kvailys, sutiktų burtus ištraukti
 Dėl Olimpo ir Hado? Juk burtais pritinka dalintis
 Tą, kas lygios vertės. O šitie dalykai skirtingi.
 65 Aš galėčiau meluot, jei išgirdę tuo patikėtų.
 Tu ne dėl burtų tapai dievų valdovu, o dėl rankų,
 Dėl jėgos ir dėl galios, kurią turi sau prie sosto.
 Tu patikėjai savo ženklus pranešti puikiausiam
 Paukščiui³¹. Tebus šie ženklai palankūs mano bičiuliams!
 70 Išsirinkai geriausius žmones – ne tuos, kurie moka
 Plaukti laivais, ne dainius, ne tuos, kurie skydą nešioja.
 Jais pasirūpint kitiems, mažesniems dievams, patikėjai,
 Išsirinkai pats miestų valdytojus – tuos, kurių valdžiai
 Ir žemdirbiai priklauso, ir puikūs kariai, ir jūreiviai.
 75 Viskas priklauso valdovams, ir kas gi jiems nepriklauso?
 Kalvius vadiname mes žmonėmis Hefaisto³², kareiviai
 Žmonės Arėjo³³ yra, Artemidės Chitonės³⁴ – medžiokliai,
 Foibui³⁵ priskiriam žmones, lyra išmokusius groti.
 O karaliai – iš Dzeuso, ir nieko nėra dieviškesnio
 80 Kaip valdytojai Dzeuso, nes tu juos esi išsirinkęs.
 Jiems atidavei saugot miestus, o pats virš tų miestų
 Sėdi aukštai stebėdamas, kas iš valdovų teisingai
 Moka valdyti ir kas, atvirkščiai, nedorai vadovauja.

28 Kronas – titanas, Dzeuso tėvas. Kronas savo vaikus surydavo, todėl Rėja paslėpė naujagimį Dzeusą Kretoje.

29 Kronidai – Dzeusas, Poseidonas ir Hadas.

30 Pasak mito, nuvertę Kroną, Dzeusas, Poseidonas ir Hadas burtais pasidalino pasaulį. Dzeusui atiteko Olimpas, dangus ir žemė, Poseidonui – vandenynai ir jūros, Hadui – požemio karalystė.

31 Buvo manoma, Dzeuso pasiuntinys yra erelis.

32 Hefaistas – ugnies ir kalvystės dievas.

33 Arėjas – karo dievas.

34 Artemidė – medžioklės deivė, laukinių žvėrelių globėja. Chitonė – Artemidės, nešiojusios trumpą chitoną, epitetas.

35 Foibas – Apolonas, muzikos, poezijos ir visų menų globėjas.

85 Prabangą suteikei jiems, davei ir turtų daugybę,
 Bet ne visiems jų po lygiai paskyrei. Galim nurodyt
 Mūsų valdovą³⁶, kuris kitus gerokai pranoksta.
 Jis vakare pabaigia daryt, ką rytą sumanęs,
 Darbus didžius – vakare, mažus – kai tik juos sugalvoja,
 Tai, ką padaro kiti per metus, kai kurie – ne per vienus.
 90 Pats juos pabaigti trukdei ir labai jų polėkį tramdei.
 Būki sveikas, Kronide viršiausias, gėrybių teikėjau
 Ir saugumo davėjau! Kas šlovins darbus tavuosius?
 Negimė toks ir negims, kas Dzeuso darbus pašlovins!
 Būki sveikas, o tėve! Gerovę siųsk ir dorybę!
 95 Nes be dorybės gerovė žmogui neleidžia klestėti,
 O be gerovės – dorybė. Gerovę duok ir dorybę!

Iš senosios graikų kalbos vertė Audronė Kudulytė-Kairienė (2021 m.)

36 Turimas galvoje Egipto valdovas Ptolemajus II Filadelfas (285–247 m. pr. Kr.).

III. Himnas Artemidei

1 Šlovinam mes Artemidę (nelengva dainiams pamiršt ją),
Tą, kurią lankai ir kiškių medžioklė vilioja,
Šokių ratelis platus ir šėlsmas kalno viršūnėj.
Giesmę pradėsime nuo to, kaip, ant tėvo kelių užsliuogus,
5 Dar maža būdama, ji šitaip gimdytojui tarė:
„Leisk man, tėveli, skaistybę per amžius išsaugot ir duok man
Daugel vardų, kad net Foibas¹ manęs jais pralenkt negalėtų,
Duok man strėlių ir lankų... Bet ne, o tėve, palauki,
Aš neprašysiu tavęs nei strėlinės, nei didelio lanko.
10 Man sumeistraus kiklopai strėlių ir tamprųjų lanką.
Leisk man nešioti deglus ir duoki chitoną lig kelių,
Kad laukinius žvėrelius visad aš galėčiau medžioti.
Duok man taip pat šešiasdešimt dukrų plataus Okeano,
Dar nekaltų, skaisčių, jaunų devynmečių mergaičių.
15 Skirki man ir tarnaičių – Amnisijos² dvidešimt nimfų.
Jos man medžioklės batus pasaugos, greitaisiais skalikais
Rūpinsis nuolat, kai aš nemedžiosiu lūšių ir elnių.
Duoki man kalnus visus ir skirki man miestą bet kokį,
Nes nedažnai Artemidė į miestą teiksis ateiti.
20 Aš gyvensiu kalnuos, o į miestą žmonių teužsuksiu
Vien tiktai tuo metu, kai kankinamos skausmo aštriausio
Šauksis pagalbos gimdyvės³, kurioms padėti pirmiausia
Moiros⁴ paskyrė mane, kai tik aš gimiau: mat nejuto
Motina mano skausmų – nei kada manęs jinai laukės,
25 Nei gimdydama: greitai mane ji iš įsčių išstūmė.“
Šitaip pasakius, norėjo ji tėvo smakrą paliesti⁵.
Tiesė ilgai rankutes, kol galop jai pavyko pasiekti
Tėvo barzdą. Jisai nusijuokęs palenkė galvą
Ir, paglostęs dukrelę, ištarė: „Heros piktosios
30 Aš nebijosiu, kol deivės gimdys man kūdikius tokius.
Mano dukrele, ko trokšti ir ko dabar tu maldauji,
Tėvas viską tau duos. Ir duos net daugiau, negu nori.
Trisdešimt miestų tau duosiu ir bokštą ne vieną paskirsiu,
Trisdešimt miestų, kurie niekada nemokės jokio kito
35 Dievo garbint, tačiau tik tave, ir tavaisiais vadinsis.

1 Foibas – Apolonas, Artemidės brolis dvynys.

2 Amnisija – Kretos upė.

3 Artemidė buvo gimdyvių globėja.

4 Moiros – likimo deivės.

5 Prašant stengtasi paliesti smakrą žmogaus, kurio buvo prašoma.

Daugelį miestų kitų su deivėm kitom tu dalinsies
Žemėje ir salose, ir visi jie turės Artemidės
Aukurus ir giraites. Kelių ir uostų globėja
Tu dar būsi.“ Dzeusas, šitokį žodį pasakęs,
40 Palenkė savo galvą. O deivė užlipo į Kretos
Leuko kalną, ūksmingais miškais apžėlusį tankiai.
Pas Okeaną⁶ nukakus, ji nimfų tenai išsirinko,
Dar nekaltų, skaisčių, jaunų devynmečių mergaičių.
Džiaukis, Kairato⁷ upe, Tėtija⁸, tu pasidžiauki,
45 Juk tavo dukros bus Letò dukters palydovės.
Pas kiklopus Artemidė pasukus Liparų⁹ juos rado
(Meligūnidė tada ši sala vadinos). Kiklopai¹⁰
Prie Hefaisto¹¹ priekalo spietės: reikėjo didžiulį
Darbą atlikt jiems tada – turėjo nukalt jie girdyklę,
50 Skirtą žirgams Poseidono¹². Pašurpo nimfos baisiausiai,
Kai siaubūnus kiklopus išvydo – jie rodės tarytum
Aukštojo Osos¹³ kalno uolynai. Visiems tiems kiklopams
Iš po antakio švietė viena akis tartum skydas,
Ketverto jaučių oda aptrauktas. Gąsdino nimfas
55 Aidintis priekalo trenksmas, iš dumblių sklindančio vėjo
Gausmas galingas, stiprus. Etnà nuo jo gausti pradėjo,
Gaudė Trinakrija¹⁴, žemė sikanų¹⁵, Italija gaudė.
Gaudė ir Kirnas¹⁶ garsiausiai, kai kalvėje triūsė kiklopai,
Kūjus aukštai keldami virš savo pečių, įnirtingai
60 Daužė jie vienas po kito bronzą ar geležį karštą,
Tiesiai iš žaizdro ištrauktą, ir dirbo, kiek leido jų jėgos.
Okeanidės ramiai negalėjo pažvelgt jiems į veidą,
Ir negalėjo ramiai ausimis jų kūjų klausytis.
Bet stebėtis nėr ko: net dievų laimingųjų dukros,
65 Amžiaus vyresnio sulaukusios, ima drebėt, kai pamato
Tuos siaubūnus. Jei kuri iš nimfų pradeda krėsti

6 Okeanas – titanas ir pasaulio upė, turėjusi tris tūkstančius dukterų okeanidžių.

7 Kairatas – Kretos upė.

8 Tėtija – Okeano žmona, visų upių ir okeanidžių motina.

9 Lipara – didžiausia iš Liparų salų, esančių prie Sicilijos.

10 Kiklopai – milžinai su viena akimi kaktoje.

11 Hefaistas – ugnies dievas, kalvystės globėjas.

12 Jūrų dievas Poseidonas buvo įsivaizduojamas skriejantis jūros paviršiumi žirgų traukiamu vežimu.

13 Osa – kalnas Tesalijoje.

14 Trinakrija – Sicilija.

15 Sikanai – Sicilijos gyventojai.

16 Kirnas – Korsikos sala.

Eibes motinai, ši kiklopus pas dukrą pakviečia,
 Argą arba Steropą¹⁷. Tada iš kertės tolimiausios
 Hermis¹⁸ išnyra baisus, išsitepęs suodžiais juodaisiais.
 70 Jis išgąsdina nimfą, ir šioji į motinos glėbį
 Puola slėptis, akis užsidengusi rankom. Buvai tu,
 Deive, drąsi ir anksčiau, vos trejų metukų sulaukus,
 Kai Letò su tavim ant rankų pas dievą Hefaistą
 Ėjo, jo pakviesta (tave pamatyt jis norėjo).
 75 Užsisodino tave Brontėjas¹⁹ ant kelių tvirtųjų
 Tąsyk, o tu plaukų kuokštelį plačioj jo krūtinėj
 Stvėrei ir, smarkiai patraukus, išpešei saują. Dabar dar
 Toji vieta beplaukė per vidurį jojo krūtinės.
 Kartais šitokia plikė ir vyro galvoj atsiranda.
 80 Taigi be baimės tada tu kiklopams ištarei šitaip:
 „Nagi, kiklopai, ir man kidonišką²⁰ lanką padirbkit
 Ir strėles bei gaubtą strėlinę joms dėt padarykit.
 Nes Letò ir mano, ne vien tik taiklaus Apolono
 Motina. Jei sumedžiosiu lanku aš šerną laukinį
 85 Ar kitokį žvėrį, tai jį suvalgys kiklopai.“
 Šitaip tarei, ir kiklopai pakluso. Ginklus pasiėmus
 Tu, dievaite, paskui šunų įsigyt išskubėjai,
 Ir nuvykai prie Pano²¹ trobelės Arkadijoj. Pjaustė
 Jis Mainalijos²² lūšies mėsą šuningoms kalaitėms.
 90 Du baltmargius skalikus tau davė Panas barzdotas,
 Nulėpausiūs dar tris pridėjo ir vieną dėmėtą.
 Šitie šunes pajėgia, nutvėrė už sprando, išvilkti
 Gyvus liūtus kieman. Kales kinosūriškos²³ veislės
 Davė jisai septynias. Tos kalės greitesnės už vėją:
 95 Gali jos elnią pavyt ir akių nesumerkiantį kiškį,
 Gali jos elnio guolį bei migį šerno aptikti,
 Gali ir stirnos greitkojės pėdas neklysdamos sekti.
 Iš tenai pasitraukus (iš paskos tau šunes šuoliavo),
 Liuksinčius elnius – stebuklas! – radai papėdėj Paraso²⁴.

17 Argas, Steropas – kiklopai.

18 Hermis – Olimpo dievas, dievų pasiuntinys.

19 Brontėjas – vienas iš kiklopų.

20 Kidonai – šaudymu iš lanko garsėjusi Kretos gentis.

21 Panas – piemenų ir bandų dievas, pusiau ožys, pusiau žmogus, gyvenęs Arkadijoje, t. y. vidurinėje Peloponeso dalyje.

22 Mainalija – Arkadijos kalnynas (dabar Mainalo kalnynas).

23 Kinosūriška veislė – Spartos medžioklinių šunų veislė.

24 Parasas – kalnas Arkadijoje.

100 Juodaakmenio Anauro²⁵ pakrantėj ganėsi nuolat
 Elniai tie, savo dydžiu pralenkiantys jaučius, žėravo
 Auksu elnių ragai. Apstulbai, staiga juos išvydus,
 Mielajai širdžiai tarei: „Štai šitas elnių būrelis
 Vertas būt laimikiu pirmos Artemidės medžioklės!“
 105 Buvo ten penketas elnių. Čiupai pribėgusi greitai
 Ketvertą elnių ir juos įkinkei, šunimis neužpjudžius,
 Kad jie trauktų greitąjį tavo vežimą. Bet vienas
 Elnias ištrūko tada, Keladonto²⁶ srauniąją upę
 Perplaukęs Heros valia, nes žygiu jis Heraklio²⁷ turėjo
 Tapti. Kalne Kerinėjo²⁸ prieglobstį rado šis elnias.
 110 O Mergele, žudike Titijo²⁹, o Artemide,
 Tavo ginklai ir juosta auksiniai, vežimas iš aukso,
 Žąslus iš aukso uždėjai tu, deive, savo elniukams.
 Kur link pirmiausia savo kinkinį elnių pasuksi?
 Ar link trakiško Haimo³⁰, iš kur audringas Borėjas³¹
 115 Pučia speigą ledinį žmonėms be apdaro šilto?
 Kur tu pušį radai savo deglui ir uždegei deglo
 Ugnį? Tu jį iškirtai iš pušies nuo misų Olimpo³²,
 Tėvo žaibų nemaria ugnimi tu uždegei deglą.
 Kiek tu kartų bandei, o deive, lanką sidabro?
 120 Pirmąjį šūvį į guobą paleidai, šūvis antrasis
 Ažuolą kliudė, trečiasis – žvėrį. Ketvirtąją strėlę
 Tu ne į medį paleidai – į miestą žmonių nedorųjų.
 Tiek svetimiems, tiek saviems skriaudų jie buvo padarę.
 Bėdžiai, kuriems tavo tūžmą nemaldomą teko patirti!
 125 Maras bandas jų išguldo, pasėlius kruša sunaikina.
 Kerpasi plaukus³³ senoliai, sūnų gedėdami, miršta,
 Strėlei pakirtus, gimdyvės arba, jei mirties jos išvengia,
 Vien tik luošus vaikus gimdyt toms nelaimėlėms lemta.
 Bet žmonėms, į kuriuos palankiai tu šypsodama žiūri,
 130 Neša didelį derlių užsėti laukai, keturkojų

25 Anauros – upė Tesalijoje.

26 Keladontas – Arkadijos upė.

27 Kalbama apie Kerinėjos elnią (stirną), kurį sugavo Heraklis. Tai buvo vienas iš Heraklio žygdarbių.

28 Kerinėjas – kalnas Arkadijoje.

29 Milžinas Titijas siekė Artemidės ir Apolono motinos meilės, todėl buvo nužudytas jos vaikų.

30 Haimas – kalnas Trakijoje.

31 Borėjas – šiaurės vėjas.

32 Nuo misų Olimpo – kalbama apie kažkokį Mažosios Azijos kalną. Misai – Misijos, Mažosios Azijos srities, gyventojai.

33 Senovės Graikijoje trumpai nukirpti plaukai buvo gedulo ženklas.

135 Prieauglis nuolat didėja, o ūkis be perstojo klesti.
 Žmonės tokie tiktai sulaukę amžiaus garbingo
 Gulas į kapą. Visos giminės jų negrauzia kivirčiai,
 Greitai išardantys pačią tvirčiausią šeimyną. Ten marčios
 Su anytom kartu prie vieno stalo susėda.
 Deive, tebūna laimingi tikrieji mano bičiuliai
 Ir aš pats, o valdove, tegul terūpi man giesmės,
 Kaip apgiedot Letò vestuves, kaip tave apdainuoti,
 140 Kaip Apoloną išaukštint ir kaip pašlovinti tavo
 Darbus visus, šunis, lankus ir tavo vežimą.
 Juo tu lengvai pakylėsi į rūmus galingojo Dzeuso.
 Prieangy rūmų tave pasitikęs Hermis gerasis
 Paima tavo ginklus, Apolonas paima stambų
 Tavo medžioklės laimikį, kurį tu atneši. Buvo
 145 Taip bent anksčiau, kol tenai negyveno stipruolis Alkidas³⁴.
 Jau dabar nebedaro Foibas šio darbo, nes nuolat
 Stovi prie vartų „Tirinto priekalas“³⁵, laukdamas žiūri,
 Ar grįždama neturi jam riebios mėsytės kąsnelio.
 Šaipos visi dievai iš Heraklio, o ypač jo uošvė³⁶,
 150 Kai jisai iš vežimo iškelia jautį didžiulį
 Ar, už kanopos nutvėręs, išvelka šerną laukinį.
 Tau jis pataria, deive, šitokiais žodžiais klastingais:
 „Šaudyk kenksmingus žvėris, kad žmonės tave padėjęja,
 Kaip ir mane, vadintų. Ganytis leiski po kalnus
 155 Elniams ir kiškiams, nes kokią žalą jie gali daryti?
 Knisa pasėlius šernai, šernai daržus nuniokoja.
 Jaučiai taip pat žmonėms didžiulį rūpestį kelia.
 Šaudyk ir juos.“ Pasakęs šitaip, skubėdamas puola
 Jis prie gausingo valgio. Ir nors per ažuolą frigų³⁷
 160 Kūnas Heraklio sudievinas buvo³⁸, jis pats tebeliko
 Didis rajūnas – tokio pat dydžio jo pilvas, koks buvo,
 Kai kadaise sutiko jis ariantį Teodamantą³⁹.
 Nimfos Amnisijos elnius tavuosius iškinkiusios glosto
 Ir iš Heros lankos dovilėlių trilapių jiems neša.
 165 Tais dovilais šeriami ir Dzeuso žirgai. Jos pripildo

34 Alkidas – Heraklis. Gimęs jis buvo vadinamas Alkidu, Heraklio vardą gavo vėliau.

35 Tirinto priekalas – taip buvo vadinamas Heraklis, tarnavęs Tirinto valdovui Euristėjui.

36 Uošvė – Hera. Olimpe Heraklis vedė Heros dukrą jaunystės deivę Hebę.

37 Ažuolas frigų – ažuolinės pliauskos laužo, ant kurio susidegino Heraklis.

38 Heraklis gyvenimą baigė susidegindamas ant Oitos kalno. Po mirties jis buvo priimtas tarp Olimpo dievų.

39 Teodamantas atsisakė pamaitinti Heraklį, todėl šis paskerdė ir suvalgė artojo jautį.

170 Tuoju auksines statines, vandens ten tyro įlieja,
 Kad šio mėgstamo gėrimo elniai sočiai turėtų.
 Deive, kai tu atvykai į tėvo namus, tave ėmė
 Kviesti visi dievai šalia atsisėst, bet prisėdai
 Tu greta Apolono. Kai šokdamos apsupa nimfos,
 Deive, tave rateliu Egipte, prie Inopo šaltinio⁴⁰,
 Ar Pitanės⁴¹ šventykloje Limnėse⁴² (tavo Pitanė),
 Ar kai tenai sugrįžti, kur Halai Arafenido⁴³,
 Kai iš skitų šalies, atsisakiusi papročio taurų⁴⁴,
 175 Tu pareini, tada tenearia lauko manieji
 Jaučiai už atlygį menką, varomi kito artojo.
 Grižtų į tvartą atgal nukamuoti jie, sopančiu sprandu,
 Net jeigu jie devynmečiai ilgragiai stimfajiški⁴⁵ jaučiai
 Būtų, mokantys puikiai versti plačiąją vagą,
 180 Nes visada sustabdo dievas Helijas savo
 Greitą vežimą⁴⁶ ir dieną ilgesnę padaro, kad šokį
 Žavų galėtų stebėt. Ir šitaip diena pailgėja.
 Koks gi kalnas, kokia sala, koks uostas ir miestas
 Tau mieliausi? Kurią iš nimfų tu myli labiausiai?
 185 Kas tavo draugė geriausia? Tai man pasakyki, o deive,
 Aš kitiems apdainuosiu. Labiausiai tu mėgsti Dolichės⁴⁷
 Salą, Pergės⁴⁸ miestą, taip pat Tajigetą⁴⁹, Euripo⁵⁰
 Uostą. Daugiau už kitas gortinietę nimfą tu myli,
 Britomartidę⁵¹, taiklią elnių žudikę. Dėl josios
 190 Minas⁵² po Kretos kalnynus bėgiojo, aistros nugalėtas.
 Nimfa slapstės nuo jo – kai kada ažuolyno paunksnėj,
 Kartais pelkynuose. Minas devynis mėnesius bastės
 Po pajūrio uolas ir skardžius ieškodamas nimfos,

40 Inopas – upė Delo saloje. Pasak Kalimacho, Inopo ištakos yra Egipte, todėl jis šią upę sieja su Nilu.

41 Pitanė – miestas Spartoje.

42 Limnės – vietovė Lakonijoje, kur buvo Artemidės šventykla.

43 Halai Arafenido – Atikos demas tarp Maratono ir Braurono, kuriame buvo Artemidės šventykla.

44 Taurai – skitų gentis, gyvenusi dabartinėje Krymo teritorijoje. Čia, matyt, kalbama apie taurų paprotį aukoti svetimšalius.

45 Stimfaja – miestas Epyre, garsėjusiame puikiais jaučiais.

46 Helijas – Saulės dievas. Dieną vežimu jis lekia padange ir vakare nusileidžia į Okeaną.

47 Dolichė – *čia*: sala Kikladžių archipelage.

48 Pergė – Pamfilijos miestas, kuriame buvo Artemidės šventykla.

49 Tajigetą – Peloponeso kalnas, stūksantis tarp Lakonijos ir Mesėnijos.

50 Euripas – sąsiauris, skiriantis Euboją nuo žemyninės Graikijos.

51 Britomartidė – Kretos nimfa, medžiotojų, žvejų globėja, Artemidės bičiulė.

52 Minas – Kretos karalius, pamilęs ir persekiojęs Britomartidę.

195 Ir jau buvo beveik ją sučiupęs, tačiau ji nuo skardžio
 Šoko jūron, tiesiai į tinklą, paliktą žvejo,
 Ir jisai gyvybę išgelbėjo nimfai. Todėl ją,
 Nimfą šią, Diktina⁵³ kidonai⁵⁴ vadina, o kalną,
 Nuo kurio ji nušoko, vadina Diktajo kalnynu.
 Aukurus žmonės tenai pastatė, aukas atnašauja
 200 Ir gražius vainikus iš pušų ar mastikmedžių pina,
 Bet jų rankos neliečia mirtos, nes mirtos šakelė,
 Nimfai už peplo užkibusi, trukdė jai bėgti nuo Mino.
 Štai kodėl ši nimfa nemėgsta mirtos. Taiklioji
 Deive Ūpide⁵⁵, šviesos nešėja! Vardu šitos nimfos
 205 Kretos žmonės dabar tave, o valdove, vadina.
 Tu prielankumą savo kadaise parodei Kirėnei⁵⁶,
 Jai dovanodama du medžioklės šunis. Hipsejidė
 Su šunimis tais varžybas prie pilkapio Jolko⁵⁷ laimėjo.
 Tu Kefalo, sūnaus Dejonėjo, žmoną šviesplaukę⁵⁸
 210 Paėmei su savimi į medžioklę, valdove. Dar kalba
 Žmonės, kad kaip savąsias akis Antiklėją⁵⁹ gražuolę
 Tu mylėjai. Jos pāčios pirmosios ėmė nešioti
 Ant pečių tampriuosius lankus ir strėles su strėlinėm,
 Pirmos apnuogino savo dešinį petį ir krūtį.
 215 Dar branginai Atalantę greitkoję, šerno žudikę⁶⁰,
 Jasijo⁶¹, to arkado, dukrą. Ją mokei taiklumo
 Ir su skalikais medžiot. Sukviesti nugalėt Kalidono
 Šerno, medžiotojai peikt Atalantės tada negalėjo,
 Nes sėkmingos medžioklės įrodymas – iltys to šerno –
 220 Į Arkadijos žemę pateko ir ten pasiliko.
 Nors patekę į Hadą Hilajas ir Roikas⁶² beprotis
 Apmaudą griežia ant jos, tačiau jos taiklumo negali
 Jie paneigt, nes neleidžia meluoti žaizdoti jų kūnai

53 Žvejai ištraukė Britomartidę tinklu, iš čia jos epitetas Diktina ir Diktajo kalno pavadinimas (gr. *δίκτων* „tinklas“).

54 Kidonai – kretiečiai.

55 Ūpidė – Artemidės epitetas.

56 Kirėnė – lapitų valdovo Hipsėjo dukra, Hipsejidė.

57 Jolkas – Tesalijos uostas, iš kurio išplaukė argonautai.

58 Aistringas medžiotojas Kefalas buvo vedęs Erehtėjo dukterį Prokridę, Artemidės medžioklių draugę.

59 Antiklėja – Autoliko dukra, Laerto žmona, Odisejo motina.

60 Atalantė – vienturtė Jasijo ir Klimenės dukra, dalyvavusi Kalidono šerno medžioklėje ir jį nukovusi.

61 Jasijas – Atalantės tėvas, Arkadijos didvyris.

62 Hilajas ir Roikas – kentaurai, kėsinęsi į Atalantės garbę, todėl jos nušauti.

225 Ir jų krauju apšlakstyta Mainalo kalno viršūnė.
 Būki sveika, valdove, turinti daugel šventyklų,
 Daugel miestų, Mileto⁶³ gyventoja, deive Chitone⁶⁴!
 Tu Nelėjo laivus vedei iš Kekropijos⁶⁵. Deive
 Tu aukštastose, tu, imbrasietė⁶⁶ garbi, Chesijadė⁶⁷!
 230 Tau Agamemnonas tavo šventykloje auką paliko⁶⁸ –
 Savojo laivo vairą, nes vėjus buvai surakinus,
 Kai achajai ruošės į teukrų⁶⁹ miestą išplaukti,
 Nes ramnuntietę⁷⁰ Heleną teukrai buvo pagrobę.
 Tau šventyklas dvi pastatė Proitas⁷¹: vieną paskyrė
 Tau kaip Mergelei, nes jo dukras suradai, kai paklydo
 235 Jos ant Adzenijos kalno⁷², o kitą – už tavo gerumą
 Lusuose⁷³, nes išvarei tu dukroms šėlsmą laukinį⁷⁴.
 Tau amazonės karingos medžio skulptūrą pastatė
 Prie Efeso⁷⁵ pakrantėj ažuolo švento paunksnėj.
 Tau Hipò⁷⁶ paaukojo auką. Valdove Ūpide,
 240 Iš pradžių amazonės pradėjo trypti su skydais
 Karo šokį, vėliau jos į platų ratelį sustojo.
 Garsiai aidėjo švilpynių garsai, kad darniai merginos
 Kojas kilnotų kartu (tada nemokėjo dar niekas
 Elnių kaulų pragręžt ir iš jų sumeistrauti dūdelių –
 245 Tai niekšybė Atėnės, elniams vėliau padaryta⁷⁷).

63 Miletas – Nelėjo įkurtas Mažosios Azijos miestas, kuriame buvo garbinama Artemidė.

64 Chitonė – Artemidės, nešiojusios trumpą chitoną, epitetas.

65 Kekropija – Atika. Plaukdamas iš Atėnų, Nelėjas vežėsi medinę Artemidės statulą.

66 Imbrasietė – Artemidės epitetas, kilęs nuo Samo saloje tekančios Imbraso upės.

67 Chesijadė – Artemidės epitetas, kilęs nuo Samo salos kalnų, kuriuose stovėjo Artemidės šventykla, pavadinimo.

68 Nurimus vėjams, graikų laivai negalėjo išplaukti iš Aulidės į Troją, todėl Agamemnonas ryžosi paaukoti Artemidei dukrą Ifigeniją. Kalimachas pakeičia mitą ir nurodo, kad Agamemnonas deivei paaukojo laivo vairą.

69 Teukrai – trojėnai.

70 Pasak retesnės mito versijos, Helena buvo keršto deivės Nemesidės, garbintos Ramnunte, duktė.

71 Proitas – Tirinto karalius.

72 Adzenija – Arkadijos kalnas.

73 Lusiai – miestelis Arkadijoje, kur stovėjo Artemidės šventykla.

74 Atsakisiusios garbinti Dionisą Proito dukros išprotėjo.

75 Mažosios Azijos mieste Efese stovėjo žymiausia Artemidės šventykla, suręsta toje vietoje, kur kadaise deivę garbinusios amazonės buvo pastačiusios Artemidės statulą.

76 Hipò – Artemidę garbinusi amazonė.

77 Atėnės išrastas pučiamasis instrumentas aulais dažnai buvo daromas iš elnių kaulų.

Sklido toli garsai – ligi pat Berekinto⁷⁸ ir Sardžių⁷⁹,
 O amazonės kojomis trypė, tarškėjo strėlinės.
 Ir vėliau prie tos medinės skulptūros iškilo
 Deivės didi šventykla. Aušra už ją dieviškesnės
 250 Ir turtingesnės šventyklos daugiau nematys. Net Pitonę⁸⁰
 Ji pranoksta tikrai. Ligdamidas⁸¹, akiplėša, baudės
 Šią šventyklą sugriaut. Jis kimerų, kumelių melžėjų,
 Ir kareivių daug vedės – lyg smėlio smiltelių. Gyvena
 Jie prie sąsiaurio, „karvės brasta“⁸² kadais pavadinto
 255 Nuo Inacho dukters⁸³. Nusidėjęs šitaip karalius
 Tikras nelaimėlis! Jis į Skitiją jau nebegrižo,
 Kaip ir nė vienas iš vyrų, kurių vežimai stovėjo
 Slėny Kajistro⁸⁴. Efesą saugoja lankas tavasis.
 Būki sveika, feriete⁸⁵, Munichijos⁸⁶ uostų globėja!
 260 Niekas tegul neišdrįsta įžeist Artemidės! Oinėjas
 Deivės altorių pamiršo⁸⁷, ir miestą ištiko pavojus.
 Elnių medžioklėj te niekas su ja taiklumu nesivaržo!
 Teko brangiai išpirkt pagyrūnui Atreidui tą kalnę⁸⁸.
 Te nesiperša niekas šiai deivei mergelei (nei Otas⁸⁹,
 265 Nei Orijonas¹²⁵ su ja vestuvių gražių nesulaukė).
 Niekas tegul neišdrįs kasmetinio šokio paniekint:
 Juk atsisakius Hipò aplink aukurą šokt ašarojo.
 Būki sveika, dievaite, ir giesmę širdingai priimki!

Iš senosios graikų kalbos vertė Milda Pulmonaitė (2010 m.)

78 Berekintas – Frigijos sritis ir miestas.

79 Sardės – senoji Lidijos sostinė.

80 Pitonė – senasis Delfų pavadinimas, Apolono garbinimo vieta.

81 Ligdamidas – Kilikijoje gyvenusių kimerų valdovas, ketinęs sugriauti Artemidės šventyklą.

82 Išsigandęs Heros Dzeusas pavertė mylimąją Ijò telyčia. Bėgdama nuo Heros pasiūsto gylio, telyčia perbrido sąsiaurį ir šis buvo pavadintas Bosporu (gr. *Bosporos* – „karvės brasta“).

83 Inacho duktė – Ijò. Čia, matyt, kalbama apie Kimerų Bosporą (dabartinį Kerčės sąsiaurį).

84 Kajistras – lyguma, plytinti Lidijoje prie Kajistro upės.

85 Ferietė – Artemidės epitetas, kilęs nuo Tesalijos Ferų miesto.

86 Munichija – uostas netoli Atėnų, kur stovėjo Artemidei skirta šventykla.

87 Kalidono valdovas Oinėjas, atnašaudamas dievams, pamiršo Artemidę. Ši supykusi pasiuntė didžiulį šerną sunaikinti Oinėjo galvijų ir pasėlių.

88 Atrėjo sūnus Agamemnonas, girdamasis taiklumu, įžeidė Artemidę. Žr. 68 komentarą.

89 Poseidono sūnūs milžinas Otas ir medžiotojas Orijonas kėsinosi į Artemidės nekaltybę, todėl deivė juos nukovė strėlėmis.

IV. Himnas Delui

Mano širdie, kada apdainuosi tu šventąją salą –
 Delą¹, kuris Apoloną maitino? Nors jūroje visos
 Salos Kikladžių² yra, kurios apeigom, pagerbimais,
 Himnais garsėja, bet Delas, Mūzoms pritarus, ketina
 5 Pirmąją vietą pelnyti, nes Foibą³, dainių globėją,
 Prausė sala ši pirmoji ir vystė, ir gerbė, kaip dera.
 Taip, kaip Mūzoms nemielas poetas, Pimplėjos⁴ šaltinį
 Drįsęs užmiršti, taip Foibui nemielas, kas Delą pamiršta.
 Delui dabar skiriu aš šią giesmę, kad tik Apolonas
 10 Kintijas⁵ leistų pašlovint jo brangią, maitinusią žemę.
 Delas – vėjuota sala, nederlinga, jūra ją plaka,
 Ir ne lenktynėms žirgų, bet jūrvarniams ji tinkamesnė.
 Tartum į jūrą jaugus, o toji, banguodama smarkiai,
 Šluostos į Delą gausiąsias putas – tai Ikarijos jūra⁶.
 15 Ten tegyveno žvejai, žeberklu gaudantys žuvį.
 Pyktį pamiršus, reikėtų Delą pirmiausia minėti.
 Kai Okeaną⁷ ir Tétiją⁸, žmoną jo titanidę,
 Salos priplaukia – Delas visą laik kelią joms rodo.
 Plaukia tuojau už Delo Kirnas – sala finikietė⁹,
 20 Ji gerbiama, ir abantų¹⁰ Makridė¹¹, sala elopiečių¹²,
 Ir nuostabi Sardinija bei Afroditės salelė¹³ –
 Priplaukė ją Kipridė pirmiausia, todėl ją globoja.
 Šių salų apsauga – iš tolo matomi bokštai.
 Delui jinai – Apolonas. Ar apsaugą rastum tvirtesnę?
 25 Sienas ir akmenis gali išjudinti šaltas Borėjas¹⁴,

1 Delas – nedidelė sala Egėjo jūroje, Kikladžių salyne, Apolono ir Artemidės gimtinė.

2 Kikladės – salynas Egėjo jūroje, kurį sudaro apie 220 salų.

3 Foibas – Apolonas.

4 Pimplėja – kalnas ir šaltinis Pierijoje, Mūzų gimtinėje. Pasak mitų, Pimplėjoje gyveno Orfėjas.

5 Apolono epitetas, kilęs nuo Kinto kalno Delo saloje.

6 Ikarijos jūra – jūra, pavadinta joje nuskendusio Ikaro vardu.

7 Okeanas – titanas ir pasaulio pakraštyje Žemę juosianti pasaulio upė.

8 Tetija – Okeano žmona, visų upių ir okeanidžių motina.

9 Kirnas – Korsika. VI a. pr. Kr. sala buvo apgyvendinta finikiečių.

10 Abantai – Euboijos salos gyventojai.

11 Makridė – Euboijos sala.

12 Elopiečiai – Elopo, Ijono sūnaus, palikuoniai, gyvenę Euboijos saloje.

13 Afroditės salelė – Kipro sala, į kurią išlipo jūroje gimusi Afroditė.

14 Borėjas – šiaurės vėjas.

Nuo Strimono¹⁵ pučias, o dievas per amžius liks tvirtas.
 Dele brangus, tave štai toks gynėjas globoja!
 Jeigu daugybė poetų tave giesmėse apdainavo,
 Kokią man beįpinti? Ką mielo norėtum išgirsti?
 30 Ar kad pirmiausia didingas dievas¹⁶, tridantį čiupęs,
 Tą, kurį pagamino telchinai¹⁷, ir trenkęs į kalnus,
 Jūroj sukūrė salas: giliai įsmeigęs į kalnus
 Tridančiu juos pakabino, pakėlė ir įvertė jūron.
 Ir nuo viršaus lig pat apačios, kad žemyną užmirštų,
 35 Vietoj naujoj priaugino salas šias. Tavęs priauginti,
 Dele, neteko, tu plaukiojai laisvas ir tavo senasis
 Vardas Astèrija¹⁸ buvo, nes tu lyg žvaigždėlė nušokai¹⁹
 Tiesiai iš aukšto dangaus, kai vengei vedybų su Dzeusu.
 Kolei dar ne Delù, o Astèrija tu vadinaisi,
 40 Tol auksinė Letò tavęs dar nebuvo pasiekus.
 Matė jūreiviai tave Saronò įlankoj²⁰ plaukant
 Kai jie leidos kadais keliauti laivu į Efyre²¹
 Iš Troidzeno²², šviesaus miestelio, tačiau iš Efyres
 Sugriždami neregėjo tavęs: paskui greitąją tėkmę
 45 Siauro Euripo²³, plačiai išsiliejančio, tu nuskubėjai.
 Tą pačią dieną tu, jūrą prie pat Chalkidės²⁴ palikus,
 Nuplaukei Sūnijo²⁵ link, kuris atėniečiams priklauso,
 Ar link Chijo²⁶ salos, ar link kauburio drėgno Mergelės²⁷
 (Dar tada ji Samù nevadinta), tenai mikalietės
 50 Nimfos²⁸, Ankajo²⁹ kaimynės, svetingai tave palydėjo.
 Kai sutikai Apolonui suteikti vietą gimimui,

15 Strimonas – Trakijos upė.

16 Didingas dievas – *čia*: jūrų dievas Poseidonas.

17 Telchinai – mitinė Rode gyvenusi tauta, garsėjusi puikiais dirbiniais iš žalvario ir geležies.

18 Astèrija – senasis Delo salos pavadinimas. Bėgdama nuo Dzeuso meilės, Leto sesuo titanidė Asterija pasivertė putpele, šoko į jūrą ir virto uola.

19 Kalimachas Asterijos vardą sieja su graikišku žodžiu *astēr* – „žvaigždė“.

20 Saronò įlanka – Egėjo jūros įlanka prie Atėnų.

21 Efyre – senasis Korinto pavadinimas.

22 Troidzenas – miestas Peloponese.

23 Euripas – sąsiauris, skiriantis Eubojos salą nuo žemyninės Graikijos.

24 Chalkidė – Eubojos miestas.

25 Sūnijas – kyšulys Atikoje, garsėjęs Poseidono šventykla.

26 Chijas – sala prie Mažosios Azijos krantų.

27 Mergelė – senasis Samo salos pavadinimas.

28 Mikalė – kalnas Karijoje (Mažojoje Azijoje) priešais Samo salą.

29 Ankajas – mitinis Samo salos karalius.

Tinkantį tau labai sugalvojo vardą jūreiviai –
 Jau ne nežinoma plaukiojai jūroj³⁰, bet kojas savašias
 Tartum šaknis tarp Egėjo bangų į gelmę įleidai.

55 Tu nepabūgai, kai širdo Herà³¹, o ji mylimosioms
 Dzeuso visoms, kurios atžalų jam pagimdė, baisingai
 Blogo linkėjo, o ypač Letò, nes vienintelė Dzeusui
 Ruošės ji sūnų gimdyti mielesnį už patį Arėją³².
 Taigi dėl to ir pati iš eterio visą laiką žvalgė
 60 Žemę, šitaip didžiai širdama, kad sunku apsaityti,
 Iščioms Letò gimdyti neleido. Turėjo du sargus
 Deivė Herà, vis stebinčius žemę: vienas, užėmęs
 Trakijos Haimo³³ aukštą viršūnę, sausumą lygią
 Žvalgė – smarkus ir ginkluotas Arėjas, jis žirgus du savo
 65 Prie septynermtės Borėjo olos paruošęs jau buvo.
 Sargė kita salas, plačiai nusidriekusias, žvalgė –
 Tai Taumanto duktė³⁴, atsisėdus viršūnėj Mimanto³⁵.
 Ten būdami kraštams, prie kurių Letò priartėjo,
 Grase, kad tie nepriimtų, ir vertė nuo jos nusigręžti.
 70 Vengė Arkadija³⁶ jos ir Partenijonas³⁷ – šventasis
 Augės³⁸ kalnas, – vengė senasis Fenėjas³⁹, Pelòpo⁴⁰
 Žemė vengė visa, kuri prisišliejus prie Istmo⁴¹.
 Tik Aigijālas⁴² ir Argas⁴³ nevengė – prie jų jinai nėjo,
 Kelio nerado, nes burtais Hera buvo gavus Inachą⁴⁴.

30 Kalimachas Delo salos pavadinimą sieja su graikišku žodžiu *dēlos* – „matomas, gerai pastebimas, žymus“.

31 Hera – Dzeuso žmona.

32 Arėjas – Dzeuso ir Heros sūnus, karo dievas.

33 Haimas – Trakijos kalnas.

34 Kalbama apie vaivorykštės deivę, Olimpo dievų pasiuntinę, Taumanto dukterį Iridę. Taumantas – Gajos ir Ponto sūnus.

35 Mimantas – kalnas Mažojoje Azijoje.

36 Arkadija – vidurinė Peloponeso sritis.

37 Partenijonas – Atėnei skirtas kalnas Peloponese.

38 Augė – Atėnės žynė, kurios nesantuokinis vaikas Telefas augo Partenijono kalne.

39 Fenėjas – miestas Arkadijoje.

40 Pelopas – Peloponeso pusiasalio valdovas.

41 Istmas – Korinto sąsmauka.

42 Aigijālas – šiaurinė Peloponeso pakrantė.

43 Argas – Peloponeso miestas, svarbiausia Heros garbinimo vieta.

44 Inachas – Argo upė ir tos upės dievas. Kai Hera ir Poseidonas varžėsi dėl Argo globos, Inachas pasirinko Herą.

75 Ir Aonija⁴⁵ šalinis jos, o paskui ją plaukė
Dirkė⁴⁶, su ja Strofiją¹⁷¹, laikydamos ranką Ismeno¹⁷¹,
Savojo tėvo juodaakmėnio. Nuo jų atsilikęs
Kelią nemažą Asopas lėtasis (nes žaibas jį trenkė)⁴⁷
Sruvo. Liovėsi suktis šokio ratelyje nimfa,
80 Gimus tenai Meliją⁴⁸, ir skruostai josios išblyško,
Kai ji ilgėjosi medžio, kurio lapiją siūbuojant
Matė viršuj Helikono⁴⁹. Mūzos, manosios deivės,
Jūs pasakykit, ar medžiai su nimfom yra atsiradę?
Džiaugiasi nimfos, kada lietus jiems padeda augti,
85 Verkia nimfos, kada jie lapijos savos nebetenka.
Dar tebebūdamas įščiose pyko ant jų Apolonas,
Tarė tikrai ne bereikšmiai žodžiais grasindamas Tebei⁵⁰:
„Tebe nelaimėle, kam gi dabar tu rūstini lemtį?
Nors dar nenoriu, bet tu jau verti mane pranašauti.
90 Žynio sostas trikōjis⁵¹ nerūpi dar man, pitoniečiui⁵²,
Ir dabar dar yra nenudvėšęs didžiulis drakonas –
Padaras tas baisianasris, nuo Pleisto⁵³ upės iššliaužęs,
Kalną Parnaso⁵⁴ snieguotą devynis kartus apsvijęs.
Aš pasakysiu aiškiau negu pranašystė iš lauro⁵⁵:
95 Šalinkis jos ir toliau! Greit krauju tavuoju galėsiu
Savąjį lanką nuplaut – juk moters piktaliežuvės⁵⁶
Atžalas priėmėi tu! Man gimtinė nebūsi, nebus ja
Ir Kitaironas⁵⁷. Aš tyras. Manim te tyri pasirūpins!“
Šitai pasakė jisai, o Letò toliau nukeliavo.
100 Bet kai achajų miestai priimti Letò atsisakė,

45 Aonija – Bojotijos dalis, kurioje stūkso Helikono kalnas.

46 Dirkė, Strofiją, Ismenas – Bojotijos upeliai.

47 Asopas – upė Bojotijoje ir jūrų dievas, norėjęs išgelbėti savo dukterį Aiginą nuo Dzeuso persekiojimo ir todėl nukentėjęs nuo Dzeuso paleisto žaibo.

48 Melija – nimfa, kentauro Folo motina.

49 Helikonas – kalnas Bojotijoje, Mūzų buveinė.

50 Tebė – upės dievo Asopo duktė, kurios vardu buvo pavadintas Tebų miestas.

51 Apolonas savo ištarmes skelbdavo per Delfų žynę, kuri pranašaudavo atsisėdusi ant trikojo.

52 Pitonietis – Apolono epitetas, kurį jis gavo nužudęs Delfuose drakoną Pitoną.

53 Pleistas – netoli Delfų tekėjęs upelis.

54 Parnasas – kalnas Bojotijoje, Mūzų buveinė.

55 Lauras buvo Apolono šventas medis. Apolono žynė Pitija pranašaudavo kramtydama laurų lapus.

56 Kalbama apie Tebų karalienę Nijobę, kuri, puikuodamasi savo vaikais, ižeidė Apolono ir Artemidės motiną Letò.

57 Kitaironas – kalnas Bojotijoje.

Kai nesutiko Helikė⁵⁸, kuri artima Poseidonui,
Ir Bura⁵⁹ – ganykla Deksameno, Oikijo vaiko⁶⁰,
Vėl į Tesaliją⁶¹ grįžo Letò. Jos vengė Anauras⁶²
Ir Larisà⁶³ didžioji, ir aukštos viršūnės Cheirono⁶⁴,
105 Ir Penėjas⁶⁵, kuris per Tempių slėnį⁶⁶ vingiuoja.
Negailęstingąją širdį, Hera, tada tu turėjai,
Nei buvai sugraudinta, nei gaila tau buvo, kai veltui
Tarė Letò šiuos žodžius, rankas ištiesus į upę:
„Dukters upės, Tesalijos nimfos, prašykite tėvo
110 Smarkiąją tėkmę sulėtint. Jo smakrą palieskite rankom⁶⁷,
Melsdamos leisti Dzeuso vaikams pasaulį išvysti
Upėje. Ftijos⁶⁸ Penėjau, kam tu lenktyniauji su vėjais?
Tėve, ant žirgo greičiausio dabar tu tikrai neužsėdai.
Ar visada tu toks greitas, ar lėkti kaip vėjas pradėjai
115 Tik dėl manęs? Ar tave aš priverčiau šiandien skubėti,
Nors nenorėjai?“ Bet jis negirdėjo. „Našta manoji,
Kurgi tave aš nešu? Juk nuvargusios kojos apsunko.
O Pelijone⁶⁹, kalne Filirės⁷⁰ jaunos, nesitrauki!
Liki, juk būna dažnai, kad liūtės aukštybėse tavo
120 Vietą suranda, kai ruošias jauniklių silpnų atsivesti.“
Liedamas ašaras gailiai, jai šitai Penėjas atsakė:
„Ak, Letò, Būtinybė yra juk galingoji deivė.
Įsčių tavų aš, valdove, negerbti nedirščiau. Gimdyvę
Prašė vandenys mano ne vieną. Herà man neleidžia,
125 Smarkiai prigrasė. Pažvelk ten toli, koks žvalgas jos siūstas
Viską stebi nuo kalno aukščiausio. Lengvai jis galėtų
Vandenis mano išsemti. Ir ką man daryti? Ar džiaugsmo
Daug tau suteiktų Penėjo žūtis? Teateina – iškęsiu! –
Mano lemtis! Net jeigu turėčiau, tėkmei išdžiūvus,

58 Helikė – Achajos miestas, kuriame buvo Poseidono šventykla.

59 Bura – Achajos miestas prie Korinto įlankos.

60 Deksamenas – Oleno miesto karaliaus Oikijo sūnus, Buroje turėjęs tvartus su galvijais.

61 Tesalija – Graikijos sritis.

62 Anauras – Tesalijos upė.

63 Larisa – Tesalijos miestas.

64 Aukštos viršūnės Cheirono – Pelijono kalnynas, kuriame gyveno kentauras Cheironas.

65 Penėjas – Tesalijos upė.

66 Tempių slėnis – slėnis Tesalijoje tarp Olimpo ir Osos kalnynų.

67 Prašant stengtasi paliesti smakrą žmogaus, kurio prašoma.

68 Ftija – Tesalijos sritis, per kurią tekėjo Penėjo upė.

69 Pelijonas – Tesalijos kalnynas.

70 Filirė – okeanidė, Pelijono kalnyne pagimdžiusi kentaurą Cheironą.

130 Srūti per amžius sausąją vagą, net jeigu aš vienas
Tarp daugybės upių niekingojo vardą pelnyčiau.
Štai aš! Ko gi delsi? Eleitiją⁷¹ tik pasišauki!“
Šitaip pasakęs jisai sulėtino srauniąją tėkmę.
Ruošės Arėjas, atplėšęs nuo žemės Pangajo⁷² viršūnes,
135 Jas į sukurius upės numesti, kad tėkmę paslėptų.
Jis iš aukštai sugriaudė ir smaigaliu ieties į skydą
Trenkė. Tasai suskambėjo karingai, sudrebino Osos⁷³
Kalną, Kranono lygumą⁷⁴, pakraščius Pindo⁷⁵ vėjuotus.
Baimė pagavo Tesaliją visą – jinai sudrebėjo:
140 Tokį galingą aidą buvo tas skydas sukėlęs.
Šitaip ir Etnos kalno⁷⁶, smilkstančio dūmais, kertelės
Visos siūbuoja, kada giliai po žemėm gigantas,
Vardą turįs Briarėjo⁷⁷, ant kito šono mėgina
Verstis. Sudreba krosnys po replėm kalvio Hefaisto⁷⁸
145 Ir dirbiniai jo kartu, o dubenys, ugnį pakentę,
Kaip ir trikojai visi išsilaksto tarškėdami baisiai.
Šitokį triukšmą tada apskritis skydas sukėlė.
Bet Penėjas vis tiek nesitraukė ir liko toks tvirtas
Kaip anksčiau, ir greitims sukuriams atsirasti neleido,
150 Kol jam Kojidė⁷⁹ sušuko: „Gelbėkis, mielas Penėjau,
Gelbėkis! Ryžais manęs pagailėti, bet gailestis tavo
Tau neturi pakenkti! Atlygi gausi kaip dera!“
Tarus pati pasitraukė ir, kol dar nebuvo pavargus,
Jūroj pasiekė salas, bet tos ją priimt atsisakė.
155 Tai Echinadės⁸⁰, laivams patogų turinčios uostą,
Ir Kerkyrą⁸¹ – sala, kuri iš visų svetingiausia.
Visos jos vengė dėl to, kad Iridė nuo aukšto Mimanto
Baisiai įširdusi vertė jas nusigręžt. Išsigando
Salos ir plaukė tolyn, prie kurių tik Letò priartėjo.

71 Eleitija – gimdymo deivė, gimdyvių globėja.

72 Pangajas – kalnas Trakijoje.

73 Osa – Tesalijos kalnynas.

74 Kranono lyguma – lyguma Tesalijos pietuose.

75 Pindas – kalnynas, skiriantis Tesaliją nuo Epyro.

76 Etna – ugnikalnis Sicilijoje, pagrindinė Hefaisto kalvė.

77 Briarėjas – vienas iš kiklojų.

78 Hefaistas – ugnies dievas, kalvių globėjas.

79 Kojidė – titanų Kojo ir Foibės duktė Letò.

80 Echinadės – salos Jonijos jūroje.

81 Kerkyra – fajakų apgyvendinta Jonijos jūros sala.

160 Ji atvyko tada į Kosą⁸² – Meropui⁸³ priklausė
Toji sala, šventa buveinė garsios Chalkijopės⁸⁴.
Bet ją sulaikė vaiko žodžiai tokie: „Negimdyki,
Motina, šičia manęs. Salos aš neniekinu, blogo
Jai nelinkiu, čia geros ganyklos ir derlius nemažas,
165 Niekur nerastum geriau, bet Moiros⁸⁵ jai kitą kažkokį
Dievą paskyrė dabar – Soterų atžalą puikią⁸⁶.
Jo karūna uždengs žemes, kurios makedonui⁸⁷
Linkusios bus nusileist, ir salas, nusidriekusias toliuos
Nuo vakarų tolimiausių lig pat rytų, kur pakilę
170 Heliją veža greitieji žirgai⁸⁸. Jis pėdsakais tėvo
Seks. Be to, kažkada kažin koks visuotinis karas
Mūsų laukia. Tas karas kils, kai helenams mosuoti
Barbarai ginklais pradės ir keltų Arėją pašaukę
Iš tolimų vakarų atskubės jaunieji titaniai⁸⁹.
175 Greitai jų daug susirinks lyg snaigių, kai pradeda snigti,
Ar kai žvaigždėtą naktį danguj žvaigždžių pasirodo.
Visos tvirtovės, miestai, kur aukštumos Delfų ir Lokrų⁹⁰,
Lygumos Krisos⁹¹ ir slėniai siaurieji – dalis ta žemyne –
Bus supami iš visur ir dūmai tiršti bus matyti
180 Degant kraštams gretimams. Ir šitai bus jau ne gandas.
Patys regės prie šventyklos rikiuotėse laukiančius priešus,
Patys prie mano trikojų matys jų perpetes (nieko
Švento jau joms nebėra) ir skydus, kuriuos mums pakęsti
Būna sunku. Bet jie neprotingai galatų tautelei
185 Baigtį blogą atneš. Ir dalis jų bus man dovanoti,
Dalį, kuriuos nešiojo kariai, ugnies pražudyti,
Nilo pakrantė priims⁹² ir išgarsins narsų karalių.

82 Kosas – Egėjo jūros sala.

83 Meropas – pirmasis Koso salos valdovas.

84 Chalkijopė – Koso salos valdovo Euripilo duktė.

85 Moiros – likimo deivės.

86 Kalbama apie Egipto valdovą Ptolemają II Filadelfą, 309 m. pr. Kr. gimusį Koso saloje. Soterai („Gelbėtojai“) – Ptolemajų giminės pravardė.

87 Makedonui – Ptolemajui Filadelfui. Jo tėvas, Ptolemajas Soteras, buvo Aleksandro Makedoniečio bendražygis.

88 Helijas – Saulės dievas. Jis dieną vežimu lekia padange ir vakare nusileidžia į Okeaną.

89 172–176 eil. užsimenama apie 277–276 m. pr. Kr. įvykusį keltų (galatų) įsiveržimą į Graikiją.

90 Lokrai – Lokridės, centrinės Graikijos vietovės, gyventojai.

91 Krisa – miestelis netoli Delfų.

92 Graikijoje nugalėti galatai parsisamdė į Ptolemajo Filadelfo kariuomenę, bet vėliau sukilo ir buvo sumušti prie Nilo deltos.

190 O Ptolemajau būsimas, tau aš dabar pranašauju,
 Tu ateity tikrai kiekvieną dieną vis girsi
 Buvusį įsčiose žynį. Motin, ir tu paklausyki:
 Vieną mažytę salelę jūroj gali įžiūrėti.
 Tarp vandenių jinai klajoja, gelmė jos nelaiko,
 Ji lyg plėnūnės žiedas, tik kartais ji užtakį siekia.
 Plukdo ją jūroje vėjai – tai Notas⁹³, tai Euras⁹⁴. Nuneški
 195 Šitai salai mane, nes tikrai ji sutiks mus svetingai.“
 Šitaip jam bekalbant kitos salos jūroj nutolo.
 Mylinti giesmę Asterija, atplaukei tu nuo Eubojos,
 Kad kuo greičiau Kiklades pamatytum, jų gražųjį ratą.
 Juk vis dar vilkosi paskui tave žolynai Geraisto⁹⁵.
 200 ... Tu drąsiai pradėjai kalbėti,⁹⁶
 Kai pamatei Letò, kamuojamą gimdymo skausmo:
 „Hera, gali man daryt, ką tik nori. Grasinimų tavo
 Aš nepabūgau. Letò, pas mane ateiki, ateiki!“
 205 Taip pasakei, ir Letò vargingą klajojimą baigė.
 Sėdosi ten, kur srūva Inopas⁹⁷. Tėkmė jo gausiausia
 Būna tada, kai vandeniui plūsti pradeda Nilas⁹⁸,
 Veržiasi jis iš krantų etiopiškų, vandenis lieja.
 Juostą Letò atsirišo, paskui prie palmės kamieno
 210 Savo pečiais prisišliejo. Ją geliantis skausmas kankino,
 Prakaito gausūs lašai jos oda be perstojo ritos.
 Tarė kvėpuodama sunkiai: „Kam motiną, vaike, kamuoji?
 Tavo sala ši, sūnau, ji plaukioja jūroje. Gimki,
 Gimki, vaikeli, ir įščias lengvai, mielasis, paliki!“
 215 Žmona Dzeuso beširde, greitai tau šitą naujieną
 Teko išgirsti, nes tuoj pas tave pranešėja atbėgo
 Ir, neatgavus kvapo, labai išsigandus kalbėjo:
 „Hera garbingoji, tu už deives kitas pranašesnė!
 Tau priklausau, tau viskas priklauso, esi tu valdovė,
 220 Valdžią teisėtą Olimpe turi. Kitų moteriškių
 Rankos nebijom. Išgirsi, kas pykčio dabar nusipelno.
 Savąją juostą Letò salos vidury atsirišo!
 Visos kitos salos jos vengė, priimt nenorėjo,
 Tik Astèrija ją, vardu pašaukusi, kvietė,

93 Notas – pietų vėjas.

94 Euras – rytų vėjas.

95 Geraistas – kyšulys ir kalnas Eubojoje.

96 Blogai išlikusi eilutė.

97 Inopas – upė Delo saloje.

98 Kalimachas Inachą sieja su Nilu, nes, pasak poeto, Inacho ištakos yra Egipte.

225 Tik Astèrija – jūros šiukšlė niekinga (juk šitai –
 Žinoma tau). Valdovė mieloji, gali juk apginti
 Savo vergus, kurie tau įsakant žemę apeina.“
 Tarusi šitaip jinai ant auksinio laiptelio prisėdo
 Tartum šuva Artemidės⁹⁹, medžioklę pabaigęs. Jis tupi
 230 Prie medžiotojos kojų ausis pastatęs ir laukia,
 Ką gi deivė palieps, kad tuojau galėtų įvykdyt.
 Taip ir Taumanto duktė prie Heros sosto sėdėjo.
 Juk niekada nepalieka vietos savosios Iridė,
 Netgi kai miegas ant jos užmaršųjį sparną nuleidžia.
 235 Prie to paties didžiulio sosto, ant mažo kraštelio
 Galvą padėjusi, priekin palinkusi, naktį ji snaudžia.
 Ji niekada nenusiriša juostos prieš miegą nei greito
 Apavo ji nenusiauna – jei šeiminkė palieptų
 Jai nelauktai ką nors padaryt. Herà įsižeidus
 240 Tarė: „Taip ir toliau, suvedžiotosios Dzeuso, turėsit
 Tuoktis, gimdyti slapta, bet ne ten, kur vergės vargingos
 Sunkiai gimdydamos kenčia. Jūs ten, ant kyšančių jūroj
 Ir plakamų vandens uolų, kaip ruonės gimdysit.
 Bet ant Astèrijos pykt negaliu dėl josios kvailystės,
 245 Nors ir pagirt negaliu. Negerai, kad Kojidei padėjo.
 Priekaištų ji nusipelno. Tik štai ką dabar pasakysiu.
 Aš ją gerbiu už tai, kad vedybinio guolio suteršti
 Ji nedrįso, įrodžius, kad jūra mielesnė už Dzeusą.“
 Tarė ji taip. Tada Apolono giedotojos gulgės
 250 Tuoj, meonų¹⁰⁰ Paktolą¹⁰¹ palikusios, Delą apskriejo.
 Jos septynis ratus apsuko virš kūdikio guolio.
 Mūzų tai paukštės, tik jos apeigoms tinkamiausios. O vaikas
 Jau vėliau pritaisė lyrai tiek stygų, kiek kartų
 Virš jo gimusio gulgės skrisdamos giesmę užtraukė.
 255 Bet aštuntąjį kartą jos negiedojo, nes dievas
 Gimęs jau buvo ir nimfos delietės, upės senosios
 Dukterys, šventą Eleitijos giesmę giedojo. Aidėjo
 Eteris vario spalvos nuo šitos giesmės įstabiosios.
 Liovėsi pykti Herà, nes Dzeusas jos pyktį numaldė.
 260 Auksu pavirto visa gelmė tavoji, o Dele,
 Auksu kiekvieną dieną apskritas ežeras švietė,
 Aukso lapus šnareno jaunas alyvos medelis,
 Auksu patvino tada gilusis vingiuotas Inopas.

99 Artemidė – Dzeuso ir Letò duktė, medžioklės ir laukinės gamtos deivė.

100 Meonai – Lidijos gyventojai.

101 Paktolas – Lidijos upė.

265 Dele, pats tu pakėlei vaiką nuo žemės auksinės,
 Paėmei savo glėbin ir pradėjai šitaip kalbėti:
 „Žeme, daug aukurų ir miestų turinti gausiai,
 Sausumos derlios ir salos, esančios jūroj aplinkui!
 Nors ir esu nederlingas, tačiau nuo manęs Apolonas
 Bus pavadintas deliškio vardu. Nebus tokios žemės
 270 Niekur kitur, kurią koks dievas šitaip mylėtų.
 Nei Kerchnidė¹⁰² didžiam Poseidonui, Lechajo¹⁰³ valdovui,
 Nei Kilėnės¹⁰⁴ vietovė (ji Hermio), nei Dzeusui gimtinė¹⁰⁵
 Tiek nerūpės, kiek aš Apolonui. Ir jau neklajosiu.“
 Šitaip tu pabaigei kalbą, o vaikas valgyt panoro.
 275 Štai kodėl iki šiol iš salų tu švenčiausia, garsėji
 Kaip augintoja dievo. Tavim nei Hadas¹⁰⁶ nežengia,
 Nei Enijò¹⁰⁷, nei žirgai tavęs Arėjo netrypia.
 Žmonės tau siunčia pirmojo derliaus dešimtąją dalį,
 Tau gyventojai miestų visų dainuoja ir šoka
 280 Miestuos rytiniuos ir ten, vakaruos, ir ten, ties pusiauju,
 (Burtai jų vietą lėmė), ir tie, kur į šiaurę nutolę¹⁰⁸, –
 Būstus ten turi tauta ilgaamžių. Pirmi jie išsiunčia
 Auką¹⁰⁹ – pluoštelį javų ir pirmąjį derlių. Pelasgai¹¹⁰,
 Tie, gyveną Dodonėje¹¹¹, auką pirmieji sutinka,
 285 Bet jos nesiunčia pirmieji. Jie miega ant žemės ir saugo
 Skambančius garsiai indus¹¹². Juos aukos iš tolo pasiekia.
 Šventąjį miestą, paskui ir polį Melidės¹¹³ kalnuotą,
 Salą abantų¹¹⁴, vėliau ir Lalanto¹¹⁵ lygumą puikią
 Jos pasiekia. Tačiau tai yra dar ne viskas – dar plaukia
 290 Jos netoli, iš Eubojos. Šalia ten ir uostas tavasis.

102 Kerchnidė – Kenchrėjai – vienas iš Korinto uostų.

103 Lechajas – Korinto uostas.

104 Kilėnė – Graikijos kalnynas, kurio oloje gimė Hermis.

105 Dzeuso gimtinė – Kreta.

106 Hadas – mirusiųjų pasaulio dievas.

107 Enijò – karo deivė.

108 Tie, kur į šiaurę nutolę, – hiperborėjai.

109 282–290 eil. Kalimachas aprašo, kaip į Delą patenka hiperborėjų aukos.

110 Pelasgai – senieji Graikijos gyventojai.

111 Dodonė – vietovė Graikijos šiaurės vakaruose, seniausia Graikijos pranašavimo vieta.

112 Dodonės žyniai miegodavo ant žemės, pranašaudavo iš šventųjų ažuolų šnaresio ir iš varinių indų skambėjimo.

113 Melidė – polis Tesalijoje.

114 Abantai – Eubojos salos gyventojai.

115 Lalantas – lyguma Eubojoje tarp Chalkidės ir Eretrėjos miestų.

Pirmos tau arimaspės¹¹⁶ šviesplaukės auką aukojo:
 Tai Upidė, Loksò, laiminga visad Hekaergė¹¹⁷,
 Dukros Borėjo, taip pat ir patys geriausi jaunuoliai,
 Jie žmonių neturėjo ir niekad namo nesugrįžo:
 295 Pelnė likimo malonių ir visą laiką buvo šlovingi.
 Juk ir delietės merginos, kada skambus himenajas¹¹⁸
 Ruošias pabaigti jų mergišką metą, aukoja savąsias
 Sruogas plaukų arimaspėm. Vaikiniai pirmąją barzdą,
 Vos ją nuskutę, skiria patiems geriausiems jaunuoliams.
 300 O smilkalais pakvipus Astèrija, tavo kaimynės
 Salos supa tave, lyg šokio ratelį sudaro.
 Garbanotplaukis Hesperas¹¹⁹ tavęs netriukšmingos nemato,
 Nei nutilusios, nes tavyje garsai nuolat aidi.
 Pritariant lyrai jaunuoliai giesmę senojo liko¹²⁰
 305 Gieda. Paskleidė ją nuo Ksanto¹²¹ atvykęs Olenas
 Pranašas. Šoka merginos, trepsi į tvirtąją žemę.
 Gausiai papuošia tada vainikais stātulą šventą –
 Atvaizdą garsų senosios Kipridės¹²², kurį dar Tesėjas¹²³
 Čia su jaunuoliais pastatė, kai plaukė Kretą palikęs.
 310 Vengė tasyk jaunimas laukinio sūnaus Pasifajos¹²⁴,
 Jo baubimo baisaus, labirinto¹²⁵ klaidaus ir vingiuoto.
 Viešpatie, skambant kitarai, aukurą tavo apsupę,
 Šoko rately jaunuoliai, o vedė visus juos Tesėjas.
 Ir nuo tada visada palikuoniai Kekròpo¹²⁶ pasiunčia
 315 Foibui atmintiną auką – lynus nuo laivo Tesėjo.
 Turinti daug aukurų, akmenuota Astèrija, argi
 Koks Egėjo pirklys galėtų praplaukt tau pro šalį
 Savo greituoju laivu? Net jei vėjai galingi jį gena,
 Jei būtinybė jį spaudžia, vis tiek bures jis nuleidžia

116 Arimaspai – viena iš mitinių hiperborėjų genčių.

117 Upidė, Loksò, Hekaergė – hiperborėjų merginos, Borėjo dukterys.

118 Himenajas – vestuvių daina.

119 Hesperas – vakarinės žvaigždės dievas.

120 Senasis likas – Likijos dainius Olenas, himnų kūrėjas.

121 Ksantas – upė Likijoje, prie kurios stovėjo Apolono Likiečio šventykla.

122 Per šventę deliečiai puošdavo Tesėjo atgabendą, Daidalo sukurtą Afroditės statulą.

123 Tesėjas – Atėnų didvyris, vykęs į Kretą susikauti su Minotauru.

124 Pasifajos sūnus – Minotauras, pusiau žmogus, pusiau jautis, kurį pagimdė Kretos valdovo žmona Pasifajė.

125 Labirintas – Daidalo pastatytas klaidus statinys, kuriame buvo apgyvendintas Minotauras.

126 Kekropas – pirmasis Atikos karalius, pusiau žmogus, pusiau gyvatė. Jo palikuoniai – Atikos gyventojai.

320 Ir nesugrįžta atgal, kol aplink tavo aukurą didį
 Su kitais, rimbu plakami, nepašoka rately,
 Kol nepakramto alyvos, šventojo medžio, kamieno,
 Savo rankas atmetę atgal, nes paprotį tokį¹²⁷
 Delo nimfa sumanė – žaidimą mažam Apolonui.
 325 O salų židiny turtingas, būki tu sveikas!
 Te Apolonas bus sveikas ir tu, o Letò pagimdyta¹²⁸!

Iš senosios graikų kalbos vertė Viktorija Staišiūnaitė (2012 m.)

127 320–324 eil. aprašoma Delo saloje gyvavusi Apolono pagerbimo ceremonija.
 128 Artemidė.

VI. Himnas Demetrai

Kai nešama šventa pintinė¹, jūs, moterys, tarkit:
 „Džiaukis, Demetra², auginanti visa ir teikianči gausą!“
 Kai nešama šventa pintinė, akis į ją kelkit,
 Bet, neįšventintos, venkit iš aukšto žiūrėt. Nei mergaitei,
 5 Nei moteriškei, nei tai, pasileidusiai plaukus, neleista,
 Kaip ir mums, išalkusioms, spjaudyt išdžiūvusiom lūpom.
 Iš debesų Hesperas³ (kada jis ateis?) pasirodė,
 Vienas Hesperas, kuris atsigert įkalbėjo Demetrą⁴,
 Kai pagrobtosios dukters⁵ ji pėdsakų veltui ieškojo.
 10 Kaip, valdove, tave į vakarus nunešė kojos,
 Ten, kur žmonės juodi⁶, obuoliai auksiniai kur noksta?⁷
 Šitiek laiko buvai nesiprausus, nevalgius, negėrus,
 Triskart perbridai tu Acheloją⁸ sidabroverpetį
 Ir kiekvieną iš tų per amžius tekančių upių.
 15 Triskart prisėdai šalia Kalichoro⁹ versmės apdulkėjus,
 Saulės nualinta, nieko nevalgius ir nieko negėrus.
 Ne, neminėkime to, dėl ko Demetra sielvartavo.
 Daug geriau prisimint, kaip ji poliui įstatymus davė,
 Kaip javus ji pirmoji nupjovė ir žemėj paklojus
 20 Pėdus pametė jaučiams sumindyt. Tada Triptolemas¹⁰
 Buvo išmokytas žemdirbio darbo šaunaus. Prisiminti
 Mums geriau (kad niekas nedrįstų įstatymų laužyt),
 [Kaip kadaise deivė atkeršijo Erisichtonui¹¹].
 Dar ne Knide¹² gyveno pelasgai¹³ tada, bet šventajam

1 Per Demetrai skirtas apeigas vežime būdavo gabenama šventa pintinė (gr. *kalathos*).

2 Demetra – žemdirbystės ir derlingumo deivė.

3 Hesperas – Vakarinė žvaigždė.

4 Ieškodama savo dukters Demetra nieko nevalgė ir negėrė. Paskui ji paragavo kikeono – gėrimo, gaminamo iš vyno, miežinių miltų, trupinto sūrio ir medaus.

5 Demetros dukterį Persefonę buvo pagrobęs požemio dievas Hadas. Demetra ilgai gedėjo ir ieškojo savo dukters.

6 Žmonės juodi – aitiopai.

7 Auksiniai obuoliai noko Hesperidžių sode vakariniame Okeano pakraštyje.

8 Achelojas – Aitolijoje ir Akarnijoje tekanti Graikijos upė.

9 Kalichoras – šaltinis Eleusine.

10 Triptolemas – Eleusino karaliaus Kelėjo sūnus.

11 Erisichtonas – iš Tesalijos kilęs karaliaus Trijopo sūnus.

12 Knidas – kyšulys ir miestas Karijoje, kur vėliau persikėlė gyventi Trijopas.

13 Pelasgai – senieji Graikijos gyventojai.

25 Dotijuj¹⁴. Alką įkūrė Demetrai jie ten, prisodino
Medžių daugybę – pro juos net strėlė nebūtų pralindus.
Pušys kerojo, didžiulės guobos, kriaušės laukinės,
Obelys, duodančios vaisių saldžių, ir vanduo gintarinis
Tryško iš žemės gelmių. Patiko deivei tas kraštas
30 Lygiai kaip ir Ainà¹⁵, Trijopijas¹⁶ ar Eleusinas¹⁷.
Bet kai Trijopo giminę dievas globėjas apleido,
Mintys nedoros užvaldė Erisichtoną, todėl jis
Išlėkė, dešimtis dvi tarnų pasiėmęs stipruolių,
Tarsi gigantų, kurie pajėgia net miestą pakelti.
35 Davė šitiems tarnams jis kirvukų ir kirvių. Begėdžiai,
Jie visi kartu nuskubėjo į alką Demetros.
Augo ten tuopa didžiulė. Jos šakos eterį siekė.
Mėgo nimfos prie jos pramogauti vidurdienio metą.
Šioji tuopa pirma pakirsta suvaitojo skausmingai.
40 O Demetra, tuoj pajutus, kad medis šventasis jos kenčia,
Tarė, supykus labai: „Kas medžius šventuosius man kerta?“
Ir tuojau Nikipe¹⁸ pasivertė (buvo paskyrę
Ją gyventojai polio žyne), belaikančia rankoj
Ir vainikus, ir aguonas. Per petį jai raktas karojo.
45 Ji, siekdama apraminti nedorėlį vyrą, pasakė:
„Vaike, kuris kerti medžius, dievams paskirtuosius,
Vaike, nustoki, vaike, didžiai gimdytojų trokštas,
Liaukis ir savo tarnus atitrauk, kad tik nesupyktų
Mūs Demetra valdovė, jog niokoji josios šventovė!“
50 Tas, pažvelgęs nuožmiau, nei liūtė Tmaro¹⁹ kalnyne
Į medžiotoją žiūri, kai vos tik jauniklių sulaukia,
Sako, kad būna tada jos akys pačios baisiausios,
„Traukis! – pasakė. – Jei ne, į tave aš kirvį paleisiu!
Medžiai šie dengs man namus, kuriuose ligi valiai puotausiu
55 Savo draugų apsupty maloniai praleisdamas laiką.“
Šiuos jaunuolio žodžius įsiminė tuoj Nemesidė²⁰.
Baisiai supykus tada Demetra atvirto į deivę,
Liečiančią kojomis žemę ir siekiančią galva Olimpą.
Apmirė jo palydovai, kai deivę išvydo, iš karto

14 Dotijas – miestas ir derlinga lyguma Rytų Tesalijoje.

15 Aina – Sicilijos miestas, kuriame buvo garbinamos Demetra ir Persefonė.

16 Trijopijas – Trijopo įkurtas Karijos miestas, kuriame buvo garbinama Demetra.

17 Eleusinas – Atikos miestelis, kuriame buvo Demetros šventykla.

18 Nikipė – Demetros žynė.

19 Tmaras – viršukalnė Pindo kalnyne.

20 Nemesidė – keršto deivė.

60 Medžiuose vario kirvius palikę leidosi bėgti.
Deivė paleido tuos žmones, kadangi turėjo paklusti
Jie šeimnininko valiai, bet jam ji įširdusi tarė:
„Ką gi, gerai, šunie, gerai, namus sau statykis,
Kelsi juose puotas, dažnai ten švęsti galėsi!“
65 Tarusi šitaip nelaimę ji paruošė Erisichtonui.
Alką užleido jam greit – nenumaldomą, smarkų, didžiulį,
Teikiančią kančią. Tas alkis tarytum liga jį kamavo.
Ką tik nelaimėlis valgė, to vėl jam norėjos. Nešiojo
Maistą jam dvidešimt vyrų, o dvylika vyną jam pilstė,
70 Nes jisai Dionisą²¹, ne vien tik Demetrą užgavo.
Tas, kas Demetrą įžeidžia, supykdo ir Dionisą.
Gėdijos savo sūnaus jo tėvai ir niekur neleido
Nei puotaut, nei pietaut: tam rasdavo kokią nors dingstį.
Kvietė varžybose jį Itonietę²² Atėnę pagerbti
75 Ormenidai²³ atvykę, bet motina tuoj jiems atsakė:
„Jo nėra, į Kranoną²⁴ jis vakar išvyko dėl šimto
Jaučių skolos.“ Poliuksò, gimdytoja Aktorijono²⁵,
Kartą atėjusi prašė abu – ir Trijopą²⁶, ir sūnų –
Į vestuves, kurias savo vaikui ruošės iškelti,
80 Bet prislėgta šeimnininkė pravirkusi tarė: „Trijopas
Vienas ateis, nes šernas sužeidė Erisichtoną
Pindo²⁷ papėdėje, jis devynias dienas negaluoja.“
Ko tik tu nemelavai, o motina, mylinti sūnų!
Jeigu kas kviečia į puotą: „Išvykęs Erisichtonas.“
85 Jeigu vestuvėms: „Diskas sužeidė Erisichtoną.“
Ar „Nuo žirgo nukrito“, ar „Otrijų²⁸ bandą skaičiuoja.“
Jis tuo metu namuose per dienas puotaudamas valgė,
Šlamštė devynias galybes maisto. Išsiplėtė skrandis,
Šitaip jam ryjant, tačiau lyg į kokią gilumą jūros
90 Leidosi valgiai visi, pasotinti jo neįstengę.
Kaip ant Mimanto²⁹ sniegas ar vaškas atokaitoj saulės
Tirpdamas nyksta, taip nyko ir kūnas Erisichtono.

21 Dionisas – vynuogininkystės ir vyno dievas.

22 Itonietė – Tesalijoje Itono mieste Atėnės garbei būdavo rengiamos žaidynės.

23 Ormenidai – Amintoras ir Ktesijas, Ormeno, Ormenijo miesto įkūrėjas, sūnūs.

24 Kranonas – Tesalijos miestas.

25 Poliuksò, gimdytoja Aktorijono – nimfa. Niekur kitur neminima, kad ji turėjo sūnų Aktorijoną.

26 Trijopas – Dotijo valdovas, Poseidono ir Kanakės sūnus, Knido miesto įkūrėjas.

27 Pindas – kalnynas, skiriantis Tesaliją nuo Epyro.

28 Otrijas – kalnas Tesalijoje.

29 Mimantas – kalnas Mažojoje Azijoje.

95 Greitai iš vargšo vien gyslos, oda ir kaulai beliko.
 Verkė ir motina jo, ir seserys gaudžiai dejavo,
 Jį išmaitinus žindyvė ir dešimt tarnaičių rauduoja,
 O Trijopas patsai, už žilos galvos susiėmęs,
 Kreipėsi į Poseidoną, nematantį visko, kas vyksta:
 „Ak, apsimetėli tėve, pažvelki į savo anūką,
 100 Jeigu aš tavo sūnus ir dukters Ajolo³⁰ Kanakės³¹!
 Šitas mano sūnus – nelaimė! Geriau jau man būtų
 Savo rankom palaidoti jį, Apolono pašautą,
 Nei sūnaus akyse matyti žvėrišką alkį!
 Sunkią ligą nuo jo atitrauk arba pasiėmęs
 Pats jį maitinki, nes mano stalai išmaitint neįstengia.
 105 Nusiaubtos mano arklidės ir jų aptvarai ištuštėję,
 Gyvulio jokio nerastum – jam patiekė viską virėjai,
 Net asilėnus atrišo nuo mano didžiųjų vežimų.
 Jis ir karvę suvalgė, Hestijai³² motinos skirtą,
 Ir lenktynių ristūną, ir karo žirgą surijo,
 110 Net ir katę, kurios prisibijo maži gyvūnėliai.“
 Kol Trijopo pastogėj išteklių maisto netrūko,
 Tol vien gimti namai šią nelaimę žinojo. Kai dantys
 Erisichtono namus turtingus tuštinti baigė,
 Kryžkelėj vaikas karaliaus tada atsisėdęs praevių
 115 Prašė, kad duotų jam kąsnį, ir vaišių likučių maldavo.
 O kad su priešu tavu man, Demetra, netektų draugauti
 Nei gyventi šalia – tokie blogi man kaimynai!
 Tepasigirsta balsai, merginos ir moterys, jūsų:
 „Džiaukis, Demetra, auginanti viską ir teikianči gausą!“
 120 Ir kaip žirgai keturi baltakarčiai gabena pintinę,
 Taip mūsų deivė didi, plačiujų valdų šeimininkė,
 Vėl ateis, nešdama mums šviesų pavasarį, šviesią
 Vasarą, rudenį, žiemą, stebės įdėmiai, kaip jie keičias.
 Kaip mes einam per miestą basos, paleidusios plaukus,
 125 Taip mūsų kojos ir galvos tebūna sveikos! Kaip neša
 Aukso pripiltas gražias vėtykles vėtyklių nešėjos,
 Taip šio aukso gausaus ir mums niekada tenetrūksta!
 Link pritanėjo³³ tegu neįšventintos moterys eina,
 O į deivės šventyklą tegu įšventintos žengia,
 130 Jei tik šeštos dešimties jos neperkopė. Laukiančios vaiko,

30 Ajolas – Helėno sūnus, Tesalijos valdovas, ajoliečių genties pradininkas.

31 Kanakė – Ajolo duktė, su Poseidonu susilaukusi Trijopo ir kitų keturių vaikų.

32 Hestija – namų židinio deivė.

33 Pritanėjas – visuomeninė įstaiga, kuriame dirbdavo miestą tvarkantys pareigūnai pritanai.

135 Kenčiančios skausmą, į deivę Eleitiją³⁴ tiesiančios ranką,
 Eina tegul kiek įstengia ir joms gėrybių visokių
 Dosniai suteiks Deò³⁵, kai jos tik nueis į šventyklą.
 Deive, liki sveika, gerovę ir santarvę polio
 Saugok, ir mums laukuose tu derlių nokinki, auginki
 Jaučius, vaisius ir javus subrandinki, priartinki pjūtį,
 Taiką atneški, kad tas, kuris pasėjo, nupjautų!
 Būk maloninga, triskart maldauta deivių valdove!

Iš senosios graikų kalbos vertė Viktorija Staišiūnaitė (2010 m.)

34 Eleitija – gimdymo deivė, gimdyvių globėja.

35 Deò – Demetra.

Aristofano „Moterys tautos susirinkime“. Lietuviško leidimo sutikimas

Netrukus Lietuvos knygynus pasieks Aristofano komedija „Moterys tautos susirinkime“. Komediją iš senosios graikų kalbos išvertė Audronė Kudulytė-Kairienė, taip pat parašė išsamius komentarus bei įvadinį straipsnį. Kūrinį lietuvių kalba kartu su originaliu tekstu leidžia leidykla „Žara“. Laukdami knygos pasirodymo, turime galimybę pakalbėti apie garsiausio Antikos komediografo darbus, komedijų vertimus į lietuvių kalbą ir jų pastatymus.

Klausimus parengė Kristina Svarevičiūtė

*

Į klausimus atsako vertėja, Šv. Jeronimo premijos laureatė, ilgametė VU Klasikinės filologijos katedros dėstytoja Audronė Kudulytė-Kairienė.

Esate išvertusi nemažai graikų tragedijų, naujausias jūsų vertimas – komedijos žanro kūrinys. Kokių sunkumų kyla verčiant šių antikinių žanrų kūrinius?

Esu išvertusi septynias antikines tragedijas. Jų patetiškas stilius jau buvo kiek pabodęs, todėl mielai ėmiausi naujo žanro – komedijos. „Moterys tautos susirinkime“ – pirmasis mano išverstas Aristofano kūrinys. Komedijas versti nelengva, nes jose minima daug antikinės buities realijų, sąmojingų aliuzijų, istorinių aktualijų, įvairių Atėnų gyvenimo faktų, kurie yra nežinomi arba mažai žinomi. Verčiant komedijas, būtina parengti ir jų komentarus, kurie padėtų šiuolaikiniam skaitytojui geriau suprasti kūrinį. Aristofano komedijose daug komiška atspalvį turinčio žodžių žaismo, kurį pajusdavo Antikos žiūrovai ir jiems jis keldavo juoką. Verčiant kalambūrus ne visada pavyksta perteikti panašų žodžių skambesį, kartais tai tiesiog neįmanoma, nes lietuviški atitikmenys nepadaro norimo efekto. Reikia paaiškinti komentaruose, kaip žodžiai skambėjo senojoje graikų kalboje ir kokių aliuzijų galėjo sukelti. Tam tikrų problemų atsiranda dėl nešvankybų, kurios būdingos Aristofano komedijoms, vertimo. Kartais tenka griebtis eufemizmų arba komentaruose pasitelkti lotyniškus medicininius terminus.

Koks jūsų požiūris į retos leksikos vartojimą antikinių tekstų vertimuose?

Retos leksikos Aristofano komedijose daug, ją versti sunku, bet įdomu, nes vertėjui dažnai tenka pasukti galvą, kaip ją geriau perteikti. Komediografas buvo be galo išradingas. Jo kūrinuose ne tik daug šnekamosios kalbos žodžių, dialektizmų, bet ir paties Aristofano sukurtų, tik kartą pavartotų (*hapax legomena*) naujadarų, pvz., *Νεφελοκοκκυγία* – „paukščių įkurtas polis Debesų Gegutmiestis“, *λακωνομανέω* – „žavėtis Lakonija“, *σωκρατέω* – „pamėgdžioti Sokratą“, *μελλονικιάω* – „atidėlioti pergalę kaip Nikijui“. Tokiuose

Aristofano naujadaruose užkoduota papildoma informacija, kurią tenka paaiškinti komentaruose. Versdama mėginu neapsunkinti teksto ir nevertoti pasenusių lietuviškų žodžių, kurie šių laikų skaitytojams yra nesuprantami.

Komedijoje yra buities realijų, ar nekyla pagunda jas verčiant vartoti šiuolaikinius žodžius?

Antikinių tekstų vertimuose stengiuosi nevertoti šiuolaikinių žodžių ar tarptautinių terminų, apsiriboti lietuvių kalbos leksika ir ieškoti atitikmenų gimtojoje kalboje. Jei lietuvių kalboje nėra tikslių atitikmenų, su antikinė buitimi susijusių žodžių neverčiu, palieku graikiškus pavadinimus (pvz., *chitonas*, *embadės*), o komentaruose paaiškinu jų reikšmę.

Graikų komedijose esti itin ilgų žodžių. Kaip juos perteikiate vertime?

Man teko susidurti tik su vienu ilgu Aristofano naujadaru. Komedijoje „Moterys tautos susirinkime“ randamas komediografo sukurtas ilgiausias senosios graikų kalbos žodis, susidedantis iš 172 raidžių ir 79 skiemenų. Tai išgalvoto patiekalo, kuriame dera 17 įvairiausių valgių, žuvų, mėsos ir padažų, pavadinimas. Aristofanas visus valgius surašė vienu žodžiu per 7 eilutes (1169–1175 eil.). Versdama tą patį padariau ir aš. Profesorius J. Dumčius ilgus Aristofano naujadarus vertė keliais žodžiais, pvz., komedijoje „Paukščiai“ (491 eil.) daiktavardis *τορνεντολνρασπιδοπηγοί* išverstas kaip „lyrų bei skydų dirbėjai“, o *στρεψοδικοπανουργία* (1468 eil.) – kaip „teismų šunybės“. Komedijoje „Vapsvos“, kuri dar neišversta į lietuvių kalbą, yra labai ilgas rašytojo sukurtas žodis *κνμιννοπριστοκαρδαμογλύφος* – „suskaldantis kmynus ir supjaustantis salotas“, t. y. labai sykštus (1357 eil.). Būsimiems vertėjams teks gerai pagalvoti, kaip jį išversti.

Ką dažniausiai pašiepdavo antikinės graikų komedijos autoriai?

Iš senosios antikinės komedijos išliko tik Aristofano kūriniai, kurie mums suteikia daugiausia informacijos apie tai, kas tapdavo komediografo pašaipos objektu. Aristofanas gvildeno įvairias aktualias to meto problemas, todėl dažnai sakoma, kad šio rašytojo kūriniai – tikra to meto atėniečių gyvenimo enciklopedija. Pasakojama, kad Sirakūzų tiranui Dionisijui paprašius veikalų apie Atėnų valstybę, filosofas Platonas nusiuntė jam Aristofano komedijas. Aristofano kūrinuose pasisakoma prieš nesąžiningus politikus, išjuokiamas sofistų mokymas, kritikuojama Atėnų politinė sistema ir teisėtvara, šaipomasi iš utopinės valstybės idėjų, iš nepastovių, greitai keičiančių pažiūras atėniečių, kuriuos komedijoje „Acharniečiai“ (630–632 eil.) Aristofanas vadina „greitai nusprendžiančiais“ (*οί ταχύβουλοι*) ir „keičiančiais nuomonę“ (*οί μετάβουλοι*). Ankstyvuosiuose Aristofano kūrinuose kritika aštresnė, nukreipta į žinomus asmenis: politiką Kleoną, strategą Lamachą ir kitus. Komedijoje „Moterys tautos susirinkime“, kuri priklauso vėlyvajam komediografo kūrybos laikotarpiui, konkrečių žmonių kritikos beveik nėra. Joje Aristofanas nekonkretizuodamas išjuokia neveiklius Atėnų vyrus ir šaiposi iš kvailokų, valdymo reikalų nesuprantančių moterų.

Ką manote apie antikinių dramų pastatymus Lietuvoje, ar žiūrite juos?

Nesu didelė šiuolaikinio teatro gerbėja. Iš visų antikinių dramų, pastatytų Lietuvoje, didžiausią įspūdį padarė 2016 m. režisieriaus Gintaro Varno pastatytas „Oidipo mitas“. Gaila, kad šis spektaklis buvo rodomas labai trumpai.

Pastaraisiais metais daug verčiate „Dramų stalčiui“. Papasakokite trumpai apie šio projekto dėmesį antikinei dramai.

Leidyklos nelabai noriai imasi leisti antikinius veikalus, nes tai nėra greitai išperkamos knygos, todėl esu dėkinga šio projekto sumanytojams, kurie paskatino vertėjus versti pasaulinę dramaturgiją. Nuo pat projekto pradžios 2015 m. kasmet „Dramų stalčiui“ išverčiu kokią nors dar neverstą antikinę tragediją ir džiaugiuosi, kad „Dramų stalčius“ nuolat pilnėja.

*

Į klausimus atsako VU antikinės literatūros dėstytojos Jovita Dikmonienė ir Dovilė Čitavičiūtė

Kuo šis kūrinys aktualus šiandien, kuo jis įdomus jums?

J. Dikmonienė. Aristofano „Moterys tautos susirinkime“ yra viena iš trijų vadinamųjų „moterišku“ komedijų. Ši ir dar dvi – „Lisistratė“ ir „Moterys Tesmoforijų šventėje“ – yra anksčiausi išlikę Europos literatūros kūriniai apie emancipuotas moteris. Šiose komedijose moterys vaizduojamos ne namų aplinkoje kaip motinos ar žmonos, bet įsitraukusios į valstybės valdymą, sprendžia sudėtingus politinius, religinius, teisės, karo, taikos, teatro, švenčių klausimus.

Aristofano komedija „Moterys tautos susirinkime“ jaudina laikui nepavaldžiu IV a. pr. Kr. humoru, kandžia satyra, vis atgyjančia utopine idėja, kad visas turtas turi būti vienodai padalytas visiems žmonėms ir visi turi būti lygūs. Šioje komedijoje Aristofanas juoką kelia teisingumo idėją privesdamas iki absurdo – vyrai pirmiausia turi patenkinti pačias seniausias ir negražiausias moteris, tik paskui mylėti jaunas ir jiems patinkančias. Kūrinys – unikalus ir neįkainojamas Vakarų pasaulio seksualumo ir lyties istorijos dokumentas, siūlantis įspūdingas hipotezes apie galimą moterų socialinę ir politinę padėtį.

D. Čitavičiūtė. „Moterys tautos susirinkime“ mane domina dėl dviejų dalykų. Pirma, ir kaip „Lisistratė“ bei „Moterys Tesmoforijų šventėje“, ši komedija suteikia mums žinių apie Antikos moterų kasdienį gyvenimą ir ypač apie antikinį požiūrį į moteris. Vien tai įtraukia ir stebina: ar žinojote, kad ir senovės Atėnuose moterys skusdavosi pažastis? Kad įdegis moterims neatrodė madingas? Kad moterys buvo laikomos geidulingomis būtybėmis, o vyrai – atvirkščiai? Antra, minėtos trys „moteriškos“ komedijos, pasiekusios mūsų laikus, tapo priešingais kūriniais, nei jų autorius buvo sumanęs. Aristofano kūryba, be abejonės, yra mizoginiška. Net ir tai, kas šioje komedijoje apie moteris sakoma gero, yra sakoma sarkastiškai. Vis dėlto šiuolaikiniai rašytojai, dramaturgai ir režisieriai renkasi feministines šių kūrinių interpretacijas, paversdami sarkazmą tvirtais teiginiais apie moterų vertę. Įdomu ir save pagauti skaitant ir pritariant kai kurioms Proksagoros mintims, nors ir žinoma, kad Aristofanui jos atrodė absurdiškos ir dėl to juokingos.

Trumpai apibūdinkite antikinės graikų komedijos žanrą.

J. Dikmonienė. Antikinė graikų komedija skirstoma į tris rūšis: senoji, vidurinioji ir naujoji. Senoji komedija pradėta statyti per Didžiąsias Dionisijas 487/6 m. pr. Kr., sustiprėjus atėniečių demo įtakai po Maratono mūšio su persais. Varžydavosi kasmet trys komediografai, kurie statydavo politinio turinio komedijas-satyras. Šios komedijos neturėdavo aiškaus siužeto kaip mitologinės tragedijos, bet būdavo sulipdytos iš atskirų komišku scenų, tarp kurių poetai įterpdavo chorą. Vienoje iš choro dainų – parabazėje autorius galėdavo reikšti savo asmeninę kritiką, kreiptis į žiūrovus patarimo ar juos pamokyti, atskleisti politikų apgaulę. Šios rūšies komedijų liko 11. Jos visos sukurtos Aristofano, nors žinoma, kad iš viso buvo apie 60 šį žanrą kūrusių autorių. Senoji komedija baigė gyvavimą po atėniečių pralaimėjimo Peloponeso kare 404 m. pr. Kr. Ją pakeitė vidurinioji komedija, atsisakiusi invoktyvos, politinės satyros. Komediografai kūrė mitologinių tragedijų parodijas arba komedijas su ryškiais tipžais (hetera, kariu pagyrūnu, parazitais, gudriais vergais). IV a. pr. Kr. ši komedija buvo statoma ne tik Atėnuose, bet ir Didžiojoje Graikijoje, Sicilijoje. Šios komedijos neliko nė vieno pavyzdžio. Naujoji komedija Atėnuose pradėta kurti po Aleksandro Didžiojo mirties (323 m. pr. Kr.). Ji klestėjo apie 60 metų. Žymiausi atstovai – Menandras, Difilas, Filemonas. Liko Menandro mažiau apgadintos trys komedijos, kitų jo komedijų – tik didesni ar mažesni fragmentai. Naujoji komedija atsisakė satyrinių elementų, realių asmenų kritikos, sukūrė charakterius-tipžais. Naująją komediją galima apibūdinti kaip charakterių komediją su gudriais įpinta meilės intriga. Ji buvo ypač pamėgta Romoje III–II a. pr. Kr. Naujosios komedijos autorių kūriniai vertė į lotynų kalbą, kontaminavo ir perdirbinėjo romėnų poetai Plautas bei Terencijus.

Kokios žinios mus pasiekė apie Aristofaną, kokios jo komedijų temos?

J. Dikmonienė. Aristofanas gimė Atėnuose apie 446 m. pr. Kr., mirė apie 385 m. pr. Kr. Jis turėjo du sūnus, kurie, kaip manoma, irgi tapo komediografais. Aristofanas sukūrė 44 komedijas, iš jų išliko 11. Šios pjesės buvo pastatytos skirtingu laiku, todėl gana gerai galima suprasti visą Aristofano kūrybos kelią. Poetas pradėjo karjerą labai anksti. Jam dar nebuvo dvidešimties metų, kai jo komedija „Puotautojai“ sužavėjo Atėnų publiką ir per Dionisijas 427 m. pr. Kr. laimėjo antrą vietą. Aristofanas išsiskyrė drąsa, aštriu protu, nebijojo išjuokti net labai įtakingų atėniečių. Pirmąsias komedijas Aristofanas statė Kalistrato slapyvardžiu.

Antroje komedijoje „Babiloniečiai“ (426 m. pr. Kr.) poetas pasišaipė iš įtakingo politiko Kleono, kuris reikalavo tęsti visus graikus varginantį Peloponeso karą, o Aristofanas siūlė atėniečiams greičiau pasirašyti taiką su spartiečiais. Kleonas, nesugebėjęs priimti kritikos, poetą patraukė į teismą ir norėjo jį sumušti, tačiau Aristofanas, išsisukęs nuo bausmių, „Acharniečiuose“ (425 m. pr. Kr.) dar kartą išjuokė Kleoną. Politikos nepasitenkinimas kurstė Aristofaną kalbėti scenoje vis atviriau ir drąsiau, rodyti neišsilavinusių žmonių trumparegiškumą ir aklą tikėjimą demagogais. Tad jau po metų (424 m. pr. Kr.) Aristofanas pirmą kartą savo vardu pastatė komediją „Raiteliai“, kur atvirai kritikavo Kleoną, atsiskleisdamas kaip talentingas satyrikas.

D. Čitavičiūtė. Aristofaną galėtume pavadinti politikos komentatoriumi ir visuomenės kritiku. Jam rūpėjo Atėnų gerovė, todėl jis dažnai pašiepdavo konkrečius politinius veikėjus ir kritikuodavo jų idėjas. Aristofano dramatinė karjera prasidėjo beveik tuo pat metu kaip ir Peloponeso karas, todėl daug jo komedijų nagrinėja įvairias taikos strategijas („Acharniečiai“, „Taika“, „Lisistratė“), kritikuoja populizmą

(„Raiteliai“, „Vapsvos“). Tačiau jis taip pat nevengia lengvesnių temų, pavyzdžiui, pasišaipyti iš savo kolegų senųjų Atėnų tragikų Euripido, Agatono, Aischilo („Moterys Tesmoforijų šventėje“, „Varlės“) arba iš įvairių visuomenės ydų: moralinio reliatyvizmo („Debesys“), valstybės vyrų ištižimo („Moterys tautos susirinkime“, „Moterys Tesmoforijų šventėje“).

Kokią vietą „Moterys tautos susirinkime“ užima Aristofano kūryboje? Ar galima ją lyginti su „Lisistrate“?

D. Čitavičiūtė. Ir „Moterys tautos susirinkime“, ir „Lisistrate“ priklauso vėlyvajam Aristofano kūrybos etapui. Tuo metu Aristofanas nebe taip griežtai laikėsi senosios komedijos struktūros: abiejuose kūriniuose neberasime išskirtos parabazės, agonas linksta link monologo ir choras praranda svarbą veiksmo. Abiejų komedijų veiksmą veda aktyvi ir sumani pagrindinė veikėja, kuri susiduria su kitų moterų neryžtu ir galiausiai turi planą įvykdyti pasikliaudama tik savo jėgomis. Bendri ir požiūriai į moteris: Antikos žiūrovams turėjo atrodyti absurdiška, kad moterys žengia iš namų į viešąjį gyvenimą, užsiima „vyriškais“ darbais, tai yra eina į tautos susirinkimą arba užsiima užsienio politika. Vis dėlto politiniai šių komedijų kontekstai skiriasi. „Lisistratėje“ kalbama apie Peloponeso karą ir tokį Atėnų valstybės nesugebėjimą jo užbaigti, kad tenka įsikišti net moterims. „Moterys tautos susirinkime“ sukurta karui pasibaigus ir nagrinėja geriausios valstybės santvarkos klausimą, kritikuoja senovės Atėnų vyrų apsileidimą ir ištižimą.

Kaip apibūdintumėte Aristofano komedijų kalbą?

D. Čitavičiūtė. Ir Antikoje, ir šiais laikais Aristofano komedijos buvo ir yra mėgstamos mokyklose dėl kalbos taisyklingumo. Aristofano komedijų kalba yra chameleoniška. Dažnai veikėjai tarpusavyje kalbasi kasdiene, šnekamąja kalba, vartoja vulgarius žodžius arba juokingus eufemizmus, tačiau bet kurią akimirką galima tikėtis staigaus stiliaus pasikeitimo, nors jis būdingesnis monologams. Aristofanas dažnai parodijuoja tragediją bei politines kalbas ir taip pasiekia komiško efektą. Vaizdingumo prideda ir įvairūs naujadarai be išgalvoti veikėjų vardai (pvz., Praksagora – „veikianti miesto aikštėje“).

Ar daug antikinių graikų komedijų išversta į lietuvių kalbą?

J. Dikmonienė. Į lietuvių kalbą išverstos septynios Aristofano komedijos. Pirmasis pasirodęs vertimas – 1936 m. Povilo Gaušio proza išversta Aristofano komedija „Debesys“. Kiti Aristofano vertimai į lietuvių kalbą yra eiliuoti: Jono Dumčiaus – „Debesys“, „Paukščiai“, Sigito Narbuto – „Taika“, Antano Dambrausko – „Varlės“, „Plutas“, Neringos Lūžienės – „Lisistrate“ ir dabar tuoj pasirodysiantis Audronės Kairienės vertimas „Moterys tautos susirinkime“. Lieka neverstos Aristofano komedijos „Acharniečiai“, „Raiteliai“, „Vapsvos“, „Moterys Tesmoforijų šventėje“.

Menandro komediją „Bambeklis“ išvertė Jonas Dumčius, „Trečiųjų teismą“ – Antanas Dambrauskas. Menandro „Samietę“ ir kitų jo komedijų ištraukas yra vertęs Jonas Dumčius, tačiau nepublikavęs, rankraščiai saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje.

Ar Aristofano komedijos sulaukia Lietuvos režisierių dėmesio?

J. Dikmonienė. Aristofano komedija „Debesys“ buvo pastatyta režisieriaus Alberto Vidžiūno Kauno valstybiniame dramos teatre 2004 m. Tačiau teatro didžiosios scenos uždanga pakilo tik tris kartus. Tuometinis Kauno akademinio dramos teatro meno vadovas Gintaras Varnas tolesnį „Debesų“ rodymą sustabdė, nes Vidžiūnas nesuvaldė teksto, aktorių, nesuprato kūrinio. Kauno kameriniame teatre režisierius Stanislovas Rubinovas pastatė Aristofano „Lisistratę“ 2008 m. Ši komedija Lietuvoje sulaukė didesnio pasisekimo, tačiau žymių apdovanojimų nepelnė.

Kodėl, jūsų manymu, Lietuvoje graikų antikinės komedijos statomos retai?

D. Čitavičiūtė. Senoji komedija, kurios didžiausią dalį išlikusių veikalų sudaro Aristofano kūryba, yra sunkiai suprantama šiuolaikiniam žiūrovui ar skaitytojui dėl to, kad joje itin daug užuominų apie tuometinių Atėnų politinį gyvenimą. Be gerų komentarų gana sunku suprasti humorą, ką jau kalbėti apie kai kurių komedijų mintį. Tai turbūt didžiausia kliūtis – Aristofano kūrybą reikėtų gerokai redaguoti, kad ji galėtų pasiekti ne tik nišinių auditorijų dėmesį.

K. Svarevičiūtė. Norėčiau paminėti ir režisierių Cezarį Graužinį, jau daug metų gyvenantį ir kuriantį Graikijoje. Nuo 2012 m., kai režisierius pastatė Sofoklio tragediją „Oidipas karalius“, jo žvilgsnis dažnai krypsta į antikinę dramą. „Oidipas karalius“ buvo rodytas Epidauro festivalyje ir kituose atviruose antikiniuose teatruose, spektaklis apdovanotas už geriausią antikinės dramos pastatymą. Po šios sėkmės, sulaukęs ne tik teatralų, bet ir itin palankių žiūrovų atsiliepimų, Cezaris Graužinis yra pastatęs Aristofano komedijas „Plutas“ (2013) ir „Lisistratę“ (2014) bei Aischilo tragedijas „Septynetas prieš Tėbus“ (2016) ir „Agamemnonas“ (2018).

Kaip Aristofano kūrybą vertina šiandieniniai studentai? Ar pamenate save studijų metais, ar studentų požiūris į Aristofaną pasikeitė?

J. Dikmonienė. Klasikinės filologijos studentai dabar skaito Aristofaną lietuviškai ir graikiškai. Mano studijų laikais graikiškai Aristofanas nebuvo skaitomas. „Debesys“ perskaito lietuviškai beveik visi VU filologijos studentai, nes ši komedija yra įtraukta į antikinės literatūros programos privalomų kūrinių sąrašą. Šiuo metu skiriamas didesnis dėmesys Aristofanui turbūt įkvėpė ir klasikinės filologijos studentus 2015 m. sukurti spektaklį VU Teatro salėje „Debesys bestatant“ (režisierė Emilija Ignatavičiūtė) pagal Aristofano „Debesys“. Galbūt, kai atsiras daugiau antikinių komedijų vertimų, bus labiau apsiskaičiusi visuomenė, Lietuvoje Aristofanas taps populiariesnis, suprantamesnis. Dabar pirmakursiai studentai retai mini, kad antikinės komedijos sukelia juoką, dažniau stebisi drąsiu ir vulgariu Aristofano žodynu, jo fantastiniais personažais, klausia, kodėl debesys kalba, o išmintingasis Sokratas niekus paisto...

D. Čitavičiūtė. Manau, studentų požiūris į Aristofaną nepakito. Aristofanas ir dabar studentus glumina „pasenusiais“ juokais, kuriems išnarplioti prireikia enciklopedijos ar vardyno, tačiau taip pat ir žavi veiksmo veržlumu, dialogų šmaikštumu, visuomenės kritikos taiklumu.

*

Režisierius Antanas Obcarskas, vienas iš projekto „Dramų stalčius“ autorių

Apie „Moteris tautos susirinkime“

Mes labai laukiame šio naujo Audronės Kairienės vertimo. Jis pasirodo labai laiku, šiandien iš tiesų moterys yra tautos susirinkime ir jos yra lyderės, regis, kai laikai keičiasi, kai laikai yra tokie nenuspėjami, vyrai silpnėja, o moterys stiprėja. Kūrinio „Moteris tautos susirinkime“ leidimas bus didelė šventė visiems antikinės kultūros mėgėjams.

Apie „Dramų stalčius“

Įkūrėme jį su režisieriumi Gintaru Varnu 2015 m. pabaigoje, jis jau skaičiuoja šeštus metus. Šis projektas visiškai nekomercinis, mūsų tikslas yra surinkti visą verstą įvairių laikotarpių užsienio autorių dramaturgiją, kad žmonės galėtų laisvai skaityti pjeses. Žinome, kad dramaturgijos leidyba yra gana užmiršta. Sovietmečiu pasirodydavo knygų, rinktinių ir jos nugulė mūsų lentynose, bet dabar toks knygos eina į užmaršį, o skaitytojų nemažėja, vis ateina naujų studentų, teatro gerbėjų ir apskritai geros literatūros mėgėjų ieško tekstų, juk dramaturgija yra labai svarbi literatūros dalis. Mes ne tik kaupiame dramaturgiją, bet ir inicijuojame pjesių vertimus nuo antikinių tragedijų ir komedijų iki prancūzų absurdo dramaturgijos. Kasmet stengiamės paliesti vis kitą laikotarpį. Per penkerius metus išvertėme beveik keturiasdešimt pjesių, tai mūsų didžiausias pasiekimas ir aš labai džiaugiuosi dėl to. Kai kurios iš tų pjesių yra pastatomos, taip pat ir antikinės dramos.

Apie antikinių tragedijų ir komedijų vertimus

Norėčiau pasakyti, kad Audronė Kairienė per mūsų ilgametį bendravimą nuo 2015 m. atliko titanišką darbą: dar ir dėstydamas universitete, nuosekliai vertė likusias neišverstas tragedijas, ir tai, manau, yra neįkainojamas įnašas, atsidavimas mūsų kultūrai, mūsų kultūros suvokimui, nes Audronės vertimai puikūs, lengvai skaitomi, tikslūs, jie liks kaip etalonas. Mes kasmet džiaugiamės galėdami bendradarbiauti su Audrone, pasirinkti kūrinį. Dabar, be „Moteris tautos susirinkime“, ji dar verčia kitą dramą – Euripido „Kiklopa“, mes jos taip pat labai laukiame ir su malonumu skaitome, vėliau skaitys ir studentai, repetuos, žodžiu, vyksta apykaita. „Dramų stalčius“ – reiškinio, skirto klasikinei dramaturgijai, – viena iš esminių gyvavimo priežasčių yra glaudus bendradarbiavimas su vertėjais, ir mes tuo labai džiaugiamės.

Graikų literatūros mozaika

Kristina Svarevičiūtė

Šių metų vasario 9-ąją, Pasaulinę graikų kalbos dieną, Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga 2021-uosius paskelbė Graikų literatūros metais. Tai tapo paskata ir galimybe burtis prie naujų darbų, paminėti atmintinas datas, padiskutuoti apie vertimo subtilybes ir, žinoma, pristatyti graikų literatūrą – antikinę ir naująją. Su pastarąja mūsų skaitytojai nėra gerai pažįstami, nors vertimų turime ne tiek jau mažai, o garsiausio graikų rašytojo Niko Kazandzackio išversti beveik visi reikšmingiausi kūriniai. Šiame „Hieronymus“ numeryje rasite graikų literatūros vertimų sąrašą. Čia publikuojame ir ankstyvosios poezijos bei XX a. pabaigos – XXI a. pradžios prozos vertimus. XIX amžiaus dainius, Graikijos himno žodžių autorius Dionisijas Solomas lietuviškai prabyla pirmą kartą. Poeto kūryba yra atskaitos taškas graikų literatūros istorijoje, itin svarbi literatūrinės kalbos raidai ir norminimui, todėl nuo 2017 m. jo mirties dieną ir minima Pasaulinė graikų kalbos diena. XX a. 3 dešimtmečio vadinamosios prarastosios kartos vedlio Kosto Kariotakio eilės lietuviškai skelbiamos taip pat pirmą kartą. Iš gyvenimo anksti pasitraukęs poetas amžininkams darė milžinišką įtaką, jo kūryba mėgstama iki šių dienų¹.

POKYČIAI VISUOMENĖJE IR LITERATŪROJE. Žlugus 1964–1974 m. karinei diktatūrai, Graikijoje įvykę dideli politiniai ir socialiniai pokyčiai iš esmės pakeitė šalies gyvenimą. Ji suartėjo su kitomis Europos valstybėmis, atsivėrė pasauliui, ryšiams ir įtakoms. Šios permainos paveikė ir literatūrą, 1974 m. prasidėjo naujas jos etapas. Literatūros kritikas, rašytojas Dimostenis Kurtovikas 2021 m. „Patakio“ leidyklos išleistoje studijoje „Alyvmedis ir liepa: Graikija ir pasaulis, žmogus ir Istorija 1974–2020 m. graikų prozoje“, kuria remiuosi šiame straipsnyje, pastaruosius dešimtmečius skiria į du laikotarpius, tarp kurių brėžia 1989–1992 m. takoskyrą. Iki 1990 m. aktyviai reiškesi iki 1950-ųjų gimę rašytojai. Šie autoriai, vadinami vertybių prozos atstovais, nepasidavė bendrai demokratėjančios visuomenės permainų vėjų sukeltai euforijai, išvelgdami ir neigiamą pokyčių pusę, neapibrėžtas vertybes ir orientyrus, miesčioniškumą, vis didėjantį atotrūkį tarp kaimo ir miesto, egzistencinės tuštumos jausmą. D. Kurtovikas minėtų negerovių ištakomis laiko pokarį ir pilietinio karo traumą, kuri graikų literatūroje juntama iki mūsų dienų. Vyresniosios kartos atstovės Galatijos Sarandi tekstai iš 1972 m. išleisto apsakymų rinkinio „Atmink Vilnių“ puikiai atskleidžia rašytojos lyriškos, melancholiškos prozos esmę: joje paprastai nedaug veiksmo, gilinamasi į herojų išgyvenimus, jų vienetą, tačiau neignoruojamas ir veikėjus žeidžiantis išorinis pasaulis. Rinkinį jungia (ne)laisvės tema – pilietinės ir vidinės laisvės, laisvės visuomenėje ir šeimoje. Jis ne tik per stebuklą sugebėjo įveikti cenzūros užkardas, bet „suklydus“ buvo net apdovanotas. Žinoma, prie to prisidėjo ir Ezopo kalba, kurioje pasitelkiami lietuviški motyvai.

Pakitus moters padėčiai visuomenėje, smarkiai padaugėjo moterų rašytojų. D. Kurtoviko teigimu, nuo XX a. paskutinio dešimtmečio literatūroje prasideda moterų epocha. Vyresnio amžiaus rašytojos

¹ Su garsiausios literatūros kartos, XX a. 4 dešimtmečio poetų, darbais galima susipažinti rinktinėje *Dovana sidabro eilėraščių: graikų poezija* / Giorgos Seferis, Giannis Ritsos, Odysseas Elytis, Nikos Gatsos. Klasikų asociacija, 2018; šių dienų graikų poezija lietuviškai publikuota 2021 m. kovo 19 d. „Literatūros ir meno“ Nr. 6, kuriame skelbiamas Dimitrio Angelio straipsnis „Šiuolaikinės graikų poezijos jūra“.

dažniausiai kalba apie sunkumus moters kelyje, tačiau apskritai kūrėjos imasi pačių įvairiausių temų ir rašymo būdų. Žymiausia graikų magiškojo realizmo atstovė Zirana Zateli (Zyranna Zateli, g. 1951) sulaukė populiarumo Graikijoje ir užsienyje. Joana Karistiani (g. 1952) yra parašiusi ne vieną romaną, susijusį su jūra, kuriai graikų literatūroje – prozoje ir poezijoje – tenka svarbus vaidmuo. Elenė Ladja (g. 1945), pirmuosius kūrinius publikavusi XX a. 8 dešimtmečio pradžioje ir iki šiol aktyviai leidžianti romanus ir apsakymus, apdovanojama įvairiomis literatūros premijomis, išsiskiria filosofijos ir antikinės kultūros išmanymu, kūriniuose nuolat gilinasi į gėrio ir blogio esmę, tikėjimą ir išdavystę, įvairius etikos klausimus.

ISTORIŠKUMAS IR ASMENIŠKUMAS. Žlugus diktatūrai, prozoje visuomenė užleido vietą individui, rašytojų dėmesys nukrypo į asmenį, tačiau, nors įvairiais metodais išreiškiamas subjektyvus požiūris, pasakojime, kaip ir anksčiau, svarbus istorinis laukas ir visuomenės pjūvis. Nemažai rašytojų baigė istorijos mokslus, viena iš tokių Rėja Galanaki (g. 1947), kuri gilinasi į skirtingų epochų Graikijos gyvenimo aktualijas, įvykius ir istorines asmenybes. Ji laikoma viena iš pagrindinių graikų istorinio romano atnaujintojų. Nors grynai istorinių romanų rašoma ne tiek daug, istorijos tema dažnai būna viena iš sudedamųjų pasakojimo linijų. Toks pavyzdys galėtų būti Maros Dukos (g. 1947) romanai „Nekaltieji ir kaltininkai“², kurį kai kurie kritikai priskiria istoriniams romanams, tačiau pati rašytoja jo tokiu nelaiko, nors gausi istorinė medžiaga, susijusi su Kreta ir Mažosios Azijos katastrofa bei apsikeitimu gyventojais tarp Graikijos ir Turkijos, sugula į vieną iš pagrindinių pasakojimo sluoksnių. Taigi istorinis kontekstas yra svarbus ir subjektyviam pasakojimui. Pastaraisiais dešimtmečiais itin dažnas pasakojimas pirmu asmeniu. Prie subjektyvaus asmeninio pasakojimo kūrinių galima priskirti vieną iš garsiausių XX a. graikų romanų, iškilus rašytojo ir dramaturgo Pavlo Matesio (1933–2013) romaną „Šuns motina“, išleistą 1990 m., nors, Kurtoviko nuomone, graikai jį perskaitė kitaip. Graikų absurdo literatūros atstovo Matesio kūrinys nėra nei socialinis, nei psichologinis. Pagyvenusi moteris pasakoja savo gyvenimą psichiatrai, tad monologas negali būti laikomas patikimu, personažas kuria savo pasaulį, nors romane pateikiama plati pokario panorama. Kūrinių šiltai sutiko itin daug skaitytojų, jis sulaukė nemažai dėmesio ir gerų įvertinimų užsienyje. Christas Chomenidis (g. 1966) romane „Nikė“, išleistame 2014 m., pasitelkia savo šeimos išgyvenimus. Romanas, sukurtas po rašytojo motinos Nikės, garsaus kairiųjų veikėjo dukters, mirties ir pavadintas jos vardu, pasakoja „vaikų, gimstančių su našta ant pečių, jos neatsisakančių, bet ir nepalūžtančių, istoriją“ – Graikijos XX amžiaus istoriją. Kūdikystėje atsidūrusi tremtyje, paauglystėje gyvenusi slaptą gyvenimą pogrindyje, mergina drąsiai ieško savo kelio. Vangelio Chatdivasilio žodžiais, Chomenidis perteikia ištisos epochos politinį ir socialinį klimatą, tačiau jo pasakojimas sąmoningai išlaikomas toli nuo pagrindinių Istorijos kelių. Kritiko nuomone, rašytojui pavyko svarbiausia – atriukti plonas, kupinas jaudulio istorijos riekeles, gebančias akimirksniu perduoti mums vidinį virpulį. 2021 m. lapkričio mėn. šiam kūriniui skirta Europos Parlamento literatūros premija (*Prix du livre européen*).

TRUMPOJI PROZA IR NAUJI ŽANRAI. Pagrindiniai graikų prozos žanrai yra apsakymas, novelė ir romanas; pastarasis ypač išpopuliarėjo XX a. pabaigoje ir kurį laiką užgožė trumpąją prozą. Tačiau apsakymas, nuo kurio prasidėjo šiuolaikinės graikų prozos istorija XIX a. 9 dešimtmetyje, visada buvo mėgstamas tiek rašytojų, tiek skaitytojų. Trumposios prozos grįžimas į pirmąsias gretas susijęs ne tik su jaunesnių kūrėjų, derinančių graikų ir Vakarų literatūros tradicijas, pasirinkimu – jis sutapo su ekonominės krizės metais ir sumenkusia leidyba.

² Maro Douka. *Nekaltieji ir kaltininkai*. BALTO leidybos namai, 2021.

Vienas iš paskutinių šių Graikų literatūros metų darbų yra lietuviškai leidžiama graikų apsakymų rinktinė „Raudonos šukos“. Ji supažindina su aštuonių rašytojų, penkių vyrų ir trijų moterų, kūriniams, parašytiems beveik per 50 metų³. Pastaraisiais dešimtmečiais rašomi ir didelės apimties romanai, leidžiama daug grafinių romanų, atveriančių „ne tik dialogus tarp literatūros ir istorijos, fantastikos ir realizmo, bet ir pokalbius su kitomis kultūros formomis“⁴.

Po 1974-ųjų Graikijoje atsirado kraštutinių kairiųjų grupuočių, kurios vykdė išpuolius ir žmogžudystes, tačiau negalvojo apie politinę perspektyvą. Pagrindinė organizacija „Lapkričio 17-oji“, įvykdžiusi 23 žmogžudystes, buvo atskleista ir sunaikinta 2002-aisiais. Literatūroje terorizmo tema atsirado 1987-aisiais. Bene stipriausiu šio žanro kūriniu laikomas Ario Marangopulo (g. 1948) romanai. Kaip teigia Kurtovikas, rašytojas ieškodamas graikų terorizmo ištakų, rodydamas jo populistinius tikslus atsigręžia į pokarį, pilietinį karą ir neišsipildžiusius lūkesčius. Įdomus tris romanus šia tema parašiusio Dimitrio Nolo požiūris. Iš pradžių „baudėjams“ simpatizuojama, paskui einama prie savotiško pasidžiaugimo teisingumu ir užuominos apie bausmę, galiausiai rašytojas imasi teroristus kritikuoti ir demitologizuoti; sakoma, kad toks požiūris kitimas atspindi dalies visuomenės jausmus.

Šiandien populiarius detektyvus Graikijoje rašo gausus įvairias studijas baigusių rašytojų būrys. Graikų detektyvas perėmė socialinio romano funkcijas, tačiau paliečia ir egzistencinį lauką. Žanro pradininku Graikijoje laikomas Janis Maris (1916–1979), parašęs beveik 50 romanų. Pirmieji detektyvai spausdinti žurnaluose. Kritikai ilgai juos ignoravo, o jų pripažinimas siejamas su Petro Markario (g. 1937) detektyvų išpopuliarėjimu, pirma užsienyje, paskui ir Graikijoje. Pirmas rašytojo detektyvų serijos romanai „Vakaro žinios“ išleistas 1995 m. Markaris tuomet jau buvo garsus dramaturgas, garsiausio graikų kino režisieriaus Teodoro Angelopulo filmų scenaristas, todėl jam buvo lengviau atverti kelią iki tol menkintam žanrui, ir šis nuo 2017 m. turi savo kasmetinę literatūros premiją.

Graikų literatūrai nesvetima alegorija, parabolė, utopija ar distopija. Siaubinga realybė perteikiama be vietos ir laiko nuorodų, tačiau skaitytojui nekyla abejonių, kad kalbama apie jo laikų visuomenę. Tokių kūrinių universalumą ir aktualumą gali iliustruoti intelektualią literatūrą kuriančio ir verčiančio Dimitrio Dimitriadžio (g. 1944) kūrinys „Mirštu kaip šalis“, neretai pavadinamas „graikišku Armagedonu“. Kūrinys, parašytas 1978–1979 m., anuomet buvęs populiarus, XXI a. krizės akivaizdoje, regis, suskambėjo naujai, matyt, dar aktualiau nei jo parašymo metu, yra statomas teatrų scenose. D. Dimitriadis yra ir vienas iš įdomiausių graikų autorių, savitai interpretuojantis antikinius siužetus, paprastai pradedantis pasakojimą nuo jų pabaigos.

Ekonominės krizės metais į prozą sugrįžo anksčiau populiarios socialinės temos, pradėtas vartoti terminas „krizės literatūra“. Tačiau krizės kartos rašytojai – kuriems 35–40 metų – daug laisviau nei jų pirmtakai renkasi temas bei žanrus ir pripažįsta, jog į savo laikotarpio krizę gilinasi retai, nemažai iš jų simpatizuoja fantastikai.

Krizės laikotarpiu išleistas ir Makio Cito (Makis Tsitas, g. 1971) romanai „Dievas yra liudytojas“ (2013 m.). Pelnęs 2014 m. Europos literatūros premiją, išverstas į dvylika kalbų. Graikijoje, turinčioje nemažai literatūros premijų, šis apdovanojimas vertinamas gana skeptiškai, tačiau Cito kūrinio pripažinimas niekam nekelia abejonių. Amžiaus pradžioje Atėnuose gyvenantis penkiasdešimtmetis Chrisovalandis su humoru pasakoja tragišką savo gyvenimą. Karštai tikintis, tačiau besipiktinantis dvasininkais, dažnas

³ *Raudonos šukos*: graikų apsakymai. Gelmės, 2021 (rengiama spaudai).

⁴ Kristina Gedgaudaitė. *Atspindžiai, mitai ir performansai graikiškų komiksų puslapiuose*. „Literatūra ir menas“, Nr. 6, 2021 m. kovo 19 d.

viešnamųjų lankytojas, nukamuotas darbdavių ir moterų – norėtų vesti anglę ar švedę, bet vis susideda su graikėmis ar rusėmis – ir savo šeimos, su kuria vis dar gyvena, dažnai keičia darbus ir dėl savo nelaimių kaltina kitus. Tik nuo skaitytojo požiūrio priklauso, ar vadinsime romaną parodija, užjausime nelaimėlį Chrisovalandį, ar juoksimės iš jo prieštarų postringavimų.

GAMTIŠKUMAS. Naujojoje graikų literatūroje, tiek prozoje, tiek poezijoje, daug vietos skiriama gamtai. D. Solomo poemose ar XX a. 9 dešimtmečio kartos apsakymuose tai galima paaikškinti glaudžiu žmogaus ir gamtos ryšiu, gyvenimu gamtoje, kaime, salose. Miestai augti Graikijoje pradėjo vėliau, po Antrojo pasaulinio karo. Pasikeitus graikų santykiui su aplinka, nuo XX a. antrosios pusės kinta ir jos vaizdavimas, tačiau iš literatūros ji neišnyksta. Žmogus vis dažniau įžūliai kišasi į aplinką, pertvarko ją siekdamas savo vartotojiškų tikslų, ir dėl to dažnai yra baudžiamas. Šios griauinančios veiklos atgarsių literatūroje pasitaiko jau senokai, o XXI a. suskamba itin garsiai.

Po 2021 m. vasaros gaisrų, pradėjus kalbėti apie ekologinę katastrofą, aplinkosauga tampa viena iš skaudžiausių šiandienos aktualijų ir, matyt, literatūros lauke įsitvirtins ilgam. Michalis Makropulas (g. 1965), studijavęs biologiją, gyvenantis Lefkados saloje, vasaras leidžiantis Epyre, 2019 m. išleido novelę „Juodas vanduo“, itin tamsiomis spalvomis vaizduojančią Epyro regiono ekologinę situaciją ir vietos gyventojų tragediją, sukrečiančią ir verčiančią susimąstyti. 2020-aisiais išėjo rašytojo novelė „Jūra“, atiduota į spaudą dar prieš pandemiją. Tai mokslinės fantastikos žanro (pastaraisiais metais itin sparčiai populiarėjančio tarp rašytojų) kūrinys apie klimato katastrofą ir naują virusą. Ne mažiau įtaigus ir įdomus trumpus apsakymus rašančio Janio Palavo (g. 1980) gamtiškas pasaulis (apsakymų rinkinys „Vaikas“, išleistas 2018 m.). Rašytojas, pasakodamas apie savo gimtosios Makedonijos kaimą, kalba apie žmogaus prigimtį, žiaurumą ir mirtį, jo santykius su kitais žmonėmis, su gamta ir veiklą, nukreiptą prieš gamtą.

Kai kurių minėtų autorių kūrinių ištraukas rasite šiame „Hieronymus“ numeryje, kitų kūrinius į lietuvių kalbą esame išsivertę anksčiau, treči galbūt dar sulauks mūsų leidėjų dėmesio. Džiaugiamės, kad Graikų literatūros metais Lietuvoje išleidome kelias naujas graikiškas knygas, paskelbėme straipsnių ir vertimų periodikoje, ir tikimės, kad dėmesys graikų literatūrai nebus laikinas, o paskatins ją domėtis ir ateityje.

Graikų literatūros vertimai (knygų sąrašas pagal leidimo metus)

Parengė Diana Bučiūtė

Paradisis, Aleksandras. *Baltazaro Kosos gyvenimas ir darbai: popiežius Jonas XXIII*: romanas / Vertė Jonas Ragauskas. Valst. grož. lit. 1-kla, 1963; 2-asis leid. Mintis, 1984.

Kazandzakis, Nikas. *Vėl Kristų kala prie kryžiaus*: romanas / Iš rusų ir prancūzų k. vertė Juozas Naujokaitis. Vaga, 1964.

Roidis, Emanuelis. *Popiežė Johana*: istorinio romano ištrauka / Iš rusų k. vertė L. Čepienė. Mintis, 1968.

Prevelakis, Pandelis. *Mirties saulė*: apysaka / Iš lenkų k. vertė Juozas Stanišauskas. Vaga, 1970.

Kazandzakis, Nikas. *Graikas Zorba*: romanas / Iš vokiečių k. vertė Adomas Druktenis. Vaga, 1978; 2-asis patais. leid. / Pratarinė iš graikų k. vertė Diana Bučiūtė. Metodika, 2011; 3-iasis patais. leid. Sofoklis, 2019.

Zei, Alki. *Petras eina per miestą*: apysaka / Iš rusų k. vertė Petrė Žemaitytė. Vaga, 1984.

Mirivilis, Stratis. *Gyvenimas kape*: romanas / Iš graikų k. vertė Diana Bučiūtė. Vaga, 1986.

Lundemis, Menelajas. *Dangus niaukiasi*: romanas / Iš graikų k. vertė Diana Bučiūtė. Vyturys, 1989.

Nakties dovana: graikų novelės / Sudarė Kostas Asimakopulos; iš graikų k. vertė Diana Bučiūtė, Agnė Nastopkaitė, Regina Rinkūnienė. Alma littera, 1997.

Asimakopulos, Kostas. *Belaisvių karta*: romanas / Iš graikų k. vertė Diana Bučiūtė. Alma littera, 1997.

Kazantzaki, Nikou. *Paskutinis gundymas*: romanas / Iš graikų k. vertė Dalia Staponkutė. Tyto alba, 1997; 2-oji laida, Vaga, 2008.

Zateli, Zyranna. *Grižtantys su vilkų šviesa*: romanas / Iš graikų k. vertė Ieva Skaržinskaitė. Tyto alba, 1998.

Kavafis, Konstantinas. *Dionizo eisena*: eilėraščiai / Iš anglų k. vertė Vytautas P. Bložė. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1998.

Kambanelis, Jakovos. *Mauthauzenas*: romanas / Iš graikų k. vertė Dalia Staponkutė. Tyto alba, 1999.

Kazantzakis, Nikos. *Asketika: Salvatores Dei*: esė / Iš graikų k. vertė Dalia Staponkutė. Alma littera, 2001.

Kazantzakis, Nikos. *Kapitonas Michalis: laisvė arba mirtis*: romanas / Iš graikų k. vertė Diana Bučiūtė. Vaga, 2002.

Galanaki, Rea. *Elenė, arba Niekas*: romanas / Iš graikų k. vertė Vaidotas Rimša. Kronta, 2005.

Kazantzakis, Nikos. *Dievo neturtėlis*: romanas / Iš graikų k. vertė Dalia Staponkutė. Šv. Pranciškaus ir Šv. Bernardino vienuolynas, 2006.

Ioanna Karystiani. *Mažoji Anglija*: romanas / Iš graikų k. vertė Diana Bučiūtė. Vaga, 2006.

- Meimaridi, Mara. *Smirnos burtininkės*: romanas / Iš graikų k. vertė Kristina Svarevičiūtė. Vaga, 2007.
- Galanaki, Rea. *Nebyli vandenų gelmė*: romanas-kronika / Iš graikų k. vertė Alvyda Stepavičiūtė. Tyto alba, 2008.
- Staikos, Andreas. *Pavojinga kulinarija*: romanas / Iš graikų k. vertė Kristina Svarevičiūtė. Mintis, 2011.
- Dovana sidabro eilėraštis*: graikų poezija / Giorgos Seferis, Giannis Ritsos, Odysseas Elytis, Nikos Gatsos / Sudarytoja ir atsakingoji redaktorė Kristina Svarevičiūtė; iš graikų k. vertė Elžbieta Banytė, Diana Bučiūtė, Rūta Burbaitė, Kristina Svarevičiūtė. Klasikų asociacija, 2018.
- Samarakis, Antonis. *Klaida*: romanas / Iš graikų k. vertė Diana Bučiūtė. Sofoklis, 2020.
- Douka, Maro. *Nekaltieji ir kaltininkai*: romanas / Iš graikų k. vertė Kristina Svarevičiūtė. BALTO leidybos namai, 2021.
- Tsalikoglou, Fotini. *Bertos dovana*: romanas / Iš graikų k. vertė Kristina Svarevičiūtė. Gelmės, 2021 (rengiama spaudai).
- Raudonos šukos*: graikų apsakymai / Iš graikų k. vertė Gabrielė Barkauskaitė, Diana Bučiūtė, Alvyda Stepavičiūtė, Kristina Svarevičiūtė. Gelmės, 2021 (rengiama spaudai).

Graikiškos laisvės fragmentai

Dionysios Solomos

Dionisijas Solomas (1798 m. Zakintas – 1857 m. Kerkyra) – Graikijos nepriklausomybės kovų prieš Osmanų imperiją (1821–1832) amžininkas, poemose vaizdavęs tautos pergales ir nuopolių. Graikiški tekstai poetą pavertė nacionaline figūra, o jų vertimai į prancūzų, italų ir anglų kalbas graikų poeziją sugrąžino į pasaulinį kontekstą ir lygmenį. Kritikų lyginamas su prancūzų Hugo ir vokiečių Heine, Solomas atstovauja romantizmui – jam svarbios tautos laisvės bei bendrosios sąmonės idėjos ir gamtos simbolizmas, o raiška artima šnekamajai kalbai.

Motinos kalba – poezijos kalba

Gimtojo Zakinto, kaip ir kitų to meto Jonijos salų, kilmingieji ir vidurinė klasė šnekėjo itališkai – nieko nuostabaus, kad pirmieji Solomo eilėraščiai, pelnę kuklaus bičiulių ratelio simpatijas, buvo parašyti šia kalba. Tačiau su motina, su kuria vaikystėje ir jaunystėje siejo glaudus ryšys, Solomas bendravo graikiškai – o ji, priklausydama prastuomenei, kalbėjo grynuole graikų kalba be itališkų priemaišų. Taigi gimtoji graikų Solomui buvo *μητρική γλώσσα* – motinos kalba – tikrąja to žodžio prasme. Mirties patale aristokratas tėvas su tarnaitė sugyventą sūnų pripažino oficialiai, ir tai atvėrė kelią į kokybišką išsilavinimą. Dešimties metų išsiūstas į Italiją, ten užsibuvo – mokėsi Venecijoje ir Kremonoje, galiausiai Pavijos universitete įgijo teisininko profesiją. Dvidešimties sugrįžo gyventi į Zakintą, vėliau persikėlė į Kerkyrą – Jonijos salų sostinę. Vienišius, viešumo vengęs Solomas visą likusį gyvenimą ir praleido Graikijos salose, žemyninėje šalies dalyje nė neapsilankė. Tėvo palikimo, dėl kurio teko pakovoti su broliu (dėl teismų pakriko santykiai ir su dievinta motina), Solomui pakako, kad galėtų sutelkti dėmesį į svarbiausia – rašyti poeziją. Jaunystėje žavėjosi prancūzų autoriais, o sulaukęs trisdešimt penkerių įniko į vokiečių literatūrą ir filosofų darbus, šių idėjos ir raiška paveikė ir jo paties kūrybą (pvz., žmogaus proto gebėjimo suvokti vienybę neatitiktis su negebėjimu ją išreikšti kalbos priemonėmis). Graikiškas stofas jo užrašuose iki pat gyvenimo pabaigos lydėjo itališkos pastabos ir paaiškinimai. Ir vis dėlto 1828 m. jis galutinai atsisakė itališkos savo vardo ir pavardės versijos – *Dionisio Salomon* – ir pasauliui oficialiai prisistatė esąs *Dionysios Solomos*, kuris, žinoma, poeziją rašė graikiškai. Ypatinę dėmesį Solomas skyrė graikų folklorui ir šnekamajai kalbai – siekdamas geriau „išmokti“ graikiškai, rinko liaudies dainas ir gilinosi į Kretos literatūrą. Paties Solomo darbai graikams svarbūs ir turiniu, ir raiška, vėliau tapusia atspirtimi naujoms poetų kartoms. Priimdamas Nobelio literatūros premiją 1979 m. graikų poetas Odisejas Elitis kalbėjo apie du graikų poezijos polių. Anot Eličio, vienas jų priklauso Kavafui, o kitame „stovi Dionisijas Solomas, kuriam išraiškos aspektu pavyko – dar prieš Mallarmé Europos literatūroje – nepaprastai nuosekliai ir griežtai suformuluoti grynosios poezijos koncepciją su visu tuo, kas iš jos išplaukia: pajungti jausmą protui, sutaurinti raišką ir panaudoti visas kalbos instrumento galias nukreipiant jį į stebuklą“¹.

¹ Iš graikų kalbos vertė Diana Bučiūtė. Visas tekstas paskelbtas rinktinėje „Dovana sidabro eilėraštis“.

Šlovę pelnęs „Himnas laisvei“

Pirmasis didelės apimties (158 strofų) Solomo kūrinys – „Himnas laisvei“, įkvėptas 1821 m. prasidėjusio Graikijos nepriklausomybės sukilimo, – buvo užbaigtas vos per dvejus metus (pirmas ir paskutinis tokios skubos darbas!). Iškart išverstas į italų ir prancūzų kalbas, jis pelnė Solomui tarptautinį pripažinimą. Pirmosios „Himno laisvei“ strofos išties virto nacionaliniu Graikijos himnu – 1865 m. Kerkyros saloje Graikijos karalius Jurgis I išgirdo salos ansamblio atliekamą pagal kompozitoriaus Nikolajo Mandzaro muziką, susižavėjo, užsakė smagesnę, maršui pritaikytą versiją ir nurodė ją groti visomis oficialiomis progomis. 1966 m. „Himnas laisvei“ paskelbtas ir Kipro nacionaliniu himnu.

Darbai ir jų fragmentai

Neskelbti, filosofiniu ir estetiniu aspektu didingiausi darbai liko neužbaigti – Solomas paliko tikrą tekstų mozaiką. Vargu ar fragmentiškumas (tegul ir būdingas romantikams) buvo tikslingas – Solomas vis grįždavo prie senų tekstų, ir galutinio varianto paieškos (akivaizdžiai matomos juodraščiuose) turėjo atvesti prie patį autorių tenkinančio taško. Paskelbtų darbų juodraščius Solomas sunaikindavo – išspausdinta versija virsdavo antspaudu, kurio laužyti ir kapstyti užrašuose nebebuvo reikalo. Solomo darbų tyrėjas Peteris Mackridge’as tokį fragmentišką kompozicijos metodą prilygina graikų liaudies dainoms, kurių atlikėjai strofas renkasi intuityviai ir laisvai, neprisirišdami prie vienos stabilios versijos. Kūrinys yra visų jo versijų, atliktų anksčiau ir dar nuskambėsiančių ateityje, suma – o štai Solomo kūryboje (kalbant apie neužbaigtus kūrinius) galutinę mozaiką sudėlioja konkretaus leidimo redaktorius.

Laisvi Mesolongio apgultieji

1833 m. Solomas grįžo prie nepriklausomybės temos ir kone du dešimtmečius skyrė „Laisviems apgultiesiems“, kol galiausiai kūrinį užmetė 1847 m. Rankraščius tvarkęs jo redaktorius Jakovas Polilas priėjo prie išvadų, kad būta trijų atskirų bandymų užrašyti šią poemą – Solomas kaskart naujai kūrė ir struktūrą, ir turinį.

Pažvelkime į turinį ir istoriją. Jos centre – pirmasis prie sukilimo prisijungęs vakarų Graikijos miestas Mesolongis, supamas vandenu: Achilovo bei Evino upių ir seklios, druskingos Patrų įlankos. Tapęs kovų epicentru, dėl palankios geografinės padėties (nuo jūros miestą pasiekti buvo sunku) ir išsikeltų sienų sugebėjo atlaikyti ne vieną puolimą. Poemoje aprašyta paskutinė Mesolongio apgultis prasidėjo 1825 m. balandį ir truko lygiai metus. Apgulti Mesolongio gyventojai badavo (badas – viena atsikartojančių „Laisvų apgultųjų“ temų). Išsekus maisto atsargoms, misdami į krantą išmestomis jūržolėmis ir aiškiai suvokdami padėties beviltiškumą, gyventojai nutarė veržtis pro vartus ir į saugią aplinką išsiųsti moteris ir vaikus. Kita dalis mesolongiečių liko kautis pačiame mieste – kaip atkreipia dėmesį P. Mackridge’as, sukilimo šūkis *laisvė arba mirtis* tapo nebeaktualus, beliko neišvengiamybė *mirtis ir laisvė*. Dauguma žmonių per naktį vykusį išsiveržimą buvo išžudyti, išgyvenusieji arba patys atėmė sau gyvybę, arba pateko į vergiją. Mesolongis krito 1826 m. Verbų sekmadienį – ši tragedija sukrėtė Graikiją ir privertė atsigręžti Vakarų pasaulį. Nepriklausomybės kovoms pasibaigus Mesolongiui buvo suteiktas šventojo miesto vardas. Jame iki šiol ilsisi ligos palaužto anglų romantiko George’o Byrono, padėjusio graikams kovoti su osmanais, širdis.

Palyginti su „Himnu laisvei“, apie moralinę ir dvasinę laisvę kalbanti poema „Laisvi apgultieji“ kur kas brandesnė ir sudėtingesnė. Nors ir paremtą istoriniais faktais, jos įvykių chronologiją sekti sudėtinga – Solomas įvykius konstruoja kaip vykstančius vienu metu, tarsi kelias filmo juostos siužetines linijas. Poemos personažai yra bevardžiai (nors pastabose italų kalba kai kuriems suteikiami vardai), ir Solomas renkasi romantizmo literatūrai mažiau būdingą sprendimą – dėmesio centre atsiduria ne maištaujantis individas, o bendruomenė ir sutelkta kova dėl laisvės.

Vieną gražiausių ir juslingiausių „Laisvų apgultųjų“ epizodų – „Gundymą“ – užrašuose komentuoja pats Solomas: jo žodžiais, Mesolongį pavergti bando ne tik turkai ir egiptiečiai, bet ir nubudusi balandžio gamta, gundanti sielą gyventi ir primenanti apie dvi stipriausias aistras – maistą ir kūnišką meilę. „Gundyme“ kreipinys *Αλαφροῖσκιωτε καλέ* skirtas esybei, kurios vardą į kitas kalbas perteikti sudėtinga: *αλαφροῖσκιωτος* apibūdina tą, kurio lengvas šešėlis, kuris miega budriai ir – turbūt svarbiausia – geba bendrauti su nereidėmis ir kitomis mistiškoms būtybėmis. Šis *lengvas šešėlis* draugas pasakoja regėjęs „naktį, pilną stebuklų, naktį, burtais apsėtą“ ir šviesa gobinčią mergelę – tai dar viena figūra, viena ranka lytinti anapusybę, dar vienas romantizmo mistikos atspindys. Tik atsakas į jos grožį ir kitus gamtos kerus lakoniškas: „Užmerkto akys, kurias kvieti gyvent, aukso vėjau.“

Vertėja

Laisvi apgultieji

(*poemos ištrauka*)

6

Gundymas

Erotas su šviesbruviu balandžiu leidosi šokti,
Ir gera, saldumo pilna gamtos valanda suskambo,
O vėsumos ir muskuso pritinkusiam paunksny
Kerėjo ir svaigino negirdėtos paukščių giesmės.
Vandenys užburiantys, vandenys gėli ir švarūs
Šaltiniais šniokštuodami krenta kvapniausiom bedugnėn,
Aromatą jos perima, savąją gaivą palieka,
Verždamiesi srove gausingus turtus atskleidžia saulei,
Alma čionai, alma tenai, tarsi lakštingalos gieda.
Anapus – gyvenimas liejas danguj, bangoj ir žemėj.
Čionai, virš ežero vandens – sustingusio ir balto,
Sustingusio, kiek užmatai, balto ligi paties dugno, –
Plaštakė žaidė su mažu, nepažiniu šešėliu,
Užliejusiu saldžiai jos miegą laukinėj lelijoj.
Visa regintis drauge, sakyk, ką matei šįvakar?
Naktį, stebuklų kupiną, naktį, burtais apsėtą!
Nė menkausio atodūσιο žemėj, danguj ar jūroj,
Bītė – ir ta prie žiedo gėlelės gretinas tykia,
Tokią boluojančią ežero ramybę tesudrumsčia
Suraibuliavęs apvalus mėnulis, kai įsisupus
Jo švieson daili mergelė iš vandens gelmių išnyra.

7.

Užmerkto akys, kurias kvieti gyvent, aukso vėjau.

Himnas laisvei

(ištrauka)

*Jisai čia laisvės pasiilgęs žengia,
Vardan kurios mirtis – graži dalia.²*

Dantė

1.

Pažinau tave iš kirčio
Nirtulingų ašmenų,
Žvilgsnio, nekantraus ir tvirto,
Žemėj brėžiamų ribų,

2.

Iš šventųjų graikų kaulų,
Vėl atgimusių šlove,
Atsitiesusią ir jauną,
Laisve, sveikinu tave!

3.

Tu ilgai savy tūnojai
Gėdijais, apmaudavai,
Laukei to, kurs taręs žodį
Vėl suragins: kilk ir eik!

4.

Ta diena vėlavo aušti,
Stojo gniuždanti tylą –
Viskas nuogaščio užgožta,
Viską slegia vergija.

5.

Tiek paguodos, nelaiminga,
Tau teliko – tik kalbėt
Apie praeitį didingą,
Kalbant – ašarą nuliet.

6.

Laisvę mylinčiojo balso
Laukei – kas juo prakalbės?
Ir nerimo tavo rankos
Gražomos iš nevilties.

7.

Ar kada iš šios dykynės
Beištrūksiu aš darsyk?!
Vietoj atsako – tik klyksmas
Ir grandinių žvangesys.

8.

Bet tada pakėlei veidą,
Nebeslėpdama akių.
Tavo apdarai lašėjo,
Graikų permirkę krauju.

9.

Kruvinaėjai, žinojau,
Į svečius kraštus ieškot
Rankų brolišku, kad oriai
Tau padėtų atsistot.

10.

Išėjai viena tą kartą –
Ir vienužė sugrįžti.
Sunkūs, sunkūs būna vartai,
Būtinybės laužiami.

11.

Vienas glaudės prie krūtinės,
Liejo ašaras tuščiai...
Ranką tiesęs pirmutinis
Tik pasijuokė piktai.

12.

O kiti! Jie džiaugtis šoko
Tavo bėdomis. „Šalin!
Eik savų vaikų ieškoti“, –
Tėškė, trenkdami durim.

13.

Tu skubi, o pėdos mina
Vedančius atgal takus
Per žoles, per akmenynus,
Menančius šlovės laikus.

² Iš italų k. vertė Aleksys Churginas.

14.

Pasuki nuolankų veidą –
Tartum vargšo atgrasaus,
Belstis per duris paleisto,
Nebematančio dangaus.

15.

Bet! Kiekvienas vaikas tavo,
Vedamas narčios širdies,
Ryžtasi kovot lig galo –
Pergalės arba mirties.

16.

Iš šventųjų graikų kaulų,
Vėl atgimusių šlove,
Atsitiesusią ir jauną,
Laisve, sveikinu tave!

Iš graikų kalbos vertė Rūta Burbaitė

Versta iš: Διονύσιος Σολωμός, *Ποιήματα και πεζά*. Αθήνα: Γράμματα, 2006

Eilės

Konstantinos Kavafis

Konstantinas Kavafis (1863–1933) – garsiausias graikų poetas, gyvenęs ir kūręs Aleksandrijoje. Puikiai išmanydamas antikinę istoriją ir kultūrą, kūryboje jis pasitelkė istoriją, padedančią atskleisti pasaulio dėsninumus. Poeto, dažnai vadinamo didžiuoju aleksandriečiu, eilių centre yra ribinėje situacijoje atsidūręs žmogus, neretai pralaimėjimo valandą; didelis dėmesys tenka miestui ir helenizmo epochai, kūrėjui ir kultūrai apskritai. Taip pat rašė eilėraščius jausmų tema. Daugumai K. Kavafio eilėraščių būdingas tikslus ritmas, dažniausiai jambas.

K. Kavafio archyvas saugomas Onassio fonde Atėnuose, visiems besidomintiems poeto kūryba ir gyvenimu jis suteikia daug vertingos medžiagos: <https://www.onassis.org/initiatives/cavafy-archive>.

K. Kavafio poezija Lietuvoje žinoma ir mėgstama, buvo verčiama iš graikų ir kitų kalbų. Laukdami pasirodant naujų vertimų, skelbiame Mindaugo Strockio vertimus, publikuotus 1993–1995 m., vėliau vertėjo pageduotus, ir tikimės, kad juos atras jaunoji karta. Tai pirmieji K. Kavafio poezijos vertimai į lietuvių kalbą iš graikų kalbos.

Intarpai ar citatos senąja graikų kalba čia vaizduojami maždaug XVI ar XVII a. lietuvių kalba (supaprastinta, kad netaptų sunkiai suprantama).

Kristina Svarevičiūtė

Nepatikimumas

Norint daug ką Homero liaupsindami, šito betaig nepagirsime... nei Aischilo, kur Tetidė byloja Apoloną jos vestuvėse giedojus,

*kad laimina manus vaikus, idant
ilgai gyventų, nepatirdami ligų.
Pasakęs viską, jis pašlovino giesme
mums lemtą laimę, tuo pradžiuginęs mane.
Ir Foibo lūpas dieviškas su viltimi
teisingu trykstant pranašavimu maniau;
o jis, giedojęs pats.....
.....ir esti tas žiaurus
žudikas mano vaiko.*

Platonas. *Valstybė*, II

Kai tuokėsi Tetidė su Pelėju,
pakilo Apolonas nuo vestuvių puotos
turtingo stalo ir palaimino jaunuosius
ir atžalą, kuri užgims iš jų jungties.
Pasakė: niekuomet liga jo teneliečia,
gyvenimas jo ilgas tebūnie. Tuomet
didžiai apsidžiaugė Tetidė, nes tikėjo,
kad Apolono žodžiai pranašingi,
kaip visada, ir tai jos kūdikį apsaugos.
Ir kai Achilas augo ir jo išvaizda
didžiavosi visa Tesalija, nė karto
Tetidė dievo pranašystės neužmiršo.
Bet vieną dieną sėniai atnešė žinias
ir paskelbė, kad Trojoje Achilas žuvo.
Tetidė persiplėšė purpurinį rūbą
ir nusiėmusi po kojomis sau sviedė
apyrankes ir žiedus. Skausmo apimta
ji vėl prisiminė senąsias pranašystes
ir klausė, ką išminčius Apolonas veikė,
kur buvo tas poetas, užstalės kalbas
taip šauniai drožiantis, tas pranašas kur buvo,
kada pačioj jaunystėj užmušė jos vaiką.
O sėniai jai paaiškino, kad Apolonas
pats tąkart nužengė į Trojos karo lauką
ir su trojėnais užmušė Achilą.

Belaukiant barbarų

Ko laukiame, į aikštę susirinkę?

Juk turi barbarai atvykti šiandien.

Kodėl senato salėje tylą ir neveiklumas?

Ką veikia čia senatoriai, kodėl neposėdžiauja?

Kadangi barbarai atvyksta šiandien.

Kokius įstatymus senatoriai begali leisti?

Dabar jau barbarai įstatymų leidyba pasirūpins.

Kodėl mūs imperatorius prabudo taip anksti

ir prie didžiausių miesto vartų sėdi soste,

oficialiai atrodantis, dėvėdamas karūną?

Kadangi barbarai atvyksta šiandien.

Ir imperatorius ketina pasitikti

jų vadą. Maža to, jis duos jam pergamentą,

pasiruoštą iš anksto, kuriame

prirašė jam daug titulų ir daug vardų.

Kodėl abu mūs konsulai ir pretoriai šiandieną

pasipuošė raudonomis išmargintomis togomis

ir dėvi tas apyrankes su šitiek ametistų,

tuos žiedus su nugludintais ir spindinčiais smaragdais?

Kodėl gi jie nešiojasi brangias lazdas šiandieną,

kaip reta puikiai išpuoštas ir sidabru, ir auksu?

Kadangi barbarai atvyksta šiandien.

O nuo tokių dalykų barbarai tiesiog apanka.

Kur gabūs mūs oratoriai, kodėl jie nesirodo

su savo kalbomis, kaip būdavo įpratę?

Kadangi barbarai atvyksta šiandien.

Juos vargina retorika ir suktos kalbos.

Kodėl gi susirinkusius taip netikėtai apima

ta sumaištis ir nerimas? (Veidai kaip surimtėjo.)

Kodėl tuštėti pradeda taip sparčiai gatvės, aikštės,

kodėl visi jau skirstosi ir ko taip susimąstę?

Nes jau naktis, o barbarai nepasirodė.

Be to, kažkas atvyko iš pasienio

Ir pranešė, kad barbarų iš viso nebėra.

Kas bus dabar, kai likome be barbarų?

Tie žmonės, šiaip ar taip, juk buvo išeitis.

Miestas

Sakei: „Keliausiu aš kitur, per jūrą plauksiu nerastą.
Mielesnis kitas miestas bus už šitą būtinai.
Šiame iš anksto bet kokie man pasmerkti planai,
troškimai mano negyvi, ir mintys
ar dar ilgai bus priverstos sustingime kankintis?
Aplink save kas kartą, kur tiktai einu,
liūdnus griuvėsius tematau savų dienų,
čia, kur tiek metų nugyventa, išbarstyta, prarasta.“

Naujų kraštų nerasi tu kažkur už jūrų saulėtų.
Tas miestas seks paskui tave. Klajosi po gatves –
jos bus tos pačios, ir kaskart tave ten pat atves;
tarp tų pačių namų tau teks pražilti.
Kaskart atvyksi į tą patį miestą. Meski viltį:
nėra laivų nei kelio į kitus kraštus.
Tad, jeigu čia palaidojai savus metus,
šiam lopinėlyje, juos praradai visam pasauly tu.

Itakė

Kai leisiesi kelionėn į Itakę,
prašyk, kad tavo kelias būtų ilgas
ir pilnas nuotykių, ir pilnas patyrimų.
Nei laistrigonų, nei kiklopų,
nei rūstaujančio Poseidono nebijoki;
tatai nepasirodys niekad tavo kelyje,
jei pakylėtos tavo mintys, jeigu prakilni
aistra tau dvasią palietė ir kūną.
Nei laistrigonų, nei kiklopų,
nei pikto Poseidono nesutiksi,
jei jų nesinešioji savo sielos gelmėse,
jei tavo siela jų nepastatys priešais tave.

Prašyk, kad tavo kelias būtų ilgas.
Ir daug dar vasaros rytų kad būtų,
kai su tokiu džiaugsmu, kai su tokia palaima
įplauksi į lig tolei nematytus uostus,
kad apsistotumei prekyvietėse foinikiečių
ir įsigytumei puikiųjų prekių,
koralų, perlamutro, gintaro ir juodmedžio,

taip pat kvapnių aliejų kiekvienos rūšies,
kiek tik gali daugiau kvapnių aliejų,
ir kad apsilykdytumei Egipto miestuose,
kad pasimokytum, kad pasimokytum iš jų išminčių.

Turėki mintyse Itakę visuomet.
Atvykti ten yra tavasis tikslas.
Tačiau nė kiek nespirtinki kelionės.
Gražiausi metai tegul tęsiasi ilgai;
jau senas būdamas, išmeski inkarą ten, saloje,
turtingas to, kuo praturtėjai kelyje,
nesitikėdamas, kad tau atneš turtus Itakė.

Itakė tau padovanojo puikiąją kelionę.
Be jos nebūtum leidęsis į kelią.
Bet ji negali duoti tau ko nors daugiau.

Net jeigu rasi ją nuskurdusią, Itakė neapgavo.
Toks išmintingas kai tapai ir toks patyręs,
dabar gali suprasti, ką Itakės reiškia.

Betaig išminčiai besiartinančius

Nesang dievai ateisiančius, žmonės bevykstančius, betaig išminčiai besiartinančius numano [įvykius].

Filistratas. *Apie Apolonijų Tianietį*. VIII, 7.

Sužino žmonės įvykius atėjusius.
Kas dar įvyks, dievai nežino apie tai,
vieninteliai ir visiškai visų šviesų valdovai.
Iš to, kas dar įvyks, išminčiai priartėjusius
nujaučia įvykius. Jų atbalsiai keistai
jiems kai kada, palinkusiems prie studijų rimtų,
sukelia nerimą. Pasielia neretai
juos mistiniai artėjančių pasikeitimų palydovai,
keisti balsai; jų klauso pagarbiai. O tuo metu
net nenujaučia gatvėjų minios apie visa tai.

Vienas iš jų dievų

Kai ėjo kažkuris iš jų per Seleukijos aikštę
apie tą valandą, kai ima temti,
kaip aukštas ir be priekaišto gražus efebas
nemirtingumo spindesiu paženklintomis akimis,
kvapniais aliejais įtrintais juodais plaukais,
praeiviai žvelgdavo į jį
ir vienas kito klausinėjo, gal kas jį pažįsta,
ar graikas jis iš Sirijos, ar svetimšalis. Vis dėlto kai kas,
stebėjęs jį su didesniu atidumu,
suprasdavo ir pasitraukdavo;
ir kai pranyko jis už kolonadų
tarp vakaro šešėlių ir šviesų,
žingsniuodamas link to rajono, kur tik naktį
atgyja, ten, kur orgijos ir malonumai,
kur įvairiausias apgirtimas ir kur viskas leista,
spėliodavo, kuris gi čia iš Jų,
ir kokio siekdamas užginto malonumo
į Seleukijos nužengė gatves
iš Nemirtingųjų Aukščiausiųjų Namų.

Bizantijos Patricijus, tremtyje rašydamas eiles

Temano lengvabūdžiai, kad ir aš toksai.
Aš tesirūpinau rimtais dalykais visuomet
uoliausiai. Pasiliksiu įsitikinęs,
kad niekas neišmano už mane geriau
Tėvų ar Rašto, ar Sinodų nutarimų.
Botanias net menkiausią neaiškumą,
kiekvieną abejotiną Bažnyčios klausimą
aptardavo su manimi, su manimi pirmiausia.
Tačiau dabar, tremty (o, kad matytų piktavalė
Irenė Dukas), kur taip baisiai nuobodžiauju,
nebus visai nevykę, jei prasiblaškyčiau
rašydamas šešių ar aštuonių eilučių posmus,
jei prablaškyčiau nuobodulį Hermio
ar Apolono, arba Dioniso mitais,
arba Tesalijos herojų žygiais ar Peloponeso,
ir jei taisyklingiausias jambus kursiu,
kaip, jei bus leista pasakyti, netgi filologai
Konstantinopolio nesugebėtų parašyti.
Dėl šio taisyklingumo man ir priekaištaujama, manau.

Julianas, regėdamas abejingumą

„Todrin, regėdamas mūsų didį esant
abejingumą prieg dievams“, – tarė taip svariai.
Abejingumą. Tačiau ko gi pagaliau tikėjosi?
Galėjo kiek norėjo kurti tą religinę organizaciją,
galėjo kiek norėjo rašinėti Galatijos prelatui
ar panašioms, įkvėpdamas ir vadovaudamas.
Nebuvo jo draugai krikščionys;
ir tai tikrai į naudą. Betgi negalėjo
jie žaisti taip, kaip jis (išauklėtas krikščionių),
su ta naujos Bažnyčios sistema,
juokinga tiek pačia koncepcija, tiek jos pritaikymu.
Galiausiai, buvo graikai. *Nieko pernelg, Augustai.*

Julianas ir antiochiečiai

*Chi, byloja jie, nieko neprasižengė miestui, kaip ir Kappa. ... Susiradę išguldytojų...
perpratome tas skaitytines esant pradžias vardų, o ženklinant pirmąją Christų, antrąją
betaig Konstancijų.*

Julianas. Barzdos nekeitėjas

Ar buvo tai įmanoma, kad kada nors atsisakytų
savo gyvenimo išgerto būdo, įvairovės
kasdienių savo pramogų ir spindinčio
teatro, kur įvykdavo jungtis tarp Meno
ir tarp erotiškios kūno įtampos!
Patvirkę iki tam tikros ribos – ir, įtikėtina, už jos –
jie buvo. Betgi jiems pakako to, kad jų gyvenimas
buvo *garsusis* Antiochijos gyvenimas,
išaukštinęs malonumus, absoliučiai estetiškas.
Ir to atsisakyti, siekiant dar kažko?
Šnekų apie neegzistuojančius dievus,
tų varginančių jo kalbų apie save;
jo vaikiškos teatrofobijos;
nemielo šventakuprio ir juokingos jo barzdos.
O, žinoma, jie pasirinko Chi,
o, žinoma, jie pasirinko Kappa: šimtą kartų.

Mėnesį Hathor

Nelengva įskaityti žodžius iš seno antkapio.
„Wiesz[pati]e Jėzau Christau.“ Matau dar lyg ir „sie[l]ą“.
Ir „mė[ne]sį Hathor“ „ing dangų sz[auk]ė Luci[j]ų“.
Kur pažymėtas amžius, kiek „nugyw[en]o metų“,
ten *Kappa Zeta*¹ rodo, koks jaunas buvo pašauktas.
Tarp sugadinto teksto matau: „...Aleksandrijos“.
Po to dar trys eilutės visai neaiškios, betgi
kelis žodžius atspėju: „mūs' aszaras“ ir „gėlą“,
žemiau taipogi „aszaras“ ir „sopulį draugamus“.
Atrodo, buvus Liucijų kažkam be galo brangų,
kai mėnesį Hathor jį pašaukė ing dangų.

Skelbta „Poezijos pavasario“ rinktinėje (1995, „Vaga“)

Manuelis Komnenòs

Karalius viešpats Manuelis Komnenòs
pajuto vieną melancholišką rugsėjo dieną,
kad jau mirtis arti. Dvariškiai astrologai
(apmokami) plepėjo, kad jam lemta
gyventi dar ne vienerius metus.
Bet jis, nepaisydamas jų kalbų,
prisimena senuosius pamaldumo papročius
ir iš vienuoliškų įsako celių
bažnytinius kad jam atneštų apdarus,
ir dėvi juos, ir džiaugiasi šventa savąja išvaizda,
lyg kokio dvasininko ar vienuolio.
Palaimos kupini visi, kur įtikėjo,
ir kaip karalius viešpats Manuelis iškeliauja
tikėjimu savuoju apsilvėję, pasišventusiai.

Nuo seno graikų

Didžiuojas Antiochija puikiais namais, šventyklomis,
savųjų gatvių grožiu ir supančiomis ją
vietovėm nuostabiom, ir didele gausybe

gyventojų joje. Didžiuojasi, kad sostas
joje garsių karalių; ir menininkais savo,
taip pat savais išminčiais, o ir didžiai turtingais
ir įžymiais pirkliais. Tačiau visų labiausiai –
netenka čia nė lyginti – didžiuojas Antiochija,
kad ji nuog amžių graikų, ir gimininga Argui:
ji kilus iš Ijonės, statytosios argiečių,
argiečių kolonistų dukters Inacho garbei.

Prasmė

Mano jaunystės metai, hedonistiškas gyvenimas.
Kaip aiškiai šiandien aš matau jų prasmę.

Kokie tušti tie atgailavimai, kokie beprasmingi...

Dar nemačiau aš tos prasmės tada.

Ten, laisvame mano jaunų dienų gyvenime,
surado sau pavidalą mano poezijos troškimai,
ir kontūrus įgavo mano meninė šalis.

Todėl ir atgailavimai tvirti niekad nebuvo.
Ir mano ryžtas pasikeisti ir susilaikyti
ilgiausiai tęsdavosi dvi savaites.

Priešais Endimiono statulą

Kaip žėri mulų ketverto balčiausios karčių gijos!
Šviesiuoju vežimu, dabintu sidabru,
vykstu į Latmą iš Mileto, aukurų
uždegti dieviškam Endimionui. Iš Aleksandrijos
aš atplaukiau triera, purpuru kur išpuošta tikru.
Antai ta statula! Ekstazėje, sapne
išgarsintas Endimiono grožis sukrečia mane.
Vergai jau atnašauja jazminus, ir iš šešėlių viešpatijos
pažadintos senų laikų svajonės grįžta pas mane.

¹ Graikiškos raidės *Kappa Zeta* (KZ) reiškia skaičių 27.

Satrapija

Kokia nelaimė, kai esi sutvertas
didingiems ir gražiems darbams,
bet neteisingoji lemtis kas kartą
tau gaili ryžtingumo ir sėkmės,
kaskart niekingi įpročiai sukliudo
ir vertas paniekos abejingumas.
Siaubinga ta diena, kai pasiduodi
(atsisakai planų ir pasiduodi)
ir pasitrauki, išvyksti į Sūzus,
eini ten pas monarchą Artakserksą,
kuris tave palankiai priima į rūmus
ir siūlo tau satrapijas ir panašiai,
o tu tai priimi, nors pilnas nevilties,
tuos dalykus, kurių tau visiškai nereikia.
Ko kito trokšta tavo siela, dėl ko kito verkia:
Tautos ir jos Išminčių pagyrimo,
brangaus ir nelengvai įgyto „Euge“,
Teatro ir Agoros, ir Vainiko.
Kaip gali tau tai duoti Artakserksas,
ir kur satrapijoje tai surasi?
O kaip gyvensi, viso to netekęs?

Seleukido nepasitenkinimas

Visai tai nepatiko Seleukidui
Demetriui, kai sužinojo, kad Italijon
išvyko vienas Ptolemajų šitaip nepadoriai.
Tik su trimis ar keturiais vergais,
su apdaru skurdžiu ir pėsčias. Taip tesusilauks
ironijos ir pajuokos ten, Romoje,
jų šeimos. O kad iš tiesų seniai jie tapo
romėnams tam tikros rūšies tarnais,
tai žino Seleukidas; kad romėnai duoda,
kad jie iš jų ir atima jų sostus,
nusprendami, kaip patys nori, tai jis žino.
Bet bent jau išorėje priderėtų
išsaugoti tam tikrą didingumą;
tenepamiršta, kad dar vis yra karaliai,
kad dar vadinasi (o varge!) jie karaliai.

Dėl to ir sunerimo Seleukidas
Demetrius; tuojau pristatė Ptolemajui
rūbus purpurinius ir puikią diademą,
brangiųjų akmenų ir daug
tarnų bei palydovų, ir brangiausių savo arklius,
kad Romoje jis pasirodytų, kaip dera
monarchui graikų iš Aleksandrijos.

Tačiau Lagidas, atkeliavęs elgetauti,
išmanė savo darbą, taigi visko atsisakė:
tos brangenybės jam visai nebuvo reikalingos.
Senais drabužiais, vargas jis įžengė į Romą
ir apsistojo nežymaus amatininko namuose.
Po to jis kaip likimo nuskriaustasis
ir kaip pavargėlis atėjo į senatą,
kad taip geriau pavyktų elgetauti.

Žingsniai

Juodmedžio guolyje, kurį dabina
koraliniai ereliai, taip giliai įmigęs
Neronas. Nenujaučiantis, laimingas ir ramus.
Jo kūno išvaizda ir sveikata nepriekaištinga,
jaunystės grožis pačiame žydėjime.

Bet alebastro salėje, kur uždarytas
Ahenobarbų giminės lararijus,
antai kaip sunerimo jo senieji Larai,
kaip dreba tie maži namų dievai
ir bando slėpti nereikšmingus savo kūnelius.
Nes jau išgirdo kraują stingdančius balsus,
ano pasaulio triukšmą, laiptais kylantį aukštyn,
geležinius žingsnius, sudrebinusius jų pakopas.
Dabar tie pasimetę, nelaimingi Larai
lararijaus gilumoje subėga slėptis
ir vienas kitą stumdo, braunasi gilyn,
ir vienas mažutėlis dievas parkrenta ant kito,
nes jau suprato, koks gi čia tas triukšmas,
ir atpažino jau Erinijų žingsnius.

Aistros

Į amžinai gražius ir jaunus kūnus mirusius,
su ašaromis uždarytus mauzoliejuje įstabiame,
su rožėmis galvūgalyje ir prie kojų jazminais,
panašios aistros, kur praėjo nepatyrusios
troškimų išsipildymo ir liko tik sapnais
apie džiaugsmų naktis ir prabudimą ryto vaiskume.

Iš graikų kalbos vertė Mindaugas Strockis

Eilės

Kostas Karyotakis

Kostas Kariotakis (1896–1928) – graikų poetas, prarastosios kartos atstovas. Kūrybai būdinga gili melancholija, egzistencinio nerimo, vienišumo, beprasmybės ir tuštumos motyvai, mintys apie mirtį, kartėlis, negailestingas sarkazmas.

Studijavo teisę Atėnų universitete. Nuo 1921 m. dirbo valstybinėse įstaigose. 1924 m. lankėsi Italijoje ir Vokietijoje. Gyvenimą baigė savižudybe Prevezoje, į kurią buvo perkeltas tarnybos reikalais. Išleido eilėraščių rinkinius „Žmonių ir daiktų skausmas“ (*Ο Πόνος του Ανθρώπου και των Πραγμάτων*, 1919), „Nepentė“ (*Νηπενθή*, 1921), „Elegijos ir satyros“ (*Ελεγεία και Σάτιρες*, 1927). 1923 m. parašė eilėraštį „Blyškioji spirocheta“ (*Ωχρά σπειροχάιτη*), pirmąsyk jis išspausdintas žurnale *Έσπερος* pavadinimu „Beprotybės daina“ (*Τραγούδι της παραφροσύνης*). Po jo mirties tai davė peno ganėtinai pagrįstoms literatūros kritikų prielaidoms, kad poetas sirgo sifiliu, kuris anuomet laikytas nepagydoma ir gėdinga liga.

„Preveza“ – kelios dienos prieš savižudybę parašytas eilėraštis, atskleidžiantis poeto pasidarytą gyvenimo rutiną, tuštybę ir nuoboduliu.

Lanis Breilis

Preveza

Mirtis – tai kuosas, kurios miestą užgriūna
ir daužos į čerpes ir mūrus juodus,
mirtis – tai moteris, lupanti svogūną
ir besimylinti virtuvėj prie puodų.

Mirtis – tai gatvelės, dingstančios dykynėj,
pomastiškai ir skambiai pavadintos,
alyvmedžių giraitė ir jūros plynė,
netgi saulė, mirtims mirties žibintas.

Mirtis – tai policininkas, pirkti duonos
užėjęs ir sverias „trūkstantą“ dalį,
mirtis – tai hiacintai namų balkonuos,
mokytojas su laikraščiu ant kelių.

Kapa kareivių Prevezoj nuolat budi.
Sekmadienį vyks šventiškas koncertas.
Knygelėn įnešiau pinigų truputį.
Trisdešimt drachmų – tai man pirmas kartas.

Eidamas lėtai krantine, savęs klausi:
– Ar aš esu? Tada: – Ne, mielas drauge!
Aure laivas. Vėliava plazda. Tikriausiai
pats ponas Prefektas pas mus atplaukia.
Ir jei bent kas nors iš šitų miestelėnų

numirtų pasibodėjęs gyventi,
mums, liūdintiems, tyliems, visiems ligi vieno
jo pakasynos būtų džiaugsmo šventė.

1928

Iš graikų kalbos vertė Lanis Breilis

*Iš 1919 m. rinkinio „Žmonių ir daiktų skausmas“ (Ο Πόνος του
Ανθρώπου και των Πραγμάτων)*

Meilė

Ir buvau tamsoje. Ir buvau tamsa. Ir mane išvydo spindulys.

Džiugus jos veidas rasa švytėjo,
O aš buvau išdžiūvęs kaip plėnūnė.
Jaunystei atsibudus sudrebėjau,
Ir juoktis ėmė mano karčios lūpos!

Galbūt jos akys šitą man pasakė –
Nesu vienužis, pasiklydęs jūroj.
Kadais iš skausmo virtęs akmeniu,
Dabar aš sulinkau lyg nuo švelnumo.

Nostalgija

*Iš gerųjų laikų gelmės
Karčiai mus sveikina mūsų meilės.*

Nemyli ir nepameni, tari.
Jeigu rauda užpildžiusi krūtine,
Bet kaip kadais jos negali išlieti,
Nepameni, nemyli – nors verki.

Išvysti mėlynas akis susyk,
Tą vienąnakt – seniai seniai! – myluotas,
Ir išgirsti – giliai viduj suspurda
Nubudęs senas liūdesys.
Nutolę atminimai praeities
Makabriškame šoky suksis,
Ir ašara kaip kitados karti
Pritvinkusi pakibs ir nuriedės.
Akių karoliai – saulės – jų blausi
Šviesa viršum širdies sniegynų tirpsmo.
Tos meilės, mirusios ir vėl suspurdusios,
Iš naujo įžiebtas pirmykštis ilgesys.

Pavasaris

Štai šitaip aš matau sodus.

Sode man šneka jaunas liūdesys šįvakar.
Migdolas pelkės vandenin gramzdina žiedą,
Paliegiusios akacijos jaunystės dienos
Liūdnamai suspurda vandenį tarp lapų.

Šalčiu alsuoja oranžerija sudužus,
Ir rožės mirusios karstuos – vazonuos.
Ištroškęs vėjo kiparisas, lyg agonija
Nepasibaigiantis, tamsa žvaigždžių nekliudo.
Žaliais plaukais po žingsnį medį gožia
Gedėtojų būriai, lėti pipirai.
Dvi palmės nevilty šakas narina.
Tai sodas liūdesio – tai mūsų sodas.

Iš 1921 m. rinkinio „Nepentė“ (Νηπενθή)

Atėnai

Saldžiausią valandą lyg hetera
Geisinga sostinė atsiveria balandžiui.
Ore kvapai vylingi sklando,
Ir sielai visko sklidinai gana.

Namai panyra prieblandon, kurios
Sidabro vokus vakaras svarina.
Akropolį aukštojoj karalioj
Jau gaubia saulė purpuro spalvos.

Žvaigždė sužimba, šviesai palytėjus.
Iliso krantuose myluoja vėjas
Jaunąsias dafnes, virpčiojančias baugščiai.

Saldžiausią meilės valandą Olimpe
Aplinkui Dzeusą vaikos džiugūs paukščiai,
Ir nuo jų oras tarp kolonų virpa.

Vien tik

Kaip nutiko, taip ir turėjo nutikti!
Ir viltys, ir rožės – lapus nusimesti.
Manieji metai – išplaukti laiveliais,
Išplaukt ir užgesti.

Kaip mes kad atsisveikindavom vakarais –
Draugai turėjo amžiams atsiskirti.
Ir vietą, kurioje aš, vaikas, augau,
Galų gale teko palikti.

Nuo mergaičių mielų, paprastų – ak, numylėtų!
Turėjo atplėšti mane šokio žingsniai.
Nuo skausmo, tada lyg aplenkusio,
Teko dabar sustingti.

Viskas turėjo nutikti. Ir vien tik naktis
Tokia švelni būt neturėtų. Žvaigždės
Lyg akys dabar žiburiuoja tenai
Ir iš manęs tarytum šaipos.

Iš 1927 m. rinkinio „Elegijos ir satyros“ (Ελεγεία και Σάτιρες)

Pavyzdiniai savižudžiai

Durų raktą pasuka ir laiškų
Išsitraukia iš senų slėptuvių,
Tyliai perskaito ir slenka pasivaikščiot
Paskutinį kartą. Sako, buvo –

Jų gyvenimas, Dieve, toks tragiškas!
Tas piktas aplinkinių juokas,
Tas rojaus ilgesys ir ašaros,
Tas prakaitas ir vienišas kraštovaizdis...

Jie stebi, sustoję prie lango,
Medžius, vaikus ir pasaulį,
Akmenskaldžius, dirbančius marmurą,
Užgesti panūdusią saulę.

Viskas baigta. Štai ir raštelis
Paprastas, trumpas, abejingas,
Sykiu atlaidus (kaip dera)
Tam, kas skaitys ir graudinsis.

Veidrodin žvelgia, patikrina laiką.
Ar nesuklydo, nepamišo – sudvejoja.
„Dabar, – sumurma. – Viskas baigta“,
Ir, aišku, jaučia – atidės rytojui.

Istorija

Jie kvatojosi – šešiolikmečiai –
Vakarėjant pavasario popietei
O paskiau juokas liovėsi,
Ir abu širdyse suseno.

Iš pradžių juodu buvo bičiuliai
Lyg du lapai sausi ant žemės.
O paskiau išsiskyrė jų kelias –
Vakarėjant popietei rudenio.

Dabar abudu bučiuoja
Lūpom blyškiom savo lemtį.
O paskiau – link žemės vis lenksis,
Kol galiausiai atguls į duobę.

Irimas

Iš smėlio kyla žmonių statiniai didingi,
O Laikas lyg vaikiščias juos pėda sumindo.

[Kai žingsniuoju, šešėlis...]

Kai žingsniuoju, šešėlis, pakibęs aukštai, juda sykiu.
Kur besukčiau, ką bedaryčiau – lyg debesis neatstoja,
Lyg grėsmingo paukščio sparnu nuo mano akių
Dievo saulę – ir tą – niauriai užstoja.

[Šeštadienio pavakarys...]

Šeštadienio pavakarys: kaip gėlės paprastutės širdys
Pražysta gatvėje. Į viršų kyla romios dainos – girdis,
Kaip meilės džiaugsmas ar švelni kančia nuaidi...
O kas gi man? Tiesiog pasibaigė savaitė.

[Atokus namelis...]

Atokus namelis, vakare, alyvmedžių giraitėj
Kambarėlis kuklus, krėslas gilus ir mergaitė
Į dangų giliai susimąščiusi žvelgia:
Ak, žuvęs gyvenimas su saule žengia!

[Džiaugsmui ar liūdesiui lankant...]

Džiaugsmui ar liūdesiui lankant, vieno norėjau –
Kad dužtų mano širdis ir kristų ant žemės kietos
Lyg žiedlapis rožės, audroj nešiojamas vėjo, –
Švelniai, lengvai – nors apsunkęs nuo ryto rasos.

[Samdomas darbas, popierių krūvos...]

Samdomas darbas, popierių krūvos, smulkūs vargai ir rūpestėliai
Manęs, kaip visuomet, laukia ir šiandien.
Tik šįryt eidamas tulpes ir rožes ties durimis pastebėjau –
Ir grįždamas nusirėžiau žiedų girliandą.

[Iš viršaus mus slegia laikai...]

Iš viršaus mus slegia laikai, kurių simboliais likom –
Kapais, vis nesulaukiančiais, kol bus iškaltos datos,
Mįslėm, kalbančiom sau ir liekančiom be įminimo,
Laiškais, kurie nepasiekė savųjų adresatų.

[Juodi žirgai, hipodromo artistai...]

Juodi žirgai, hipodromo artistai, mintis,
Liežuvio lyg botago genama, šuoliuoja...
Klounas liūdnasis esu – prieš žiūrovų akis
Vaidinantis, trypiamas žirgo kanopų.

Iš graikų kalbos vertė Rūta Burbaitė

Apsakymai

Galateia Saranti

Galatija Saranti (1920–2009) – graikų prozininkė, parašiusi romanų, apsakymų rinkinių, kūrinių vaikams, pjesių. Dirbo valstybės radijo literatūros laidose, literatūros žurnaluose. Apdovanota daugybe premijų, taip pat Fenikso ordino Komandoro didžiuoju kryžiumi (2004). Pirmoji moteris, išrinkta į Atėnų akademiją (1997). Čia publikuojami apsakymai „Atmink Vilnių“ ir „Juokas“ – iš rinkinio „Atmink Vilnių“ (*Na θυμάσαι τη Βίλνα*, 1972), apdovanoto Valstybine apsakymo premija.

Ši knyga buvo išleista Atėnuose karinės diktatūros laikotarpiu. Savo požiūrį į Graikijoje įsigalėjusį režimą ir laisvės troškimą rašytoja netiesiogiai, bet aiškiai išreiškė apsakyme „Atmink Vilnių“ (matyt, ne šiaip sau šis pavadinimas duotas ir visai knygai) lietuvišku motyvu: tarpukariu į Atėnus užsukę trys lietuviai idealistai, siekiantys atkreipti pasaulio dėmesį į atplėšto nuo Lietuvos Vilniaus likimą, suburti Vilniaus rėmėjus ir jį išvaduoti.

Nors lietuviški vardai, užrašyti graikiškais rašmenimis, šiek tiek iškreipti, nesunkiai galima juos iššifruoti: Matas Šalčius, Antanas Paškevičius, Vladislovas Vileišis. Nežinant, kokiais šaltiniais rėmėsi autorė, trečiasis personažas lieka mįslingas, bet pirmieji du vardai nekelia abejonių: kalbama apie garsiuosius lietuvių keliautojus (Paškevičius vėliau pasivadino Poška), iš tiesų viešėjusius Graikijoje, tik ne 1927 m., kaip rašo autorė, o 1929 m. pabaigoje – 1930 m. pradžioje.

Leidęsi motociklu į kelionę 1929 m. lapkritį, ketindami pasiekti Indiją, Matas Šalčius ir Antanas Poška Kalėdas ir Naujuosius metus šventė Atėnuose, graikų šeimoms varžantis vaisingumu, ir išbuvo čia apie mėnesį. Didžiąją kelionę Matas Šalčius vėliau aprašė šešių tomų veikale „Svečiuose pas 40 tautų“ (1935–1936), o Antanas Poška – knygoje „Nuo Baltijos iki Bengalijos“ (1939). Matas Šalčius pasakoja Atėnuose „įsigijęs didelį pažįstamų ratą, daugiausia iš jaunuomenės – moksleivių tarpo“, o esperantininkas Antanas Poška išskiria bendravimą su kolegomis graikais, taip pat rašo, kad jaunuolių aristokratų klube „Pam para pam“ Matas Šalčius skaitė paskaitą apie Lietuvos ekonomiką ir diplomatiją. Apie Vilniaus reikalą nė vienas neužsimena. Sunku pasakyti, kiek graikų rašytojos apsakyme yra istorinės tiesos ir kiek meninės išmonės, bet, kaip žinome, 1925–1938 m. Lietuvoje ir užsienyje veikė Vilniui vaduoti sąjunga, ir Nastazijos Kairiūkštytės knygoje „Vilniaus vadavimo sąjunga“ (Lietuvos istorijos institutas, 2001) Matas Šalčius paminėtas kaip šios sąjungos atstovas, padėjęs atkurti Montevidėjo skyrių, be to, jis buvo aktyvus šiai sąjungai talkinusios Šaulių sąjungos narys, o esperantininkai, pasak Nastazijos Kairiūkštytės, turėjo nemažai įtakos skleidžiant žinią apie užgrotą Vilnių užsienyje.

Pirmą kartą šis apsakymas lietuviškai paskelbtas 1990 m. *Švyturio* žurnale. Įdomu, kad tais metais buvo švenčiamas Mato Šalčiaus 100-osios gimimo metinės, o kitas apsakymo herojus, Antanas Poška, kad ir silpnos sveikatos, dar buvo gyvas ir įdėmiai sekė Lietuvos kovą už nepriklausomybę.

Diana Bučiūtė

Atmink Vilnių

Jis padarė kvailystę, prisipažindamas, kad aną pažįsta. Bemat susivokė, kad nebuvo jokios prasmės džiaugsmingai pareikšti:

– Betgi jis buvo mano draugas! Kadaise jis buvo artimas mano draugas!

– Nejaugi? – nustebo Marija. – Judu iš tikrųjų buvote draugai?

Kažin koks nerimas sukirbėjo širdyje, įspėdamas jį, kad gresia pavojus ir reikia pasisaugoti. Keistas jausmas – lyg būtų atsidūręs nežinomoje vietoje, nežinomame kelyje ir skausmingai stokitų orientyrų. Apsimetė įknibęs į laikraštį ir jai neatsakė. Anraštes šiandien buvo stambios. Pasikeitė vyriausybės sudėtis. Naujų ministrų vardai.

Ji pasilenkė virš jo ir ėmė smalsiai skaityti.

– Dirstelėkim žemiau, kas dar tapo ministrais. Gal kartais rasi ir kokį kitą pažįstamą...

Jis šypsodamas atvertė puslapį laikraščio vidury, ten, kur būna kino reklamos, viena prie kitos, ir galybė pavardžių.

– Pažįstamų užsigeidei, vaikeliai? Štai tau pažįstami! Keris Grantas ir Marlonas Brando... Visus juos pažįsti – žinai jų vardus, žinai, kaip jie atrodo, kaip vaidina. Jeigu pasiysi jiems sveikinimus su Naujaisiais metais, jie atsakys, lyg asmeniškai tave pažintų. Ir dar nuotrauką su dedikacija atsiųs!

Marija nusijuokė. Lengvai leidosi vedama tenai, kur jis nuklydo. Netgi tučtuojau prisipažino, kad būdama jauna, dar gerokai prieš jiems susituokiant, ir pati rašė kino žvaigždėms. Gavusi jų adresus iš žurnalų, korpė susižavėjimo ir meilės sklidinusi laiškus Viliui Fričui, Lilianai Harvej. Ir, girdi, visi atsiliepę, lygiai taip, kaip jis sakęs: nuotrauka su dedikacija. Visi ligi vieno, netgi dieviškoji Greta Garbo!

– Saugau jas. Niekaip nesiryžau suplėšyti, – toliau kalbėjo ji. – Argi ne juokinga? Pirmą kartą tau šitai pasakoju. Ar nesišaipai iš manęs, a?

– Žinoma, ne, kodėl turėčiau šaipytis?

Jis vėl pasijuto jaukiai. Buvo namie, įprastoje vietoje. Jį supo prielanki, sava aplinka. Pavojus pralinko. Tikriausiai jam kažkas pasivaideno. Jau ne pirmąsyk sukyla kažkoks nepagrįstas nerimas. Kas be ko, neteisinga ir paika sakyti, jog staiga pasijunti svetimas šalia artimo žmogaus, savo namų valgomajame, ir kai pagalvoji apie tai, darosi gėda.

Jie padėjo laikraštį į šalį ir įsišnekėjo apie anų laikų aktorius, apie tarpukario vokiškus muzikinius filmus. „Bučiuoju rankutę, madam“. „Kongresas šoka“. „Julika“. Ir taip toliau... Seniai nebuvo patyrę tiek malonumo. Prisimeni tą? Prisimeni aną? O dainelę, ar prisimeni dainelę? „Sudie, mažasis mano karininke!“

Lauke švietė saulė, ir jos šviesa ūmai pasirodė dar skaistesnė, dar labiau viliojanti.

– Jei nereikėtų į darbą, – tarė jis, – sakyčiau, meskim viską ir eime pasivaikščioti.

Jau vien girdėti šiuos žodžius buvo miela; aišku, jam reikėjo į darbą ir jie negalėjo išeiti pasivaikščioti, kaip ji įsivaizdavo, – po Nacionalinį sodą ar Faliro rajoną prie jūros, apsikabinę ir švilpudami melodiją: „Sudie, mažasis mano karininke!“

Tačiau ir pasiūlymas daug ką reiškė. Marijos oda tarsi vėl tapo glotni, raukšlės išnyko, plaukai nebebuvo dažyti ir kaip kadaise blizgėjo saulėj auksiniu raudoni, pečiai buvo stamantrūs ir gundantys, o liemuo kaip vapsvos. Iš tikrųjų, kokį laibą juosmenį anuomet turėjo Marija!

Buvo be galo gera, kai jis tai pasiūlė ir jų akys susitiko – kad ir trumpam. Jis išsinešė su savim tą kibirkstėlę ir įstaigoje vos įstengė susilaikyti nešvilpavęs senos dainelės. Ir pamiršo, iš tiesų visai pamiršo ministrą, kuris buvo jo draugas!

Tai vakare jam priminė Marija. Tarsi tas klausimas būtų nedavęs jai ramybės visą popietę, tarsi tai būtų buvusi problema, kurią būtina kuo greičiau išspręsti.

– Manychiau, tau reikia nueiti pasveikinti savo draugo!

– Kokio draugo? – paklausė jis išsiblaškęs.

– Naujojo ministro, vaikelį. Argi nesakei, kad jis buvo tavo draugas? Nueik jo pasveikinti. Atnaujink pažintį. Kad ir jis tave prisimintų. Kad pasidomėtų tavim. Tau gali jo prisireikti. Nebūk toks laukinis. Juk žinai, mes neturim jokio savo žmogaus valdžioje.

Ji kalbėjo iš lėto, aiškiai, tvirtu balsu. Nesikarščiuodama, bet pernelyg ryžtingai. Tokiu pat ritmu, ramiai, bet labai ryžtingai, segėsi į plaukus segtukus. Kietai vyniodama aplink pirštą plaukų sruogą, ją susukdavo, o paskui prisegdavo dviem segtukais. Žinodama, ką daro, ryžtingai.

Jis nebūtų galėjęs pasakyti, kas jį suerzino – jos atkaklumas ir argumentai ar balso tonas. Išliejo tulžį ant segtukų:

– Tiek kartų sakiau, nekaišiok sau į plaukus tų daiktų. Ne tai, kad negaliu į juos žiūrėti, bet tie geležiukai tau pakenks!

Ji atsigrėžė ir pažvelgė į jį, nustebinta netikėto jo pykčio.

– Kas tau? – paklausė su nuoskauda.

– Ar negirdi? Žinau, ką sakau. Jie pakenks tau. Negali nepakenkti. Ar nesupranti? Kentėsi nuo nemigos ir galvos skausmų.

Ji mašinaliai išvyniojo susuktą sruogą ir parodė jam segtuką.

– Jie lengvi, – pasakė ramiai ir nuoširdžiai. – Visai jų nejaučiu. Ir galvos man niekad neskauda. Štai žiūrėk, kokie lengvi!

– Daugybė daiktų žalingi, nors mes to nesuprantam ir nežinom. Jei manęs neklausysi, kentėsi ir nuo galvos skausmų, ir nuo nemigos.

Jis, žinoma, jos neįtikino. Ji toliau sukosi plaukus. Jeigu būtų ir pati supykusi dėl nelaukto priekaišto, viskas būtų buvę paprasčiau. Jie būtų mažumėlę apsimėtę žodžiais, o paskui kiekvienas, burbtelėjęs „labanakt“, būtų pasivertęs į savo pusę.

Tačiau ji nesupyko ir tęsė pokalbį nuo tos vietos, kur sustojo: jis žūtbūt turįs nueiti pas ministrą. Žūtbūt ir kuo greičiau. Jei turėtų proto, pats, neragindamas, būtų nuėjęs jau šį vakarą, kad vienas pirmųjų spėtų jam pasakyti malonius žodžius.

– Ir ką gi aš jam pasakysiu? – tarė jis praradęs kantrybę. – Taip seniai jo nemačiau, kad nežinau, ką pasakyti. Neišmanau tokių dalykų.

– Pasakysi, ką visi sako tokiais atvejais. Čia nėra nieko blogo ir nieko gėdingo. Pasakysi, kad džiaugiesi. Ir dar ką nors pridurk. Nepakenks... Pasakyk, kad jei šaliai vadovaus tokie vyrai kaip jis, viskas klostysis puikiai. Pasakyk, kad visada manei, jog jis aukštai iškils. Ir panašiai. Tikiesi iš manęs išgirsti, ką turėtum kalbėti?

Ji užgesino šviesą ir atsigulė šalia. Tamsioje buvo jaučiau.

– Vieno nesuprantu, – varė ji savo. – Kodėl darai iš to problemą, kodėl dvejoji?

– Aš dvejoju? – supyko jis. – Nė kiek nedvejoju, bet pati žinai, man nepatinka pilstyti iš tuščio į kiaurą. Pone ministre, sveikinu jus! Šalis laukė jūsų. Jūs išgelbėsite Graikiją. Tušti plepalai. Juk žinau, visi jie vienodi!

Jo pyktis buvo apsimestinis – Marija gyveno su juo tiek daug metų ir gerai jį pažinojo.

– O gal jis nė nebuvo tavo draugas, kaip sakei? – paklausė ji tyliai, tarsi kalbėtų su vaiku: „Čiagi niekai, nesigraužk. Visiems mums pasitaiko, kad giriamės ir didžiuojamės, kuo nederėtų.“

Jis puolė ginti seną draugystę su ministru taip karštai ir jausmingai kaip tikras vaikas:

– Mudu buvome moksladraugiai, eidavome į žygius, vaikščiodavom po kavines, institute kartu studijavom vokiečių kalbą, kartu ruošėmės diplominiam darbui. Vėliau jis išvyko į Europą. O jo tėvas buvo politikierius provincijoje. Paskui prasidėjo karas. Pasimetėme, pasimetėme taip, kaip pasimeta žmonės. Tačiau anuomet buvome draugai, sakau tau, artimi draugai!

– Na, jei taip, nesispyriok! Rytoj nueisi jo pasveikinti. Negražu bus eiti, kai ko prisireiks. Būtinai rytoj pat! Labanakt!

Stojo tylą. Jis nepasakė „labanakt“, lyg dar ne viską būtų išklauses.

– O jeigu jis ries nosį ir tavęs neprisimins, pasaulis nesugrius! Tu privalai rytoj pat nueiti. Labanakt!

– Labanakt, – atkartojęs jis ir apsivertė ant kito šono.

O ne, anas nė trupučio nerietė nosies. Netgi išsyk jį prisiminė ir, nutraukęs pašnekesį su kažkuo kitu, atskubėjo prie jo pasisveikinti. Ir švytėjo tokiu širdingumu ir džiaugsmu, kad tai visiems aplinkui padarė įspūdį.

– Brangus man žmogus. Jaunystės bičiulis!

Šitai pristatė jį savo žmonai ir sūnui, ir porai kitų garbingų asmenų.

Žmonės čia siuvo pirmyn atgal. Raštininkai, fariziejai ir smulkesnės žuvelės. Gėlės, žalumynai, telegramos ir skambučiai. Tai buvo ne įstaiga. Tai buvo sekmadienio saulės nutviekstas rūmų parkas. Tarsi ore būtų sūpavęsi spalvoti balionai, tarsi orkestras būtų grojęs maršus ir kažkur ką tiktai būtų pasibaigęs paradas. Kareiviai, mokiniai ir senimas sveikino saulėtą dieną mažumėlę pavargę, bet laimingi. Sakytum žmonių paguodai pačiame viduržiemyje maloniai atšilo, ir visi buvo tvirtai įsitikinę, kad Graikija išgelbėta nuo bet kokio blogio visiems laikams, per amžių amžius amen. Žinoma, čia netrūko ir žurnalistų, kurie užrašinėjo viską, ką tik kas pasakydavo itin reikšmingo, kad išsaugotų amžinybei. Fotografų blykstės tarpais žybčiojo irgi tuo pačiu tikslu – dėl amžinybės.

Viskas buvo visai kitaip, negu jis įsivaizdavo, negu tikėjosi, netgi kitaip, negu manė Marija. Jis nepasakė žodžių, kuriuos buvo pasiruošęs, – paprastų ar perdėtų, santūrių ar net labai jausmingų. Pagrindinis vaidmuo teko kitam. Pagrindinis vaidmuo teko ministru. O šis gražbyliavo, plačiai gestikuliuodamas. Kiekvienas greta jo patyrė tą patį nuostabų jausmą – pajuto savo tobulumą ir neprilygstamą pranašumą. Prieštaravimai, skepticizmas ar tokios frazės kaip „niekai“, „aš to nevertas“, „aš nesiperšu, visi yra vienodi“ – visut viskas buvo nustumta į šalį. Dingojosi, tarsi besiliejęs srautas dovanotų tau tikėjimą savo sėkme, iškeltų tave į neregėtas aukštumas.

– Ar prisimeni mūsų jaunystę? Prisimeni? Gyvenome svajonėmis, idealais. Ir jeigu būtų išblėsusi Didžioji idėja¹, būtume puolę jos ginti. Mūsų žvilgsnis visada buvo nukreiptas aukštyn, į tai, kas kilnu ir gražu. Prisimeni? Ak, tie nepamirštami metai! Netgi Vilniaus riteriais norėta mus padaryti. Prisaikdinti, jog žūsime už teisingą Vilniaus reikalą. Prisimeni tuos geraširdžius, nuostabius lietuvius? Kaipgi jie vadinosi... Negaliu prisiminti. Iš tikrųjų, kokie gi buvo jų vardai?

– Matas Šalčius, Vladislovas Vileišis, Antanas Paškevičius. Tokie buvo jų vardai!

– Valio, šaunuolis... Teisybė, tokie buvo jų vardai...

Jo kartojami, vėl nuskambėjo tie keisti svetimos tautos vardai: Matas Šalčius, Vladislovas Vileišis, Antanas Paškevičius. Nuskambėjo lyg skautų šūkis, netikėtai atsklides į ministro priimamąjį, atlėkęs su pavasarinu vėjeliu, lyg išklydęs iš kelio apžėlęs kleftas². „Paškevičius“, – pakartojęs kažkas ir nusijuokė. Ministras taip pat nusijuokė ir atsisukęs į žurnalistus paaiškino, kad jie galėtų užsirašyti:

¹ Didžioji idėja – Bizantijos imperijos atkūrimo idėja.

² Kleftas – graikų nacionalinio išsivadavimo kovos prieš Osmanų imperiją laikų (XV–XIX a.) partizanas.

– Mes turime galvoje tris lietuvius, idealistus, kurie keliavo per Atėnus anuomet, tūkstantis devyni šimtai dvidešimt septintais metais, siekdami savo kalbomis ir žygiais atkreipti pasaulio dėmesį į Vilniaus likimą. Tai buvo garbinga delegacija, ne kokie perėjūnai. Mudu su draugu kuo tik galėdami prisidėjome prie šio teisingo judėjimo. Vilniaus riteriai turėjo pakilti į kovą visame pasaulyje, vos tik bus pašaukti...

Jo balsas atrodė susijaudinęs ir dabar susirinkusiesiems kėlė pagarbą. Niekam nebebuvo noro juoktis, kad ministrą apėmęs toks jaudulys. Visi laukė, tarsi jis ketintų atskleisti kokią paslaptį ar papasakoti legendą. Vilnius... Kur tas Vilnius? Kas yra buvęs Vilniuje ir kodėl jis turėjo šaukti savo riterius?

Tačiau laikas buvo netinkamas legendoms. Skaisčiai tebešviečia saulė, muzika, paradai, balionai ore, spalvingos vėliavos ir laikraščiai su stambiomis antraštėmis. Ministras dėl to ir tampa ministru, kad gebėtų uždegti minią, kur reikia ir kaip reikia. Idealai, jaunystė, privalanti mokytis iš pavyzdžių, didžiosios idėjos, amžinybė ir taip toliau.

– Mielasis mano, daug džiaugsmo suteikė man šįvakar čia atėjęs. Visada būsiu tavo paslaugoms. O šiandien palieku tave savo sūnui. Tu jam papasakok, papasakok viską apie mūsų praeitį. Papasakok apie mūsų lietuvius...

Jis šiltai paspaudė jam ranką. Kažkoks kitas labai brangus žmogus dabar atsidūrė pirmoje vietoje, ir reikėjo pasidžiaugti, kad jį mato, prisiminti ir pamaloninti.

– Palieku tave savo sūnui. Papasakok jam viską!

Jaunuolis žiūrėjo į jį truputį pašaipiai ir laukė:

– Taigi...

Tai buvo gražus kokių šešiolikos septyniolikos metų vaikinukas, aukštas, lieknas, šaltoko žvilgsnio, lėtų judesių. Jis jautėsi kupinas jėgų ir, regis, beveik šaukė: gyvenimas priklauso man, ar nesupranti, kad tavo, mano tėvo ir visos šios šutvės, kuri čia trinasi, laikas jau praėjęs.

– Aš baisiai domiuosi istorija.

Argi jo tėvas iš tikrųjų norėjo, kad papasakočiau jam visut viską? Ką padarysi. Tad jie kalbėjo apie istoriją. Kalbėjo apie Lietuvos ir Lenkijos ginčą dėl Vilniaus. Kalbėjo apie Tautų Sąjungą ir Antantės Aukščiausiosios Tarybos sprendimus ir apie tai, kaip į visa tai nusispjovė Lenkijos generolas Želigovskis ir kažkokia dingstimi atėmė Vilnių iš Lietuvos...

– Žinoma, lietuviai niekada to nepripažino, tačiau tai buvo tokia maža tauta... 1920 metų spalį, galima sakyti, yra cinizmo pradžia, – tarė jis kiek pavargusiu balsu, pamokomu tonu.

Jaunuolis keistai nusišiepė.

– Kodėl vadinate tai cinizmo pradžia? Istorija nuo amžių buvo tokia. Patinka mums tai ar ne. Taip jau yra...

Žodžiai „taip jau yra“ jo lūpose nuskambėjo kažkaip pergalingai. Jie įgijo netikėtą potekstę. Griovė visą pasaulį. Bažnyčias ir tiltus, amžių svajones, namus ir rūmus lygino su žeme.

Staiga jį pagavo baimė, tarsi, it žaibui tvykstelėjus, būtų atsiskleidusi jo gyvenimo prasmė. Tarsi jam prieš akis būtų iškilę visa tai, nuo ko šiandien norėjo pabėgti pasakodamas apie praeitį: mano idėjos, mano tikėjimas, mano išdidumas, mano „aš“.

– Taigi, sakykim, susikūrė Vilniaus bičiulių draugija, – tarė jaunuolis.

– Ne visai taip. Buvo labai daug jausmų, polėkio, ne taip, kaip manote. Buvo kažkas...

Jaunuolis nesiklausė.

– Ir tėvas priklausė tam judėjimui? Cha cha cha... Dabar visa Lietuva, o kartu ir Vilnius yra rusų... Argi ne taip?

Jis vėl šelmiškai nusijuokė ir įžūliai pažvelgė jam į akis.

– Taip, man baisiai patinka istorija, – pakartojo, – jaučiu aistrą istorijai.

Grįždamas namo, jis pats sau kartojo tuos tris vardus, negalėdamas suprasti kodėl. Matas Šalčius, Vladislovas Vileišis, Antanas Paškevičius. Buvo gražus vakaras, ramus, vėsus. Galėjai valandų valandas taip eiti nejudamas šalčio ir tuštumos... Vieną tokį vakarą jis davė Vilniaus riterio priesaiką. Tik jis, tik jis vienas. Mat niekas kitas nebuvo palaikytas vertu tokios didžiulės garbės. Antanas Paškevičius buvo rimtas kaip kokio senovės tikėjimo žynys. Tylus dvasingas jo balsas tarsi vėl suskambėjo: „Prisieki. Jei tave pašauks Vilnius, atsiliesi į jo kvietimą. Paliksi viską, žmoną, vaikus ir atskubėsi ginti švento mūsų miesto. Atmink Vilnių!“

„Atmink Vilnių“ jis ištarė ir lietuviškai. Kiti du stovėjo atokiau, tylūs ir susikaupę. Tai buvo ne pasakos, ne vaikų žaidimai, tai buvo ne organizacija. Buvo vien tik širdys, kurios plastėjo jausdamos neteisybę. Ir anuomet rodėsi, kad kitaip ir būti negali. Kaip galima ramiai miegoti ir mylėti, gyventi ir džiaugtis gyvenimu, kai kažkoks generolas Želigovskis užgrobia Vilnių? Paškevičiaus plaukai ties smilkiniais buvo žilstelėję. Jis kalbėjo su kartėliu, ir jo apsiblaususiose mėlynose akyse žybsėjo keista kibirkštėlė... Vilnius! Visas pasaulis turėjo išgirsti apie jo grožį, jo reikšmę ir jo negandas. Prarasto rojaus ilgesys skatino juos visus tris iš Atėnų toliau keliauti į Aleksandriją, į Beirutą, į Šanchajų, į Romą, į Madridą – per visą pasaulį. Kad surinktų ištikimuosius ir prisaidintų riterius, kurie turės laukti Vilniaus kvietimo. Ir ateis toji valanda, kai sugaus Šv. Stanislovo katedros varpai, kai Vilijos ir Vilnios vandenys suteliūskuos džiaugsmingai, tarsi dainuodami: Vilnius laisvas, neteisingumas neįsigalėjo pasaulyje! Ir tada jis bus tenai. Nes iš visos studentų kompanijos, kuri lankėsi tavernose ir šnekėjosi su lietuviais, tik jį vieną palaikė vertu būti riteriu.

Tačiau paskui kilo karas ir viskas pragaišo. Viskas nugrimzdo į vienalytę tirštą miglą...

Dabar jis jautė savo širdyje neišpainiojamą raizginį ir apmaudą, neturėdamas nė menkiausios vilties, kad dar išsipildys tai, kas neišsipildė... O kas, jeigu jie turėtų vaiką, pagalvojo su baime, jeigu šitas jaunikaitis, kuriam rūpi istorija, būtų jo sūnus? Koks svetimas, koks priešiškas tas balsas, kuris be paliovos šnabžda: tu neturi sūnaus. Tu netapai ministru. Tavęs taip ir nepašaukė Vilnius!

– Na kaip? – paklausė Marija. – Papasakok man viską, su visomis smulkmenomis. Kaip jis tave priėmė? Ką sakė?

Ji jau gulėjo lovoje pasiruošusi miegoti, tačiau nebuvo prisikąšiojusi į plaukus segtukų, kurie jį erzino. Jis pasilenkė ir pabučiavo ją. Kai tik nusirengė, papasakojo apie ministro kabinetą ir šventišką atmosferą. Jautė, kad ji šalimais įtempė ausis bausdamasi jį lydėti, laukti, stebėtis. Seniai nebuvo jo klausiusi taip dėmesingai. Žinoma, ir jis viską, ką pasakojo, apgaubė senos draugystės ir prielankumo miglele. Kalbėjo kasdienišku balsu, tik mažumėlę karščiau, guviau, lyg juodu nebūtų pradėję senti, lyg jiems prieš akis dar būtų visas gyvenimas ir jie galėtų gyventi kitaip, išgirsti slaptus kvietimus, kuriuos ligi šiol pražiopsodavo. Galimybės, sprendimai, savi vaikai, kurie septyniolikos metų turėtų idėjų, nuomonę ir pasitikėjimo savim. Gausybė svarbių dalykų galėtų įvykti, aišku, tai kainuotų pastangų ir vargo, bet viską būtų galima pasiekti. Taip, visa tai jų laukia, rytoj, poryt, kitais metais!

Pasakodamas glostė jai plaukus...

– Tai buvau teisi, kad prispyriau tave nueiti, ar ne?

– Taip, buvai teisi!

– Matai, gera turėti pažįstamą, draugą tarp įtakingų, svarbių žmonių...

Jis nusišypsojo tamsoje, tebeglostydamas jai plaukus. Juokinga, kad tiek metų nugyveno kartu, metų metus, o jam neišėjo pačiam, savo jėgomis, įkvėpti jai tiek pasitikėjimo, kad nebijotų jokių pavojų, kai jisai šalia! Padaręs tokia išvadą, net nepajuto kartėlio. Nepajuto skausmo, lyg niekas nebūtų atsišaukęs jo širdyje, lyg niekas neturėtų reikšmės.

– Ir tarnyboje iškilti jis tau gali padėti, ir dėl pensijos. Pamatysi... jei jau tave prisiminė ir užlaikė tokią valandą!

Ji buvo tokia patenkinta, kad jis gėdinosi pasakyti teisybę: Mane užlaikė tiek, kiek užlaikė ir kitus. Rodės, visi jo draugai, o jų buvo gyvas galas! Pagalvojo, kad ji turėjo paklausti: o kur paskui basteisi? Kodėl grįžai taip vėlai?

Išsigando pamanęs, kad tektų jai atsakyti: vaikščiojau apleistais keliais su trim šmėklom – Matu Šalčium, Vladislovu Vileišiu ir Antanu Paškevičium!

Žinojo, kad jei garsiai ištartų tuos tris vardus, išsyk pasigrežtų jos paklausti: tu nesijuoki iš manęs, a? Nesišaipai? Kadaise daviau Vilniaus riterio priesaiką. Tik aš vienas. Ar nesišaipai iš manęs? Ir jo balso tonas būtų toks pat kaip jos vakar vidudienį, kai prisipažino, kad būdama visai jaunutė rašydavo kino žvaigždėms ir kad visi jai atsakę, netgi dieviškoji Greta Garbo!

– Labanakt, – tarė ji švelniai ir su dėkingumu.

– Labanakt, – atkartoję jis.

Tamsa, tyla ir ramus Marijos alsavimas.

Dvi didelės ašaros išriedėjo jam iš akių ir lėtai lėtai nutekėjo ausies link. „Verkiu? – pagalvojo jis. – Kodėl verkiu?..“ Paskui nusirito dar dvi ašaros, ir dar dvi, patykučiais, nelydimos skausmo, nedegindamos. Jis ištiesė ranką ir suspaudė Marijos delną, lyg maldautų pagalbos, o paskui, bejėgiškai stengdamasis išsilaikyti, sušnabždėjo:

– Šiandien Lietuva, o kartu ir Vilnius...

– Ką sakai? – paklausė ji mieguistai.

– Nieko, – atsakė susigėdęs. – Miegok, aš nieko nesakiau.

Jis taip pat užsimerkė ir užmigo kaip kiekvieną vakarą.

Iš graikų kalbos vertė Diana Bučiūtė

Juokas

Jiems atvykus gulėjau ligoninėje. Taip praradau visą sutikimo šventę: kruizinį laivą, valtis, minią amerikiečių. Su šia savo nelaimė negalėjau nei susitaikyti, nei jos suprasti. Visą vasarą laukėme, o kalbėjome, žinoma, jau nuo pat žiemos, kai tik atėjo pirmasis tetos Andronikės laiškas. Ji rašė: „Grįžtame į Graikiją. Būsime su jumis. Nėra prasmės toliau dirbti svetur... Be to, ir Periklio sveikata...“

Dėdės Periklio sveikata nuo tada buvo aptariama tik pašnibždomis, puse lūpų, susižvalgant ir pertraukiant pokalbį, jei šalia būdavo vaikų, kurie neturėjo nieko apie tai girdėti ar žinoti. Tai buvo kažkas slapto ir keisto, kažkas, apie ką nekalbama garsiai, lyg būtų ir gėda, ir baisu. Nors mums visa tai liko neaišku, miglota, naujų, nepajudinamų žodžių reikšmės, išplėtos mūsų pačių vaizduotės, darė žavinčio neapsakomumo įspūdį. Dėdės Periklio sveikata buvo svarbus reikalas, bet mums tai nereiškė, kad jam yra blogai ar gerai, kad jis gali valgyti, žaisti, plaukioti, kiek nori. Sveikata reiškė kažką labai labai rimto, formalaus ir suaugėliško.

Tačiau dėdės Periklio sveikata nebuvo gera.

– Jis serga? – klausdavome.

– Ne, – atsakydavo mama, – jis neserga, tačiau jo sveikata nėra gera!

Man šis pasakymas labai patiko, saugojau jį širdyje kaip kažką šventiško, neskirto kasdieniam vartojimui ir kartą, vyresniajai slaugytojai paklausus: „Kaip laikaisi, vaikeli?“, nelaimėlio tonu atsakiau: „Mano sveikata nėra gera!“

Seselė prapliupo juoktis, ir tas juokas man buvo lyg antausis. Nuraudau, supykau, neapkenčiau jos iš visos širdies ir pasakiau sau, kad ji neverta meilės, kurią jaučiu. Tačiau kai kitą dieną priėjusi paglostė man galvą, pripažinau, kad buvau neteisus. Ji nebuvo kalta, kad pašaipiai nusijuokė. Toks angelas negali būti kaltas dėl nieko. Kaltas buvo naujasis pasakymas – viskas būtų buvę gerai, jei nebūčiau jo pasigavęs. Galėjau ją mylėti visa savo siela, labiau už visus savo artimuosius, labiau už mamą ir net pačią Švenčiausiąją!

Kai išeidamas iš ligoninės su ja atsisveikinau, ji pasilenkė ir pabučiavo mane į abu skruostus. Apėmė tokia laimė, kokios nebuvau nė sapnavęs. Tai šiek tiek palengvino slegiančio išsiskyrimo našta.

Namuose radau tetą Andronikę su dėde Perikliu. Jiems davė didelį, išbaltintą kambarį, nupirko baldus, dvigulę geležinę lovą ir didelę spintą su veidrodžiu. Gyvens su mumis. Viskas buvo sutarta ir visi buvo patenkinti. Blogai tik tai, kad aš sugrįžau per vėlai ir netekau pirmųjų įspūdžių, radau jau nusistovėjusią tvarką. Broliai ir sesė jiems jau buvo prilipinę vienpusišką, nenuginčijamą etiketę: teta Andronikė esanti plepi ir pasipūtusi, jai čia niekas nepatinka, tik kalbanti ir kalbanti apie Ameriką. O dėdė Periklis esąs išprotėjęs!

– Išprotėjęs?

– Taip, išprotėjęs, – vienu balsu atsakė berniukai ir Kakija patį pirmą vakarą.

O man jis visiškai neatrodė išprotėjęs. Atrodė kaip geraširdis senukas, kuris maloniai klausinėjo, kaip man sekėsi ligoninėje, ar skaudėjo, ar palatoje buvo kitų vaikų.

Prie stalo jis atsisėdo šalia manęs ir labai mažai tevalgė. Man pasirodė, kad žiūri į tetą Andronikę pašaipiai. Tačiau kai apie tai užsiminiau kitiems, jie nesutiko.

– Jis jos taip bijo, kad net dreba, – sakė.

Aš spyriausi, kad ne, kad iš jos šaiposi ir juokiasi sau... Nė nežinau, kodėl taip sakiau, neturėdamas nė vieno įrodymo. Tiesiog piršau jiems savo nuomonę. Galbūt jie buvo teisūs, nes jau ilgai stebėjo svečius ir žinojo.

– Pamatysi, pamatysi vakare ir mumis patikėsi, – tvirtino vienu balsu.

Man tai per daug ir nerūpėjo. Buvo keista, kad jaučiuosi toks svetimas ir sutrikęs tarp jų, mūsų kambaryje,

mūsų namuose. Mintimis visą laiką grįždavau prie savo meilės. Regėjau jos rankas, šypsena, rožinius skruostus, girdėjau jos balsą, kuris suteikdavo pasitikėjimo ir džiaugsmo, kai ji tardavo: „Tau jau geriau. Esi drąsuolis, aukselis...“ Užmigau regėdamas ją tai prisiartinančią, tai pradingstančią baltame koridoriuje. Pasiekusi jo galą grįždavo ir šypsodamasi pažiūrėdavo į mane. Oo, tai buvo fantastiškas sapnas!

Vidury nakties mane kumščiuodami ir purtydami pažadino broliai su sese. Pašokau išsigandęs:

– Kas yra, kas yra?

– Ša, – rimtai pasakė Kakija, – kelkis ir klausyk!

Kiti stovėjo su naktiniais aplinkui mano lovą ir tildė mane, priglaudę pirštą prie lūpų. Atsisėdęs ėmiau kartu laukti. Kakija, kuri nuolat elgėsi motiniškai, užmetė man ant pečių švarkelį, kad nesušalčiau. Tyla. Kažkur toli išmušė laikrodis, sušvilpė traukinys. O mes tylėjome ir laukėme.

Iš pradžių vos pasigirdo, vėliau sustiprėjo ir pripildė visą koridorių, visą kambarį, visus namus. Vienišas juokas. Vien tik juokas, be pokalbių, be atsakymų. Keistų keistas, lyg būtų ne žmogaus. Stiprėjantis, nutylantis ir prasidedantis iš naujo. Nenatūralus ir vienišas.

– Kas tai? – tyliai paklausiau.

– Juokiasi dėdė Periklis, tai jis juokiasi, – sušnabzdėjo Vasilis, ir visi ėmė vienas kitą tildyti ir toliau laukti.

Dabar jau nieko nebesigirdėjo, tik tyla atrodė dar sunkesnė, o tamsa dar juodesnė. Paskui vėl staiga pasigirdo tas neįtikėtinas juokas, lyg naktį lojantis vienišas šuo, lyg mušantis laikrodis, pilnas nuobodulio.

– Kodėl jis juokiasi? – paklausiau apstulbęs.

– Dėl to, kad yra išprotėjęs! Dėl to, – atsakė visi trys kartu. – Pamatysi, kas dar bus. Teta jį ims barti ir tildyti. Kartais net jį muša... Pamatysi! Pamatysi!

Turėjau viską pamatyti ir išgirsti tą pirmą vakarą. Turėjau dėl visko jiems pritarti. Dėl to juk visi tirtėdami ir sėdėjo naktį aplink mano lovą.

– Ar nenustosi, Perikli?! – galiausiai pasigirdo valdingas ir piktas tetos Andronikės balsas. – Nagi, išgerk dar vieną tabletę, tu nepakenčiamas!

Juokas staiga nuščiuvo.

– Ji – jo dresuotoja, – tyliai paaiškino Janis, kad aš suprasčiau.

– Kaip čigonas su meška, – pridūrė Vasilis. – Padaryk kūlvirstį, mano Markai. Ar parodysi, kaip daro nuotaka, mano Markai?

Jis pačiuo Janį už kaklo, ir jiedu nusirito žemyn, be garso juokdamiesi.

– Jis išprotėjęs, visiškai išprotėjęs. Sakėme tau, bet netikėjai, – kalbėjo Kakija. – Dabar ir pats pamatei.

Susirangiau patale paslėpdamas galvą po antklodėmis. Visas drebėjau, kalenau dantimis. Pabudau karščiuodamas. Vėl į namus atėjo gydytojas, tačiau šįkart nepasakė, kad mane reikia vežti į ligoninę, ir aš puoliau į neviltį. Kada vėl išvysiu vyresniąją slaugytoją? Kada vėl pamatysiu savo meilę?

Dienos slinko labai lėtai. Visą apklojo begalinis nuobodulys. Lietus ir šaltis mane atskyrė nuo įprasto gyvenimo. Visi kiti išeidavo ir grįždavo, užsiėmę savo reikalais, o aš sėdėjau nusiminęs ir niekam nereikalingas, galėdamas pabėgti tik į svajonių ir sapnų pasaulį. Nors kitiems neišsidaviau ir neprasitariau apie savo skausmą, neveikia nieko kito, tik sekiau sau pasaką apie tai, kas būtų ir kaip, jei vėl ją sutikčiau. Nostalgija didėjo lyg klastinga ugnis laivo triumuose. Prieš akis matydavau savo meilę, tyliai praeinančią tarp mūsų, bet visiems kitiems neregimą. Kai nieko nebūdavo kambaryje, kalbėdavausi su ja ir būčiau galėjęs prisiekti, kad naktimis girdžiu jos balsą ir jaučiu jos ranką ant savo kaktos.

Kartais sėdėdavau valandų valandas prie lango, žiūrėdavau į kelią ir tardavau sau: „Ji bet kada gali praeiti pro šalį. Kodėl gi ne?“

– Geras, protingas vaikelis! – sakydavo teta Andronikė.

– Palaimintas vaikas! – pritardavo jai ir dėdė Periklis.

Dienos šviesoje buvo kitokie ir jų balsai, ir kalbėsena. Pora pavargusių, turtingų giminaičių iš Amerikos, daugiau nieko. Jie manęs visiškai nedomino – negalėjau jiems atsiverti, ištarti bent žodį apie savo meilę.

Kai praėjo lietūs ir šalčiai, priėmiau svarbų sprendimą. „Vienas pats eisiu į ligoninę ir ją susirasiu, – pasakiau sau. – Eisiu slapčia.“

Jau kitą dieną, kai visos moterys buvo virtuvėje, ištaikiau progą ir pasprukau. Ėjau gatve abejingas, tarsi vykdyčiau kieno nors pavedimą. Drebdėjo kojos, širdis daužėsi lyg norėdama iššokti iš krūtinės. Pasukęs keliose sankryžose pasiklydau, bet pasiklausęs vieno batsiuvio vėl radau kelią į ligoninę. Eiti reikėjo toli, pilies link, tačiau manęs negąsdino niekas, išskyrus mintį, jog visi į mane žiūri ir rodo pirštais: „Slapta pabėgo iš namų.“ – „Šitas?“ – „Taip... taip...“ – „Vaje, vaje!“ – „Kokia beprotybė – slapta!“

Atėjau permirkęs prakaitu ir gaudydamas kvapą įmirau į minią, laukiančią klinikoje. Niekieno nesustabdytas užlipau laiptais. Jau buvau pasiruošęs eiti į palatą, į savąją palatą, kur pirmąkart ją išvydau, tik staiga kažkas mane pagriebė už kaklo iš už nugaros.

– Ko čia ieškai?

Tai buvo niūrus, nemalonus išvaizdos slaugytojas. Pamelavau jam nė nemirktelėjęs:

– Turiu perduoti žinią nuo mamos vyresniajai slaugytojai.

– Jos čia nėra, išėjo!

Dievulėliau mano! Lyg kas būtų nuteisęs mane myriop. Sustingau, tačiau jis, nė nežiūrėdamas į mano pusę, nuėjo koridoriumi. Ėmiau bėgti iš paskos, kad paklausčiau, kad sužinočiau. Viena ten dirbanti valytoja mane pažino:

– Ei, labas! Kaip laikaisi? Vėl čia atsidūrei?

Dirščiodamas tai į paraudusias jos rankas, tai į kibirą su nešvariu vandeniu, pamelavau dar kartą. Ji rūpestingai išgręžė grindų šluostę, lyg darytų kažką labai labai svarbaus.

– Pasakyk savo mamai, kad ji pasiėmė atostogų. Nežinau, kada sugrįš.

Išėjau laukan išsekęs, vos neverkdamas. Plieskė saulė. Man nerūpėjo, ar kas nors į mane gatvėje žiūri ir mato riedančias ašaras, nerūpėjo, ar bars namuose, nerūpėjo niekas. Patraukiau prie pilies ir padykinėjau su vaikais, leidžiančiais aitvarus. Nepajutau, kaip prabėgo laikas.

– Pabėgai iš pamokų? – paklausė vienas jų.

– Taip, – ištariau, kad ką nors atsakyčiau.

– Gerai padarei! – rimtai pasakė jis. – Aš irgi pabėgau. Čia daug įdomiau. Štai, ateina ir amerikonas. Pasigrožėk...

Pasisukau ten, kur jis rodė, ir išvydau dėdę Periklį. Jis praėjo pro šalį, manęs nepastebėjęs, ir atsisėdo kavinukėje, kuri šiuo metu buvo apytuštė. Atrodė neramus, žvalgėsi aplinkui lyg laukdamas kažko vėluojančio. Padavėjas jam atnešė vandens ir lukumio, nė nepaklausęs, ar nori.

– Dar neatėjo nė vienas?

– Ne, – atsakė padavėjas. – Et, nieko nenutiks, jei ir neateis vieną dieną. Sutaupysi, brolau. Ką darai su tiek paukščių? Pardavinėji? Į Ameriką siunti?

Dėdė Periklis šypsojosi nieko nesakydamas. Padavėjui pasišalinus išdrąsėjau, priėjau arčiau ir pasižiūrėjau į dėdę. Tačiau jis nei nustebo, nei mane pažino. Nepraverdamas burnos atsisėdau ant kėdės šalia jo ir laukiau, kol jis ką nors pasakys, bent jau paklaus, ko sukiniėjusi čia vienui vienas.

– Valgyk lukumį, – tyliai pratarė jis. – Valgyk, aš nenoriu.

Susidarė įspūdis, lyg jis kalbėtų su atsitiktinai sutiktu vaiku, o ne su manimi, savo sūnėnu, su kuriuo gyvena tuose pačiuose namuose. Tyliai suvalgiau lukumį, o paskui kartu laukėme kažko, ko aš nežinojau ir apie ką neturėjau drąsos paklausti.

Staiga jo veidas nušvito. Nusišypsojo su palengvėjimu.

– Atėjo! – sušuko tarsi pats sau. – Atėjo!

Tai buvo trys valkatiškos išvaizdos jaunuoliai. Aukštesnysis rankoje laikė narvelį, keistą narvelį, panašų į mažą vištidę su skylė stoge, iš kurios kadaravo negrabiai numegzta kojine. Pirmąkart mačiau tokį narvelį.

– Laba diena, dėde, – pasisveikino aukštasis, – šiandien nemažai tau atnešiau. Nagi, trauk grašius ir baikim reikalą.

Dėdė švytėjo iš džiaugsmo. Išsitraukė piniginę, sumokėjo ir pasiėmė narvelį.

– Trys dagiliai, – tyliai vardino, – du žvirbliai ir viena liepsnelė. Šis tas...

Pakilo su narveliu rankose ir laimingas išdidžiai nužingsniavo nieko man nesakydamas. Nusekiau iš paskos lyg šuniukas.

Kartkartėmis stabteldavo, pažiūrėdavo į paukščius ir pakalbindavo juos pusiau graikiškai, pusiau amerikietišškai, bet nesupratau, ką sako. Tolokai nuėję atsidūrėme laukymėje, kur augo tik keletas vienišų medelių: sunykusios pušelės ir kiparisai. Jis čia ir sustojo, apsižvalgė, ar niekas nemato, pamažėle įkišo ranką į megztą kojine ir ištraukė vieną dagilį. Švelniai žvelgdamas į jį šiek tiek palaikė saujoje ir paleido. Paukštelis apstulbęs apsisuko du kartus ant delno ir nuskrido tolyn. Šitaip jis juos ištraukė visus, vieną po kito.

– Laimingo kelio, – susijaudinęs šnabždėjo.

Paukšteliai jau buvo nuskridę, jų nebesimatė, tačiau dėdė Periklis žiūrėjo toli į horizontą, tarsi juos regėtų ir bendrautų su jais.

Vėliau padėjo narvelį už krūvos akmenų. Padėjo atsargiai, lyg ir jis būtų gyvas. Ten buvo ir kitų panašių narvelių su juokingai šalia išmėtytomis negrabaus darbo kojine. Nejučia ėmiau juos skaičiuoti:

– Du, trys... penki... septyni...

Dėdė Periklis pažvelgė į mane keistai šypsodamasis.

– Ateina ir pavagia, – paaiškino. – Bet nieko tokio, rasiu kitą slėptuvę.

Nuo tos akimirkos tapome draugais. Iš pradžių kalbėjome apie paukščius, visokių rūšių paukščius. Abu sutarėme, kad jie – nuostabiausias Dievo kūrinys, nes turi sparnus ir skraido. Vėliau kalbėjome apie Ameriką ir kasyklą, kur jis dirbo būdamas jaunas. Klausiausi išsižiojęs – tokių dalykų niekada nebuvau nė įsivaizdavęs. Kad darbininkai tiek giliai po žeme kastų nuo ryto iki vakaro ir kad šalia jų visada būtų mažas, nereikšmingas paukštelis, parodantis, ar nėra pavojaus, nuodingų dujų, mirties...

Dirstelėjęs į laikrodį, jis sušuko išsigandęs:

– Vėluojame! Eikim!

– Ar tave bars, jei vėluosi? – tyliai paklausiau, turėdamas omenyje tetą Andronikę.

– Taip, – pasakė jis liūdnai, linguodamas galvą, – mane bars.

– Ar labai jos bijai? – paklausiau netardamas jos vardo.

– Taip, – atsakė paprastai.

Paskui paėmė mane už rankos ir leidomės žemyn nekalbėdami, labai labai susikrimtę.

Norėjau jo paklausti ir kitų dalykų: ar žino, kad yra išprotėjęs ir juokiasi naktimis nei iš šio, nei iš to, ir ar tiesa, kad teta jį muša. Nieko nesakiau, bet jis liūdnai žiūrėjo į mane vis kartodamas „taip, taip“ ir linksėdamas galva, lyg atsakydamas į mano klausimus.

Netoli namų nebeištvėręs įsikniaubiau į jį ir susigraudinęs pasakiau:

– Pasveik, dėde. Pasveik!

Taip tarsi norėjau jam pasakyti, kaip jį myliu ir kaip man dėl jo skaudu, o kartu tarsi patikėjau jam visą skausmą dėl savo meilės, kurios, žinojau, daugiau nebepamatysiu.

– Pasveik, dėde. Pasveik!

Jis sustojo viduryje kelio ir tyliai, liūdnai, užtikrintai paklausė:

– Bet jeigu pasveiksiu, kas gi išlaisvins paukštelius?

Namuose radau visus sukrėstus, pasiruošusius eiti į policiją. Laikiau liežuvį už dantų ir nepasidaviau nei jų grasinimams, nei meilikavimui. Užsispyręs pasakiau, kad žaidžiau aikštėje ir užsimiršau. Ten mane rado dėdė Periklis.

– Taip, – patvirtino jis, – radau jį aikštėje ir grįžome kartu.

Ištarė tuos žodžius taip natūraliai ir rimtai, kad ir pats netrukus patikėjau, jog tai tiesa. Žaidžiau ir užsimiršau. Nei savo meilę praradau, nei supratau, kad tapome draugais su dėde Perikliu.

Tačiau naktį, kai pasigirdo juokas, pažadinau juos ir triumfuojamai pasakiau:

– Girdite? Jis laimingas, dėl to juokiasi. Jis nėra išprotėjęs!

Niekas į mane nekreipė dėmesio. Jie jau buvo pripratę, ir juokas naktį nebedarė jiems įspūdžio. Kad ir ką būčiau sakęs, nebūtų pakeitę nuomonės. Tik Kakija žiovaudama atsakė:

– Mesk šnekas ir miegok. Rytoj ir tu eisi į mokyklą!

Iš graikų kalbos vertė Deivydas Jonelis

„Vertimas – niekieno žemė, kurią reikia išmokti ginti“

Dalia Staponkutę kalbino Kristina Svarevičiūtė

Dalia Staponkutė – rašytoja, vertėja, kultūrologė, už savo veiklą 2019 m. apdovanota Mokslo premija užsienio lietuviams. Viena pirmųjų pradėjusi versti graikų literatūrą iš graikų kalbos. Dalia daug metų gyvendama Kipre aktyviai dalyvauja lietuvių diasporos ir Lietuvos gyvenime, pasisako žiniasklaidoje, dažnai ją galima sutikti ir įvairiuose kultūrinuose renginiuose, knygų pristatymuose ir konferencijose. Graikų kultūrą pažino per Kiprą ir 2021-aisiais, minint Graikų literatūros metus, Dalia dalinasi mintimis apie graikų literatūros vertimus, vertėjos darbą, graikų ir Kipro literatūrą.

Esi išvertusi į lietuvių kalbą tris Niko Kazandzackio kūrinus. Apskritai tavo versta graikų prozą galima įvardyti kaip šiuolaikinę klasiką. Ar taip susiklostė, nes tokias knygas siūlė leidėjai, matyt, atsižvelgdami į tavo išsilavinimą, ar tai tavo pačios pasirinkimas?

Jei ne leidėjai, pirmieji parodę susidomėjimą, pati anksčiau ar vėliau šias knygas būčiau pasirinkusi ir pasiūliusi. Gal kaltas ir mano filosofinis išsilavinimas. Kad tapau Niko Kazandzackio vertėja, matyt, buvo neišvengiama, gal nulemta istorinių aplinkybių: Lietuvoje vertėjų iš graikų kalbos prieš kelis dešimtmečius buvo vienas du, ir tie patys užsiėmę. Graikų literatūrą versdavome iš kitų kalbų – vokiečių, prancūzų, rusų. Nuo pat persikraustymo į Kiprą su šeima dalinau savo veiklą tarp Lietuvos ir naujos šalies. Mokėjau graikų kalbą, rašiau mokslinį darbą, domėjausi kultūrinių skirtumų drama, aktualia mano mišriai šeimai, ir buvau atvira kūrybiniam netikėtumui. Su Kazandzackio kūryba buvau susipažinusi. Analizuodavome ją per graikų kalbos seminarus Nikosijos lingvistikos centre, kur mokiausi graikų kalbos. Tačiau nesitikėjau, kad greit ateis laikas, kai imsiuosi versti šį ypatingo talento autorių į savo gimtąją kalbą. Išverčiau Kazandzackio „Paskutinį gundymą“ (Tyto alba, 1997), „Asketiką“ (Alma littera, 2001) ir „Dievo neturtėlių“ (Šv. Pranciškaus ir Šv. Bernardino vienuolynas, 2006). Kazandzackis – vienas svarbiausių graikų literatūros autorių, įtrauktas į švietimo ir studijų programas. Jis yra tikrasis literatūrinės *dimotiki* (graikų liaudies) kalbos įsikūnijimas, išstobulines naująją graikų kalbą taip, kad jo kūryboje ji atsivėrė visu gyliu ir grožiu, neįtikėtinu plastiškumu, poetika ir melodingumu. Kazandzackis sukūrė net savo žodyną. Daug kas vadina jį literatūrinės *dimotiki* pirmtaku, praplėtusiu kalbos ribas. Kazandzackio proza skamba kaip daina, ir vertime tai perteikti ne visados pasiseka, nors graikų–lietuvių kalbų pora dėl savo senų šaknų gana harmoninga. Pradėjus versti, atrodė, tarsi kopčiau į Everestą, į aukščiausią viršūnę, po vos kelių apšilimo pratimų. Juk tada dar nebuvau patyrusi vertėja. „Paskutinis gundymas“ buvo pirmasis mano gyvenime didelės apimties literatūros vertimas, kuriam rengiausi savarankiškai studijuodama Bibliją, graikų istoriją, ir kruopščiai kasinėdavau aplink kiekvieną žodį, ieškodama skambiausių atitikmenų. Labiausiai padėjo tai, kad gyvenau graikakalbėje aplinkoje ir Kazandzackio sukurtus vaizdinius galėjau stebėti ir patirti tikrovėje. Originalo kalbos aplinka – dovana kiekvienam vertėjui.

Jeigu turėtum galimybę rinktis šiandien, pirmenybę teiktum klasikai ar jaunesnių autorių kūriniais? Ar šiuolaikinėje graikų literatūroje randi įdomių tendencijų, autorių?

Šiandien esu ir šiuolaikinės klasikos, ir jaunesnės kartos autorių vertėja. Beveik niekad neatsisakydavau versti tos literatūros, kurią man siūlydavo, ir, žinoma, pati rinkdavausi, kas patikdavo: tai būdavo poezija, proza, esė, net pjesės. Esu sudariusi ir išvertusi Kipro poetų rinktinę „Sala: 10 Kipro poetų“ (Baltos lankos, 2006), jau keleri metai iš eilės verčiu pasaulyje gerai žinomo graikų poeto Konstantino Kavafio eilėraščius, nenustodama vilties išleisti jo rinktinę. Tai skrupulingas darbas, kurio negaliu ir nenoriu skubinti. Man buvo artima žymaus dramaturgo Jakovo Kambanelio kūryba; mano versta pjesė „Kelias iš vidaus“ pastatyta Šiaulių dramos teatre. Išverčiau ir jo autobiografinį romaną „Mauthauzenas“ (Tyto alba, 1999), bet šis Lietuvoje, gaila, nugrimzdo į bibliotekas beveik nepastebėtas, o juk sulaukė aukšto įvertinimo Graikijoje ir Izraelyje. Romano herojė – lietuvė, ir graikai iki šiol manęs pasiteirauja, ar tikrai tokia moteris egzistavo... Neretai tekdavo versti vykdant Europos Sąjungos remiamus literatūrinius ir kultūrinius projektus, tarptautiniams festivaliams ir teatrams. Mano, kaip literatūros vertėjos, veikla gana įvairi, nors ne visi vertimai vienodai gerai pasisekė. Tačiau praktika pati rodo kelią. Kas man patinka jaunesnės kartos graikų literatūroje? Joje justa pilietinė rašytojo (-os) pozicija; drąsa, atvirumas ir jokio pataikavimo madingoms politikorektiškumo tendencijoms, kad visos pusės būtinai susitaria arba viskas juokinga ir linksma. Graikų literatūroje ryškus socialinis konfliktas, girdėti jautrus ir kritiškas protas. Sakyčiau, graikiška mintis Europos kontekste gana savita. Būtų gaila, jei ypatumai niveliuotųsi, nes, reikia pripažinti, į Europos šalių literatūros erdvę vis įnirtingiau braunasi nauji rinkos dėsniai ir naujoji ideologija, kuri net ir su kairiosiomis, rinką kritikuojančiomis idėjomis jai tarnauja.

Ar dažnai pati siūlai leidykloms knygas, ar šiandien leidėjai atsižvelgia į vertėjo rekomendacijas?

Mano patirtis kupina visko – priima, atmeta, atsižvelgia ir neatsižvelgia. Taip, leidėjai bent jau kol kas paiso patyrusio, pabrėžiu, patyrusio vertėjo rekomendacijų. Ypač jei vertėjas yra ir rašytojas. Labai ne-linkėčiau, kad vienintelė „rekomendacija“, į kurią atsižvelgtų leidėjai šiais monopolijų ir akcijų vertės siautėjimo laikais, būtų pelnas. Bet turiu viltį, kad knygų leidyba, kaip ir visais laikais, ras pusiausvyrą tarp pelno ir meninės vertės. Guodžia ir tai, kad numatyti knygos sėkmę būna sunku. Dažniausiai ją lydi netikėtumas: nesitikti, o žiūrėk, ji skrieja kaip diskas tiesiai ten, kur reikia, arba nuneša viską aplinkui. Knyga – ne prekė, o kompaktiška mintis. O užrašytos mintys turi neįtikėtiną galią.

Kai kurie vertėjai gana skeptiškai vertina vertimo teorijų naudą praktiniam darbui. Kada pradėjai domėtis vertimo teorija ir ar teorinių dalykų išmanymas tau padeda verčiant?

Na, ši diskusija amžina kaip klausimas „kas pirma – višta ar kiaušinis?“. Amatas ar profesija? Originalas ar kopija? Štai todėl ne visi vertėjai gali versti literatūrą. Ją verčia išrinktieji – turintys viziją, nuojautą, turtingą žodyną, pasižymintys plačiu pasaulio pažinimu, erudicija. Tokie vertėjai niekad neneigs teorijos vaidmens, nes vertimo teorija, pirmiausia kalbos filosofija, yra vertimo pagrindas ir pamatas. Kaip geras rašytojas palieka vietos geram vertimui tarp eilučių, taip ir gerą vertėją galima perskaityti tarp eilučių – tai nenusakomi, tačiau gerai jaučiami vertimo skambesio niuansai. Būna gausiai ir nuolat

verčiančių vertėjų-mašinų, bet tokie vertėjai anksčiau ar vėliau kur nors užstringa kaip konvejerio linijos. Pažįstu vertėjų, kurie didžiuojasi išverčiantys po dvidešimt puslapių per dieną. Aš daugiausia galiu išversti penkis. Man atrodo, neigti teoriją gana primityvu, juk ji neabejotinai padeda suprasti vertimo vertę ir pagerinti vertimo kokybę, ji suteikia viziją, ji moko elgtis, taip, elgtis prieš skaitytojų auditoriją. Ji moko pamatyti vertimo darbe ne amatą, o meną. Pagaliau ji išmoko kalbėti apie vertimą ir perduoti žinias tiems, kam jų reikia. Mane vertimo teorija padarė rašyti, surasti savo stilių. Vertimas – niekieno žemė, kurią reikia išmokti ginti, nesvarbu, kad atrodo, kam ginti tai, kas niekieno, tai, kas kuria trečią erdvę tarp originalo ir vertimo? Tik vieno negalėčiau teigti tvirtai – kad išstudijavęs vertimo teoriją jau esi vertėjas. Šito nepakanka. Lygiai kaip išstudijavęs kūrybinį rašymą automatiškai netampė rašytoju. Reikia plačių žinių ir gero kalbos jausmo, o tai nenutinka pernakt. Pagaliau reikia pakantumo tam, ko nemėgsti, ir auksinės kantrybės. Vertimas ir rašymas – ne tik malonumas ar misi-onieriška meilė literatūrai. Esama ir nevilties, ir pykčio, ir net, deja, neapykantos verčiamam autoriui ar herojui. Taigi, nuvertinti teorijos nieku gyvu nereikia, nes ji padeda suprasti emocijas. Nuvertinę teoriją, imame ieškoti paprastų techninių sprendimų, pasisodiname šalia kompiuterį ir imame jam melstis. Išties, šiandien pradėjome rengti humanitarus, kurie atsidėję kerta šaką, ant kurios sėdi: nori būti perdėm modernūs, kur šito nereikia, prakalbo apie taikomąją humanitariką, kitaip tariant, ieško lengvesnio kelio ir jį randa. Ypač vertime. Kiek gūglinių vertimų! Net literatūroje atsiranda naujų žanrų, kurie gyvena porą metų ar porą dienų, pavyzdžiui, *slam* poezija, atsiranda naujų vertimo būdų. Vyksta drastiški eksperimentai, kaip PAGREITINTI kūrybos procesą. Jei tai ir vyksta, vis viena atsigręžiama atgal – į logiškas žmoniškų galimybių ribas.

Kokia tavo nuomonė apie jaunų vertėjų ugdymą? Kuris kelias geresnis: universitetas, seminarai ar praktika?

Beveik ir atsakiau, koks kelias geriausias, – klasikinis. Pirmiausia reikia perskaityti daug tokios literatūros, kurią nori versti. Tai padeda įsisavinti žodyną. Esu pastebėjusi, kad literatūros vertėjams, kurie daugiau skaito, lengviau versti ir kitokius tekstus. Universiteto suolas, biblioteka, seminarai su patyrusiais vertėjais ir vertimo teorijos specialistais, išmanančiais teoriją nuo Biblijos vertimo laikų. Kompiuteriai su duomenų baze padeda, bet be archyvų ir patirties pasidalinimo literatūros vertėjas – tik pusė vertėjo.

Verti ne tik prozą, bet ir poeziją. Papasakok šiek tiek apie tai.

Trumpai galiu pasakyti tik tiek: poezija yra toks ypatingas žanras, kad jį gali versti tik poetai. Aš galiu parengti puikų pažodinį vertimą. Jis, beje, yra labai vertingas ir nėra vien žodžių kratinys. Geras pažodinis vertimas įstabiai ir net geriau nei poetiškai perkurtas eilėraštis atskleidžia poeto intenciją. Štai puikūs rusų vertėjai ėmė ir surimavo baltąsias Konstantino Kavafio eiles. Skaityti puiku, bet tai – ne Kavafis. Kas tik nori, bet ne jis. Yra ir kitoks pavyzdys: graikų poetas Janis Ricas, nemokėdamas rusų kalbos, su žodynu išvertė Vladimirą Majakovskį, vadovaudamasis akustiniu efektu ir, žinoma, savo poetine nuojauta. Vertimas išėjo tobulas. Būna tokių išimčių ir stebuklų. Bet retai. Dianos Bučiūtės versta Jorgas Seferis – irgi tobulas vertimas iš graikų į lietuvių, kuriame sutelkta ir didžiulė vertėjos praktika, ir erudicija, ir kitos kultūros pažinimas, nuojauta ir patirtis. Nuosekli patirtis irgi daro stebuklus. Tiesa, verčiant poeziją

yra viena taisyklė: ją reiktų versti tik iš originalo kalbos, kitaip poezija dažniausiai susvetimėja – kažko nepasako arba kalba per daug.

Ką iš savo vertimų išskirtum, vieną ar kelis, kuris darbas labiausiai įstrigo, yra brangiausias ir pan.? Ir kodėl?

Visos mano verstos knygos yra tarsi mano pačios parašytos – šitoks jausmas. Nenustebčiau, jog tai visų vertėjų jausmas.

Tavo pačios antra knyga „Iš dviejų renkuosi trečią. Mano mažoji odiseja“ pelnė 2015-ųjų metų knygos ir kūrybiškiausios knygos apdovanojimus. Ji verčiama į įvairias kalbas, yra sulaukusi apdovanojimų užsienyje. Turi galimybę stebėti ir vertinti vertėjo darbą iš autoriaus pozicijos. Ar tenka bendrauti su tavo knyga verčiančiais vertėjais? Ar vertėjai linkę pasitarti, ar pamatai galutinį rezultatą knygai išėjus? Ar norisi bendrauti su vertėju, kol vertimas dar nebaigtas?

Taip, ši mano knyga yra išversta į vokiečių, graikų, rusų ir ukrainiečių kalbas. Daug tekstų išversta ir į anglų kalbą, tačiau gana griežtai rinkos dėsnų paisanti anglakalbė erdvė sunkokai įsileidžia šiuolaikinius užsienio autorius. Nors mano tekstų vertėjas Romas Kinka yra vienas iš geriausių lietuvių–anglų vertėjų. Vokiškai mano knygą prakalbino gerai Lietuvoje žinomas vertėjas Markus Roduneris. Graikiškai – salonikietis Sotirijas Suliotis, mokantis septynias Europos kalbas ir mėgstantis dirbti nedidelių kultūrų lauke: jis verčia iš danų, norvegų (yra išvertęs K. O. Knausgārdą), lietuvių, taip pat ir vokiečių. Į rusų ir ukrainiečių kalbas mane vertė patyrusi dvikalbė vertėja, kolegė, filosofė Larisa Poliakova, gyvenanti Kijeve. Lietuvių kalbą ji išmoko vaikystėje, kai jos tėvai gyveno ir dirbo Lietuvoje. Jei atvirai, su kiekvienu vertėju būta savito kelio, džiaugsmo ir problemų. Bet manau, geriau, kai autorius į vertimą nesikiša. Ypač jei nemoka vertimo kalbos. Tada ir padėti nelabai gali. Labai vertinau M. Rodunerio patirtį tikrinant visus mano vartotus vardus, datas, istorinius įvykius taip, kad kai kurie niuansai vertime išryškėjo, ak, tiksliau nei originale. Vertėjas naudojo nemažai nuorodų – teorijoje tai turbūt būtų vadinama aprašomuoju vertimu. S. Suliotis didesnę dėmesį kreipė į stiliaus niuansus, į kalbos skambesį ir ne tiek rūpinosi, kaip transkribuos vieną ar kitą vardą, – teorijoje tai būtų vadinama kultūriniu vertimu, suartinančiu originalą su vertimo kultūra. Keista, tačiau visai kitaip dirbau su vertėja, kuri yra moteris. Niekad nebūčiau pagalvojusi, kad tai – kitokia patirtis. L. Poliakova jautė mano tekstą kiek kitaip – kaip motina, kolegė, moteris, emigrantė. Su ja tikriausiai išstobulinome tekstą iki begalybės, nes nuolat bendravome. Būta ir vertėjos intervencijų, kai ji tiesiog perrašydavo tekstą savaip, nes jautėsi jį per gerai gyvenimiškai suprantanti; tada dirbdavome išvien, kad sugrąžintume vertimą arčiau originalo. Žinoma, padėjo tai, kad pati moku rusų kalbą. Dėl skaitytojų auditorijos imlumo galiu pasakyti, kad geriausiai mano knygą priėmė Ukraina (nors daugiausia tikėjau iš Graikijos, kurią gerai pažįstu ir myliu). Taip turbūt nutiko dėl knygos turinio ir dabartinės Ukrainos situacijos – reikia daryti pasirinkimą iš dviejų, ir šalies žmonės nuolat klausinėja, ar įmanomas trečiasis variantas.

Tavo veikla labai įvairi. Kokią vietą pastaraisiais metais užima literatūros vertimas, kaip pavyksta viską suderinti? Esi pratusi užsiimti keliomis veiklomis tuo pat metu ar baigusi vieną darbą imiesi kito?

Gal dėl gyvenimo tarp užsienio ir tėvynės veikla savaime įvairi, bet yra viena jungiamoji – tai nuolatinis bandymas susieti dvi skirtingas, tolimas kultūras. Tai mane lydi asmeniniame gyvenime, universitete, vertime ir literatūroje. Ne kartą įsitikinau, kad visa prasideda nuo skirtumų, ne nuo panašumų. Skirtumas – varomoji jėga. Mes skirtingi, mūsų kalba skirtinga, tad labai svarbu skirtumą nuolat išlaikyti dėmesio centre ir mokėti jį suprasti, priimti, aiškinti. Tai menas. Bandymas suvienodinti, kaip jau esame ne kartą regėję istorijoje, nužmogina. Štai kad ir pandemijos laikais labai svarbu atkreipti dėmesį į kultūrinius skirtumus, nes neatkreipę rizikuojame prarasti socialinę ramybę ir taiką, pamatą, ant kurio laikosi iš skirtingų žmonių sudaryta visuomenė. Vertimas slypi kiekviename stabilios visuomenės žingsnyje. Nuo šios krypties nenutolstu ir esu ištikima humanitarė. Kitaip tariant, mano veikla įvairi, bet vienakryptė. Taip, baigti vieną darbą ir imtis kito – svarbiausia. Apskritai svarbiausia gyvenime pabaigti, ką pradėjai, jei neturi svarios priežasties nebaigti. Padėjus tašką, ypač vertime, sielai ramiau. Juolab kad vertimas – tai atsakomybė kitam. Netgi diplomatinė atsakomybė, todėl vertėjams neretai taikoma diplomatų metafora. Vertėjai sieja ir jungia. Po savo paskutinių vertimų – kipriečių autorių Mirto Azinos „Išbandymo“ ir Pano Joanidžio „Suvestų sąskaitų“ (Alma littera, 2017) – nesu apsiėmusi versti naujų romanų. Kaip ir minėjau, rengiu Konstantino Kavafio eilėraščių rinktinę ir medžiagą išsamesnei jo kūrybos apžvalgai. Kadangi tai ilgalaikis projektas, jis kertasi su kasdieniais darbais – dėstymu Kipro universitete ir rašymu. Redaguoju savo paralelinių istorijų romaną darbinio pavadinimu „Karūnuotoji“, kartais rašau Lietuvos ir pasaulio lietuvių spaudai. Žinoma, kuo daugiau darbų, tuo lėtesnis rezultatas. Todėl stengiuosi neapsikrauti, tačiau, kaip sakė vienas mėgstamiausių mano filosofų ir teoretikų Walteris Benjaminas, mišri veikla, mažieji žanrai reikalingi protui kaip alyva subtiliausioms variklio detalėms.

Susidariau nuomonę, galbūt klaidingą, kad kipriečiai daug skaito, mėgsta poeziją, saloje yra nemažai rašančių. O ką papasakotum apie grožinės literatūros vertimą Kipre? Ar saloje verčiama užsienio literatūra, ar platinama išversta ir išleista Graikijoje? Gal teko susidurti su Kipro literatūros vertėjais?

Nuomonė, kad kipriečiai daug skaito, tikslī. Esu pastebėjusi, kad žmonės daugiausia skaito didmiesčiuose, nes reikia ilgai keliauti viešuoju transportu, ir salose, nes, atvirkščiai, nereikia daug laiko praleisti transporte, viskas lengvai pasiekama, gyvenimo būdas lėtas ir diena ilgesnė. Skaitymas ir knygų aptarinėjimas – vienas iš kiprietiško gyvenimo būdo ypatumų. Įdomu, kad daugiausia skaito vyrai. Jie sudaro atskirą skaitytojų grupę, kuri susirinkusi *kafeneio* ilgai aptarinėja, ką perskaitė. Tokių kavinių analogo Lietuvoje neturime – tai lyg vyrų klubas. Šis fenomenas užkliūva feministėms ir jos tai viešai kritikuoja. Akivaizdu, kad vietiniai vyrai būreliais sėdi kavinėse ir jų karštose diskusijose nėra moterų! Bet šiuo požiūriu feministės gal ir neteisios, nes tai kultūriniai ypatumai, neturintys nieko bendra su moterų nuomonės nuvertinimu. Antroji grupė – moteriški skaitytojų klubai, kurie susiburia bibliotekų kavinėse arba kavinėse-knygynuose. Štai ten retai pamatysi vyrą. Regis, vyrai ir moterys skaito ir aptarinėja skirtingą literatūrą. Žinoma, kalbu apie mėgėjus skaitytojus. Kipre itin populiarūs istoriniai, politiniai romanai, biografijomis ir autobiografijomis paremti kūriniai. Kipre yra ne viena leidykla, ir išleistos knygos pristatomos ne tik Kipre, bet ir Graikijoje, kad pritrauktų platesnę auditoriją. Į tarptautines knygų muges – Salonikų, Frankfurto, Londono ir kitas – Kipro leidėjai vyksta kaip grupė, rengia grupinius pristatymus. Šiomet Kipre pirmą kartą organizuojamas tarptautinis knygų festivalis „Nicosia Book Fest 2021“ po atviru dangumi. Tai įdomi pradžia, galbūt rasis tradicija. Festivalyje dalyvaus ir keli turkiškai rašantys Kipro autoriai iš okupuotos Kipro šiaurės. Kipro Konstitucija dar 1960 m. įteisino dvikalbystę – graikų ir turkų kalbas, tačiau kol šiaurinė

Kipro dalis okupuota Turkijos kariuomenės, ten gyvenantys ir turkiškai rašantys autoriai teisiškai negali dalyvauti Kipro Respublikos projektuose. Kipre nemaža knygynų ir modernių bibliotekų, užsakančių naujausias knygas. Visame regione garsėja Kipro universiteto biblioteka. Kipre dėl kolonijinės praeities ir tarptautinio verslo salos gyventojai skaito ir rašo angliškai, tad bibliotekose – naujausios knygos anglų kalba. Nemažai jaunų kipriečių kuria angliškai. Populiarėja tarmiškai rašoma literatūra. Kipras – tikras literatūrinių sluoksnių margumynas, stebinantis gyvybingumu. Pagrindinė kūrybos kalba lieka graikų. Būtent graikiškai, arba tarmiškai kiprietiškai, kuriantys autoriai atstovauja Kiprui tarptautinėje arenoje. Kipro literatūros vertėjai turi galimybę susitikti vertimo forumuose, kurie vyksta kas penkeri metai. Graikų literatūros vertėjai dažniausiai verčia ir kipriečius autorius, ir Kipre literatūros vertimai nuosekliau finansuojami nei Graikijoje. Gausiausiai Kipro literatūrą verčia rumunai. Toliau paeiliui paminėčiau prancūzus, rusus, bulgarus ir anglus. Pastarieji tai daro ir dėl istorinių sąsajų, padėjusių pagrindą Tautų Sandraugos (arba Britų Tautų Sandraugos) apdovanojimui „Commonwealth Literature Prize“, kuris skiriamas geriausiems Kipro autoriams. Neapsiriksiu sakydama, jog Kipro literatūros situacija daugeliu atžvilgių net įdomesnė nei Graikijos, tačiau turtinga helenizmo istorija ir jos įtaka visų graikiškai kalbančių žmonių kūrybai lieka pagrindinė kūrybos ašis. Kipras – neatsiejama senosios ir naujosios graikų kultūros dalis, ir tuo kiprietiška erdvė nepaprastai įkvepia, taip pat ir mane.

Apsakymai

Achilleas Kyriakidis

Achilėjas Kiriakidis, gimęs 1946 m. Kaire, Egipte, – rašytojas, scenaristas, kino režisierius, kino kritikas, vertėjas iš anglų, prancūzų, ispanų kalbų. Yra išvertęs J. D. Salingerio, G. Pereco, R. Queneau, P. Modiano, G. Flaubert'o, L. Sepúlvedos, J. Cortásaro, J. G. Vásquezo, J. L. Borgeso ir kt. kūrinų, už vertimus apdovanotas ne viena premija. J. L. Borgesas padarė įtaką ir paties Kiriakidžio kūrybai. Apsakymas „Dialektika“ – iš rinkinio *Τεχνητές αναπνοές* (2003), 2004 m. įvertinto Valstybine apsakymo premija (Graikijos kultūros ministerijos premija, kasmet skiriama už geriausią apsakymų rinkinį). Apsakymai „Atsarginis jėjimas“ ir „Bonsas“ – iš rinkinio *Ο καθρέφτης του τριφλού* (2005).

Diana Bučiūtė

Dialektika

„Sėskitės. Gal geriau: sėskis. Ar galiu tave tujinti – tu nieko prieš? Juk tavęs, galima sakyti, laukiau. Turiu galvoje... žinojau, kad anksčiau ar vėliau tai įvyks: vieną vakarą, kai apsaugininkas nebudės savo poste, kai mano vairuotojas mįslingu skambučiu bus iškviestas į namus, vieną žiemos vakarą, kai temsta anksčiau, labai anksti. Atėjai čia be jokio vargo. Atvėrei ir vėl uždarei stiklines duris, ant laiptų nieko nesutikai, radai kelią pro kabinetų duris, pro rašomuosius stalus su tylinčiais kompiuteriais, pieštukais pieštukinėse, šypsenu pagyvintomis nuotraukomis. Visi jau baigę darbą – tu tai žinėjai. Net jeigu tavo žingsniai būtų girdėjęsi, juos būtum girdėjęs tik tu pats; aišku, jei tik to garso nebūtų gožusi širdis, kuri daužėsi kaip pašėlusis. Pamatei atidarytas duris, mano šešėlį už stiklo, pagarbiai palinkusį prie skaičių. Stumtelėjai jas, ir užteko menkniekio, šiuoždesio tau žengiant kilimu, kad pakelčiau galvą, atsiloščiau, pamatyčiau, kaip artėji prie manęs lėtu, gerai apskaičiuotu žingsniu, ir pasakyčiau tau: sėskis. Tą akimirką patikėjai, kad esu tavo laimė.

Duok man... duok mums porą minučių šnektelėti, o tada daryk, ką nori. Pasikalbėkim apie laimę, jeigu jau išsprūdo tas žodis. Bet, po teisybei, kas svarbiau? Pati laimė ar jos vaikymas? Akimirka, kai eini pasiimti žvėries iš spąstų, ar toji, kai spąstus dar tik statai? Ir, taip sakant, galbūt laimės išsipildymas – savotiška nelaimė, panašiai kaip tada, kai baigi skaityti puikią knygą, ar kaip Gėtė, pirmąsyk atvažiavusį į Paryžių, užplūdo nepakeliama kančia, kad niekada nebeišvys Paryžiaus pirmą kartą? O gal laimę galima suprasti tik kaip akimirką trunkančią kulminaciją po žygio, organizuoto vieninteliu tikslu – įkopti į viršūnę, kurią pasiekus kelias su nepalenkiama logika veda žemyn kita kalno puse? Ar laimė turi trukmę? O jeigu ne, ar to neišmatuojamo laikinio dydžio santykis su atitinkamu vektoriumi, nukreiptu į laimę, nėra analogiškas orgazmo akimirkos santykiui su flirtu, kito nuogo kūno užkariavimu, tyrinėjimu, erotine preliudija, įsiskverbimo malonumu? Kurią būtent akimirką esame laimingiausi?

Pavyzdžiui, tu. Atėjai čia turėdamas tikslą. Galiu įtarti, koks jis, padaryti mintyse kelias prielaidas, kurių viena, aišku, pasitvirtins, nebent visos būtų teisingos. Įsibrovei čia ne atsitiktinai – viską apgalvojai. Ištisas valandas, dienas, o gal net mėnesius sekei aliai vieną mano krustelėjimą, dėjaisi į galvą, kelintą

valandą ateinu, kada išeinu, kas kada mane lydi, o kada nelydi niekas. Eikvodavai adrenalina, per daug rizikuodamas, privažiuodamas prie manęs iš šono su savo motociklu, sankryžoje nepakenčiamai ilgai degant raudonai šviesai. Staiga pasigreždavai prisidegti cigaretės, ir mano žvilgsnis tarsi abejingai nukryp-davo kairėn – nejaugi išties manei, kad galiu, kad tuo metu galėjau teikti tau bent kiek reikšmės? Vos tik užsidegdavo žalia šviesa, šaudavai pirmyn, pasižymėjęs savo minkštose smegenėlėse dar vieną punktą, kad įrašytum į tvarkaraštį, o paskui regzdavai savo žabangas, vienui vienas, atsiskyręs kaip samurajus, planuojantis kruviną ateitį. Kada buvai laimingesnis?

Išeisi iš čia, ir toji ateitis, kurią iš anksto taip smulkiai apgalvojai, jau bus atėjusi – ar supranti? Bus prarasta pati jos esmė: ateities nebeliks! Išeisi iš čia persekiojamas – ne manęs, ne kitų, o paties savęs. Ir turiu galvoje ne dorovę: netikiu vadinamaisiais sąžinės priekaištais, kurie visada ima graužti per anksti, turiu galvoje visą tą... kaip čia pasakius... laimoiešką, mūsų maniją tikėti, jog gyvename tam, kad būtume laimingi, nors religijos perša mintį, jog esame laimingi vien dėl to, kad gyvename.

Nežinau, koks tavo išsilavinimas, nežinau, kas iš viso šito tavyje atsišaukia, kas iš viso šito kažką tavyje kepšteli ir, kaip jūs sakote, aktyvuoja. Jei gerai pagalvoji, visą mūsų gyvenimą valdo nepermal-daujamas *on / off*, kuris savo baisiais dvejojais dirgikliais visada mus atvaro prie kryžkelės, kur susikerta arba išsiskiria du keliai ir mums reikia rinktis vieną iš dviejų paeiliui siūlomų galimybių: dešinėn ar kairėn? dabar ar paskui? Etika prideda ir lemtingesnių, pompastiškiau skambančių alternatyvų: dorybė ar niekšybė? su tais ar su kitais? Tačiau šios tėra neesminių pasirinkimų suma, neesminių pasirinkimų pasekmė. Negali atsibusti vieną rytą ir nuspręsti padaryti Blogį; piktadarybė – tai susikaupusių mažyčių pasirinkimų rezultatas ir išsiveržia tarsi iš pratrūkusios voties.

Nemačiau, kad prieštarautum, kai užsiminiau apie Blogį. Ne ką kita, o Blogio sąvoką turime gerai abudu išnagrinėti tolesniame pokalbyje. Nesigilinkim į etikos sąvokų reliatyvumą, neminėkim, kad kanibalų genties atstumtasis doruolis yra tas, kuris nevalgo mėsos... Bet ką aš kalbu, juk galbūt čia, priešais mane, žmogus, kuris nė trupučio netiki tokiais manicheistiniais išvedžiojimais arba – leisk padaryti tokią išvadą iš tavo žvilgsnio – taip priartėjo prie savo tikslo įgyvendinimo, kad yra doroviškai aklas. Ir čia turime reikalą ne su ašaromis, išspaustomis sąžinės priekaištų, kurios, kaip atsitiko Michailui Strogovui, galėtų panaikinti įkaitintos geležies poveikį¹; šiuo atveju (pataisyk mane, jeigu klystu) ne kas kita, o tik šis dorovinis aklumas, apie kurį kalbu, tau leis, nors tik vienai akimirkai, vienut vienai nepamirštamai, nepakartojamai akimirkai, tai akimirkai, kai pirmąkart atsikvėpsi išėjęs iš čia į gatvę, į jaukų saugaus anonimiškumo prieglobstį, būtent šis aklumas tau leis, kaip sakiau... aiškiai pamatyti it žaibą tvykstelint savo triumfą.

Tikriausiai pamansys, jog kalbu su tavim taip ilgai, kad kiek įmanoma užvilkinčiau tą „paskui“, sustabdyčiau tai, dėl ko čia atėjai apsiginklavęs visu savo nepalaužiamu užsispyrimu, kad įviliočiau tave į nesustojamai besisukantį ratą, kol tau apsisuktų galva ir tai tave išmuštų – *niekas daugiau* negalėtų to padaryti – iš menamos tiesios nepalenkiama ryžto linijos. Pamansys, jog kalbu kaip užvestas, kad laimėčiau laiko. Leisk tik pasakyti, kad ne: laiko prikaupiau pakankamai. Jei posakis, jog laikas – tai pinigas, turi bent kokį pagrindą, tai tik dėl to, kad jis tinka ir laikui, ir pinigui: kai jų prikaupi, nebežinai, ką su jais daryti.

O ar žinai, ką mudu čia darome šnekėdamiesi? Aš pasakysiu tau, ką darome: padedame išlaikyti pasaulio pusiausvyrą, išsaugoti reikiamą lygį kažkokiuose sujungtuose nematerialiuose induose, pilnuose tuščių žodžių, prieštaravimų, argumentų, burbule, kuris gaubia mūsų planetą. Kiek žodžių turi teisę

¹ Jules'io Verne'o nuotykių romane (liet. „Caro kurjeris“, 1991) pasakojama apie Rusijos caro kurjerio Michailo Strogovo kelionę iš Maskvos į Irkutską – per totorių užimtą kraštą jis veža slapta caro laišką. Totoriai Strogovui išdegina akis įkaitintu kardu, bet vėliau paaiškėja, kad, ašaros, pasipylusios kurjeriui iš akių žiūrint į motiną, išsaugojo jam regėjimą.

Atsarginis įėjimas

Pradžios knyga I (1–9)¹

Keliauju pirma klase. Tarsi norėdamas papirkti savo baimę. Tačiau debesys visur tie patys, ir kratymo nesumažėja. Per paskutinį krestelėjimą prie manęs prieina uniformuotoji ir paglosto galvą. Esu išsipirkęs patį brangiausią siaubą. Pasilenkusi ji surenka nukritusius ant kilimėlio mano popierius: šeši iš vienuolikos smulkiai prirašytų lapų, kuriuos rytoj perskaitysiu Ostendėje². Į jos klausimą, ar aš rašytojas, atsakau pačiu nekonkrečiausiu iš visų „taip“. Tvarkydamas popierius pagalvojau, ar kas nors suprastų, jei prieš 8 puslapį perskaityčiau 5. Šiaip ar taip, konferencija tarptautinė, skirta mokslinei fantastikai. Mane vadina metafiziniu realistu. Jaučiuosi siaubūnas.

Nusileidžiu oro uoste, ir šis, kaip ir visi oro uostai, kuriuose esu leidęsis, nesukelia man kitų jausmų, tik neapsakomą palengvėjimą, kad pagaliau nusileidau. Vis dar jusdamas ant plaukų jaunos stiuardės paglostymą, prie trapo atsisveikinu su ja, tarsi atiduodančia man pagarbą, ir garsiai išreiškiu viltį, kad kitą kartą vėl būsiu paglostytas, o dar geriau, kad tai vėl būtų ji, per skrydį atgal poryt. Dar viena tarnybinė šypsena – tik šį kartą šiek tiek paslaptingesnė.

Lipū laipteliais žemyn. Ledinis vėjas išsklaido bet kokias Viduržemio žmogaus iliuzijas. Lagaminėlio nelaikančia ranka bandau susisiausti švarką. Ant žemės (pagaliau ant žemės!) sėkmingai pasiekiu pilką pastatą su grėsmingomis stiklinėmis konstrukcijomis. Pirmoji nuostaba aplanko pamačius iškabą su užrašu SBQRZM.

Pamaniau, kad susidūriau su inicialų rebusu, kuris gali reikšti viską, pradėdamas senuoju ir nykstančiu flamandų pasisveikinimu ir baigiant „Jūs – tragiško nesusipratimo herojus“ niekam nežinoma kalba. Nė nenutuokdamas, kad būtent tai manęs ir laukia, rinkausi antrąją reikšmę. Po kelių minučių, kai pasų kontrolės darbuotojas paberia man triuškinančių priebalsių eilę, pajuntu, kad buvau teisus.

Kad ir ką kaltintumei (trisdešimties metų senumo paso nuotrauką ar trisdešimties sekundžių senumo nerimą), nutinka taip, kad pasų kontrolės darbuotojas, laikydamas mano pasą kaip laimikį, moja man liepdamas sekti iš paskos. Pasigrėžiu atsiprašyti laukiančiųjų eilėje, kurią ne savo valia užlaikau, tačiau žmonės, regis, nė nesijaudina – jie kantrūs ir drausmingi, tarsi seniai pratę prie biurokratinių nesklandumų.

Kabinetas, į kurį patenku, apstatytas taip, kaip buvau spėjęs pagalvoti: stalas, nešiojamas skėčių stovas, prezidento portretas, po juo – kreiva lentelė su trumpu užrašu GJQT BTRXV, kėdė šalia stalo, kėdė už stalo, tarnautojas ant kėdės už stalo.

Tarnautojas varto pasą, sustodamas ties kiekvienu puslapiu, net jeigu jame nieko (tikrai žinau), išskyrus švarų vandens ženklą, nėra. Paskui eksperto žvilgsniu, atsiradusiu dėl daugiametės nepasitikėjimo praktikos, žvilgčioja tai į mane, tai į mano atvaizdą prieš trisdešimt metų. Neabejoju, kad mėgina tiesti lieptą tarp dviejų veidų, bando suprasti, kas įvyko per visus tuos metus, kokių jų būta ir kodėl nuotrauka šitaip atsilieka.

Tarnautojas pasiūlo man cigaretę, aš jau daug metų neberūkau, mandagiai atsisakau, bandau prancūziškai pajuokauti, bet galvoje – vien ledkalnis, susigūžiu mintyse (o kaip šia inicialų kalba vadinamas „ledas“). Tikrinu savo užrūdijusią anglų kalbą, rankioju lotyniškus krislelius iš senų atminties klodų. Tada

ištarti žmogus per savo gyvenimą? Padaugink tai iš... iš kiek, tiesą sakant? Pagal Kvilčio² teoriją žodžių, kuriuos gali sugerti atmosfera, skaičius yra ribotas. Tačiau tai maksimumas. Egzistuoja ir minimumas: jeigu visi žmonės nuspręstų vienu metu užtilti, kad ir sekunde, tai sukeltų atmosferos trikdžius, kuriuos lydėtų siaubingos ekologinės ir kitos pasekmės. Dėl to sakau: mudu dabar čia... tai yra kol kas aš, bet paskui duosiu ir tau laiko atsiskleisti, išsikalbėti, savo žodžiu pratęsti ir paliudyti savo fizinį būvį – taigi mudu čia giname aukso vidurio, saikingumo pergalės būtinybę. Ką manai? Kad plepu norėdamas užkalbėti dantį ir dingti tau iš akių pirmai progai pasitaikius, pasprukti? Plepu norėdamas nuslėpti šio baisaus, neįtikėtino balanso deficitą, užpildyti išseiktas tylos pauzes, apskūsti vienatvės nuosprendį, palengvinti mane slegiančią vidinio monologo naštą, bent valandėlei atsipalaiduoti ir nebesiklausyti tuščio balso, bebalsio balso, balso, kuris ropščiasi per beprasme menamą užtvarą toli nuo dantų.

Tu ir aš: nekviestas svečias ir kitas, priešas ir kitas. Matai: nežinau nė kaip save apibūdinti, neturiu jokio išskirtinio bruožo – esu pasyvus šio trumpalaikio ryšio narys. Žinai, ką galėtume... kuo mudu galėtume būti šią akimirką? Norėčiau, kad būtume apsakymo veikėjai, meninės išmonės žaisliukai, ir besirutuliojantis kūrinys temptųsi mus kartu į plačias tikimybių žiotis ir prielaidų kryžkeles, netgi susikeitimus vaidmenimis (kodėl gi ne?) iki gulbės giesmės su fejerverkais, iki paskutinio spazmo, nepermalduojamo skrybės ženklų arba, sakykim, sprogstamojo daugtaškių daugiareikšmiškumo. O jeigu būtume Borcheso herojai, tuo geriau. Tada abu pasinaudotume nuolatinės abejonės privilegija, dviprasmybės atsparumu, sapnų neliečiamybe – kaip tame apsakyme, kur veikėjas sapne išsirausia apkasus, kad apsigintų nuo gresiančios mirties.

Iš tikrųjų, kaip dažnai tu, sulaukęs tokio amžiaus, galvoji apie mirtį? Atsakysiu aš – nė kiek negalvoji. Nežinau, kokie yra tavo ketinimai, kas slypi už šio plieninio, beveik kūniško žvilgsnio, kuris laiko mane prikaustyta prie krėslo. Ar matei? Ir šita tariamai išdidi poza taip pat prisideda prie mano jau minėto pasyvumo, nes netgi žeminantis klūpėjimas turėtų bent kiek dinamikos.

Atėjai vogti? Tegū. Įsivaizdavai, kad rasi čia skrynių su nepranokstamais brangakmeniais, pinigais, auksu. Matydavai jas mintyse, sudėliodavai, kartais per miegus jau lytėdavai, atidarydavai: čia iš pirmo karto, trūktelėjęs surūdijusį užraktą – žvangeli spyna, girksteli pasiduodanti pirato rankoms sutrešusi dėžė; čia iškildavo sunkumų, trūkdavo slapto skaičiaus, magiško žodžio, o gal tiesiog pirštų miklumo. Bet manei, kad mikliai padarysi kai ką kita, apsiginkluosi drąsiomis idėjomis, kurios, kaip esi įsitikinęs, ne tik leis tau mane sutriuškinti, bet ir išeiti iš čia „tarytum seniai pasiruošusiam“³, su vogtais daiktais, jau išsivadavusiam iš stokos ir, ką gali žinoti, iš poreikio juos turėti. Matai? Gilinomės į Aristotelį, o tu nori Markso, Prudono, visuomeninės nuosavybės, lygybės utopijų, vienodų galimybių pinklių – grynų kvailysčių. Jei iš tikrųjų nuosavybė yra vagystė, kas įteisina vagystę, kuri vyksta dėl nuosavybės?

Ką noriu pasakyti? Paklausk: išeisi iš čia kaip savininkas. Turėsi kišenėse, maiše (nepastebėjau – ar turi maišą?) visa tai, ko neturėdamas taip ilgai gyvenai grauždamas nagus ir kas laiku bėgant pasės tavo širdyje baimę to netekti. Reikia laiko, kad priprastum prie tokio režimo, kad išmoktum kas rytą atsibusti ir įvertinti padėtį, su palengvėjimu konstatuoti, kad viskas kaip buvę, kad valstybės santvarka nepasikeitė, kad jokia permaina nesudrumstė ramios dienų tėkmės. Tau teks stiprinti savyje antikūnų gaminimo mechanizmus, gynybos būdus, endokrininius skydus. Ir galbūt kurį nors vakarą, tokį kaip šis, kai naktis bus gūdesnė nei gūdi, kai...“

Jis išsitraukė revolverį ir iššovė.

Iš graikų kalbos vertė Diana Bučiūtė

² Matyt, aliuzija į V. Nabokovo „Lolitos“ veikėją, A. Kiriakidžio minimą ir viename interviu: „Pavydžiu (daugiau, nei Humbertas Humbertas pavydi Kvilčiui) kiekvieno svarbaus kūrinio, kurį verčiu...“.

³ Citata iš Konstantino Kavafio eilėraščio „Dievas apleidžia Antonijų“.

vyriskis atsistoja, išeina iš už stalo, suvokiui, kad jo balso taip ir neišgirdau, matau nebylų filmą be titrų, tačiau filme nestinga emocijų, nes to bebalsio Ramono Novaro³ akys drėgnos tą akimirką, kai viena jo ranka spraudžia man pasą, kita draugiškai tapšnoja per petį ir, regis, tuoj pakils paglostyti man galvos. Paskui jis palydi mane žvilgsniu, kurį netgi girdžiu kaip palinkėjimą.

Atsiduriu laukimo salėje, kurioje manęs niekas nelaukia. Aplink skamba ta pati dusli kalba, žmonės šneka tais priebalsiais, ore tvyro pigių kvėpalų aromatas. Moterys gražios. Moteris informacijos biure – ne. Pasipuošiu pačia gražiausia savo šypsena. Ji man gražina tokią pat.

*She doesn't speak English, elle ne parle pas Français.*⁴ Vis dėlto jos šypsena atrodo pernelyg universali. Parodau jai savo vardą pase. Ji purto galvą. Tuojau pulsui į nevilgtį. Rodau jai bilietą, ant kurio užrašyta atvykimo vieta. Ji vėl purto galvą. „Kur aš esu?“ – klausiu, nesitikėdamas, kad ji atsakys. Ji neatsako. Mano lagaminėlyje guli kvietimas į konferenciją, viešbučio patvirtinimo dokumentas ir atsakingojo asmens, kuris sufantazavo tą prakeiktą fantastikos konferenciją, pavardė. Visa tai nepadedą, užrakintoms durims rakto neatsiranda. Koks Kafka ir koks Piranezis, sakau sau. Moteris pradeda su manimi kalbėti nesustodama, nesuprantu, ką ji sako, jos žodžiai čaižo mane ir žemina, esu artėjančio pralaimėjimo kūryboje, visiško susvetimėjimo kūryboje, įkalintas Babelio bokšte, mano gestai nueina veltui, mano žodžiai numiršta dar neištarti, sakau „taksi“ ir *bus*, „Edgaras Alanas Po“ ir „Bachas“, ir stovėdamas prieš ją apsverkiu, nes tie žodžiai – vieni balsiai.

Moteris atsistoja, išeina iš biuro, palikdama informaciją didžiųjų vagių valiai, prisiartina prie manęs verkiančio ir plaštakos viršumi braukdama per skuostus nušluosto ašaras, o paskui, palikusi savo glamonę ten, po mano akimis, švelniai suima mane už pečių ir paklupdo, pasitelkia savo kalbos „M“ ir pradeda niūniuoti, o aš žiūriu galvą atlošęs į tą metafizinio realizmo kūrinį, į motiną, kuri mane naktimis užkloja ir padrąšina, kad nebijočiau, klūpodamas siurbiau iš jos akių liepsnelę, kuri šviečia man užmigus ir užkalba, kuo būsiu, kai nustosiu augti, moteris pasikelia sijoną, palinkstu artyn ir pradėdau melstis realistiškiausios metafizikos šventovei.

Aplink mus buriasi žmonės, nebešalu, kaip, man regis, šalau iki šiol, jie nori mane paliesti, priimti Komuniją nuo nepažįstamojo, ir kažkas iš tų žmonių krūvos dovanuoja man netikėtą rankos paspaudimą su atgaliniu bilietu, ir tuo metu išgirstu savo vardą, aiškiai ir garsiai, ir paskutinis, tas, kuris pakelia mane, stumteli link vieno ir vienintelio išėjimo su užrašu XDSPF, ir niekas negali įeiti pro jį, tik atskalūnai⁵, tie, kurie nebebijo būti išgąsdinti, nes jau tokie buvo ir turi skubėti išvykti, jei nori suspėti į savo laidotuves.

Iš graikų kalbos vertė Dalia Staponkutė

3 Ramonas Novarro (1899–1968) – žymus Holivudo nebyliojo kino aktorius, kurio tragiška mirtis tapo Charleso Bukowskio apsakymų ir graikų dramaturgo Pavlo Matesio pjesių siužetine linija (P. Matesio pjesė 1973 m. pastatyta ir Atėnų nacionaliniame teatre).

4 Angl. ir pranc. *Ji nekalba angliškai; ji nekalba prancūziškai.*

5 Dar kitaip „ekskomunikuotieji“.

Bonsas

I'm looking at the river but I'm thinking of the sea.

Randy Newman. „In Germany before the War“¹

Keturiasdešimt trejų metų. Nevedęs. Dirba siuvykloje. Siuvykla priklauso vienam žymiam žydui, ji įsikūrusi senos stijos gale, iš dešinės. Dirba aštuonias valandas per dieną, šešias dienas per savaitę. Kiekvieną dieną vienuoliktą valandą daro pertrauką užkąsti. Suvalgo sumuštinį, kurį atsineša iš namų. Jo namai – dviejų kambarių butas. Vieno kambario langai išeina į gatvę. Gatvė prasideda nuo stoties, suka pro Didžiąją biblioteką ir už penkių kvartalų keičia pavadinimą. Žmogaus vardas eilinis. Ir jo vakarai eiliniai. Žiemą anksti sutemsta, tačiau jam tai labiau patinka nei grįžti namo blizgančiam nuo prakaito. Įeina į namus, užsidega šviesa, atsisėda į vienintelį namuose krėslą prie lango viename iš dviejų kambarių, kurio langai išeina į gatvę. Gatvė prasideda nuo stoties, tačiau tai jau sakėme. Stotis – pilkas metalinis pastatas kaip ir visos stotys, pilkos ir metalinės. Joje jis išlipo prieš trisdešimt metų. Tie metai praėjo.

Meilės jis nepažino. Vis dar vaikšto į gatvę, kur renkasi merginos, du sekmadienius per mėnesį, dabar jis nusižiūrėjo Niną iš didelio namo su trimis laiptais prie įėjimo, raišą. Nina tai žino. Ji puošiasi prieš jį ir vadina savo vaikinu. Toliau – kitos gatvės, kiti žmonės, skubrūs žingsniai, prakaitavimas, trys aukštai uždusūs, raktas drebančioje rankoje, šaltas vanduo liejasi iš dušo ir bėga laistyti miesto. Šaltas vanduo, kuris nuplauna nuo jo prisilietimus ir bėga laistyti miesto. Miestas auga.

Policijoje man sakė, kad esu nekaltas, bet turiu saugotis. Sakė, miestas pilnas iškrypėlių. Aš pasakiau, kad nieko nepadariau, ir jie atsakė: mes tą patį sakome. Taip jie man sakė.

Iki tos dienos, kai jį iškviėtė į policiją, jis buvo ten viso labo du tris – o gal ir vieną kartą, kai jam buvo aštuoniolika, tada išsiėmė asmens pažymėjimą; antras kartas buvo tada, kai reikėjo jį pakeisti, po dešimties metų, nes veidas iš nuotraukos nebežiūrėjo į ateitį taip naiviai. Trečias kartas gal ir buvo, tačiau jis nepamena. Nepamena net kaip išgirdo durų skambutį. Reikėjo keletą sekundžių, kol jis susiejo durų skambutį su paskutiniu žmogaus apsilankymu jo namuose, tai buvo gal prieš dvidešimt ar dar daugiau metų: telegrama. Dvi dienas jo nebuvo dėl laidotuvių; atidirbo sekmadieniais. Stovėdamas prie gulinčio karste tėvo, matė visus jo švarko trūkumus.

Dabar vėl skamba skambutis, tačiau ne dėl mirties. Jis atidaro, ir policininkas įteikia jam „dėl jūsų bylos“. Nusprendžia kitą dieną nueiti į skyrių. Jo rajono skyrius – tai namas iš geltonų plytų. Parodo popierių, tačiau niekas nekreipia dėmesio, vėl parodo, ir vėl nieko. Vienas jam linktelėjo, kad sėstųsi ant suoloelio ir palauktų.

Ten buvo suoloelis ir atsisėdau. Sakau – „suolelis“, nes toks pat yra ir parke. Gal čia jis vadinamas kitaip, gal jie vadina jį „saldainiu“ ar „medžiu“, ar „mama“.

Parkas yra prieš stoją. Kai šviečia saulė, jis dažnai ten eina. Vidurdieniais. Ima savo sumuštinį ir sėdasi ant suoloelio niekieno neliepiamas kaip dabar. Visus suoloelius jis žino atmintinai ir visus juos mėgsta, tačiau labiausiai jį traukia tie nuošalesni ir apsitrynę – vienas nublukusia atrama, kitas surūdijusiomis kojomis. Vieną dieną jis suteikė jiems vardus kaip Dievas. Tačiau mėgstamiausias jo suoloelis buvo pasislėpęs už

1 Angl. *Žiūrėdamas į upę, galvoju apie jūrą.* Randy Newman. „Prieš karą Vokietijoje“.

didžiosios eukaliptų alėjos. Jį pasiekdavo tik besidairančios slaptų vietų porėlės, nuo vaikų pabėgęs kamuolys ir kamuolio ieškantys vaikai. Vieną dieną, suvalgęs savo sumuštinį, pakilo nuo suoloelio eiti atgal į siuvyklą, pamatė atriedantį kamuolį ir sustabdė jį koja. Vaikas pažiūrėjo jam į akis.

Praeina valanda, ir nieko nevyksta. Paskui atsidaro durys ir išgirstu savo vardą. Ponas mandagus, tas ponas už stalo. Jie klausinėja manęs, koks mano vardas, nors patys žino, juk tik ką pašaukė.

Kiekvieną rytą eidamas į siuvyklą praeina pro kino teatrą su nuotraukomis be šviesų. Vakare, kai grįžta, visos nuotraukos švyti. Ir vakare jis apeina raudoną liežuvį ant šaligatvio iškišusį kilimą. Toliau, už dviejų šimtų trisdešimt dviejų žingsnių, jo namai. Vieną sekmadienį jis nutarė nueiti į kiną. Jam nepatiko, kai užgeso šviesos ir pasirodė arkliai. Paskui šaudė. Jis išėjo.

Žydą – geras žmogus. Vieną kartą, sunkiai susirgęs, pasikvietė jį į rusvą svetainę su ilgu veidrodžiu. Žydą sėdėjo, geso nuo ligos, žiūrėjo, kaip jam dreba rankos su pamušu ir kreida, o jis žiūrėjo į medžiagą, kuria bandė apsiausti kūną. Klientas žiūrėjo į klientą.

Gniaužau rankas, čiupinėju nuospaudą ant piršto. Nesuprantu, ko tas ponas manęs klausia ir ar nori, kad atsakyčiau. Dabar man kalba apie mergaitę, kuri, sako, dingusi.

Policininkas kreipiasi į jį „jūs“ ir „jūsų“. Gerbia jį – visas šis daugiskaitos švaistymas neturėtų būti beprasmiškas. Mergaitė dingo parke, parke prieš stoją, gal jis ką nors matė? Pirmą kartą kažkam dėl kažko jo prireikė! Pirmą kartą jis gali padėti, prisidėti, ištraukti iš savo perteklinės tylos tiesą ir padovanoti.

Paskui jį nuveda į salę. Salėje yra ir kitų. Kiti – tai įtariamieji. Įtariamieji stovi, stovi atsirėmę į sieną. Visi jie panašaus amžiaus, bet daugiau vyresni. Vienas droviai laiko rankose šalną. Jis nieko rankose neturi. Paprašo jo eiti prie jų, jie pasilenka, siena šalta. Tada atveda moterį.

Išsigandusi žiūri į stovinčius prie sienos, žiūri ir žiūri, ir savo pavargusioje atmintyje bando susieti vieną iš veidų su vaizdu vyro, kuris paėmė mergaitę už rankos ir nusivedė už medžių, ir tą akimirką jis žvilgteli į ją ir nusišypso, ir žvilgsnyje matyti visas jo gyvenimas šiltnamyje – su pavadintais suoloeliais, šlapiu kosuliu ir tarnybine pareiga, jo žvilgsnyje matyti troškimas, kad jį apgintų, išteisintų ir pagaliau leistų jam prisiimti dalį tos kaltės.

Moteris į jį parodė.

Iš graikų kalbos vertė Dalia Staponkutė

Moteris su laivu ant galvos

(novelės ištrauka)

Eleni Ladia

Elenė Ladija (g. 1945 m.) – graikų rašytoja, archeologė, gyvenanti Atėnuose. Parašė 12 romanų, 12 esė rinkinių, 2 poezijos ir 1 kelioninės literatūros knygas, sudarė 7 literatūrologijos ir 7 archeologijos mokslinių straipsnių rinktines. Išvertė 7 knygas iš senosios graikų kalbos (Homero „Himnus“ ir kt.). Trijų garbingų Graikijos premijų, tarp jų dviejų valstybinių, laureatė (1981, 1991 ir 2007 m.). Ši ištrauka iš 2007-aisiais Valstybine premija apdovanotos novelės. Joje autorė atskleidžia sudėtingą graikų santykį su savo įstabiu istoriniu palikimu, padėjusiu pamatą europietiška civilizacijai.

Vertėja

Buvau paskutinėje pradinės mokyklos klasėje, kai mano dėmesį patraukė vienas geografinis pavadinimas – atrodė kažkur girdėtas, ataidintis iš gilios praeities.

Vėliau atmintyje aritmetine progresija kaupėsi faktai, aiškinantys to pavadinimo prasmę.

Pirmiausia sapnai nulydėjo mane į megapolį, kur knibžda daugybė rasių, tarmių ir gatvių¹.

Regėjau save, savo figūrą, tokią liekną, kad ji buvo beveik permatoma ir nyko horizonto gelmėje kaip įsivaizduota linija, o paskui sapno rūke meldžiausi nežinomam dievui, kuriam mano mokykloje sukauptos žinios suteikė vardą – Serapis.

Kitados man, vejamai nenuoramos jaunystės, patiko klajoti po turgų, ne pirkti, o stebėti margaspalvę minią, primenančią sapnų pasaulį. Troškiau būti kosmopolitė kaip mano protėvių protėvis Aleksandras Makedonietis, stebėti žmones iš tolimų kraštų, klausytis negirdėtų jų tarmių, kaupti namuose mažyčius suvenyrus iš įvairių pasaulio kampelių.

Mūsų kvartalo turgų paverčiau savo sapnų miesto miniatiūra.

Vaikštinėdavau susigalvotomis gatvėmis, trokšdama sutikti poetą, sliūkinantį pavargusia eisena ir su brandaus kūrėjo pastabumu sugeriantį visa aplinkui, tyliai, be žodžių, nes gerklės liga jam grasė mirtimi. Tikrai, po trejų metų jis mirė. Svaigau nuo jo eilėraščių, aš, naujos helenizmo epochos paauglė, kuri netekusi sapnų miesto jo negedėjo (kaip Antonijus), aš, gerai pažinojusi ne vieną poeto gerbėją: su Miriu kartu meldėmės Serapiui, klausydami, kaip jis šnibžda „gerai, kad tai ne aš“; pažinojau ir Lanį, Rameticho Aleksandriečio sūnų; Rafailą, Cezarioną ir Oroferną Ariaratą, pažinojau net tuos bevardžius, kurie bastėsi naktimis mirtininkų veidais ir žvilgsniais.

Jei atvirai, mirus poetui, nejaučiau netekties, nes gyvenau jo poezija².

Tada mane traukė maištingas grožis, eklektiškas ir provokuojantis menas, religinis sinkretizmas: dievai su daugybe simbolių, liudijančių mišrią tikinčiųjų kilmę. Tada mes visi mylėjome Izidę, kurią tapatinome su Afrodite, ir Tichę, ir Demetrą.

¹ Turima omenyje Egipto Aleksandrija, megapolis su įstabiu istoriniu graikų palikimu.

² Aliuzija į poetą Konstantiną Kavafį ir jo poezijos herojus.

Dažnai eidavau pas Serapį pasigrožėti jo didinga šventykla, kur meldėmės šventajai Trejybei: Serapiui, Izidei ir jų sūnui Harpokratui. Viską mačiau savo skrajotos fantazijos laiko labirinte. Kas liko iš Rakotės kvartalo? Griuvėsiai, trupančios architektūrinės detalės ir viena kolona su išsitrynusiu vardu, bylojančiu apie Serapio šlovę ir galią.

Tada, paauglė, saugojau prie pagalvės nedidelę Harpokrato statulėlę. Mums Egipto Izidė buvo ne tik Horo motina. Ta nuostabioji deivė, kuri šalia kitų savo pareigų buvo jūreivių ir laivų globėja, nukako į kitą pasaulio galą, ieškodama priešų išniekinto Ozyrio kūno. Suradusi jį ir jam nusilenkusi, su nuoširdžia nekrofilės aistra pamylėjo lavoną, geisdama jo sėklos. Šios baisios ir vienpusės meilės vaisius buvo Horas, vaikas laibomis galūnėmis, turėjęs daug pavidalų: kartais jis būdavo vaizduojamas kaip kūdikis, kartais – kaip meilės sūnus, kaip saulės vaikas arba kaip berniukas, sėdintis ant dramblio. Ir visi jo pavidalai turėjo gilią prasmę.

Mylėjau švelnių broožų Harpokratą, pridėjusį pirštą prie lūpų ir simbolizuojantį tylą ir paslaptį. Tylos vaiką. Tokį aš jį mylėjau.

Ankstyvoje jaunystėje troškau atsidurti sapnų mieste įsimylėjusi.

Turėjau pasirinkusi ir miestą, ir jausmus; neturėjau žmogaus. (Ir nusprendžiau ieškoti tavęs žiemą vasarą.)

Mėgau vėlai pakirdusi leistas į nuostabų, kasdien kitokį ir erotišką pajūrį, kur manęs laukdavo stiprios Viduržemio jūros bangos ir draugai.

Koks buvo mano vardas? Galėjau rinktis, bet nenorėjau.

Pabūkime anonimais, tarsi būtume seniai mirę.

Ten, pajūryje, buvai ir tu. Prasidėjo mūsų meilė, gili, paslaptinga, kupina mano vaikiškų pokštų, žadinsiu tavo fantazijas.

Mano sapnų mieste dažnai lydavo, kartais su audromis, kurios kėsinosi išplauti iš miesto prisiminimus – juk tiek dinastijų būta, žmogžudysčių ir kraujomaišos, – o kartais ten tyliai krapnojo lyg naktinės maldos skambėjimas, nes dykumoje už miesto išties gyveno prisiekę asketai.

Rymodavome po palme savo rajonyje ir žiūrėdavome vienas į kitą... Įsimylėjome, nes abu žinojome, tik niekad šito vienas kitam nesakėme, kad esame buvę čia, šiame mieste, ir ne kaip reinkarnavęsi vaikas ar mergina, krūmas ar žuvis, o tie patys mes, moteris ir vyras, nuolat ieškantys meilės ir todėl pasiklydę tarp epochų.

Vieną kartą, kai man buvo septyniolika, paskendusi tavo glėbyje po vieno iš mūsų pasimylėjimų, paklausiau: „Ką darysime, jei svajonės išsipildys ir virs tikrove? Ar tai pakelsime? Ar įmanoma susitaikyti su tikroviškais svajonėmis? O su išsvajotais žmonėmis, kurie virsta tikrais?“

Tu klausiamai pažiūrėjai į mane, tarytum pats apie tai niekad nebūtum pagalvojęs. „Nežinau, – atsakei sutrikęs. – Brangink akimirka, palik tuos klausimus. Būk čia ir dabar, nes dabarties nėra...“ Ties šia užuomina nutilai, ir sakiny s amžinai liko neužbaigtas...

Tik vėliau supratau, kad nenorėjai, tiksliau, negalėjai susitaikyti su mintimi apie svajonių išsipildymą.

Pagaliau tu nemėgai hipotezių. Net mitologijos neišmanei tiek, kad suprastumei, jog moterys tapatinasi su miestais ir jais tampa.

Likau su tavimi, tikėdama, kad vieną dieną suprasi ir miestą, ir mane.

Atėjo diena, kai tapau Karpokrato mokinė. Įdomu, kodėl pasirinkau jį mokytoju, kai mieste dėl, žinoma, vešnio religinio sinkretizmo buvo tiek daug mokyklų ir filosofijų?

Gal dėl to, kad jo vardas priminė dievybę ir mano mylimą tylos jaunuolį: „Harpokratas... Karpokratas...“

Tada mieste visi, vietiniai ir atvykėliai, kalbėjo kalba, kuri buvo ir man gimtoji. Ak, mano gimtoji

kalba, kas nutiko tavo pasauliniam viešpatavimui? Kas pakirto tavo didybę? Neatimkite mano duonos? Noriu ir *arton*, ir „duonos“? Noriu *hydor* ir „vandens“... Visko noriu, visų graikiškų žodžių, visų jų reikšmių, noriu surinkti juos kaip aukso smilteles, kad nė viena neprapultų.

Na štai ir išsipildė mano jaunystės fantazija. Vienas iš tų senų mano vaizduotės paveikslų tapo tikrove ir neduoda man ramybės. Koks šėtonas tada perskaitė mano, užgaidžios merginos, gal net burtininkės, mintis ir troškimą; mano miesto turgus ir visa mano šalis dabar pilna svetimšalių, atvykėlių iš kitų šalių, kitokių tikėjimų. Jie kartais kalba ir graikiškai, tačiau jų tarsena panaši į tokią, apie kokią rašė mano mylimas poetas savo eilėraštyje „Vakarų Libijos valdovas“³.

Jie kalba ir savo gimtąja kalba, tačiau taip garsiai, kad apkurstu.

O mano sapnų mieste Karpokratas savo gražia graikų kalba tęsė mokymą, primindamas man miesto poetą: „Kokia graži ir melodinga graikų kalba...“

Mieste klestėjo gnosticizmas, besigrumiantis su krikščionyste, jau antrą šimtmetį bandančia įsigalėti visame pasaulyje. Dauguma miesto gyventojų nežinojo, kokį tikėjimą rinktis. Tai buvo burtų, raganų, asketizmo ir homeopatijos, graikų filosofijos ir rytietiškų tikėjimų knibždėlynas – štai koks buvo mano miesto dvasinis gyvenimas. Ir apie viską buvo kalbama logiškiausia iš visų kalbų – mūsų, graikų.

„Ne, Jėzus buvo ne dievybė, o tikras Marijos ir Juozapo sūnus“, – aiškino mūsų mokytojas.

Dieviška galia jį aplankė todėl, kad jis buvo pats teisingiausias iš visų ir vienintelis išsivadavęs nuo valdingų angelų, įnoringų blogosios materijos kūrėjų. Anot logikos, Dievas negalėjo nusileisti į žemę žmogaus pavidalu, o pamišėlio – kur jau ten.

Taigi, pagal Karpokrato gnosticizmą, esama dviejų dievų: Aukščiausiojo dievo, kuris nesukūrė blogio, ir dievo Kūrėjo, „plagiatoriaus“ arba Senojo Testamento dievo, ambicingo ir kerštingo, kuris pavogęs Aukščiausiojo dievo idėją sukūrė pasaulį, panašų į save. Netobulą pasaulį, kupiną blogio. Gnostikai su Jėzaus pagalba turi susigrąžinti Aukščiausiąjį dievą.

Pameni, eidavome į susitikimus – nors tu juos truputį pašiepdavai, – kuriuos Karpokratas rengdavo įvairiausiose vietose?

„Angelų gauja, – sakydavo jis savo gražiu balsu, – pabėgo nuo Aukščiausiojo bevardžio dievo ir sukūrė materialų pasaulį...“

„O kodėl Aukščiausiasis dievas neturi vardo?“ – vieną svajingą vakarą paklausė mokinė, kuri neslėpė meilės jam. Visos kitos mylėjo jį slapta, tik ne aš, nors tu, turėdamas lakią fantaziją, tuo netikėjai ir net pavyduliavai.

„Vardas nubrėžia ribas; išgirdus vardą, vaizduotė tučiuojau tapo paveikslą ir kuria formą. Nėra slapto dievo vardo, kaip kai kurie mano. Aukščiausiasis yra bevardis“, – aiškino Karpokratas.

Visų šių idėjų buvo mokoma graikų kalba, tokia įtaigia, kad vėliau, sugrįžus į miestą ir išgirdus aplink kalbant kitomis kalbomis, atrodydavo, kad visų kalbų žodžiai skamba graikiškai. Miesto dvasinis gyvenimas buvo prisodrintas mūsų – graikų kalbos.

Visur užuodžiu mūsų pėdsakus, visoje Žemėje, nes esu senas graikų šuo.

Kai mokėmės pas Karpokratą, visi kalbėjo tik graikiškai, nors mieste jau viešpatavo romėnai. Visa buvo sugraikėję... Ne kitaip. Palikome daug Ptolemajų – dinastiją karalių su tuo pačiu vardu ir būtinai kokių nors apsėdimu, suteikusių kiekvienam jų pravarde, padedančią atskirti Ptolemajus vieną nuo kito.

3 K. Kavafio eilėraštis.

Jie visi kalbėjo graikiškai. Niekas nesimokė „tarnų“ kalbos, nebent paskutinė mūsų miesto karalienė, nemiga serganti graikė, nusižudžiusi auksiniais faraono rūbais. Tik ji, žemiškoji Izidė, mokėjo kelias barbarų kalbas, kaip rašė Plutarchas.

Ptolemajų dinastijos palikuoniai – išminčiai, svajotojai, eruditai, tačiau sykiu motinžudžiai, tėvažudžiai ir broliųžudžiai, abejingi religijai ir tolerantiški bet kokiam tikėjimui, – buvo karalių kraujomaišos vaisiai, neįtikėtinų stiprybių ir silpnybių įsikūnijimai.

Dramatiški, erotiški, dievo pateptieji sutuoktiniai-giminės, kurie tikėjo Dzeusą ir Herą, bet labiausiai – Ozyrį ir Izidę, juk egiptiečiai brolis ir sesuo įsimylėjo vienas kitą dar motinos įsčiose, būdami embrionai, ir aistringai mylėjosi tamsioje ertmėje po motinos širdimi.

Ir mudu, nors ir nebuvome faraonai, brolis ir sesuo, mylėjomės su tokia aistra, kad ne kartą veidrodis priešais atspindėdavo mūsų kūnus kaip vieną. Mūsų atspindys atrodė kaip nuostabi dvilytė būtybė, turinti vienodą plaukų ir odos spalvą, vienodas galvos ir kūno proporcijas, ir nė nenorėdami tapome tuo, ko mus mokė gnosticizmas, – dviejų lyčių vienybe. Vienalyčiais, belyčiais. Galutinis ir visiškas lyčių nyksmas.

O kas yra už lyties ribų? Šis klausimas persmelkė ir mano kūrybą. Gimimo skausmas, pirmapradis džiaugsmas? Kas slypi už šiuolaikinės genetikos, tiriančios lyčių ypatumus? Šito atsakymo ir ieškau: kaip atsirado skirtingos lytys?

Nors, prisipažinsiu, mane domina tik siela.

Karpokratas norėjo, kad suprastume, jog žmogaus išsigelbėjimas, kol kūnas gyvena, yra tik tikėjimas, meilė ir kūnų sueitis. „Išnaudoti kūną drausminant, – mokydavo, – nes kūnas yra materialus sielos kalėjimas, jį reikia išsemti ir sunaudoti nuolatinėms sueitims.“

Man patiko tokie jo patarimai, aš nebuvau godi sueičių, bet troškau malonumo, šito siekiau, nejausdama kaltės ir tikėdama, kad atlieku šventą aktą. Jei atvirai, mylėjau tavo kūną, nes jį mylėjo mano siela. Ne dėl to, kad šito mokė mokytojas, kuris, beje, pats niekadęs nėra mylėjęsis. Turbūt jo pagarsėjusi abstinencija ir asketizmas keldavo mokinėms dar stipresnę, nenumaldomą geismą. O aš mylėjau tave, ir nesvarbu, kad pykai dėl mano koketiškų žvilgsnių kitiems vyrams. Dievinau tave. Argi būčiau kalbėjusi tau mūsų miesto poeto eilėmis? Argi mūsų meilės vietos mano atmintyje būtų pažymėtos krauju?

Iš graikų kalbos vertė Dalia Staponkutė

Versta iš: Ελένη Λάδια. *Η γυναίκα με το πλοίο στο κεφάλι*. Αθήνα: Το Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2006

Bangavimas

(romano ištraukos)

Ioanna Karystiani

Joana Karistiani (g. 1952) – graikų rašytoja, pagal profesiją teisininkė. Užaugo Kretoje, daugiavaikėje pabėgėlių iš Mažosios Azijos (Turkijos dalis) šeimoje. Tai nulėmė jos kairiškias pažiūras ir socialinės dramatos temą kūryboje. Jaunystėje aktyvi kovotoja prieš chuntą Graikijoje (karikatūristė slapyvardžiu Joana). Vėliau sukūrė 6 romanus („Mažoji Anglija“, 1997, Valstybinė romano premija, lietuvių kalba išleistas 2006; „Kostiumas dulkėse“, 2000, 2 literatūros premijos; „Vienatvės šventasis“, 2003; „Bangavimas“, 2006, Valstybinė romano premija; „Krepšiai“, 2010, literatūros premija; „Properša“, 2015), 2 esė rinkinius („Ponia Katakai“, 1995; „Skeptiškas laikas“, 2011) ir 2 kino scenarijus („Nuotakas“, 2004; „Mažoji Anglija“, 2014). Atėnų akademijos premijos laureatė (2000).

Vertėja

Alsavimo garsas snieguotą priešaušrį, nuo šalčio kalenantys dantys it greita rašomoji mašinėlė, degtuko *čafff*, budinčio jūrininko kombinezono užtrauktukas, rytinis rūkalių kosulys prie kajučių, su savimi kalbant rumunas, petį besikasantis bocmanas, stiprėjantis artritas, senio Sorino rožinis, raštininko Birbilio nagų žirklys, kimbančios į darbą kiekvieną šeštadienio popietę prieš vonią, cigaretės be filtro stuksenimas į lygų pakelio paviršių, prisiekęs tabako gerbėjas ir komunistas, palengvėjimo atodūsis iš indų plovėjo krūtinės, nakčiai pamažu traukiantis, uodai, peltakiuojantys tepaluotus priepilaukos vandenį, tūžmingas garsas *sss* pro sukąstas vyrų lūpas vietoj nešvankaus *siktir*¹, vokų atplėšinėjimas iš šono ir iš jų slystantys laiškai, laiškų išlankstymas, lapų skaičiavimas, vienas, du, trys arba daugiau, prirašyti stropių jaunesnių nei dvylikos metų dukrų, įsiklausymas į garsus, ypač paskutiniaisiais metais, kai jo ausis dirbo kaip radaras, kad neišduotų aklumo, apie kurį niekam nevalia sužinoti.

O po aštuntos valandos vakaro kajutėje išdžiūvusio gomurio, sutinkančio pirmąjį viskio gurkšnį, klaksėjimas, paskui vestuvinio žiedo barbenimas į kėslą atramą; vienintelė nauda iš jo santuokos tas įsirėžęs į pirštą palikimas.

Rytoj prabilis debesys, girdžiu, kaip jie ruošia kalbą, kapitonas girdėjo net orą.

Jis išmoko jausti ir atskirti svarbiausius kasdienybės garsus, kurie leido atpažinti tylintį jūreivį šalia ir žinoti, kas kuriame laivo kampelyje rezgama ir kieno tai užmačia.

Savo kajutėje, nepaisydamas monotoniško Maricos šnarpštimo ir miauksinčio knarkimo, jis gyveno įprastos rutinos garsais, nuosekliai vykdydamas pareigą laiku pranešti sau apie tai, kas gali nutikti ir ką tai reiškia.

Akys – kūno žiburys, anot šv. Mato, ir kūno durų skambutis, anot Mico, ir jis pašieps, būdavo, save krūptelėjusį nuo staigaus pliumptelėjimo, neįprasto girgždesio arba uoste artėjančio ir tolstančio žuvėdrų klyksmo.

¹ Turkų keiksmazodis, vartojamas ir graikų („eik p...“).

Per penkiasdešimt aštuonerius metus net kraujas jo gyslomis ėmė tekėti jūros ritmu, o klausa, protas ir kūnas išmoko prisitaikyti prie oro permainų ir jas nujausti, numatyti audras, iš kurių pusę atsiųsdavo meteorologijos tarnybos, o kitą pusę – nuolat šėlstanti žmona ir kompanijos idiotai; raudonas Augustio laivas jiems buvo it raudona burė.

Akis – subtilus organas, skelbė sena Bakakio reklama.

Prieš vienuolika metų Amversoje iš dešimties metrų nuotolio jis pamatė Maricos pirmtaką, dabartinės katės prosenelį, einantį per bortą, eikš čia, pūkuotuk, pašaukė meiliai, katinas išsigando ir nuskriejo šalin, tai buvo žuvėdra.

O kitą dieną, išėjęs į miestą su reikalais, kankinamas konjunktyvito ir nuolatinės miglos akyse, dėl kurios jis kaltino tropinį klimatą ir kuri temdė pasaulį ir lėtino jo eiseną, jis staiga suglumo, kas tie septyni juodi kūnai, šliaužiantys keliu, ir išgirdęs nesuderintų stygų skimbčiojimą iš vilkiko suprato, kad tai pianinai, gabenami iš vienos parduotuvės į kitą.

Jis užėjo pas gydytoją ir sužinojo, kad kadaise prakeikta perkūnija Šventajame Kalne pažeidė akies nervą, ir liko pusė kairės akies, o dešinė akis tik dėl vaizdo kitiems. Ryškėjo cukraligės požymiai. Išėjo įtūžęs. Nepasisakė net viršininkui Siakandariui. Pats sumažino duonos, kurią dievino, kiekį, griežtai atsisakė saldžiausių saldumynų, viską apribojo iki dviejų gurkšnių per parą.

Lygiai po dviejų mėnesių jo akims pasaulis ėmė atrodyti kaip sniegas per sugedusį nespaltotą televizorių, o vieną naktį, laivui pasiekus Biskają, jis užsidaręs kajutėje pradėjo draskyti akis, ketindamas išlupti jas šakute ir išmesti menkėms, o į tuščias akiduobes įsistatyti savo dvi sėklides, kurios dar buvo naudingos.

Kitą rytą vyrų paklaustas apie pamėlusius ir patinusius akių vokus, jis atsainiai atsakė, kad, užuot nusiprausęs normaliu muilu, išsimuolino muilu nuo hemorojaus ir todėl atrodo kaip subinė.

Iš baimės nudardėti nuo laiptų jis pirmą kartą gyvenime pradėjo stipriai laikytis už turėklų, leistis ir kilti laiptais palengva, apsimeddamas, kad mąsliai stebi horizontą.

Pirmą kartą gyvenime jis pradėjo tyliai skaičiuoti nedidelius, šimtą kartų išbandytus atstumus: dešimt žingsnių nuo laivo sienos iki kajutės, dar dešimt nuo kajutės iki vairinės, o nuo ten dešimt iki šturmano kabinos.

Pirmą kartą gyvenime šturmano kabinoje jis stovėjo prieš žemėlapius ir skaitė juos iš atminties.

Akys atlieka pusę smegenų darbo ir leidžia joms ilsėtis. Netekęs regėjimo, Micas Augustis išsistomis paromis be miego stengėsi atgaminti savo atmintyje viską, ko reikia jo darbui, jam būtinai reikėjo sukaupiti ir nešioti visas naudingas smulkmenas galvoje, jis privalėjo paisyti prisiminto tvarkaraščio ir įvykių tvarkos, dažnai juos mintyse perkratyti, surengti sau pačiam apklausą, ir pirmaisiais metais jo smegeninę taip užpildė pagrindinis jo darbo įrankis – atmintis, kad ji išstūmė net miegą, nepalikdama nė vieno tuščio tarpelio, nė menkiausio, net adatai įlįsti.

Neliko malonaus poilsio ir seno įpročio vakarais skaityti po dvidešimt puslapių iškilų žmonių biografijų. Neliko ir rytinio skutimosi susimąščius, jau tris kartus įsipjovė, todėl užsiaugino barzdą ir nustojo kirpti plaukus, čekštelėdavo galus žirkleimis, kai pajusdavo, kad per ilgi. Neliko ir pasivaikščiojimų po uostamiesčius – negi vaikščiosi *à la* už parankės su virėju.

1987-ųjų rugpjūtį Fortalezoje jis tvirtai apsisprendė, kad kavos kroviny bus paskutinis ir, laivui išmetus inkarą Hamberge, jis iškeliaus į Graikiją tūpti, kaip sakoma, ant laktos. Tačiau ką rinktis? Pirėją ir šeimą – iš pareigos? Ar Elefsiną ir Licą – iš meilės? Ir kaip nusišlėpti nuo jų aklumą? Jis nukėlė apsisprendimą kitam reisui, paskui dar kitam, o ilgainiui susigyveno su savo padėtimi ir uostas po uosto tenkino save apgaule ir gudravimais, kurie padėjo nusišlėpti neregystę. Nuo 1988-ųjų jis visiškai nustojo laukti tos lemtingos bangos, kuri išmestų jį į pensijos krantą ir paliktų įkaitu sausumos audroms.

Jis nebeatsakinėjo į Licos laiškus, susirašinėjimas „pirmyn-atgal“ su šeima dar praretėjo, jo sūnus, jausdamas tėvo susvetimėjimą, augo kaip našlaitis.

Graikija jam dabar buvo tikrai Lica ir Antonis, bet jis nelinkėjo sau sulaukti tos dienos, kai reikės atsidurti akistatoje su jais, tos dienos, kai jį teisėtai prirems prie sienos.

Belieka tik jūra, o paskui žiūrėsime, ir tepadeda Dievas.

Per paskutinį apsilankymą Buenos Airėse gydytojas Sifanakis brūkštelėjo kapitonui sveikatos pažymą visiems gyvenimo atvejams, o vienas bičiulis akių gydytojas, ilgai neklausinėdamas, pasirašė diagnozę apie akių jautrumą nuo staigos klimato permamos, t. y. iš minus dešimties į plus keturiasdešimt Celsijaus per septynias dienas.

– Tai viską paaiškina, – svarstė Birbilis apie ligos istoriją, nes paskutiniame jo aptarnautame reise staigūs oro temperatūros pokyčiai sukėlė aštrų reumatą vienam septyniolikmečiui jūreiviui: jam ištinę kūnas ir burna, gyvybei ėmė grėsti rimtas pavojus, ir atskridęs malūnsparnis išgabeno jį į lignonę.

Panašiai tuo metu Augustis pradėjo skambinėti į Pirėją ir prašyti senio Chadzimanolio, kad šis paskirtų jo laivui tolimus reusus: tai apsimoka, įrodinėjo jis skaičiais, ir, pagaliau įtikinęs, pasiprašė į Ramųjį vandenyną.

– Ar tau ne per toli?

– Jei būtų dar toliau, irgi neatsisakyčiau.

– Užuot artėjęs prie Tėvynės, tolsti, – mąsliai pasakė senis, bet nieko nebeklausinėjo, nes šį bei tą žinojo. Jų bičiuliškos išvykos į Šventąjį Kalną Chadzimanoliui trukdavo keturias penkias dienas, o Augustiui daugiausiai – vieną arba dvi, nes jis pasinaudodavo alibi slapta nukakti į Elefsiną kitokios „maldos“.

Tamsa akyse – tyla burnoje. Neliko ir ilgų pašnekesių.

O kadaise jam patikdavę lengvi – tas pats per tą patį – pokalbiai su vyrais tokia pat žodžių tvarka kaip kasmet dviem kalkių sluoksniais perdažoma siena. Visi mieliau grimzdavo į įprastas temas ir vengdavo skandalų, nes jie užkluptų juos nepasiruošusius ir paverstų bandomaisiais triušiais, ieškančiais kišenėje žodžių ir nepasitikinčiais savimi, o vandenyne, toli nuo namų, tai nemalonus jausmas.

Jiems pakakdavo pasikalbėti porą valandų – kol ištuštėdavo butelis – apie mergas, politiką, futbolą ir, visiems paeiliui ilgesingai padūsavus, visad sulaukti supratingo bičiulių pritarimo.

Jis kalbėdavo retai, lėtai ir tyliai. Kiti atlikdavo repertuarą, o jis iš šalies, įsidėmėjęs vieną kitą žodį, ką nors pridurdavo. Tačiau kai visiems būdavo liūdna, kai dingdavo nuotaika ir vyrus apsėsdavo neviltis ar slogus vienatvės jausmas, paralyžiuojantis jūreivius vakarais pavieniui arba visus iškart, tada visi pasigrėždavo jo pusėn, tikėdamiesi išgirsti bent porą reikalingų žodžių, įžiebiančių pokalbio sutureje žvakelę.

Micas Augustis, užsidaręs kajutėje, lygino švarką, kaip visados savarankiškai, ir netikėtai prisiminė motiną, kuri kalbėdama mosikuodavo ranka prieš burną, tarsi gintų žodžius šalin, kol iš viso nustojo bendrauti su pasauliu ir pasinėrė į savo išsvajotą atsiskyrėlės gyvenimą, kad ramiai ir palaimingai sutiktų mirtį.

Kodėl jis prisiminė amžiną atilsį motiną?

Kartais mirtis atperka mirusiojo negandas gyvųjų sąskaita, tačiau Augustis buvo ne iš tų, kurie tikėtų mirtimi.

Jis vairavo į Kiniją pustuštį laivą su buitine technika ir higienos prekėmis. Kompanija kol kas neatšaukė jo iš pareigų, matyt, Flora svarstė, įskūsti jį ar neįskūsti, turbūt ji kreipėsi į advokatą, kad šis patyrinėtų, gal yra kokia nors priežastis jį nuteisti ir apkarpyti jam pensiją.

Įdomu, ar ji pasakė vaikams tiesą? Jei taip, tada sūnus jo dar labiau nekęs. O neapykanta per atstumą yra nenuginčijamas *status quo*.

Tačiau dabar – Sindzianas su akinančiais spindinčiais žibintais, o paskui, kaip sakoma, bus matyti.

Jis užnėrė išlygintą švarką ant pakabos, pakabino į spintą, padėjo į vietą lyginimo lentą ir garinį lygintuvą, nes pažinojo kajutę kaip savo delną.

Aklumas neegzistavo ir jo vidiniame gyvenime, ir tai jį kankino, nes ten jis aiškiai kaip šviesoje regėjo praeities pasaulį ir žmones, o kartu su jais ir savo klaidas, melą, niekšybes, gudrybes; įsipylė viskio per du pirštus ir niūrias mintis apie žmoną iškeitė į žaismingą liūdesį, kurio, galima sakyti, ilgėjosi, kai tik mintimis pasigrėždavo į kitą – į gėlininkę...

<...>

Ar girdi? Kai pasirodysiu svetainėje su padėklų, ant jo pamatysi keistą arbatos servizą. Vietoj puodelių rankenėlių – pilkos varlytės. Porcelianinių šaukštelių koteliai – tai žalių driežių imitacijos. Saldumynų lėkštės pakraštėliai papuošti miegančia rusvai gelsvo porceliano gyvate. Na, nebent tas nenaudėlis ir jums tokį patį servizą dovanojo. Štai. Jis tuščias. Be arbatos. Bijau sudaužyti. Įpyliau tau į paprastą puodelį.

Micai², dievinu tavo raumeningas rankas, ir vėl aš apie savo vienatvės naktis, apie puodus, gėlyną ir trąšas daržui. Negaliu patikėti, kad tu, toks vyras iš stuomens ir liemens, muzikantas, grojantis trankią jaunimo muziką, atvažiuoji čia dėl manęs. Manau, kad ne senutė Lica tave traukia, o kažkas kita.

Skaitau tau pamokslus apie tavo tėvą Micą. Neduodu tau ramybės savo tauškalais, tačiau taip jau būna susitikus. Bet pamokos gi nemokamos. Visiems metams. Šiuose namuose pokalbių beveik nebūna. Svečias užaina itin retai ir ilgai nesėdi. Užklumpi mane be skambučio ir randi ten, kur palikęs. Buvau tėvo Penelopė, o dabar – ir jo sūnaus.

„Paukštele mano, susikurk savo gyvenimą“, – pasakė, kai tavo mamai gimė pirmasis vaikas, tavo vyresnioji sesuo. Jis buvo šalia, kai paskambino viena klientė, kuri supažindino mane su sėkmingu verslininku, Amerikos graiku, dviejų tavernų savininku Čikagoje. Pamatęs mane, tas įsimylėjo.

Micai, tavernų savininkas man sakydavo: „Rudos tavo akys svaido žiežirbas, o baltos blauzdos – perkūnijų su žaibais“, ir aš perdaviau tavo tėvui nelaimingo įsimylėjęlio žodžius. Viso šito padariniai buvo priekaištai ir kandžios pašaipos iki pat ryto, o sužeista paukštelė taip ir nepateko ant jaunikio keptuvės.

Panaši istorija lydėjo ir antros tavo sesers gimimą. Atsirado dar vienas jaunikis, stiklius su nuosava krautuve, ir tavo tėvas kapitonas man kartojo „griebk jį, griebk“, nors iš tikro pats sugriebė mane neapsakomais meilės talentais, kuriuos pademonstravo lovoje – ir visad tarsi pirmą kartą.

Tą naktį mano bamba turėjo milžinišką pasisekimą, ji slėpė naujai išaugusį melsvą apgamą, kuris varė kapitoną iš proto, taip atėjo rytas – su jo veidu ant mano pilvo, bučiavo, dūsavo, Lica, katinėli, mano apgamėli. Jis tada dovanojo man nepakartojamas naktis.

Jo meilės kerai pavertė Penelope ne vieną moterį. Vienos gi jam niekadoms neužteko. Atleisk už mano nerišlų pasakojimą. Tu – nebe vaikėzas. Vyras esi. Pasakoju ne tam, kad jo neapkęstumėi. Noriu, kad jį mylėtumei. Tačiau ne akiai, o pažinęs. Jei teisę būti mylimi turėtų tik korektiški džentelmenai, tai pasaulyje niekas nieko nemylėtų.

„Nesuprantu aš tų sausumos gyventojų.“

2 Sūnus pavadintas tėvo vardu.

Taip jis pasakė vieną vakarą, sėdėdamas ant kėdės prie lango ir stebėdamas, kaip lauke ima kauptis debesys ir grumdytis medžių šakos.

Tai ta pati kėdė, kuri šalia tavęs. Ant jos pavasarį pastatau stiklinę vazą su žydromis lelijomis. Vėjui papūtus, puokštė banguoja. Kėdė išklero ir žmogaus nebeišlaiko. Kai jos koja išlūžo, trekštelėjimas pervėrė mane, sakytumėi mano pačios kelis lūžo, net suskaudo, aš suklupau ir porą dienų raišavau.

Argi tau rūpi kėdė? Aš vis ne tai pasakoju ir kemšu tau visokias nesąmones.

Viena studentė iš gretimo kvartalo vasaromis vis atneša man paskaityti įdomių romanų. Perskaitai knygą ir, keisčiausia, iš baisių ir neįtikėtinų įvykių aprašymo, iš pasakojimo apie žiauriai, kruvinai ir iš pavydo numalšintas didžiūsiąs revoliucijas atmintyje užsilieka tik apgailėtinos nuotrupos, telpančios į kelias eilutes kur nors puslapių pakraščiuose.

Taip ir su juo. Didžiųjų žmonių Istorijos iš didžiosios I jam yra eilinės istorijėlės, smulkios monetos, žvangančios jo gyvenimo kišenėse arba galvoje.

Aš visados žinau, kodėl galvoju apie viena ar kita. Kad ir kas tai būtų – šeima ar Kipras³, arbata ar kariuomenė. Mintys nebūtinai turi derėti prie storų teisinės ir mokslinės literatūros tomų juodais viršeliais, jos dera ir prie suktukų, ir prie visų alga kainuojančios šukuosenos pas kirpėją. Aš irgi turiu teisę filosofuoti „à la Lica“, kiek tik noriu ir kaip tik noriu.

Beriu tau viską kaip žirnius, tarsi per ilgus repetavimo metus būčiau išmokusi savo vaidmenį atmintinai ir man tereiktų tik pašildyti tuos pačius žodžius, kai tu atvyksti manęs aplankyti.

Suprantu, kad per daug kalbu, tačiau man nepatinka pasakoti kaip telegramoje. Noriu pasakyti, kur tai įvyko, kada, ar tai buvo vakaras, ar žiema, – iškloti viską.

Pirmiausia pasakysiu, kad tai buvo šeštadienio vidurdienis. Kepėjai traukė iš krosnies riestainius, dėjo juos į maišelius sekmadienio atleidams, ir visa Elefsina kvepėjo „mahalepi“⁴. Dar noriu pasakyti, kad mano langai buvo praviri. Štai ir vėl raudonkaklis paukščiukas ant metalinių balkono grotelių. Iš gatvės girdėjosi partijų PASOK ir „Nea Dimokratija“ garsiakalbiai, žadantys liaudžiai puotą. Noriu paminėti ir staltiesę, kurioje liko skylutė nuo jo cigaretės. Neužmiršiu ir katės ant palangės, spoksančios į katę televizoriaus ekrane. Pridursiu ir apie sausainius lėkštutėje, o susakiusi visa tai, pagaliau pasakysiu svarbiausia. Suskamba telefonas, tai jis, po šimto metų, ir sako man, kad geria kokteilį „Colibri“ su vienu graiku, gydytoju Argentinoje. „Aš nepriekaištauju, Micai, bet šiandien man sukanka trisdešimt penkeri, tu pamiršai.“ Man taip patinka girdėti jo balsą, kad ir ką jis sakytų, galų gale jo skambutis – geriausia dovana, vienintelė dovana mano gimtadienio proga.

Pasakosiu toliau, bet užsimerkusi.

1974 metais Kalėdų eglutę pradėjau puošti lapkričio pradžioje. Tarp burbulų ir sidabrinų girliandų pakabinau savo vaikų, taip ir negimusių, mokyklines pieštukines, jų batukus, kepurytes, skaitytuvus, trintukus. Prieš metus jis išplaukė trenkęs per stalą – skiriuosi su žmona, o gruodžio pradžioje gavau laišką-pranešimą, kad gimei tu. Tu jau turbūt buvai trijų ar keturių mėnesių. Jis net išdrįso aprašyti man, kaip tu atrodei. Ašara sakytumėi perplėšė mano skruostą. Tą randą, vagojančią veidą nuo akies iki pakaklės, matau tik aš.

Nukabinau visus kalėdinius papuošalus. Atsisveikinau su svajonėmis. Man patinka gimdymai, broliukai, sesutės, pusbroliai, pusseserės, krikštynos, darželiai ir pradinės mokyklos. Maži vaikai turėtų būti vienintelė rimta pasaulio įvykių priežastis. Mane žavi gimdymai. Iš vieno lašelio. Vieniša ir palikta

3 1974 m. Turkija okupavo šiaurinę Kipro dalį. Tai buvo visų graikų tragedija.

4 Graikiškas (ir Artimųjų Rytų regiono) desertas.

kruopščiai savo vaizduotėje tapiau savo mamą miegamajame su nuolat budinčia šalia jos manimi – tai gimsta du jaunesnieji broliukai, tai du vyresnieji.

Visos mano bendraklasės iš Chrise-Ktenos mokyklos turi vaikų ir net anūkų. Nuo 1974 metų ir vėliau, kai jis apsilankydavo, pirkdavau jam prezervatyvus. Nebenorėjau pastoti. Pasidariau tris abortus, bet niekad jam nesakiau. Jis ir neklausinėjo, nors turbūt įtarė.

Iš naujo klausydavau šimtą kartų girdėtų žodžių: Lica, tu mano atgaiva, Lica, tu gėlynas, Lica, gyvenimo džiaugsmė. Tačiau moterys, kurios klausosi vyrų, tinka tik nesantuokiniams santykiams. Teisėtos žmonos pasidaro kietos kaip kaktusai ir tauškalų nepakenčia.

Netrukus atsidaviau augalams. Sėju, sodinu. Laistau, jie sudygsta. Gimdo braškės, ir puotauti susirenka visas pulkas žvirblių, net apkurtina mane. Ant plytelių pasėsiu – sudygs, ant cemento pasodinsiu – užaugs, ant asfalto numesiu abrikoso kauliuką – stiebsis vaismedis.

Gegužė, tai aš, Lica, išpuošiu tave žiedais. Birželi, žinok, tai aš savo triūsu iškvėpinu tavo jazminus, o Australijoje, kur metų laikai ateina atvirkštine nei pas mus tvarka, glicinijos pražysta tik rugsėjį.

Vakar per televiziją viename užsienietišrame filme mačiau tamsų ir neapbrėpiamą Atlanto vandenyną. Mico valdos, pagalvojau. Jūra jam – įstatymas.

O dabar atsimerkiu... Staiga panorau prieš save pamatyti tavo akis. Pažvelk į mane, mano berniuk. Kur dingai, kur nuėjai ir apsiašarėjai nuo mano kvailų plepalų?

Tai štai. Šiandien laiškas baigtas. Su meile Lica Cichli. Perduok jam.

Iš graikų kalbos vertė Dalia Staponkutė

Versta iš: Ιωάννα Καρυστιάνη. Σουέλ. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006

Apsėdimas dėl „Pavasario“

(romano ištrauka)

Aris Marangopoulos

Aris Marangopoulos (g. 1948 m.) – graikų rašytojas, eseistas, vertėjas, istorikas ir meno kritikas (*alma mater* Atėnuose ir Paryžiuje). Domisi fotografija ir fotografuoja. Jo bibliografijoje 8 romanai, 12 esė ir novelių rinkinių, 4 fotoalbumai, J. Baudrillard'o, H. de Balzaco, M. Duras, H. Jameso vertimai, išversti pagrindiniai J. Joyce'o kūriniai. Daug metų vadovavo Graikijos rašytojų sąjungai. Romano pavadinimas – aliuzija į garsųjį politinį graikų rašytojo Stračio Cirko (1911–1980) romaną „Prarastas pavasaris“ (1976). Graikų kalboje žodis „pavasaris“ reiškia ir „atsivėrimą“. Abu romanai savotiškai kalbasi, viena iš Marangopulo romano veikėjų yra „Prarasto pavasario“ herojė Flora, dabar – šešiasdešimtmetė kavinės savininkė nuošalioje saloje, kur atvyksta prieš diktatūrą, bėgdama nuo politinio persekiojimo. Marangopulo herojai išreiškia visos tautos apmaudą ir pyktį, kad ir podiktatūrinėje, demokratinėje Graikijoje atsiveria galimybės veikti tokioms organizacijoms kaip „Lapkričio 17-oji“ (graikiškas trumpinys 17N).

Vertėja

Vyrų susitikimas

Saloje buvo nedidelė, tankiai apgyvendinta vietovė, kurioje Sanidopulas, kaip suprato dairydamsis iš bičiulio automobilio, dar nesilankė. Reikėjo važiuoti beveik pusantros valandos šiaurės vakarų kryptimi nuo salos sostinės, kad atsidurtum nuostabioje įlankoje su erdvesne už pagrindinę prieplauką ir net su keliomis valstybinėmis įstaigomis: policija, neįgaliųjų klinika, teismu, mokesčių inspekcija ir t. t. Jis įdėmiai apžiūrėjo policijos pastatą, įstabų praeito amžiaus neoklasicistinį palikimą, kuris, buvo aišku, kadaise atrodė geriau. Reikia restauracijos, pagalvojo ir ironiškai šyptelėjo. Sienose žiojėjo šovinių pramuštos skylės, ir jis prisiminė Floros pasakojimą apie antrąjį partizaninį¹ karą ir apie Bogą (atsargiai dirstelėjo į vairuojantį bičiulį iš kvailos ir instinktyvios baimės, kad jo veido išraiška neišduotų minčių, nuolatos sugrįžtančių prie Floros), pamatė, kad policijos pastato vieta ant kalno virš prieplaukos puikiausiai tinka stebėti, kas vyksta jūroje, priešais esančioje salelėje ir pagrindinėje gyvenvietės gatvėje.

Atvažiavę jiedu tučtuojau ėmė ieškoti, kur prisėsti, nes buvo vidurdienis ir karštis stiprėjo. Persekiojo jausmas, kad jie pateko į kitą šalį. Tai buvo akivaizdu. Kitoks klimatas, kitokie žmonės. Sanidopulas netruko atpažinti trečiojo pasaulio Graikiją su jai būdingais bruožais: neįprastas aprangos stilius, kiaurą

¹ Graikijos pilietinis karas (1946–1949), įsiplieskęs po fašistinės Vokietijos okupacijos (1941–1944). Susidarius valdžios vakuui, kai šalies ekonomika buvo nuniokota per 80 %, vienas stipriausių Europoje graikų antifašistinis judėjimas peraugo į karą su Graikijos vyriausybės (tada monarchistinės) armija, tad pilietinis karas dar vadinamas antifašistinio judėjimo tęsiniu arba antruoju partizaniniu karu.

parą įjungti televizoriai pigiose užveigose, nostalgiškos buzukio stygų sūpuojamos dainos tavernose ir jų lankytojai beveidžiai merijos ir panašių įstaigų tarnautojai (mokesčių inspekcijos, žemėtvarkos tarnybos darbuotojai, elektros tinklų, vandentiekio ir komunikacijos valdybų viršaičiai, gydytojai ir advokatai, notarai ir vaistininkai, stambesnio verslo – prekyviečių ir nuomojamų apartamentų – savininkai), kurie tik ir laukia progos dar kartą trigubai ar penkiagubai nusukti nuo valstybės (ir tarsi atsainūs Ugandos monarchai stato savo žvilgančius sedanus aikštelėse, kur stovėti draudžiama); vietovę, pilną turistų, kurie nė kiek nepanašūs į pravažiuojančius ir nesiskundžia dėl užveigų ir parduotuvių darbo, nors tikrai galėtų skųstis pašvinkusiais *souvlaki, moussaka, tzatziki, greek salad* ir dvokiančiais tualetais.

– Ko mes čia atvažiuome? – suniurzgėjo Sanidopulas (kai jie atsisėdo kavinėje su nuostabiu vaizdu į jūrą), paveiktas kitokio oro: kaip tada, prieš dvidešimt metų, kai sugrįžo apsvaigęs nuo Prancūzijos į Graikiją (sumanęs paskirti didįjį gyvenimo pasimatymą keturioms savo buvusioms draugėms, visoms iškart, Nacionaliniame parke), kai išlipo oro uoste, kai taksi vežė jį pro keliolika kilometrų besidriekiančią identiškų stiklinių dėžučių virtinę (numatytą moderniems barams-ložėms), o paskui – pro kvartalus su sandėliais-fabrikėliais-griuvėsiais, pro „eilinio žmogelio“ Graikiją, kur sekmadieniais tas žmogelis patenkintas blizgina savo automobilį tarsi darydamas įprastą mankštą, nors jam širdyje turbūt kirba nerimas dėl neišmokėtos paskolos, ir toji „eilinio žmogelio“ Graikija tada negailestingai tvokstelėjo jam į veidą, supykindama širdį tarsi šalimais dvokianti mumija.

– Atvirai pasikalbėti čia, kur tikrovė tiesiog bado akis, – nedrąsiai atsakė Panajis, ūmai keisdamas pokalbio kryptį (nors visai neketino kalbėti apie akis badančią salos tikrovę) ir sukeldamas pašnekovui nerimą ne dėl salos, o dėl Floros. – Man nerūpi tavo meilės reikalai, tu jau seniai mane pažįsti, niekados nesikišdavau, pats man papasakojai ir apie Antikliją, ir apie Violetą, puiku, tačiau ši moteris – kas kita, ji... ji mane gąsdina. (Ji ragana, norėjo pasakyti, tačiau nutylėjo.)

Sanidopulas draugiškai pažvelgė į Panajį, jam patiko, kad bičiulis ryžosi pasikalbėti atvirai, ir drąsinamai šyptelėjo tarsi išgąsdintam vaikui, tačiau šypsena truko sekundę, tai buvo tik įvadas į pagrindinę temą, nes jis tuoj pakeitė toną (į piktą):

– Panaji, įsidėmėk: pusė, tarkim, beveik pusė visų graikių šiais laikais yra vištos, elgiasi kaip nuvorių kekšės, jos ir yra kekšės, modernus kekšės ir Barbės mišinukas. O visos kitos, kurių visais laikais buvo didžioji dauguma, – melancholijos apsėstos žmonos, laukiančios savo vyrų mirties. Flora nepriklauso nė vienam iš šių tipų, ji kitokia, retoji lytis, *mūsų lytis*, todėl man ir patinka būti su ja, supranti? – Sakydamas paskutinį žodį niuktelėjo bičiuliui į alkūnę. – Tik pažvelk į tą jauną Florą. Žinai, kas ją gelbsti, kodėl ji dar neatitinka nė vieno iš šių tipų? Ji užsispyrusi kaip jauna ožka, tačiau pati šito nesupranta. Ji niekur neskuba, nieko nepriima kaip galutinės tiesos, moka užduoti klausimus, ji, būdama jau suaugusi, dvidešimt plius mergina, vis dar išlieka maža mergaitė. Jos taip paprastai aplink pirštą neapsuksi. Štai kas ją gelbsti. Pažiūrėk ir į savo Mariją. Kas ji? Vištelė Barbė. Kaip ir visos kitos. Teisybę sakau, ir tu tai žinai, nesiraukyk. Tačiau su tavimi – su mumis – ji pamažu keičiasi, ne iškart, tačiau mėgina žengti rimtus gyvenimo žingsnius. Jei liks su tavimi, jei ko nors iš tavęs išmoks, galbūt taps kitu žmogumi. Gal vedybos nėra pagrindinis jos gyvenimo tikslas? Ji imli, gal ko nors pasieks. Visos moterys būtų kitokios, jei mokėtų išsivaduoti nuo savo motinos užkeikimo ir visuomenės reikalavimų, – rėžė Sanidopulas, tarsi kalbėdamasis pats su savimi, jam net išsoko kaklo arterijos ir raustelėjo veidas. Pritilo, kad nusiramintų, tačiau buvo rimtai nusiteikęs tęsti kalbą ir Panajis jam netrukdė.

– Žiūrėk, kas aplinkui vyksta, – kalbėjo jis toliau, – žiūrėk, kaip tie tipai skuba pagriebti kėdę, kad kiti neatsisėstų. Asilai. Žiūrėk, kaip jie užima tuziną kėdžių, kurių jiems nereikia, kaip savinasi *viešąją erdvę*. Iš tikro jiems neegzistuoja viešoji erdvė, niekas neišmokė jų mąstyti pilietiškai, mokė tik griebti,

vogti, sukčiauti. Pažiūrėk į jų auksines grandines, nutukusius vaikus, isterikes bobas, dukreles princeses ir pasakyk man atvirai, ar įmanoma išvengti šito masiškai įsigalėjusio pragaro, sukurto prakeiktos, vakar praturtėjusios smulkiosios buržuazijos, skubančios įsigyti nekilnojamojo turto tam, kad galėtų pasakyti (kaip kaliniai, tik ką išvengę mirties bausmės): „Dieve, kaip man pasisekė!“ Jie eina atostogų ne tam, kad pailsėtų, ne tam, kad ištrūktų iš rutinos, o tam, kad ją pratęstų, arba dar nyčiau... Tik pažiūrėk į juos, prašau, pažiūrėk įdėmiai. Štai ten, tie... (Ir nors Panajis iki šiol dėjosi nesuprantas, apie ką bičiulis kalba, šis toliau primygtinai rodė ranka.) Aš kalbu apie tą didelę kompaniją, atvažiavusią pailsėti. Supranti? Nori, pasakysiu, apie ką jie dabar taip audringai diskutuoja? Jie visą valandą aiškinasi, ką valgys, kur valgys, kada valgys. Kiek tiems žmonėms metų? Trisdešimt? Trisdešimt penkeri? Daugiausiai keturiasdešimt. Tik pažiūrėk – jie jau mirę, tik šito nežino. Vis dar važinėja atostogų, įsivaizduoji? Nes... Ak, tiek to... Geriau palikime tas nesąmones, ne apie tai norėjome pasikalbėti, – liūdnai žvilgtelėjęs pašnekovui į akis, Sanidopulas nutilo.

Panajis neskubėjo atsakyti. Galbūt dėl to, kad geriau už Sanidopulą žinojo, *apie ką* jiems reikia pasikalbėti. Kreipdamasis į paniurusią ir abejingą padavėją, jau senokai stypčiojančią šalia, Panajis ramiai davė užsakymą. Jis nuoširdžiai džiaugėsi, kad Sanidopulas su juo kalbasi, tegul ir piktokai, kaip dabar. Šiame drovaus būdo žmoguje ir jo paliegiame kūne iš tikro nerimo kovotojo dvasia. Taip, Sanidopulas buvo kovotojas, nepanašus į kitus. Jam nepatiko mokytis ir nurodinėti, kaip daro, pavyzdžiui, ponas Bogas. Jam buvo būdinga kautis. Jei niekas jam neprieštaravo ir neerzindavo, jis galėdavo tylėti, tačiau kai tik pajusdavo smūgį, ypač jei smūgis kliudydavo jo tvirtus įsitikinimus, veido raumenys įsitempdavo, balsas suvirpėdavo, ir Benjaminas Sanidopulas puldavo priešininką kaip pantera – draskydavo auką į gabalus, paversdavo ją pajuokos ir pasigailėjimo vertu objektu. Tam pasitelkdavo savo stulbinančią vidinę jėgą ir neįtikėtiną poeziją, taip, poeziją (kaip tąkart, kai pasakojo apie avariją Poseidono prospekte), pripildančią kiekvieną jo frazę. Šitai jis kalbėjo ir dabar. Žinoma, Panajis ir pats nenorėjo jam prieštarauti. Pagaliau kam? Juk galvojo panašiai, o apie Floros gimtąją salą, taip, turėjo savitą nuomonę kaip ir pati Flora.

Pagalčiau Panajis neabejojo, kad pusė, jei ne didžioji dalis Graikijos niekuo nesiskiria nuo Floros gimtinių. Tačiau niekas nemokėjo jos taip tiksliai apibūdinti kaip Sanidopulas. Jeigu, pavyzdžiui, profsąjungos visur būtų tokios vieningos kaip čia, jeigu televizija didumą žmogaus laisvalaikio būtų tokia nereikalinga kaip čia, jeigu žmonės visur tiesiogiai kaip čia dalyvautų vietos įvykiuose ir turėtų realią įtaką politikai, tada visi būtų ne inertiški, o aktyvūs piliečiai. Juk, jei atvirai, graikai pasiekia geriausius darbo rezultatus per krizes (nešališkai ir kritiškai žvelgia į Ameriką, kuriančią vis naujas karo zonas regione), todėl dar ne viskas prarasta, netgi atvirkščiai: jis tikėjo, kad Graikija dar neužsikrėtė prakeiktu vartotojiškos visuomenės virusu, anot Sanidopulo, ji tebeturėjo išlavėjusią politinę nuojautą – Panajis tuo neabejojo, tik nemokėjo taip įtikinamai šito pasakyti, nors, vienaip ar kitaip, kažką panašaus Sanidopului jau buvo užsiminęs. Panajis pratęsė bičiulio mintį:

– Benai, bičiuli, šioje saloje ne viskas taip paprasta, kaip atrodo, ir jei aš neteisis, gali kritikuoti. Pasakysiu tau, ką galvoju: jie – geri ir šventi žmonės, bet, supranti... man primena tarybinius piliečius, tai yra, noriu pasakyti, kad jie leidžia kitam tvarkyti jų gyvenimą – tokiai kaip Flora, – man taip atrodo, ir, kartoju, pataisyk mane, jei esu neteisis, jie elgiasi kaip... klusnios avys. Jeigu jie ir ne avys, tai vis viena pernelyg pasitiki savo vadovais, kurie viską už visus ir nusprendžia. Kaip Flora ir jos keisti, nuolat tylintys šaliminkai, asmens sargybiniai, saviškių ratelis, na, kaip tau pasakyti, atrodo, kad saliečiai suteikė jiems įgaliojimus jų vardu tvarkyti visus salos reikalus. Sakysi, iš kur žinau? Nežinau. Bet tai matyti kiekviename žingsnyje. Pavyzdys: pameni, kaip vienas jaunuolis kooperatyvo susirinkime paklausė Bogo

apie Velsą ir Malijų²? Visi Floros šalininkai tuoj pasišiaušė, o kiti lyg išvydę šoumeno mostą televizijoje pradėjo vieningai ploti...

Panajis pajuto palengvėjimą. Pagaliau įstengė šį tą pasakyti. Nors ir užuolankomis. Nesvarbu, kad norėdamas būti kuo atsargesnis jis pasirodė neobjektyvus salos atžvilgiu. Tiesiog nesurado kitokių žodžių išreikšti nuomonei, jog dėl šio pokalbio kaltas ir jo bičiulis.

– Šiek tiek klysti, – tučiuojau atsakė Sanidopulas. – Puikiai pamenu, kas nutiko kooperatyvo susirinkime. Nori pasakyti, tu nesidžiaugi, kad pašalino tą niekšą Malijų? Ką, nepameni, kaip anksčiau sakydavai ir vis kartodavai (neprisimenu kodėl): „Nejaugi „Lapkričio 17-oji“ nepašalins šito velnio dėl šventos visų ramybės?“ Nesakydavai? Šimtus kartų! Kodėl dabar tave tai glumina? Tik pamanykite, koks nuostolis! Ar žinai, kiek žmonės čia prisikentėjo? Šviesios dienos nematė. Aš kalbu ne apie praeitį. Ar nematai, kokioje epochoje sala tebegyvena? Kur tai matyta, kad dvidešimt pirmame amžiuje čia nebūtų net ligoninės su būtiniaisia įranga. Ar nematai gaisro pasekmių? Iki šiol žmonės gyvena laikinuose būstuose, vargšai, palikti likimo valiai. Sakysi, pragyvena iš turizmo. Argi tai turizmas – pora mėnesių, ir viskas? Jiems belieka palaikyti tik „Lapkričio 17-ąją“. O ką daugiau? Gal Graikijos ir Atėnų arkivyskupą?

Panajui nespėjus atremti bičiulio argumentų, privažiavo trijų didžiulių limuzinų konvojus, vakar matytas salos sostinėje. Tai trumpam išblaškė jų dėmesį. Gremėzdžiški automobiliai, priartėję prie šaligatvio, sustojo vienas už kito, pašnekovams prieš nosį, uždengdami jūros vaizdą. Iš jų išlipo keliolika žmonių – vyrai, moterys, vaikai, dvi filipinietės, trys senyvo amžiaus druckiai tarsi pažai ir du šunys. Sanidopulas pašaipiai sukikeno. Jis prisiminė nuotyki su vienu vaikinu, kuris turėjo panašaus dydžio automobilį-katafalką, ir pradėjo jį pasakoti, lyg pamiršęs ankstesnį pokalbį. Panajis bodėjosi. Nuotykiu siužetas ne padėjo, o dar labiau kirbino slapčiausią Panajo nerimą dėl salos, kurią tikrai valdo *ji*. Panajis pasakė apie tai Benui. Netiesiogiai, nevisiškai atsiverdamas, bet pabandė.

Šį kartą Sanidopulas jam neprieštaravo.

– Nieko tiksliai nežinau, – atsakė. – Šiaip ar taip, man tai patinka. Šioje saloje tikrai kažkas tokio vyksta. Dar nesuprantu kas. Ne, tie žmonės nepanašūs į tarybinius piliečius, nors mano nuomonė apie juos panaši į tavo – ramūs, dėl savo ateities nesijaudinantys žmonės, kurie atrodo tarsi *apsidraudę*, būtent šitas žodis prašosi (Panajui spėjo dingtelėti mintis apie paralelę su banko sąskaita). Bet žinai, man tai patinka. Iš visos apsimitėlių Graikijos, aprūpinusios save, kaip ir sakėme (butukas, seksiuokas, užkandėlė, kepsniuokas, kavutė), šios salos žmonės net su tavo minėtais *igaliotiniais* vis dėlto kai ką dėl savo gyvenimo nusprendžia tiesiogiai dalyvaudami vietos įvykiuose. Aš tam pritariu. Be kalbų. Kantrybės. Pagyvensim – pamatysim. O dėl tos moters – kaip sakiau, taip ir yra. Ji – ne šventoji, ir aš – ne kvailys. Ji gaivališka, *ji mąsto kūniškai*, kaip tau paaiškinti, tai man įdomu, man šito reikia, tai reta. Tai veikia kaip senas vynas – jis gal aitraus skonio, bet sužadina jusles, tai mane traukia, nepyk, bičiuli, pamatysi, nejaugi atrodau lengvabūdis? Mes su tavimi galvojame panašiai, tik aš neskubu daryti išvadų. Aš laikiu. Pagaliau po tiek metų atostogauju. Pats nežinau, po kiek metų. Dėkui tau už tai. Kiek mes čia dar būsime? Dar dešimt dienų? Kiek truks ši istorija? Juk tiek ir truks, ar ne? Pakentėk. Aš – ne vaikėzas. Kaip matai, aš kai ko ieškau, ir rasiu – niekur nedingsiu. Neatimk iš manęs šanso, leisk man mėgautis atostogomis, tik tiek iš tavęs noriu, patikėk.

2 Richardas Wellsas – ČŽA skyriaus galva Graikijoje, 1975 m. nužudytas kairiųjų radikalų organizacijos „Lapkričio 17-oji“. Ši kairiųjų radikalų grupuotė gyvavo nuo 1975 m. iki 2002 m., siekdama palaužti JAV, JK ir Turkijos įtaką Graikijai ir kenkdamą jų politiniams ir finansiniams centrums Graikijoje. Jie ardė ir kai kurių Graikijos vyriausybinių institucijų, bankų, ypač stambiojo verslo, veiklą. Ta pati organizacija nužudė ir Atėnų policijos viršininką Evangelą Malijų už jo veiklą „juodųjų pulkininkų“ diktatūros metais (už kalinių kankinimą).

Įtaigus Beno tonas, atviras žvilgsnis – visa kartu (nors tai nebuvo logiški argumentai) trumpam paguodė Panajį. Jis norėjo kai ką pridurti, tiksliau – daug ką, bet negalėjo. Jis buvo praktiškas žmogus. Žodžiai jam ateidavo sunkiai, jis neturėjo žodžių srautą sukeliančios iškalbos. Apie jį bylojo ne žodžiai, o nuveikti darbai.

– Et, bičiuli, išgerkime už tiesą ir grožį, – draugiškai pasiūlė Sanidopulas, ir jie susidaužė stikliais su rakija, leisdami savo žvilgsniams su teisėtu pasibjaurėjimu skverbtis pro žvilgančius limuzinus, užstojančius vaizdą į jūrą maitintoją.

Moterų susitikimas

Lukija pagaliau pamatė merginą, kuri gulėjo po alyvmedžiu pusnuogė ir įdėmiai skaitė kažką panašaus į seną žurnalą.

– Laba diena! – šuktelėjo ji iš verandos.

– Laba diena! – nevalingai atsiliepė mergina, pasikėlus ant alkūnių.

– Kur Flora?

– Prie jūros...

Lukija pažvelgė virš alyvmedžio, žvilgsniu pasiekė pajūrį, pamatė Florą, paskui iškėlė rankas ir stebėtinau mikliai ištempė spalvotas virves su guminiiais kamuoliukais, greitais pirštų judesiais kurdama kombinacijas, tarsi kažką rašytų ore.

Mergina žiūrėjo į ją nuščiuvusi. (Ji seniai prašė Lukijos „pažaisti“, bet Lukija neleido. Ji mokėjo atsakyti taip, kad kitam atsakymas neatrodytų atsainus. Sykiu atsakydavo tonu žmogaus, kuris nė per nago juodymą nenusižengs savo principams.)

– Pareina, – tarė Lukija ir mikliai suvyniojo virves.

Iš tikrųjų, netrukus pasirodė Flora, pakštelėjo Lukijai į žandą ir prisėdo su ja ant suoloelio verandoje, virš merginos, kuri vėl pasinėrė į skaitymą.

– Kaip sekasi, viskas paruošta? – paklausė besišypsanti Flora ir papurtė šlapius plaukus.

– Viskas gerai, – atsakė Lukija, – ir sirupas, ir šokoladas, ir visa kita.

– Puiku, – tarė Flora, – ar susitarei su jaunimu, kaip patiekti?

– Ne viskas jų valioje, supranti? – sumikčiojo Lukija, paslaptinai žvilgtelėjusi į merginą, tarsi nenorėtų kalbėti jai esant.

– Tačiau mes negalime delsti iki begalybės, – atsakė Flora surimtėjusi. – Prarasime lankytojus, – reikšmingai pridūrė.

Tą akimirką suskambo Lukijos mobilusis. „Klausau. Nuostabu. Perduosiu jai... būtinai perduosiu...“

– O tu nerimavai. Jie atvažiavo.

– Visi? – paklausė Flora.

– Jie visados ir visur važinėja kartu, nuo tada, kai atvyko tas... – pasakė Lukija, dėbtelejusi į merginą, ir galvos linktelėjimu, reiškiančiu patvirtinimą, užbaigė mintį.

– Tuoj nusiplausiu jūros druską ir važiuojame, – tarė Flora vietoj atsakymo ir nuskubėjo link lauko dušo (tokio kaip palapinių miesteliuose).

– O ką tu veiksi? Pasiliksi? Mes išvažiuojame! – šuktelėjo Lukija merginai.

– Širdis neleidžia iš čia išvažiuoti... Tačiau noriu pamatyti draugus, jau pasiilgau, – atsiliepė ši tyliai atsidusdama.

– Tada renkis, skubame, – nervingai sukomandavo Lukija.

Kelyje vėl suskambo Lukijos mobilusis. Trumpai pakalbėjusi, tarė Florai:

– Po galais, jie vėl išvažiavo, bet tikrai sugrįš.

Flora vairuodama pašnairavo į Lukiją, o ši suirzusi pridūrė:

– Tipas gi atostogauja, važinėja, kur nori. Ką padarysi.

Flora akių judesiu parodė Lukijai į merginą, tačiau ši buvo taip užsisvajojusi, kad, rodėsi, nesiklauso, kas kalbama. Ji kaip užhipnotizuota žiūrėjo į jūrą ir lyg atliepdama Floros mintis pasidžiaugė:

– Ak, merginos, čia taip gražu! Pirmą kartą matau šias vietas rytą.

Flora nusišypsojo.

– Oi! – staiga tarė mergina, rodydama į automobilį-katafalką, panašų į jaunuolio, su kuriuo ji neseniai susipažino.

Lukija nustebusi pažvelgė į ją.

– Iš kur žinai šitą automobilį?

Merginai nespėjus atsakyti, Flora užbėgo už akių:

– Čia ne tas, apie kurį tu pagalvojai, čia kitas. – Ir pasigrėžusi į Lukiją dar pridūrė: – Tai štai kur paukštyčiai.

– Ar esame pro čia važiuavę? – paklausė mergina, pertraukdama Lukijos atsakymą Florai. – Ši vieta man kažką primena.

– Tai Candulo kaimas, – atsakė Flora, dėbtelėjusi pirma į merginą, paskui į Lukiją ir abiem žvilgsniams suteikusi skirtingą nuotaiką.

Šalia juodo džipuko stačiame skersgatvyje stovėjo smėlio spalvos limuzinas. Jį pastebėjo tik prisiartinusios.

– Ir jis čia... – pasakė Lukija, – tik prakeikto popo nematyti, įdomu kodėl...

– Kas jie tokie, a? – sukľuso mergina, matydama kitų dviejų susidomėjimą automobilių savininkais. – Siaubūnai? – paklausė juokdamasi.

– Siaubūnai – per švelniai pasakyta, – tarė Flora ir pridūrė: – Tai daktaras, jis daugeliui čia paskutinį kailį nudyrė. Daug metų buvo ministro Trigonopulo partijoje. Ministras – dar vienas niekšas. Atvyko čia vakar ir apsistojo pas daktarą. Šūdžiai socialistai. Jie abu draugauja su tuo fašistu, mūsų vienuolyno igumenu.

– Igumenas nuo diktatūros laikų eina išvien su canduliečiais, – pridūrė Lukija ir susimąstė. – Tačiau jo automobilio nematyti, gal jis neatvažiavo?

Ji nespėjo baigti minties. Nuvažiavus gerą kilometrą už kaimo, jas dideliu greičiu aplenkė ir juodasis džipukas, ir limuzinas. Flora greitai uždarė langus, kad salonas nepridulkėtų.

– Niekšai, – mestelėjo.

– Impotentai... – piktai pridūrė ir jaunoji mergina (ji kažkodėl prisiminė pažįstamą ginekologą).

– Kad ir kiek keiktumei, jiems kaip vanduo nuo žąsies, – skubėjo daryti išvada Lukija.

– Oplia! Pagarsink! – staiga šūktelėjo mergina, pertraukdama pokalbį, sakytumei jo ir nebuvo.

Flora pagarsino radiją, kuris iki šiol grojo labai tyliai.

...*Imagine, I am a dreamer, but I am not the only one...*³

Pasigirdo populiari daina ir mergina tučtuojau jai pritarė, sugundydama ir kitas dvi daryti tą patį.

Kvatoklė Flora (vyresnioji), svajoklė Flora (jaunesnioji), griežtoji Lukija... Jų balsai susiliejo į neharmoningą trio, o nuo tos akimirkos, kai balsai ėmė derėti, jos nebepaisė takto ir dainavo vis greičiau, antrindamos jaunesniajai Florai, kuri gerai mokėjo dainos žodžius ir tyčia skubėdavo, kad kitoms būtų lengviau pritarti – tai išraiškingai ir įvairiais tonais kartojant tuos pačius žodžius, tai nenatūraliai ištempiant balsius (*imaaagiine* ir t. t.); ir vyresniosios tarsi atvirto į jaunas merginas, arba bent jau tapo gerokai jaunesnės, nusimetė nuo pečių dešimtį metų sulig dainos žodžiais, kurie galbūt tiksliai ir neatliepė jų sielos, tačiau tą akimirką joms patiko, pritiko, neįprastai jas susiejo, leido pajusti, kaip nuostabu būti *dreamers* ir susiliesti su daina, tegu ir niekuo neypatinga, tačiau dabar, tarpininkaujant jaunesniajai Florai, daina tapo svarbi, nes ataidėjo iš netolimos praeities, brandinusios jų kartos svajones, o svarbiausia – atliepė ir gaivališkas, slaptas jų jaunesniosios pakeleivės fantazijas.

II.

Pasiekusios gyvenvietę visos trys puikios nuotaikos pasuko Floros kavinės link. Jų veidai liepsnojo ne tik nuo ryto saulės, bet ir nuo dainos, netikėtai suvienijusios. Jų figūros, lengvos suknelės ir saulė, persmelkianti net šešėlius, priminė kitą epochą: jos galėjo būti iš kito amžiaus, kai moterys dar nebuvo tokios laisvos, bet visais laikais laisvesnės už vyrus savaip: savo žaismingumu, paslaptinomis šypsenomis, tylėjimu ir švelniu sąmokslu su savo skystablauzdžiais vyrais, kurie visados dėdavosi tokie, kokie ir privalėdavo išrodyti – didvyriai.

Jos pasitikėjo savimi, žingsniavo pakiliai, gražia laikysena, derančia prie nekasdienės jų nuotaikos ir svajonės pulti, pakeisti pasaulį, jos buvo tos *dreamers*, puikiai suvokiančios, kad nėra *the only ones*. Kitaip tariant, jos pasiekė kavinukę ant sparnų, ir bet kuris akylesnis stebėtojas, labai imlus, susidūręs su kovingu moterų charakteriais ir masinėmis demonstracijomis, gerai pažinęs moteris ir jų patirtą skriaudą, štai toks, kaip sakoma, retas stebėtojas būtų pamatęs, kad jos ne eina, o skrenda kaip praeities epochų partizanės, tik ką sudainavusios savo garbei iškilmingą ir tragišką dainą, kuri tą akimirką pavertė jas laimingomis, padėjo užkopti ant pirmojo laisvės laiptelio ir ragino įveikti likusius laiptelius. Jos nesikalbėjo, tačiau atrodė, tarsi draugiškai šnekučiuotųsi, jos nesilaikė už rankų, bet ėjo lyg susikibusios, tai buvo gražus, vientisas kūnas be amžiaus – tai buvo viena moteris, jautrių Aristidžio Majolio⁴ rankų sukurta skulptūra, simbolizuojanti tris graikes.

Aikštė vidurdienį labai patiko jaunesniajai Florai. Jai patiko, nes tokiu laiku ten beveik nebuvo turistų, be to, aikštę mėgo ir jos draugas: vieną vidurdienį Benjaminas lyg tapydamas aiškino Florai, kokį magišką vaizdą yra sukūręs laikas prieš tą kavinę. Tai buvo plastiškų detalių paveikslas: pažaliavęs nutekamasis griovys, pilnas plaukuotų samanų; nuolat uždaryta tamsiai žalia langinė; įvairiausių formų šešėliai, besigrumdantys ant senos nubaltintos merijos sienos (ir susilieję su seno eukalipto lapijos šešėliais), trumpai tariant, abstraktus, bet įdomus vietovės paveikslas, kurio viršų rėmino siaura žydro dangaus juosta, apačią – platus šaligatvis, kairę pusę – rausva bugenvilija, o dešinę – rami gatvelė...

Visoms priartėjus prie Floros kavinės, suskambo jos mobilusis ir ji, dar neatsiliepusi, reikšmingai tarė Lukijai:

– Tai iš Prancūzijos, jūs eikite, aš tuoj.

Šitai trijulė iširo.

³ Johno Lenono daina.

⁴ Prancūzų skulptorius Aristidis Maillolis (1862–1944), žavėjęsis senuoju graikų menu.

Jaunesnioji Flora išsirinko staliuką, kur (pagalvojo) galės grožėtis mėgstamu paveikslu, tačiau, jos didžiam nusivylimui, trys vienas po kito sustatyti automobiliai (du iš jų jau buvo mačiusi Candulo kaime) užstojo „kūrinį“. Ji nuliūdo ir norėjo pasiguosti Lukijai, tačiau ši, paskubomis nusigręžusi, užimtos moters stiliumi šmurkštelėjo į kavinę.

Mergina staiga pasijuto vieniša, nes Flora, nuūžusi kaip vėjo gūsis, irgi pradingo už kavinės durų. Nuėjusi prie artimiausios telefono būdelės, paskambino į viešbutį. Nudžiugo radusi Mariją. Jai pasidarė ramiau, kai sužinojo apie vyrų susitikimą. Sugrįžusi prie staliuko, jau rado atneštą kavą ir prisiminė skaitytą pas Florą žurnalą, išsitraukė jį iš rankinės ir vėl įsikniaubė.

III.

Šį žurnalą ji rado netikėtai. Aptiko vienoje didžiulėje zoologijos enciklopedijoje vokiečių kalba su įvairiaspalvėmis iliustracijomis (mėgstamiausioje Floros knygoje, kaip toji sakė, nuo gimnazijos laikų Šveicarijoje), ir žurnalas iškart suintrigavo. Atrodė, ji susidūrė su nežinomu, beveik uždraustu pasauliu. Pajuto tai, perskaičiusi pirmąsias eilutes, tačiau Florai apie tai neprasitarė. Jautėsi tarsi skaitanti uždraustą literatūrą. Tai dar labiau žadino smalsumą. Ji nešiojosi žurnalą tam, kad galėtų aptarti jį su Benjaminu, ir skaitė vis iš naujo, slapstydama, lyg naršytų pornografiją ir gėdytusi parodyti, kad ją tai domina. Dėl šventos ramybės įsidėjo jį į kitą seną žurnalą (kurį irgi pasiskolino iš Floros, tai buvo šeštojo dešimtmečio *Tachidromos* su Melinos⁵ nuotrauka viršelyje) ir skaitydama sustodavo ties kiekvienu sakiniu; ne todėl, kad nesuprato, o todėl, kad neapykanta (ji jautė tekste didelę neapykantą) „priešui“ per žodį „monarchofašistai“, žodį, kartojamą it nešvankus priedainis daug kartų, kas du trys sakiniai, vėl ir vėl, „monarchofašistai“ (jis pasitaikydavo po kelis kartus tame pačiame sakinyje), jai nedavė ramybės ir būtinai reikėjo Benjaminui, dabar, nedelsiant, jai reikėjo su kuo nors pasikalbėti, tegu ir su Panaju, tegu ir su ponu Bogu (jį vadino Bogą „ponu“ ir nedrįso tujinti, nors tas jai leido), nes ji norėjo sužinoti, kur *visa tai* pradingo, kas atsitiko su Graikijos demokratine armija (GDA), herojiškais partizanais, – ir dar daug ko ji nenorėjo galvoti pati viena, nes tai kėlė nerimą.

Dėl keistos, nepaaiškinamos priežasties ji vengė klausinėti Floros, nedrįso. Jautėsi nepatogiai, kad nugvelbė tą žurnalą pavadinimu „Demokratinė armija“ (o po pavadinimu prierasas: „Mėnesinis karinis-politinis Demokratinės Graikijos armijos generalinio štabo organas, 1948 m. birželis“), ir norėjo šį negerą poelgį išsaugoti paslapyje, nusišlėpti kaip vaikystėje, kai padėdavo mamos vazelę ar peleninę netikėčiausiose vietose ir su piktdžiugišku pasitenkinimu stebėdavo suirzusius, suglumusius tėvus (klausinėjimas, nerimas, abejojimas savo atmintimi, nuovargis, nuobodulys, tylėjimas), kol daiktas staiga atsirasdavo įprastoje vietoje, sukeldamas naują tėvų emocijų laviną, ir t. t.

Ji atsivertė žurnalą toje vietoje, kuri itin domino. Po antrašte „Laisvieji snaiperiai“ ji perskaitė: „Paskutinėmis dienomis DA veikla įgavo naują svarbią kryptį. Pradėjo veikti laisvieji snaiperiai. Visa tauta ir DA kareiviai su dideliu susidomėjimu stebi, kaip laisvieji snaiperiai, rinktiniai DA vaikinai, triuškina priešą vis naujais išpuoliais.“

Ji pakėlė akis. Siurbtelėjo kavos ir pradėjo svajoti apie tai, ko negalėjo matyti tikrovėje, – tuos „rinktinius vaikus“. Ji bandė įsivaizduoti, kaip jie atrodytų šiandien, svarstė, ar jie dar gyvi, tie gražūs ir drąšūs vyrai, apie juos ji svajojo, bet sykiu galvojo ir apie Benjaminą, kurį pasikvietė į savo mintis, nes jai tiesiog trūko jo, ji žinojo, jei dabar galėtų jo paklausti, jis imtų pasakoti istorijas, tarsi pats būtų

⁵ *Tachidromos* (gr. „laiškanešys“) – populiarus graikų žurnalas. Melina Merkuri (1920–1996) – pasaulinio garso graikų aktorė, Kanų filmų festivalių nugalėtoja, politinė Graikijos veikėja, buv. Graikijos kultūros ministrė.

jas išgyvenęs, nors jam irgi neteko būti antrojo partizaninio karo amžininku, liudininku tos kruvinos su mirtimi žaidžiančių žmonių kovos, per kurią tikėta, jog jaunystė (kuria jie nespėjo pasidžiaugti dėl sunkaus partizanavimo kalnuose ir karo žiaurumo) gali būti paaukota prasmingu tikslu, siekiant sukurti gražesnę ateitį, visi jie tuo giliai tikėjo (ji buvo girdėjusi, kaip Benjaminas kalba apie tai Panajui), bet šiandien šitas Demokratinės armijos žurnalas dėl tam tikros priežasties kėlė jai nerimą, tai buvo ne vien išdaigingo slėpimosi nuo Floros faktas, tai buvo kažkas daugiau... kažkas, ko ji dar gerai nesuprato, ir tikėjo, kad jos draugas gali padėti. Ji nujautė, kad visa tai keistai ir mistiškai siejasi su mirtimi ir gyvenimu. Tai buvo ne vien nesugrąžinamos praeities arba Istorijos klausimas. Dėl tos keistos priežasties, kurios ji neįstengė įspėti, jautė, kad visa tai ją jaudina asmeniškai. Ji dar siurbtelėjo kavos. Kava pasirodė per karti, ji įsidėjo truputį cukraus. Paskui perskaitė dar kelias eilutes, perskaitė paskubomis ir godžiai: „Drąsus jauno darbininko Antonio Bogo išpuolis prieš didžiausią nusikaltėlį monarchofašistų vyriausybės vidaus reikalų ministrą Ladą Atėnų centre sudrumstė vandenį visoje monarchofašistų stovykloje, įvarė baimės jų vadovybei, tačiau įkvėpė žmones ir suteikė jiems vilties.“

Ak, nevalingai atsiduso jaunoji Flora ir dar kartą įdėmiai perskaitė tą pačią pastraipą, kad patikrintų vardą. Paskui greitai perėjo prie kitos pastraipos, tikėdamasi sužinoti daugiau. Tačiau tai buvo beveik visa informacija. Antonis Bogas išnyko tarp dešimties kitų laisvųjų snaiperių vardų: „Pirmieji laisvųjų snaiperių smūgiai nusikaltėliškai Salonikų žandarmerijai, snaiperių sukeltas sujudimas tarp monarchofašistų ir jų atsitraukimas, Ksinonero miestelio mero, pagarsėjusio budelio Matjudakio mirtis nuo snaiperio Matvejo Bulio ir jo būrio puolimo, dvi priešo karininkų aukos nuo rumeliečio Kaftanio kulku, snaiperio Cakmakio proveržis į priešų užnugarį, vieno fašisto žūtis ir dviejų automatų bei radijo dėžės pagrobimas – tai tik keli charakteringi laisvųjų snaiperių veiksmai per praėjusią savaitę.“

„Ak, kokia tai buvo epocha“, – galvojo ji užsisvajojusi. Sunkmetis, kurį net įsivaizduoti nelengva. Jos gyvenimo patirtis buvo nepakankama, kad padėtų vaizduotei. Be to, ji atostogauja (vidurdienis, net eukalipto šešėlyje kepina saulė), o žmonės šiandien gyvena ne taip, kaip tada, jiems *nėra reikalo* žudyti ministrų ir policininkų, visi gyvena gerai, nors ir skundžiasi, tačiau „Graikija yra graži moteris, kuriai atleidi viską“ – tokią tariamą filosofiją nuolatos kartodavo jos tėvas socialistas. *Nėra reikalo?* Susimąstė, nes ją užplūdo nemalonūs prisiminimai apie daktarą, ji vis dar negalėjo pamiršti tos istorijos, bet protas – net ir jos jaunas, prieštaravimų pilnas protas – sufleravo: nustumdamas nuo kelio vieną niekšą istorijos nepakeisi. Net dešimtį nustumus jų lieka daug, labai daug. Ką tada daryti? Prakeikti impotentai... plūdosi ji sau.

Giliai širdyje ji džiaugėsi, kad negyvena pilietinio karo ir didvyrio Antonio Bogo laikais ir gali netrukdoma gerti kavą gražioje saloje, draugauti su Benu, Flora, Panaju, Marija, Stela, ponu Bogu... turėti ir kitų draugų Eksarchijoje⁶, kuriems niekadosis galvą nešauna (ji taip manė) žudyti policininkų, nebent juos apkulti, kad aptalžyti pernelyg neįsijaustų į savo vaidmenis ir turėtų ką prisiminti tie bacai⁷ (ir bijotų), – išlieti kur nors savo pyktį, nes gyslose kraujui užvirus nūr ką daryt, tik ką nors primušti arba sunkesniais atvejais paleisti vieną kitą Molotovo kokteilį, o paskui viską išdaužyti: barus arba ką nors kita, kaip buvo Burnazyje, Petrupolyje⁸ ir kitur. Ne, ji niekadosis negalėtų užmušti net niekšo, nebent... ji kažko nesupranta, ir tik Benas gali paaiškinti.

⁶ Rajonas, garsėjantis anarchistiškai nusiteikusių jaunimo veiksmais.

⁷ Žargoniškas policininko pavadinimas, kilęs iš turkiško žodžio *bac* („policininkas“ ir „mokesčių inspektorius“). Pradėtas vartoti apie 1928 m., atsivežtas graikų pabėgėlių iš Turkijos (po didžiojo graikų išvairo iš Mažosios Azijos).

⁸ Pramoniniai vakariniai Atėnų priemiesčiai, kur istoriškai buvo stiprūs kairiųjų judėjimai.

Ji patogiai ištiesė ilgas kojas ant kėdės priešais, įsidėjo žurnalą į krepšį ir leido žvilgsniui su pateisnamu pasibjaurėjimu skverbtis pro blizgančius limuzinus, kurie užstojo „abstraktų“ Sanidopulo nutapytą paveikslą su samanomis apžėlusiu nutekamuuju grioviu ir amžinai užšautomis langinėmis.

Iš graikų kalbos vertė Dalia Staponkutė
Versta iš: Άρης Μαραγκόπουλος, *Η μανία με την Άνοιξη*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, 2006

Nukryžiuotasis. Pagal Aleksį Razi

(romano ištraukos)

Niki Anastasea

Nikė Anastasėja (1947–2019) – graikų rašytoja, žurnalistė, keliasdešimt metų dirbo kalbos redaktore ir knygų apžvalgininke. Būdama 51 metų, 1998-aisiais kaip rašytoja debiutavo su romanu „Lėtai slinko diena“ ir sulaukė garbingos literatūros premijos už geriausią pirmąjį romaną. Be šio, ji sukūrė šešis romanus, iš jų vienas („Prie namų daug prisnigo“) 2013 m. apdovanotas valstybine ir keliomis kitomis premijomis. Čia pateikiamos ištraukos iš romano apie dailininką, dalyvavusį kairiųjų judėjime prieš karinę diktatūrą Graikijoje (1967–1974). Graikiškame pavadinime «*Επικράνθη*». *Διά χειρός Αλέξη Ραζή* yra aliuzija į Gerają Naujieną Naujajame Testamente (parašytame sen. graikų kalba): *Επικράνθη! Ο Άδης επικράνθη!* Pažodinis vertimas: „Apkarto! Hadui apkarto!“ (apkarto, kad nukryžiuotas Kristus nugalėjo mirtį ir prisikėlė). Po dešimtmečio romanas buvo perleistas pavadinimu „Vieno iš mūsų istorija“.

Vertėja

„Autoportretas. Aliejus, drobė: 110,5 x 85,5 cm. Paveiksle dailininkas vaizduoja patį save beveik visu ūgiu, žiūrintį į stebėtoją. Plaukai surišti į kaselę už nugaros, žvilgsnis skvarbus, antakiai nežymiai suaugę. Jis žiūri taip veriamai, kad atrodo, kalbasi su mumis bandydamas išsakyti mintį, kuri neduoda jam ramybės, ir kartu jo gražiame, kilniame veide yra kažkas neapčiuopiama, matyti santūrios, neliečiamos vienatvės išraiška. Juoda palaidinė atšviečia jo išblyškusį veidą, truputį pakritę skruostai ir tiesi lūpų linija liudija melancholišką nuotaiką. Ir nors veidas atrodo nepaprastai tikroviškas, fonas, iš kurio jis išnyra, primena nežemišką peizažą, kupiną mėlynų, raudonų ir violetinių nerimą žadinančių šešėlių. Šviesūs paveikslai tonai, kylantys iš apačios, palaiptams virsta tirstais ir tamsiais šešėliais, kurie sakytumui slepia demonišką, paslaptinę ir kraupų reginį. Jis nutapė šį paveikslą daug metų prieš ligą. Tada jam buvo dvidešimt treji, tačiau galima sakyti, kad šis darbas buvo išankstinis perspėjimas apie liūdną tolesnį Aleksio Razio likimą.“ Jis gimė 1951 metais Atėnuose ir studijavo Dailės akademijoje, metė ją, nors buvo pirmūnas. Tačiau nenustojo tapyti, kol liga jo visiškai nepalaužė. Jis aktyviai dalyvavo savo kartos politiniuose judėjimuose, bet netrukus nusivylė ir nuvylė tuos, kurie daug iš jo tikėjosi ir tikėjo juo „ne todėl, kad jis buvo geriausias“, kaip sakė Simas Michalicas Kostui Skarlatui, praėjus dvidešimt ketveriems metams po lemiamos Razio krizės, „bet dėl to, kad, nepaisant jo amžiaus ir padėties, jam buvo skirta gyventi ilgai“. Ilgiau nei jo kritiniai dvidešimt aštuntieji.

<...>

Vienas raiškesnių Razio kūrybos pavyzdžių – „Kerų mergaitė“. Aliejus, drobė: 119,5 x 118,5 cm. Deja, dailininkas sunaikino šį nuostabų paveikslą, išliko tik vienas jo eskizas 20 puslapio viršuje iš kairės ir nuotrauka kitame puslapyje (p. 22). Jausminė įtampa, ekspresionistinė spalvų laisvė, elipsinė atlikimo

technika, abejingumas apdailai – visa tai charakteringi jo kūrybos bruožai. Paveikslą sudaro du planai, iš kairės – žalia klostuota užuolaida ir didelis stalas, kuris tarsi dalina paveikslą į dvi dalis, tiksliau, pabrėžia atstumą tarp stebėtojo ir pagrindinės paveikslo figūros, tai yra mergaitės, kuri sėdi ant lovos pasigrėžusi į langą. Visos paveikslo detalės taip plastiškai virpčioja ir raibuliuoja, kad pripildo erdvę metafizinės nuotaikos, kurią sustiprina permatomas veidas tarsi iš sapno. Tą pačią pozuotoją pamatysime ir „Laiške“, paskutiniame paveiksle, kurį Razis nutapė po šešerių metų. Žinoma, viename paveiksle matome mažą mergaitę, o kitame – jau dvidešimtmetę merginą. Tai Nina Michalici. Ji gimė 1962 m. Būdamą trejų neteko motinos ir su kitais šeimos nariais persikėlė į Atėnus. Nuo tada ji gyveno kaimynystėje su Raziu, o jos močiutė padėdavo Teklei, Aleksio motinai, namų ruošoje. Ji įsimylėjo Razį dar paauglystėje ir labai jauname amžiuje patyrė, ką reiškia moteriai geisti vyro ir mylėti. Sulaukusi aštuoniolikos ir likus dviem mėnesiams iki mokyklos baigimo, ji metė dėl jo mokslus. Apie šešis mėnesius gyveno su juo savo paveldėtuose namuose, kol jis išėjo. Nina nėjo paskui jį. Kitus šešis mėnesius ji laukė iš jo žinios, nors tuo pačiu metu jis, jau sergantis ir pakėlęs pirmą rimtą krizę, ketino vesti Kateriną. Pagaliau jis nusiuntė Ninai laišką, šį atvežė jos brolis Simas, ir kai Nina perskaitė laišką, Simas užsisodino ją ant motociklo ir nuvežė pas Razį. Po trijų mėnesių Razis susirgo. Nuo tada, jau dvidešimt ketverius metus, Aleksis Razis gyvena pas Niną, per trisdešimt kilometrų nuo Atėnų, ir ši jį prižiūri. „Todėl niekad gyvenime man taip ir neteko dirbti, – pasakojo Nina Kostui Skarlatui. – Visko, ko reikia, parūpina Simas. Atvažiuoja kiekvieną sekmadienį. Ir jeigu kas nors klaustų, galėčiau atsakyti, kad tokia Simo dalia. Tačiau man nereikia brolio gyvenimo, man nereikia net savo.“

<...>

Jam užleido ją iš gailėsčio. Tai sakau aš, jo žmona: Simas atidavė Raziui Kateriną iš pasigailėjimo. Kai tik pamatė ją pusnuogę, vienmarškinę, be kojinių ir palaidais plaukais, suprato, iš kieno lovos išlipo, suveržė širdį it dygliuota viela ir nuolankiai pasitraukė Raziui iš kelio. Tik nepradėkite dabar, Kostai, porinti, neva ji niekam nepriklausė, neva ji buvo laisva ir galėjo rinktis, ką nori. Pirmiausia ką reiškia „laisva“? Kur jos protas? Jei sakysite, kad ji neturi smegenų, tada sutinku. Lengvabūdė ir be smegenų. Jei ji ir nepriklausė Simui, tai kas iš to? Svarbiausia, kad Simas dėl jos ėjo iš proto, negaliu pasakyti „mylėjo“, tačiau beprotiškai jos norėjo. Ir vis dėlto pasitraukė. Ne dėl mūsų santuokos tai padarė, ne tam, kad išgelbėtų mūsų santykius. Dar ko! Jis buvo pasiruošęs viską dėl jos mesti, vos šito nepadare beprotis. Bet dėl Razio atsitraukė, o kai Raziui ji nusibodo, išskubėjo atvežti jam savo sesers Ninos... Taip, mano vyras. Nežinotai? Čia, žiūrėk, jis dar Razio namuose, čia jau, žiūrėk, šoka ant motociklo ir išrūksta. Tik išgirdau, kad lekia laiptais žemyn, kas antrą praleisdamas, išėjusi pro virtuvės duris šūktelėjau: „Kur tu dabar?!“, o jis nė nepasigrėžė. „Tuoj grįšiu!“ – riktelėjo jau iš kiemo ir apsižergė Razio motociklą. Skubėjo taip, kad geriau jau būtų abi kojas nusilaužęs ir išvadavęs save ir Niną nuo naštos.

Nieko nenučiuokiau, man į galvą nešovė. Dieve, kursai danguje! Argi man, krikščionei, suprasti! Nurūko ir, mano seilei nespėjus nudžiūti, sugrįžo. Mes su Razio motina Tekle sėdėjome virtuvėje. Išgirdau motociklą ir tą akimirką, kai lauko durys atsidarė, pajutau, kad virš mūsų Razio kambario durys užsidarė, ir jis stovi ant laiptų. Aš vis dar nieko nesupratau, tačiau kai Simas pašaukė savo seserį, aš taip nustebau, kad net pašokau. „Nina“, – tariau Teklei ir strimgalviais išmoviau pro duris. Ši – paskui mane. Taigi. Raiša, vos kojas pavelka, ir štai, žiū, kaip eina. Jei dėl sūnaus, tai bėgte! Ir ką, tu manai, aš pamatau? Dievaži. Kaip drebulė. Ar esate matęs, kaip dreba drebulė? Šitai drebėjo Nina. Sakytumei išvydo prieš save viską, ką jai teks išgyventi nuo tos dienos, kai ji sugrįžo į vilko nasrus, iki šiandien. Vienas Dievas težino,

kaip ji kenčia atpirkinėdama nuodėmes, kurių nepadare. Razis – ant laiptų, o Nina – apačioje, prieangyje. Sakote, nemoku atleisti? Jei ir taip, tai pirmiausia sau aš nemoku atleisti. Pamačiusi ją drebant, turėjau pulti, griebti už rankos, kaip ir padariau, jai nusileidus nuo laiptų tada, kai Razis apsigyveno su Katerina, o ne kviesti ją į vidų, reikėjo griebti už rankos, atidaryti laukujes duris ir ištempti į gatvę. „Eik, – reikėjo pasakyti. – Bėk, kol nevēlu.“ Bet, matote, nesugalvojau. Perbalau, sustingau ir likau stovėti kaip statula su Tekle pašonėje. Ji irgi apmirė. „Man suėmė strėnas“, – suaimanavo ir įsitvėrė į staktą. Razis stovi viršuje, ant laiptų, ir žiūri. Kaip ir aną kartą. Ar žinote, Kostai, ką galvoju? Kai blogis kartojasi, nebeįmanoma atskirti, kuris kartas baisesnis. Moneta ir jos kita pusė tokiu atveju susilieja.

Lygiai tas pat nutiko ir aną kartą, jam parsivedus į namus Kateriną. Razis – ant laiptų, mergina lipa laiptais, o aš stoviu apmirusi. Apmirė ir Nina. Tada jai buvo penkiolika. Stovėjau prieangyje, o Simas – atsirėmęs į staktą kaip dabar Teklė. Baltas kaip drobė. O paskui aiškino man, kad nieko tarp jo ir Katerinos nebuvo. Ją pamačiusi iškart supratau, kad tai netiesa. Seniai įtarinėjau, kad su mano vyru kažkas negerai. Pykdavo ant manęs dėl menkniekių, šaukdavo, grįždavo namo po vidurnakčio. Teisindavosi, kad sėdi partijos kontoroje. Jis tiesą sakė. Tačiau supratau, kad ir ji ten sėdėdavo. Ji buvo viena iš jų: „draugė“. Nutariau, kad tai ir yra priežastis. Tik dar nežinojau jos vardo.

Tiesą tariant, buvau girdėjusi, kad kažkokia Katerina kviesdavo jį prie telefono, ir jis kalbėdavo su ja labai meiliai, juokaudamas, bet ir vėl... Vieną sekmadienio rytą atsidaro virtuvės durys, o mes sėdime kaip dabar: Vlasis, Nina, Simas ir aš. Žodžiu, atsidaro durys ir įeina aukšta, skaisti, ilgaplaukė mergina, pusnuogė. Sakysi, rugsėjis, bet argi galima šitai? Argi galima šitai vaikščioti po svetimus namus? Be kojinių, su sandalais, su jo marškiniais, juodais, jai iki kelių, dėmėtai nuo dažų. Tarsi mes nesuprastume, kur ir su kuo ji praleido naktį. Pasigrėžiu į Niną, o ji stovi prie kriauklės su bėgančiu iš čiaupo vandeniu ir lėkšte rankose. Kaip laikė lėkštę, taip ir sustingo. Galas lėkštei, pagalvoju, ir puoliau prie jos. Tačiau puoliau labiausiai tam, kad prilaikyčiau Niną. Ji žiūrėjo į pusnuogę merginą visai ne tiriamu žvilgsniu kaip aš, o be žado. O kokios akys! Žvelgia į tuštumą ir nemirksi. Lėkštė tikrai iškrito. Norėjau paimti ją iš jos rankų, tačiau pati buvau kaip nesava, lėkštė išslydo ant grindų ir subyrėjo į smulkias šukes.

„Šukės laimė neša“, – lengvabūdiškai pasakė mergina ir nusijuokė. Linksmai ir nerūpestingai. O paskui prisistatė. „Aš – Katerina, – sako, – atėjau su jumis susipažinti. Ar nepavaišintumėte kava, Aleksis tebemiega, o aš šių namų dar nepažįstu.“ „Laba diena“, – sako ji draugiškai eidama prie manęs, ir aš tiesiu ranką pasisveikinti, o ji apkabina mane ir pabučiuoja. Sakykite, kam ir kodėl? Gal ji mane kur nors matė? Ir šypsosi. O paskui prieina prie Ninos ir daro tą patį. Kai baigėsi bučiniai ir glėbesčiavimai, prisiartina prie mano vyro. „Labas, drauge“, – sako. Taip pat ir Vlasiui. Iki tol net nežvilgtelėjau į Simą, tačiau, išgirdusi „drauge“ ir „Katerina“, pasigrėžiu ir ką aš matau? Dangiškasis Dieve, jis stovi apmiręs, baltas kaip druska. Kaip jo sesuo. Simas ir Nina – tas pats veidas. Ne todėl, kad jie panašūs, o todėl, kad tą akimirką jie atrodė vienodai. „Labas, drauge“, – pakartoja ji ir nusišypso. O jis kaip kuolą prarijęs. Tik žiūri į ją ir žiūri. Jau tada dėl jos ėjo iš proto, bet vis tiek nuleido galvą ir pasitraukė Raziui iš kelio. Razis jam buvo kažkas šventa. Vėliau jie apsipyko. Dėl ko? Nežinau, ką jie vienas kitam sakė. Matote, su jais buvo tik Nina, o iš jos paslapčių neišpeši. Draugai nuo pat vaikystės, artimesni už brolius, ir stauga nustojo kalbėtis. Ne dėl Katerinos jie susipyko, tada Razis jau buvo pragyvenęs su ja trejus metus ir spėjęs ją palikti. Išėjo iš partijos ir gyveno pas Niną daugiau nei penkis mėnesius. Taip, jos namuose, per trisdešimt kilometrų nuo čia. Tiksliau, jos šeimos namuose, nes tuos namus jai paliko senelis. Jau greitai bus keturiolika metų, kai Nina ten gyvena, tik nežinau, kaip tai reiktų vadinti – namais ar katorga. Niekada ten nebuvote? Turite nuvažiuoti. Jei kas nors manęs paklaustų, kas yra meilė, patarčiau nuvažiuoti ten, kad savo akimis pamatytų.

<...>

Mano mielas jaunuoli,

kai grįšite, manęs jau nebebus, aš žinojau, kad taip atsitiks, jūs laikote savo rankose raštinę patvirtinimą – tekstą, kurį dėl silpnos sveikatos spausdinau mašinėle gana ilgai... Nepaisydamas visko ir atsižvelgdamas į tai, kad norite užbaigti savo knygą, skubu ir sykiu jaučiu pareigą papasakoti jums apie paskutinį susitikimą su Aleksiu jo namuose bei pateikti jums smulku paskutinio jo darbo aprašymą. Apie jo biografiją išsamiau ir taip, kaip reiktų, papasakos jo vaikystės draugas ir jo sunkaus gyvenimo bendražygė. Aš apsistosiu ties jo kūryba, ir nors aplinkybės neskatina girti savęs, leiskite man šią akimirką dar vieną ir paskutinį kartą gyvenime pasididžiuoti, kad iki pat pabaigos likau jam mokytojas.

Tai pirmas kartas, kai džiaugiuosi, kad nusilpus rankai privalau pasikliauti rašomąja mašinėle bei jos metalinėmis dalimis, tomis bespalvėmis ir bedvasėmis raidėms, nes su dideliu palengvėjimu stebiu, kaip jos paslepia jaudulį, drebinantį mano ranką, jaudulį, kuris, pasakojimui plėtojantis, stiprėja ir žodis po žodžio, sakinyš po sakinio, norom nenorom veda link tragiškos šio žmogaus gyvenimo ir kūrybinio kelio pabaigos, kuri pranešė apie save dar ankstyvoje jaunystėje ir kurią aš išgyvenau ir mačiau iš arti, užjausdamas visa atsidavusia jam siela.

Vengsiu kalbėti apie faktus, kurie, kaip sakiau jums per mūsų susitikimus, nuo tos lemtingos dienos tapo mano kasdienių apmąstymų priebėga, ne, tai ne ta erdvė, kur randu užuovėją, bet priešingai, tai audra, bloškianti mane atgal prie įprastų minčių, jei drįstu pagalvoti kažką kita, ir sugrąžinanti į neišvengiamą tarnystę jam iki gyvos galvos. Būtų beprasmiška aiškinti, kad mano laišką persmelkia skausmingi prisiminimai, todėl visko atkartoti neįstengsiu, pagaliau, kai kalbu apie jį, atmintis iš gailėsčio mano yrančiai sveikatai leidžia susigrąžinti tik fragmentus ir sukrečiančias akimirkas, susijusias tikrai su konkrečia diena. Įvykių pasakojimas pačiam, ėjimas su atokvėpiaisi iki kulminacijos pareikalautų iš manęs didžiulių dvasinių pastangų, kuriomis esu pasiruošęs dalintis, jeigu tai bent mažumėlę padėtų atkurti išsamų mano brangaus bičiulio paveikslą. Tačiau tikiu, tai ne padės, o pakenks. Taip pat atleiskite man, jei pasakojimas bus nesklaidus. Jo trūkinėjantis ritmas susijęs su jums rašančio žmogaus jauduliu, žmogaus, kuris paseno, pavargo nuo metų naštos ir kurio gyvenimas primena išdūlėjusios, sukrypusios, varganos griuvenos vaizdą. Na, pagaliau užteks įžangų. Prie kūrybos.

Kai Aleksis atidarė duris ir mes įėjome į studiją, kažkokia nematoma jėga sukėlė jam įtūžį, kuris turbūt jau ilgai brendo viduje, graužė jį ir tokio sunkaus išbandymo būdu privertė suplėšyti krūvą eskizų ir sugadinti daugybę savo paveikslų ištaškant ant jų dažus. Mes su Simu bandėme jį sulaikyti, bet tai buvo neįmanoma. Kol mes grumdėmės (jei norite žinoti, man baisu rašyti šitą žodį, tačiau tai tiesa – mes grūmėmės kūnas su kūnu), Nina stovėjo tarpduryje įrėmusi rankas į staktą ir šaukė Simui: „Dėl Dievo, tik neleisk jam išeiti!“ Kas buvo paskui? Neįstengsiu jums perteikti to siaubo, ir nors nuo to laiko praėjo daug metų, niekados nepamiršiu, net nemokėsiu atkurti tos baisios scenos, kuri prabėgo prieš mūsų panikos kupinas akis, kai Aleksis bandė pabėgti. Žodis, parašytas metalinėmis raidėmis, atrodo nekaltas, ir aš dar kartą dėkoju likimui, kad negaliu rašyti jums laiško ranka, nes neabejoju, kad neatsirastų valios parašyti šitą žodį. Taip, pabėgti... išsivaduoti nuo mūsų, taip, jis, begalinės meilės ir didelių mūsų lūkesčių įkaitas, bandė pabėgti nuo mūsų. Ne, negalėsiu papasakoti jums, ką tada teko išgyventi. Apsaugosiu jūsų akis nuo žmogų žeminančio paveikslo, o jūsų ausis – nuo keiksmų ir riksmų; geriau nematyti, kaip ši šviesi siela virsta į bjaurybę, aklą, savižudišką ir keršto ištroškusią jėgą, naikinančią jo asmenybę, jo kūrybą ir paverčiančią mus, o labiausiai Niną, aukomis.

Ne, nebegaliu rašyti toliau. Tik pasakysiu, kad galų gale jo pasigailėjo kūnas, kuris sakytumei neatlaikė šėlstančios viduje audros, ir mano vargšas bičiulis vieną dieną žlugo. Įvyko, galima sakyti, metamorfozė. Ne todėl, kad jis vėliau atsigavo, o dėl to, kad po šito jis perėjo į visai kitokią, taip pat ribinę ir dar kraupesnę, jei siaubo ribas įmanoma plėsti, absoliutaus pasyvumo būseną. Jis sunkiai prišliaužė prie artimiausios kėdės, atsisėdo, sustingo ir įbedė žvilgsnį į tuštumą tarsi monarchas, netekęs regėjimo, klausos, kalbos dovanos ir atsidūręs ant nusiaubto iki pamatų miesto griuvėsių. Šitaip jis sėdėjo, kol jį išvežė, šitaip žiūrėjo bežadėmis akimis, žvilgsniu, nukreiptu vidun, ir vienas Dievas nežino, kas baisaus ir kraupaus ten, viduje, dėjos, kad jį šitaip surakino, kūną surietė, rankas sukryžiuo ant pilvo, pirštus įspraudė tarp šonkaulių, o veidą, tą gražų, kilnų veidą, į kurį mes, esantys tuo metu šalia, dėjome didžiausias viltis, pavertė numirėlio veidu, susvetimėjusiu, amžiams prapuolusiu pačiame baisiausiame, kokį tik gali iškrėsti likimas, žaidime.

Pasakojimas eina į pabaigą kaip ir mano gyvenimas, kuriame jau keletą dešimtmečių šviesą įžiebėdavau tik du žmonės, du jauni žmonės. Jiems puoselėjau ir tebepuoselėju giliausios ir ištikimiausios meilės jausmus, ir jų netektį jausiu kiekvieną valandą, ji persmelks mano kasdienybę. Tik dėl tų jausmų rašau jums šiuos žodžius, tikėdamasis šį tą palikti ir jums, kuris savo buvimu, pasitikėjimu ir jaunyste nors trumpam sugrąžindavote man tuos jausmus ir vėl sušildydavote mano sielą, skendėjusią amžiname šaltyje. Ačiū jums.

O dabar turiu su jumis atsisveikinti. Jei tikėčiau Dievą, galėčiau parašyti: „Tesaugoja jus Dievas.“ Deja, negalėjau tikėti, todėl vietoj atsisveikinimo priimkite mano širdingą „likite sveikas, mano mielas jaunuoli“. Priimkite šiuos žodžius kaip mano atsisveikinimą, o savo paskutiniam atsisveikinimui išsaugokite tai, ką pajusite, kol virpančiu iš jaudulio balsu pasakosiu jums apie paskutinį Aleksio Razio darbą.

<...>

Apgailestauju, kad niekados nepamatysite paveikslo „Nukryžiuotasis“. Apgailestauju, kad niekam nelemta pamatyti paskutinio Aleksio paveikslo, tos raiškios kompozicijos, kuria iš kitų išsiskyrė mano mylimo mokinio kūryba, ir niekam nelemta pajusti drebulio, kurį sukelia tas sukrečiantis virpėjimas, atimdamas iš mūsų meditacinio gėrėjimosi galimybę ir priversdamas mus kentėti, taip, jis verčia mus kentėti, jis, absoliučios vienatvės gyventojas, prisiekęs simbolistiniam ekspresionizmui, suteikusiam jam priemonių ir galimybę pranešti mums apie savo kančios kupiną gyvenimą. Apgailestauju, kad niekas nepamatys to darbo, kuriame Aleksis Razis, laikęsis griežto ekspresionistų stiliaus ir pasitelkęs laidotuvių sceną, kuo puikiausiai atspindinčią gedulą tautos, kuri jau daug metų kuria ir semiasi jėgų iš skausmo (pačia tikriausia tų žodžių prasme), sugebėjo sukurti tokią nuotaiką – ak, tas mano mylimas mokinys – ir paversti savo kūrybą tautos gedulo įsikūnijimu. Argi ir pats Razis nebuvo gedulo įsikūnijimas su skaudžiausiomis pasekmėmis? Argi mūsų jautrios ir vergauti tuštybei priverstos sielos skausmas – ne gedulas? Argi beprasmybės bedugnė, virš kurios esame pasmerkti kyboti, – ne gedulas? Ir kaip neišprotėti prieš tokį reginį? Kuo, jei ne gedulu, būna save paneigianti mintis, kai „Aš Esu“ reikia tarti dėl amžino, tačiau beprasmiško pasiaukojimo?

Taip, gedulas, o ne pyktis, ne apsimetinėjimas ir ne pasipūtimas. Štai ką reiškia „Nukryžiuotasis“. Toks buvo Razis. Ir kaip man viso šito nepasakyti? Ar galiu nutylėti, kad siūbavimas virš bedugnės, nepaisant siaubo, įaudrindavo jo žvilgsnį ir tapdavo jo pasididžiavimo šaltiniu, nes jis tikėjo, kad tik išrinktieji drįsta pasilenkti virš prarajos? Ar galiu nepasakyti, kad protui nesuvokiamu būdu gedulas jį magiškai traukė, suteikdamas sielai tragiškos pilnatvės ir niūrios ramybės?

Rašydamas apie paskutinį jo darbą, neatsistebiu ir dramatišku sutapimu, žiauriu likimo pokštu, kai, kūrėjui atradus stilių, išreiškiantį mūsų tautos dvasią, kūrėjas žmogus neišvengiamai atsiduria niūriausios ir, galima sakyti, žiauriausios vienatvės kelyje.

Ikona? Šviesa? Ramybė? Gailestingumas? Kas visa tai sukūrė? Mano mylimas mokinys. Gal jūs manote, kad jis mane išdavė, o gal sakote, kad jis išdavė visus, tik ne mane, ir jo paskutinis darbas buvo ne kas kita, kaip sugrįžimas prie mirusio stiliaus, sukėlusio jo, kaip kūrėjo, mirtį (ir labai tolimo mano idėjoms). Kad ir kaip būtų, noriu, kad jūs, praleidę su senu mokytoju ne vieną valandą ir praskaidrinę ne tik jo vienatvę, bet ir mintis, žinotumėte, jog „Nukryžiuotasis“ priklauso mistiniam ekspresionizmui, kurį aš, nors ir nepajėgęs įvaldyti, neskaitant kelių jaunystėje sukurtų paveikslų, visados palaikiau ir puoselėjau. O Aleksis Razis iki pat savo kūrybinės uždangos ėjo mano pėdsakais ir kartu su manimi aistringai prijautė tam pačiam drąsiajam „Aš Esu“. Paklauskite, prieš ką buvo nukreipta ta drąsa? Aš priklausau kartai, kuri sukilo prieš daug ką – prieš labai stiprias jėgas. Tačiau, nepaisant mus užgrūdinusios kovos, stipriausieji iš mūsų buvo tie, kurie nebijojo sukilti prieš save pačius. Vienas iš tokių buvo Aleksis Razis.

„Nukryžiuotasis“ yra paskutinis atsisveikinimas, liūdnas „sudie“ kūrybai, kurią proto sumaištyje jis turėjo apleisti. Parašiau „sumaištyje“, bet ar tikrai taip buvo? Drįstu įtarti (tarsi tuos dvidešimt ketverius metus daryčiau ką nors kita, o ne guosčiau save panašiais įtarinėjimais), kad tai buvo du besikaunantys tarpusavyje – Visagalio ir Kūrėjo – pavidalai, dvi šventos misijos. Kokios? Griežto teisėjo šalia dosnaus kūrėjo? Galvoju, įsivaizduoju ir tikiuosi, taip, aš, nepaisydamas savo prieštarų minčių, turiu viltį, nes, supraskite, labiau už jo paveikslus, labiau už juos sukūrusį menininką, labiau už savo brangų mokinį, kuriuo galiu didžiuotis, labiausiai už viską mylėjau sunkiai kenčiančią jo sielą. Dėl to ir tikiuosi, kad mano brangiausias „sūnus“ vieną akimirką gūdžiausioje savo sielos tamsoje, kurią netrukus papildė ir proto tamsa, galbūt turėjo menką nušvitimo viltį, skausmingai lauktą visą gyvenimą, ir galbūt šalia „Aš Esu“ suskambo ir žodis „Malonė“, kaip išgirsta malda, nušvitimas ir tikroji viltis – žydrynė, karūnuojanti „Nukryžiuotąjį“.

*

Ponas Skarlatas susidėjo daiktus kelionei ir virė kavą sau ir sūnui, kurį girdėjo vaikstant po kambarį. Netrukus jie išvyksta. Prie Kosto puodelio jis padėjo voką su Gerasimo laišku. Kavinukas užvirė. Įpylė abiem kavos, užsidegė cigaretę ir atsidėjo vartyti Aleksio Razio kūrybos apžvalgą, kuri jau kelias valandas, tai yra nuo tos akimirkos, kai jis nutaręs nemiegoti išsivirė pirmą puodelį kavos, prikaustė jį prie virtuvės stalo viliodama versti puslapį po puslapio. Vėl pasižiūrėjo į Anos portretą, paskui į paskutinį Razio paveikslą „Laiškas“. Akimis permetė tekstą kairėje, tada atsistojo, išsiėmė iš kuprinės akinius, užsidėjo, sugrįžo prie stalo ir dar kartą pasilenkė prie katalogo. Kostas įėjęs į virtuvę šitaip jį ir aptiko. Ponas Skarlatas pakėlė galvą ir pasižiūrėjo į sūnų.

– Ar tekstą apie „Laišką“ parašė tavo profesorius?

– Taip. Marketis.

Skarlatas palingavo galvą ir sujaudintu balsu garsiai perskaitė pastraipą:

„Baigdamas įvadą į Aleksio Razio kūrybos apžvalgą, paminėsiu jo žodžius, kurie niekad manęs neapleidžia: „Linkiu sau, kad galėčiau pasakyti ir kad kas nors manimi patikėtų, jog mano sielos gelmėje viskas ramu ir gražu.“ Tai sakinyš iš paskutinio dailininko laiško žmonai ir galbūt paskutinis troškimas žmogaus, kuris labai kentėjo ir kuris savo trumpame kūrybos kelyje spalvomis ir formomis bandė pranešti apie sunkų sielos išbandymą. Ką atspindi Razio darbai, jei ne šį išbandymą? Kas dar galėtų būti jo kūryba,

jei ne šis išbandymas? Kas gali būti paveikslas, muzikos kūrinys, knyga, meno kūrinys, jei ne – pasakysiu perfrazuodamas žinomą posakį – Dievo ir velnio kova dėl žmogaus sielos.“

Iš graikų kalbos vertė Dalia Staponkutė

Versta iš: Νίκη Αναστασέα. «Επικράνθη». Διά χειρός Αλέξη Ραζή. Αθήνα, Κέδρος: Μυθιστόρημα, 2006

Redakcijos kolegija:

Vytautas Bikulčius
Paulius Garbačiauskas (vyr. redaktoriaus pavaduotojas)
Rūta Jonynaitė
Aušra Karsokienė
Markus Roduner (vyr. redaktorius)
Kristina Svarevičiūtė
Ieva Toleikytė

Kalbos redaktorė ir korektorė

Edita Šatkauskienė

Maketavo

Markus Roduner

Viršelio dizaineris

Jokūbas Jacovskis
Viršelyje panaudota Deimantės Rybakovienės nuotrauka

Redakcijos kontaktai:

Adresas: Šv. Ignoto g. 5-264, 01120 Vilnius
Tel. 8 694 22580
El. p. zurnalas@hieronymus.lt

Vertėjos Diana Bučiūtė ir Rūta Burbaitė dėkoja Lietuvos kultūros tarybai už skirtas individualias stipendijas vertimams.

Leidinį remia

© VšĮ Leidykla „Hieronymus“, 2021